

UNESCO DÜNYA MİRASI

SÜLEYMANİYE

UNESCO DÜNYA MİRASI
SÜLEYMANİYE

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

İBB
MİRAS

İBB
MİRAS

Dünya Mirası

SÜLEYMANİYE

Dünya Mirası

SÜLEYMANİYE

DÜNYA MİRASI SÜLEYMANİYE

Yazarlar

Ayşegül Özer
Bedel Esmâ Emre
Emel Sarıoğlu
Emine İlay Kadakal
Esra Kudde
Nazlı Ezgi Ceylan
Pınar Ozan Kardeş
Yeliz Can

Grafik Uygulama

İrfan Çağatay

Baskı

12. matbaa
Huzur Mahallesi Ahmet Bayman Cad.
No: 25 34396 İstanbul
+90 212 281 25 80
info@onikincimatbaa.com
Sertifika No: 46618

ISBN 978-605-9507-99-8

İstanbul, 2023

© 2023. Bu kitapta yayımlanan yazı
ve resimlerin bütün hakları İBB Kültür
Varlıkları Dairesi'ne aittir.

İBB Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı
Hacı Ahmet Mah.
Muhsin Yazıcıoğlu Cad. No: 1
34440 Beyoğlu, İstanbul
0 212 449 96 37
kulturvarliklaridbbsk@ibb.gov.tr

Kapak görseli

"Kırsal Mescit Sokağı", 1970'ler
(İBB arşivi)

Proje Ekibi

Mahir Polat İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı
Oktaç Özel Kültür Varlıkları Daire Başkanı
Ayşegül Özer Süleymaniye Yenileme Alanı Proje Danışmanı
Hülya Kök Kültürel Miras Koruma Müdürü
H. Merve Gedik Kültür Varlıkları Projeler Müdürü
Esra Kudde Dr. Mimar, KMKM Müdür Yardımcısı
Serap Şahin Kültür Varlıkları Projeler Müdür Yardımcısı
Arzu Karahan Yüksek Mimar (KVPM)
Ayberk Soyyiğit Mimar (KVDB)
Bedel Esmâ Emre Yüksek Şehir Plancısı (KVDB)
Berfin Bulur Şehir Plancısı (KMKM)
Betül Turan Mimar (KVPM)
Bora Cenk Okumuş Mimar (KVPM)
Buket Kaymaz Restoratör (KMKM)
Büşra Çelik Bay Yüksek Mimar (KMKM)
Büşra Öztürk Mimar (KVPM)
Büşra Şentürk Mimar (KVPM)
Büşra Yıldız Şehir Plancısı (KVPM)
Çiğdem Köroğlu Mimar (KVPM)
Coşkun Akgümüş Arkeolog (KMKM)
Doğukan Çağlayan Arkeolog (KVDB)
Doğukan Toraman Yüksek Harita Mühendisi (KVPM)
Döne Çolakoğlu Mimar (KVPM)
Eda Vancin Restoratör (KVPM)
Emel Sarıoğlu Sanat Tarihçisi (KVPM)
Emine İlay Kadakal Yüksek Şehir Plancısı (KVPM)
Enes Serdar Yaltır Yüksek Mimar (KVPM)
Enes Şirin Mimar (KVPM)
Eren Can Altay Yüksek Mimar (KVPM)
Eylül Sima Yüksek İç Mimar (GSY)
İrfan Çağatay Yayıncı (Atatürk Kitaplığı)
Hande Gizem Yavaş Şehir Plancısı (KMKM)
Hatice Kübra Ege Mimar (KVPM)
Kübra Demirel Mimar (KVPM)
Kübra Kapurtu Restoratör (KMKM)
Macide Savaş Mimar (KVPM)
Merve Kaleci Hatipoğlu Yüksek Mimar (KMKM)
Muberra Şen Mimar (KVPM)
Muhittin Bayram Programcı (KMKM)
Nazlı Ezgi Ceylan Yüksek Şehir Plancısı (KMKM)
Nergiz Bektaş Mimar (KVPM)
Nural Aydoğan Akcan Mimar (KVPM)
Onur Ömer Öztürk Mimar (KMKM)
Perihan Okten Mimar (KVPM)
Pınar Ozan Kardeş Restoratör (KMKM)
Semih Panta Yüksek Mimar (KMKM)
Serkan Tuncer İnşaat Mühendisi (KVDB)
Sinan Salihoğlu Şehir Plancısı (KMKM)
Süleyman Serdaroğlu Peyzaj Mimarı (KVPM)
Şima Topaloğlu Şehir Plancısı (GSY)
Tuğba Kalınsaz Sanat Tarihçisi (KMKM)
Umut Dürü İnşaat Mühendisi (KVPM)
Yakup Demir Şehir Plancısı (KMKM)
Yeliz Can Şehir Plancısı (KMKM)
Yeşil Özerdem Yetgin Yüksek Mimar (KMKM)
Zeynep Hatice Kurtbil Sanat Tarihçisi (KMKM)

İÇİNDEKİLER

Ekrem İmamoğlu.....	7
Mahir Polat.....	9
Oktay Özel.....	11
Sunuş.....	13
DÜNYA MİRASI SÜLEYMANİYE.....	15
Kısaltmalar.....	17
1. RAPORUN AMACI ve KAPSAMI.....	19
2. KONUM ve ÇALIŞMA ALANI.....	21
3. SÜLEYMANİYE KORUMA ALANI ve YASAL SÜRECİ.....	23
UNESCO Dünya Mirası Komitesi'nin (DMK) Alana İlişkin Görüş ve Tavsiyeleri.....	30
4. SÜLEYMANİYE KENT DOKUSU DÖNÜŞÜM SÜRECİ.....	35
4.1. TARİH ÖNCESİ - DOĞU ROMA (BİZANS) DÖNEMİ.....	37
4.2. OSMANLI DÖNEMİ.....	43
4.3. CUMHURİYET DÖNEMİ.....	63
4.3.1. 1923-2000 SÜRECİ.....	63
Atatürk Bulvarı ve çevresi ile gelen değişim.....	66
1964 Tasdik Tarihli "Sur İçi Nazım İmar Planı".....	71
1970'lerde koruma süreçleri.....	73
1981 Tasdik Tarihli "Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı".....	75
1990TasdikTarihli "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı".....	76
4.3.2. 2000'DEN GÜNÜMÜZE.....	80
2005 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000)".....	82
2011 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada 1.Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı" (1/5000).....	87
2012 Tasdik Tarihli "Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı".....	89
5. SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI KORUMA ÇALIŞMALARI.....	93
5.1. BELLEK ÇALIŞMASI.....	96
5.2. ALAN ÇALIŞMALARI ve BELGELEME SÜREÇLERİ.....	98

5.3. ENVANTERÇALIŞMALARI.....	99
Doluluk-boşlukanalizi.....	101
Tescil durumu.....	103
Anıt türü.....	106
Kayıp kültür varlıkları.....	108
İşlev.....	111
İşlevsel özgünlük.....	114
Fiziksel özgünlük.....	116
Taşıyıcı sistem.....	117
Sağlamlık durumu.....	120
Yeraltı kültür varlıkları.....	120
5.4. KORUNMA DURUMUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER.....	127
5.4.1. GELENEKSEL KONUT DOKUSUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER.....	134
5.4.2. GELENEKSEL TİCARET ve ÜRETİME İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER.....	142
5.4.3. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN (KAYIP) KÜLTÜR VARLIKLARI ve BOŞLUKLAR.....	147
5.4.3.1. 20. YÜZYILDA MEYDANA GELEN KAYIPLAR.....	148
5.4.3.2. YAKIN ZAMANLI KAYIPLAR (2005 ve SONRASI).....	151
5.4.4. TESCİL-GRUP BELİRLEME SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	155
5.5. “YENİLEME ALANI” PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	160
5.5.1. ADA AVAN PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ ve SORUNLAR.....	160
5.5.2. TEK YAPI ESASLI DEĞERLENDİRMELER ve SORUNLAR.....	171
6. SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI KORUMA STRATEJİLERİ.....	179
6.1. ADA ESASLI YAKLAŞIMLAR.....	188
6.2. YAPI ÖLÇEKLİ YAKLAŞIMLAR.....	192
6.2.1. KORUNACAK (YERÜSTÜ) KÜLTÜR VARLIKLARINA İLİŞKİN YAKLAŞIM ve ÖNERİLER.....	192
6.2.2. YENİ YAPI(LAŞMA)LAR.....	195
6.3. GZFT (SWOT) ANALİZİ.....	198
7. ‘YAŞAYAN SÜLEYMANİYE’.....	200
Yapılanlar.....	205
Acil Öneriler.....	207
Kısa Vadeli Öneriler.....	208
Orta Vadeli Öneriler.....	210
Uzun Vadeli Öneriler.....	211
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	215
Katkı Sağlayan Gerçek ve Tüzel Kişiler.....	216
Çalışma Grubu Toplantısı Katılımcılar.....	217
Ön Raporla Görüş ve Önerileriyle Katkı Sunan Kurum/Kuruluşlar.....	219
KAYNAKLAR.....	221

Ekrem İmamoğlu

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

Değerli hemşehrilerim,

İstanbul, binlerce yıllık iskân tarihinin izlerini yer üstünde ve yer altında taşıyan kadim bir şehir. İnsanlık tarihinin en değerli yerleşim alanlarından biri olagelmış kentimiz; avcı-toplayıcı dönemden tarım temelli yerleşik düzenin gelişimine, yönetim odaklı kentsel sistemlerden sanayi toplumuna ve günümüzün mega kentine uzanan bir yolculuğun çok katmanlı yansımalarını sunar.

İnsanın ortaya koyduğu muazzam düşünme kapasitesini ve yeryüzünü kendi için şekillendirme pratiklerini İstanbul'da çok çeşitli kültürlerin izleriyle gözlemleyebiliriz. Bu kent, tüm bu tarihsel sürekliliği yansıtmaya bakımdan eşsizdir.

Marmaray Tüp Geçiş ve Metro Projesi kapsamında, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü tarafından Yenikapı civarında gerçekleştirilen kazılar esnasında ortaya çıkarılmış buluntular İstanbul Tarihi Yarımadası'nın en az 8000 yıllık bir yerleşim geçmişine sahip olduğunu ortaya koyuyor. Bununla birlikte, İstanbul'daki yerleşim ve tarihi dokunun odağını oluşturan Tarihi Yarımada'da yapılaşmanın MÖ 657 yılında Megaralı kolonistler tarafından başlatıldığı biliniyor.

Kentin sınırları, Roma egemenliğine geçişinden sonra batı yönüne doğru kademeli bir biçimde genişlemiş. Bu genişleme, süreç içinde yapılan sur izlerinden kısmen takip edilebiliyor. Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapmış olan kentin barındırdığı kültürel miras, dünya üzerinde çok az kentle karşılaştırılabilecek bir tarihsel-kültürel derinlik taşıyor.

Bu mirası meydana getiren bazı bazı eserler ve alanlar "Üstün Evrensel Değerleri" gerekçesiyle UNESCO tarafından Dünya Mirası Alanı olarak tanımlanıyor ve kültür varlıkları ile ilgili ulusal-uluslararası mevzuat açısından özel bir statü kazanıyor.

İstanbul'un Üstün Evrensel Değeri ile UNESCO Dünya Mirası Listesine giren dört miras alanından biri olan Süleymaniye de geleneksel Osmanlı konut dokusuyla dikkat çekmesinin yanında Osmanlı dönemi şehircilik anlayışını da çok iyi bir biçimde yansıtıyor. Yağ İskelesi, Odun İskelesi, Yemiş İskelesi gibi tarihi iskeleler ile "kapan", "han", "bedesten", "arasta", "dükkan", "çarşı", "Kapalıçarşı" gibi ticari yapılar ve bunlar etrafında şekillenen sosyal ilişkiler ağıyla çevrili bölge çok özel bir dokuya sahip.

İstanbul'un uzun soluklu varlığının fiziksel, kültürel ve duygusal olarak dile geldiği bu benzersiz bölge, ne yazık ki son 10 yılda bile geri dönülmez bir biçimde ağır yaralar aldı. Süleymaniye'nin çok yönlü miras değerini yeniden kazanması ve bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması bizim için büyük bir önem taşıyor. Bunu hem İstanbul'a, hem Koca Sinan'a, hem de geleceğin İstanbullularına hepimiz borçluyuz. Bu amaçla üretilen her fikir, verilen tüm emekler için teşekkürlerimi sunuyor, tüm İstanbullu hemşehrilerimi sevgiyle selamlıyorum.

Saygılarımla.

Mahir Polat

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısı

İstanbul, mirasın çok katmanlı ve çok kültürlü bir yansımasını sunan, dünyanın en önemli metropollerinden biridir. Şehrin kültürel mirası, geçmiş dönem katmanları ve onların mekânsal yansımaları hâlâ tam olarak anlaşılmış değildir. Tarihi Yarımada'nın yerleşim tarihini Neolitik döneme indiren Yenikapı kazılarının yanı sıra, İstanbul'da çeşitli imar faaliyetleri ile ortaya çıkan yer altı kültür mirası, kentin yerleşim tarihinin bilinmezlerine ışık tutmaya ve merakımızı cezbetmeye devam etmektedir.

Prehistorik dönemden itibaren iskân alanı olmuş olan bölgede, kentleşme süreci Kalkolitik dönem ile başlamaktadır. Kentleşme süreci, teknolojinin gelişmesi ve mekâna müdahalenin artması ile sonuçlanmış, bu müdahale son 20-30 yılda daha da hız kazanmıştır.

Yaşayan modern kentin altında Bizans, Roma, Helenistik ve Prehistorik dönemlere uzanan kalıntılar varken, bu katmanların varlığını reddederek plan yapılması elbette mümkün değildir. Planlama disiplininin mekâna özgü olma prensibinden yola çıkmak bile planlama yaklaşımının çok katmanlı yapıyı gören, analiz eden, koruyan ve değerlendiren bir yaklaşım ile tasarlanması gerektiğini anlamamız için yeterlidir.

Bugün Beşiktaş'ta, Kadıköy'de, Fatih'te (Saraçhane Arkeopark, Bukoleon Sarayı, Yerebatan Sarnıcı vb.) yürütülen büyük ölçekli kazılarda tarihe yeni pencerelerden bakmak mümkün olurken; kent arkeolojisinin önemi de mimari ölçekten planlama ölçeğine taşınması gereken bir gerçeklik olarak ön plana çıkmaktadır.

İstanbul'un eşsiz mirası, dünya çapında önem görmekte ve evrensel nitelik taşıdığından "insanlığın ortak mirası" sayılmaktadır. İstanbul, Tarihi Alanları'nın 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması ile evrensel bir statü kazanmıştır. Bu alanlar, Sultanahmet Arkeolojik Alanı, Süleymaniye ve Zeyrek semtleri ile Kara Surları'dır.

Dünya mirası alanlarının korunup gelecek nesillere aktarılması hepimizin sorumluluğunda olmakla birlikte en başta bir planlama, projelendirme meselesidir. Kentin nüfusu her geçen gün artıp, ihtiyaçları değişirken, insanların şehir ile olan ilişkisi de farklılaşmakta; bu yeni ihtiyaçlar yeni talepleri beraberinde getirmektedir.

Süleymaniye UNESCO Dünya Mirası Alanı için ölçekler arası - üst ölçekten alt ölçeğe ve alt ölçekten üst ölçeğe- tasarladığımız planlama ve projelendirme süreci, tam da bu ihtiyacı gören bir bakış açısıyla geliştirilmiştir.

İstanbul'un binlerce yıllık mirasından edindiğimizengin bilgiden ve 2019 yılından bu yana büyük bir vefa duygusuyla kentin kültürel mirasını geleceğe taşımak için çalışmalarını sürdüren İBB Miras'ın birikiminden beslenen bu çalışmanın, Süleymaniye bölgesinin hak ettiği değere yakışır bir şekilde planlanması ve projelendirilmesi sürecinde atılacak yeni adımlar için de yol gösterici olacağına inanıyoruz.

Şehrinkimliğinin, ruhunun vesilüetinin ayrılmaz bir parçası olan Süleymaniye'yi çevresindeki eşsiz dokuyla birlikte korumak ve yaşatmak konusunda sorumluluk duyan, emeğini ortaya koyan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Oktay Özel

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanı

Süleymaniye, İstanbul özelinde 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesine giren dört alandan biridir. Tarihi Yarımada'nın Haliç yönündeki bakı alanında yer alan Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, kuzeyde Ragıp Gümüşpala Caddesi, güneyde Şehzadebaşı Caddesi, doğuda Fuatpaşa Caddesi ve batıda Atatürk Bulvarı ile çevrilidir. Süleymaniye'de; Şehzade, Şebsefa, Vefa gibi külliyelerin de aralarında olduğu birçok anıt, vakıf eseri ve yapı grubu bulunmaktadır.

Ülkemizde önemli anıtların korunmasının yasal süreci, bu yapıların korunması gerekli eski eser olarak kabul edildiği 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanır. Dünya Mirası Alanı olan; üstün evrensel değerlerini korumakla yükümlü olduğumuz Süleymaniye, bu zamana dek koruma amaçlı gerekli adımların atılamamış olması sebebiyle ciddi risk altındadır.

Süleymaniye'nin miras değerinin anlaşılması ve koruma temelli adımların atılması 20. yüzyıla tekabül etmektedir. 1970'lerden itibaren tescil kapsamının genişletildiği ve anıt eserlerin yanında sivil mimarlık örneklerinin de yasal koruma altına alındığı arşiv belgelerinden izlenmektedir. Sivil mimarlık örneklerinin toplu halde tescil edilmesi ile ilgili süreç 1976'da başlamış; konut dokusunun tamamına yakını 1977 yılında alınan kararla resmen tescil edilerek yasal koruma sağlanmıştır.

Süleymaniye'nin silüetinin korunması ve bölgedeki eski yerleşim unsurlarının kentsel sit tanımlanması ise 9.4.1977 tarihli, 9776 sayılı kararla sağlanmıştır. İstanbul'un ilgili tarihî alanları, 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanan ve 1983 yılında Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihli "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" gereği, 6.12.1985 tarihinde 356 sıra numarasıyla Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

Alanın merkezinde yer alan, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en önemli külliyesi olan Süleymaniye Külliyesi; büyüklüğü, arsaya yerleşimi, farklı işlevlere yönelik yapıları ile döneminin sanatını ve imparatorluğun gücünü, bir nevi iktidarın mekân üzerinde kendini var etme sürecini kanıtlarcasına yükselerek Tarihi Yarımada silüetine de damgasını vurur. Bozdoğan Kemerli ile Mimar Sinan'ın başka bir eseri olan Şehzade Külliyesi, Atıf Efendi Kütüphanesi, Molla Gürani Camii, Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Vefa Lisesi, Kalenderhane Camii gibi çok sayıda anıt eser de bu alanda bulunmaktadır. Süleymaniye'nin yer altı kültür mirası ise dönemin imar faaliyetleri ile hasar görmüş ve yeterince aydınlatılamamıştır. Alanın bu çok katmanlı yapısı, Osmanlı Dönemi Geleneksel Konut Dokusu ile taçlanmıştır.

Anıtsal ve sivil mimarlık eserleri ile dikkat çeken ve miras listesine konu olan alan, 24.05.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Süleymaniye Yenileme Alanı” olarak ilan edilmiştir. Yıpranan tarihi eserlerin korunması için alınmış olan bu karar, yenileme kanunun yeniliği ve uygulama eksikliği nedeni ile amacına ulaşamamıştır. Bu alan, yenileme kanunu kapsamında İBB Miras ekipleri tarafından bütünsel koruma yaklaşımı ile yeniden ele alınmıştır. Bu süreçte, tüm metnin geliştirilmesi ve düzenlenmesindeki değerli bilimsel katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Zeynep Ahunbay’a; koruma yaklaşımları ve planlamasına yönelik değerli bilimsel katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. İclal Dinçer’e teşekkür ederiz. Ayrıca, hazırladığımız ön raporu titizlikle inceleyerek, görüş ve önerileriyle katkı sunan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederiz.

Sizlerle paylaştığımız bu çalışma, yaklaşımımızın önemli bir çıktısı olarak karşınızdadır.

Saygılarımızla tüm ilgililerine sunarız.

SUNUŞ

Ekip

İki yıldır sürdürülen bir çalışmanın ürünü olan bu rapor, İstanbul'un çok katmanlı kimliği bakımından öne çıkan Tarihi Yarımadası'nın UNESCO Dünya Mirası Alanı Süleymaniye bölgesi için hazırlanmıştır. Tarihsel süreklilik içerisinde koruma ve kullanma dengesini kaybeden veya yeterli koruma bilinci gelişmediği için koruma kararları fiziksel mekâna yansımayan kentsel alanlar, zamanla çok yönlü bir yıkıma uğrar. Bu yıkımın bir sonucu olarak insan kimliğinin, kültürünün, aidiyet hissinin kaybolduğu hissedilir. Miras alanlarının karşı karşıya olduğu bu riskleri azaltmak ve miras alanlarımızı gelecek nesillere aktarmak hepimizin sorumluluğundadır.

Bu sorumluluk koruma yazınının oluşmasını sağlamış, ulusal-uluslararası kurum ve kuruluşlar, koruma temelli yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu yaklaşımlar da kentlerin kültür katmanlarının gelişim süreci gibi zamanla gelişmiş, çeşitlenmiştir. Günümüzde koruma yazını tüm katmanları gözetken; somut ve somut olmayan değerleri tarihsel süreklilik içerisinde miras ögesi olarak okuyan; kentsel alanların, yapıların korunmuş ve korunmamış dönemlerini anlamaya çalışarak Tarihi Kültürel Peyzaj Yaklaşımı ile mekânı yeniden üreten, restore eden, tasarlayan ve koruyan bir bağlam kazanmıştır.

Dünya mirası alanı olan Süleymaniye, 2006 yılında yenileme alanı ilan edildiğinde henüz uygulama esasları tam oturmamış olan yasal bir tanımın tüm dezavantajlarını yaşamıştır. Geleneksel Osmanlı ahşap konut dokusunun bütünsel örneklerini sunan bu alanda yeterli belgeleme yapılmadan üretilen ada avan projeleri ne yazık ki miras alanının yıkımı ile sonuçlanmıştır. Evrensel değerlerini kaybetmiş olan dokunun şu anki durumu dramatik bir tablo sunsa da söz konusu alan, kaderine terk edilemeyecek kadar kıymetlidir.

Bu nedenle 2021 yılında Kültür Varlıkları Dairesi bünyesindeki İBB Miras ekiplerince Süleymaniye Yenileme Alanı için Tarihi Kültürel Peyzaj Yaklaşımı ile koruma seferberliği başlatılmıştır. Araştırma, belgeleme, analiz etme, sentezleme ve planlama basamakları büyük bir titizlik ile kurgulanmış; yok olan doku, güncel koruma yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. Sürecin tüm adımlarını içeren bu çalışmayı, ülkemiz koruma ve yenileme alanları için örnek teşkil etmesi amacıyla sizlerle paylaşıyoruz.

Çalışmamız, alanın nazım ve uygulama imar planına giden yolda güncel koruma yaklaşımının üst ölçekte mekânsal olarak gelebileceği son noktayı adım adım tariflemektedir. Süleymaniye'nin kültürel peyzaj unsurları ile korunmasına vesile olmasının yanında koruma literatürüne de katkı sağlayacağına inandığımız bu çalışmayı siz değerli okuyucular, koruma uzmanları, ilgili kurum ve kuruluşların dikkatine sunmanın gururunu yaşıyoruz.

Dünya Mirası
SÜLEYMANİYE

KISALTMALAR

BnF: Fransız Milli Kütüphanesi *Bibliothèque nationale de France*

ÇEKÜL: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

DAI: Alman Arkeoloji Enstitüsü *Deutsches Archäologisches Institut*

DM: Dünya mirası

DMA: UNESCO Dünya mirası alanı

DMK: UNESCO Dünya mirası komitesi

GEEAYK: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu

GZFT (SWOT): Güçlü-zayıf-fırsat-tehdit (*strengths-weaknesses-opportunities-threats*)

HUL: Tarihi kent peyzajı *historic urban landscape*

IFEA: Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü *Institut Français d'Études Anatoliennes*

İMOS: İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi (İBB kurum içi yazılım)

İMÇ: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

İTYP: İstanbul Tarihi Yarımada yönetim planı

İÜ: İstanbul Üniversitesi

KAİP: Koruma amaçlı imar planı

KANİP: Koruma amaçlı nazım imar planı

KAUİP: Koruma amaçlı uygulama imar planı

KMKM: İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı - Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü

KUDEB: İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı - Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü

KVDB: İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı

KVKBK: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

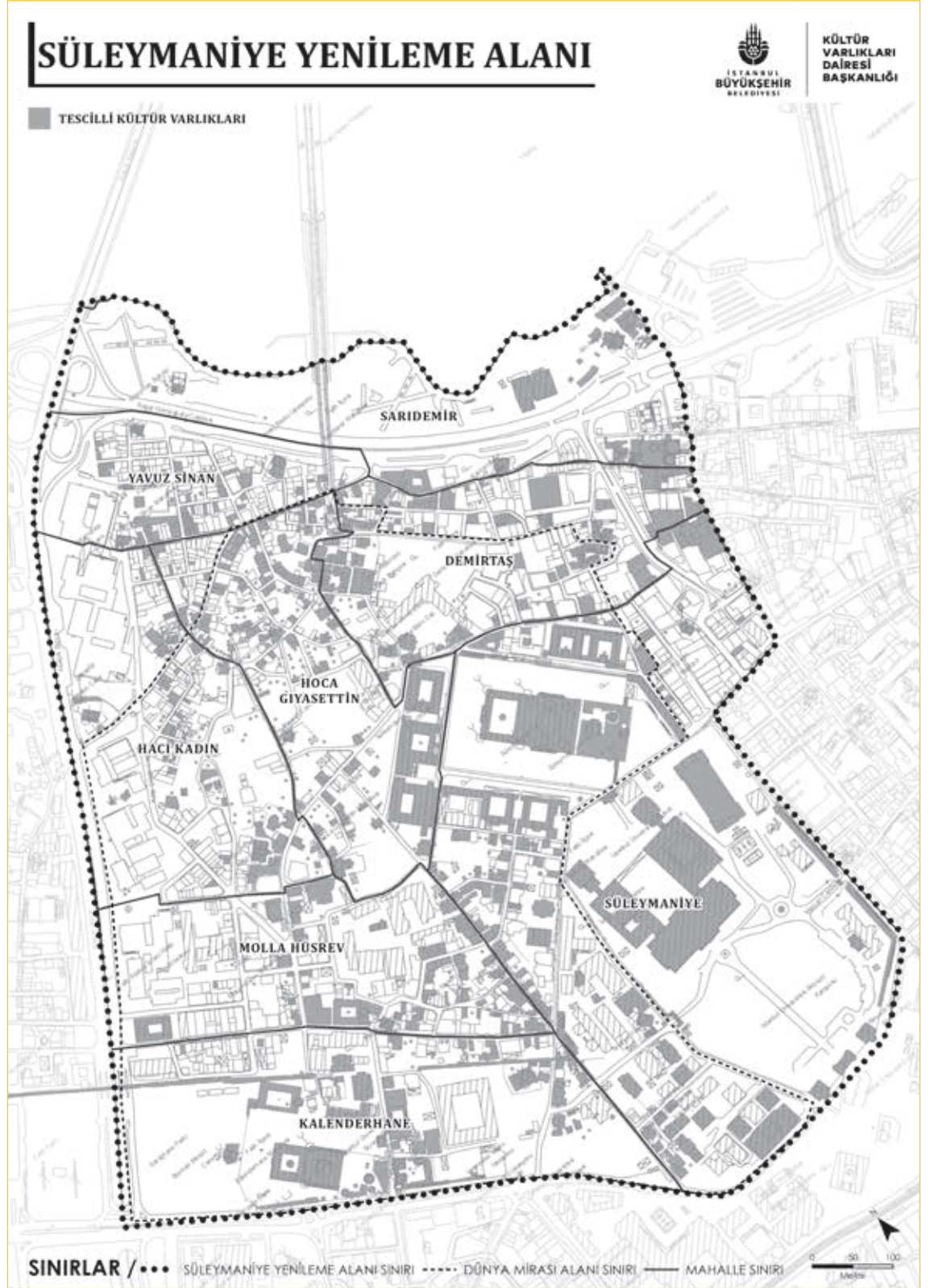
VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

1. RAPORUN AMACI ve KAPSAMI

Bu rapor, Dünya Mirası niteliğinin gerektirdiği, üstün evrensel değerin korunması ve yaşatılması ilkelerine rağmen; **yaklaşık yirmi yıldır yıkım ve ağır tahribata maruz kalan Süleymaniye** için planlama çalışmalarına yön verecek koruma esaslı yaklaşım ve önerileri tanımlamak üzere hazırlanmıştır. Süleymaniye stratejik planının hazırlanması amacıyla, 2021 yılı sonunda karar verilerek 2022 yılı itibarıyla resmen başlatılan bir çalışma sürecinin sonuç belgesidir.

Raporda öncelikle alanın sınırları tanımlanmakta, ardından dokuyu günümüze ulaştıran tarihsel süreç ve koruma esaslı çalışmalar değerlendirilmektedir. Bu süreçler doğrultusunda şekillenen fiziksel doku ve buna yönelik oluşturulan çalışma içeriği ile yaklaşımlara yer verilirken, belirlenen yöntem doğrultusunda gerçekleştirilen araştırma ve incelemeler, envanter çalışmaları, analiz ve sonuçları ile bunlara yönelik öneriler sunulmaktadır. Bu süreçte alan ve yapı esaslı yaklaşımlar tanımlarken tüm bu çalışmaların sonucunda oluşan stratejilere de ayrıca yer verilmektedir. ‘Yaşayan Süleymaniye’ stratejisi olarak tanımlanan bu içerik, gelecekte bu bölgeyi kapsayacak her ölçek ve nitelikte planlama, tasarım, projelendirme ve uygulama çalışmalarına yönelik temel önergeleri içerir.

Görsel 1.
Süleymaniye
Yenileme
Alanı, DMA
ve mahalle
sınırlarını
gösteren ha-
rita (KMKM,
2023)

2. KONUM ve ÇALIŞMA ALANI

Çalışma alanının sınırları, 24.05.2006 tarihli resmi gazetede yayımlanan 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Süleymaniye Yenileme Alanı olarak ilan edilen alan sınırı olarak belirlenmiştir. Süleymaniye Yenileme Alanı¹, Fatih ilçesine bağlı Süleymaniye, Yavuz Sinan, Molla Hüsrev, Demirtaş, Hacı Kadın, Hoca Gıyasettin, Sarıdemir ve Kalenderhane mahallelerinden oluşmaktadır. Yenileme alanı, aynı zamanda 6.12.1985 tarihinde DMA ilan edilen "Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı"nı da içine alır. Tarihi Yarımada'nın Haliç yönündeki bakı alanında bulunan yenileme alanı, kuzeyde Ragıp Gümüşpala Caddesi, güneyde Şehzadebaşı Caddesi, doğuda Fuatpaşa Caddesi ve batıda Atatürk Bulvarı ile çevrilidir (Görsel 1).

1 Yenileme alanının sınırları, 93.6 hektarlık bir alanı kapsamaktadır.

3.

SÜLEYMANİYE KORUMA ALANI

VE

YASAL SÜRECİ

3. SÜLEYMANİYE KORUMA ALANI VE YASAL SÜRECİ

Süleymaniye, Şehzade, Şebsefa, Vefa gibi külliyelerin de aralarında olduğu birçok anıt vakıf eseri ve yapı grubunun korunmaları ile ilgili düzenlemeler, vakfiye defterlerinde yer almaktadır. Ülkemizde, önemli anıtların korunmasının hukuksal süreci, bu yapıların korunması gerekli eski eser olarak kabul edildiği 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanır². Envanter çalışmalarının öncüsü kabul edilen Encümen arşivi belgelerinde, anıt eserlerin korunması gerekli değerleri ve mimari özellikleri tanımlanmış, fotoğrafları -bazen planı- eklenmiştir. 1970'lerden itibaren tescil kapsamının genişletildiği ve anıt eserlerin yanında sivil mimarlık örneklerinin de yasal koruma altına alındığı izlenir. Süleymaniye özelinde, sivil mimarlık örneklerinin toplu halde tescil edilmesi ile ilgili süreç 1976'da başlamış³; konut dokusunun tamamına yakını 1977 yılında alınan kararla⁴ resmen tescil edilerek yasal koruma altına alınmıştır. Toplu tescil kararları, alana dair *bütüncül* ve *mimari çeşitliliğe saygılı* bir koruma yaklaşımının ilk göstergeleri olarak tanımlanabilir. "Süleymaniye silüetinin korunmasının, bölgedeki eski yerleşme unsurlarının bir KENTSEL SİT olarak bilimsel bir biçimde korunmasına bağlı olduğu" gerekçesiyle, 9.4.1977 tarihli 9776 sayılı kararla belirtilen saha, 1710 sayılı Eski Eserler Kanununun 1. maddesine dayanılarak sit sahası ilan edilmiştir. Bu kararda belirtilen sit sahası tanımı ve toplu tescil işlemi, alanın sonraki yıllarda DMA ilan edilmesinin de temel gerekçesini oluşturmuştur. Süleymaniye sit sahası olarak tanımlanan bölgenin kuzeyinde, Eminönü-Unkapanı arasında kalan ticaret yapıları ise 1983 yılındaki bir toplu tescille koruma altına alınmıştır⁵. Süleymaniye'nin 1976-83 yılları arasında koruma altına alınmasına ilişkin

2 Osmanlı döneminde korumaya yönelik yasal düzenlemelerin geçmişi 19. yy ortalarına dayanır. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133. maddesinde, ilk kez eski esere (hayır yapılarına) zarar verenler hakkında bir düzenleme yapılmıştır. 1912 tarihli "Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi" ile korunacak eski eser tanımı getirilmiş; 21.5.1917'de "Asar-ı Atika Encümeni Daimisi" kurulmuştur (Madran, 1996: 61). Bu yapılanma ve çalışma sistemi, günümüzün envanter çalışmalarının öncülü sayılabilir. Madran'ın (1996: 70) "Cumhuriyet'in ilk büyük programlı etkinliği" olarak tarif ettiği Anıtlar Koruma Komisyonu'nun 1933 çalışmaları kapsamında, 3500 anıtın fişleri hazırlanmış; acil onarım gerektiren yapılar belirlenmiştir. Eski Eserleri Koruma Encümeni'nin, Aziz Ogan'ın başkanlığında gerek korunması gerekli yapıların belirlenmesi, gerek tescil işlemlerinin yerine getirilmesi ve onaylanması konusunda yaptığı çalışmalar, 1951 yılında kurulan GEEAYK'nın ilke kararlarına evrilmiştir. Bu tarihten günümüze, koruma kararlarının sadece önemli anıtlarla sınırlı kalmadığı ve yapı bileşenleri, duvar, kuyu gibi unsurları da kapsayacak şekilde genişlediği gözlenir.

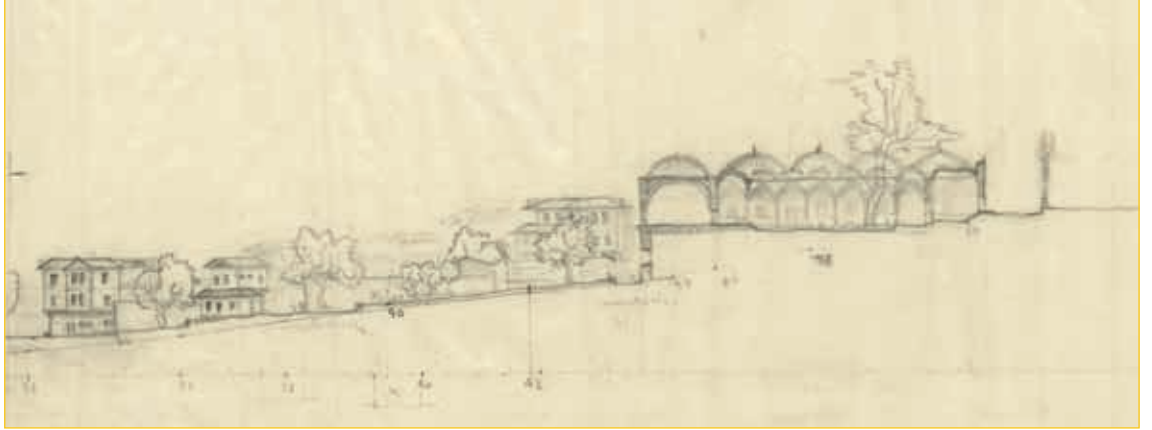
3 GEEAYK'nın 12 Kasım 1976 tarih, 9485 sayılı kararıyla, Süleymaniye'de tespit edilen **51 sivil mimarlık** örneği korunması gerekli yapı olarak tescil edilmiş; "diğer sivil mimarlık örneklerinin de tespit edilerek tescil edilmek üzere dokümanları ile Kurul'a getirilmesinin Kültür Bakanlığı'ndan istenmesine" karar verilmiştir.

4 GEEAYK'nın 9 Nisan 1977 tarih, 9776 sayılı kararıyla, Süleymaniye Külliyesi ve onu tamamlayan çevresinin "İstanbul'un en önemli korunması gerekli görsel değeri" olduğuna değinilmiş, Süleymaniye SİT sahasında birçok anıt yapı ve **501 sivil mimarlık** örneği olmak üzere toplam **661 kültür varlığı** tescil edilmiştir; külliyeler ve İstanbul Üniversitesi binalarını içeren bazı yapı adalarının tamamı koruma altına alınmıştır.

5 GEEAYK'nın 25 Haziran 1983 tarih, 15185 sayılı kararıyla, Eminönü-Karaköy arasında yapılacak yeni köprü nedeniyle her iki bölgede birçok anıt yapı ve sivil mimarlık örneği tescil edilmiştir. Bunların arasında, Eminönü tarafında ağırlıklı olarak hanları içeren 46 anıt ve 135 sivil mimarlık örneği bulunur. Süleymaniye Yenileme Alanı sınırları içerisindeki **51 dükkân** bu kararla tescil edilmiştir; ancak bu ticaret yapılarının 43 tanesi günümüze ulaşamamıştır.

Görsel 2.

Prof. Nezih Eldem'in Süleymaniye'de anıt eserler ve sivil mimarinin birlikteliğini ve topoğrafyaya uyumlu yerleşimini gösteren bir eskizi (SALT Arşivi)

karar metinleri, alanın kimliğinin anıtsal yapılar kadar önemli görülen sivil mimarlık ve ticaret dokusunun bütünlüğüne, İstanbul'un silüetine etki eden **görsel değerine** işaret eden önemli belgelerdir.

İstanbul'un Tarihi Alanları⁶, 23 Mayıs 1982 tarihinde onaylanan ve 1983 yılında Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihli "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" gereği, 6.12.1985 tarihinde 356 sıra numarasıyla **Dünya Mirası Listesi'**ne alınmıştır. Alanın merkezini oluşturan ve Mimar Sinan'ın İstanbul'daki en önemli külliyesi olan Süleymaniye Külliyesi, büyüklüğü, arsaya yerleşimi, farklı işlevlere yönelik yapıları ile döneminin sanatını ve imparatorluğun gücünü yansıtır (Ahunbay, 2011: 161). Mimar Sinan'ın başka bir eseri olan Şehzade Külliyesi ile Bozdoğan Kemer, Atıf Efendi Kütüphanesi, Molla Gürani Camii, Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Vefa Lisesi, Kalenderhane Camii gibi çok sayıda anıt eser de bu alanda yer alır. Mimar Sinan'ın başyapıtı kabul edilen Süleymaniye Külliyesi ile çevresinde gelişen, karakterini ve bütünlüğünü büyük ölçüde koruyan konut dokusu, alanın Dünya Mirası statüsü kazanmasında etkili olmuştur. Süleymaniye ve Zeyrek bölgelerinin korunmuş geleneksel ahşap evleri⁷, bu alanların kimliğini oluşturan esas unsurlardır. İstanbul'un 3. tepesinde yer alan Süleymaniye Külliyesi'nden başlayarak Haliç'e kadar inen yamaç boyunca geleneksel topoğrafyaya uyumlu olarak konuşlandırılan evler, kentin silüetine katkı sunar (Görsel 2, 3).

Tarihi Yarımada'nın anıtsal varlık yönünden daha yoğun bölgelerinin çevrelerinden soyutlanarak parça parça sitlere bölünmesinin, kentin silüetini ve doku bütünlüğünü koruma açısından yetersiz kaldığı görülmüştür. İTÜ öğretim üyelerince 1990 yılında Kurul'a sunulan öneri Kültür Bakanlığı ve Yüksek Kurul tarafından değerlendirilmiş; ilçe belediyesinin de olumlu görüşü sonucunda Tarihi

6 Süleymaniye, Zeyrek, Sultanahmet Arkeolojik Parkı ve İstanbul Kara Surları (Url-1).

7 DMK tarafından kabul edilen üstün evrensel değer tanımında, özgünlük ve **bütünlük** ilkelerine vurgu yapılarak; "Süleymaniye ve Zeyrek bölgelerindeki geleneksel ahşap evler, listeye kayıt zamanında **savunmasız** olarak nitelendirilmiştir... Kentsel doku, bakımsızlık ve değişim baskısıyla tehdit altında bulunmaktadır... İstanbul'un Tarihi Alanları'ndaki yerleşme ve kentin eşsiz silüeti, gelişim karşısında savunmasızdır." ifadelerine yer verilmiştir (İTYP, 2011: 17).

Görsel 3.
Süleymaniye'nin
geleneksel konut
dokusundan
örnekler (KMKM
Arşivi)

Görsel 4.

Tarihi Yarımada ile ilgili 25 Kasım 1990 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberi (İBB Atatürk Kıtıplığı arşivi).

Yarımada bütünüyle sit ilan edilmiştir⁸ (Görsel 4). Dünya Mirası Listesi'nde yer alan, bilinçli veya bilinçsiz talan ve tahribata rağmen günümüze kadar gelebilmiş kentin tarihî kimliğine yasal dayanak oluşturmak üzere, İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile Tarihi Yarımada'nın (Suriçi alanı) tamamı sit alanı ilan edilmiştir. Bu karar, gelecek planlama/projelendirme çalışmaları için Tarihi Yarımada'nın "bütünlüğünü koruma" esaslı bir kılavuz niteliğindedir.

Tarihi Yarımada'nın bütünüyle sit ilan edilmesinden on yıl sonra, 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Amaç ve kapsamı: Koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, doğal afet risklerine karşı tedbirlerin alınması, tarihî ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılması olarak tarif edilmiştir. Kanunun uygulama yönetmeliği⁹ kapsamında, yapılacak yeni yapıların uygunluğu **avan proje**¹⁰ onayına tabi tutulmuştur.

8 İTÜ öğretim üyeleri Prof. H. Kemali Söylemezoğlu, Prof. Doğan Kuban, Prof. Dr. Mete Tapan, Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Doç. Dr. Zeynep Ahunbay tarafından 1990 yılının Nisan ayında, Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesi ve yapılaşmanın yasaklanması istemi ile hazırlanan dilekçe, bu kararın temel dayanağını oluşturmaktadır (Görsel 4; Gökdag, 1990: 9).

9 Madde 4. f) Yenileme alanları, sınırları büyükşehir belediyeleri, ilçe belediyeleri ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince belirlenen, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler olarak tanımlanmıştır.

10 Madde 4. g) Yenileme avan projesi: Yenileme uygulama projelerine esas teşkil edecek, Kanunun 2'nci maddesi uyarınca kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, mimari avan proje ile statik, tesisat, elektrik, ulaşım ve altyapı ön raporları olarak tanımlanmıştır.

Kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, 24.05.2006 tarih ve 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, Süleymaniye, Kalenderhane, Yavuz Sinan, Molla Hüsrev, Demirtaş, Hacı Kadın, Hoca Gıyasettin ve Sarıdemir mahallelerinden oluşan alan “Yenileme Alanı” ilan edilmiştir. Yenileme alanı ilanı sonrası yapılan çalışmalar¹¹, bu tarihten günümüze, korunma durumunun kötüleştiğini, alandaki tahribat ve yıkım sürecinin hızlandığını ve alanın üstün evrensel değerini tehdit eden uygulamaların arttığını göstermektedir (Bkz. 4.3.2).

5366 sayılı Yenileme Kanunu, İstanbul Tarihi Yarımada alan yönetim planlarında (2011 ve 2018) genel olarak olumsuz/zayıf bulunmuş; özellikle önerdiği koruma karşıtı ‘yenileme’ uygulamaları, tümel bölge içindeki parça çözümlemelerine imkân vermesi ve iyileştirme kavramının sadece fiziki yapı ile sınırlandırılmış olması nedeniyle eleştirilmiştir (İTYP, 2018). Bu süreçte, UNESCO DMK’nin de bu tehdidi göz ardı etmeyerek, İstanbul’un Tarihi Alanları hakkında almış olduğu kararlarda, özellikle **konut dokusunun korunmasına** yer verdiği izlenir¹². Tüm eleştirilere karşın, günümüzdeki deneyimler bu kanunun koruma esaslı tekrar tartışılmasını da gündeme getirmiştir¹³.

Yenileme Alanı ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İBB ve ilçe belediyesi arasında 19 Eylül 2006 tarihinde bir protokol yapılmıştır. Protokole göre, 198 adadan oluşan alanın 39 yapı adasını kapsayan bölümünde ilçe belediyesi, 86 yapı adasını kapsayan bölümünde İBB tarafından çalışmalar yürütülmüştür. Kalan 73 yapı adası ise İÜ, VGM ve İMÇ mülkiyetinde yer almaktadır. Bölge 5 etaba ayrılarak, projelendirme çalışmaları başlatılmıştır. Bununla birlikte, yenileme alanı çalışmaları kapsamında ilk yıkımlar 2007 yılında Kiptaş tarafından yapılmıştır.

Bu tarihlerde, özellikle II. grup tarihî eserlerin bakım-onarım işleri, izin ve denetim süreçleri konularında Koruma Kurullarının yükünü hafifletmek amacıyla KUDEB kurulması gündeme gelmiş, bu konuda bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü), 2006 yılında Süleymaniye’nin önemli sivil mimarlık örneklerinden Kayserili Ahmet Paşa Konağı ve bitişiğindeki yapılarda faaliyete başlamıştır. KUDEB bünyesinde 2007-2008’de kurulan Restorasyon ve Konservasyon

11 İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı tarafından yapılan planlama esaslı tespitler (2003-2005) ile İTÜ İstanbul Projesi kapsamında 2003’te yapılan çalışmalar (Gülersoy vd., 2008), günümüz envanter sonuçlarıyla (Bkz. 5.3; Url-3) karşılaştırıldığında, alandaki tahribat ve kayıpların özellikle 2005 ve sonrasında arttığı görülür.

12 UNESCO DMK yıllık toplantılarında: 2006 (Vilnius), 2009 (Sevilla), 2010 (Brezilya), 2012 (Rusya), 2013 (Kamboçya) oturumlarında, Yenileme Alanı ilan edilen Süleymaniye’de Koruma Uygulama Planının, “*Dünya Mirası çekirdek bölgesinin tamamını içerecek şekilde genişletilmesine, miras değeri taşıyan mevcut tarihî yapıların korunmasına*” değinilmiş; “*kentsel yenileme projelerinin dikkatle ele alınması ve geleneksel Osmanlı evlerinde çürüme ve kayıpların yavaşlatılması için acil eyleme geçilmesi*” tavsiye edilmiştir (UNESCO DMK karar metinleri için Bkz. Url-4).

13 Süleymaniye’nin ‘yenileme alanı’ statüsünün geçerliliği ve kurumun (İBB) bu statünün kaldırılmasına yönelik hukuksal bir süreç başlatmamış olması-yenileme alanı süreçlerinin koruma için olumsuz sonuçlarının bilincinde iken-, bölgede bu statü nedeniyle kazanılmış hukuki hakların ve oluşturacağı itirazların uzun çözümsüz hukuksal süreçlere yol açacağı ve İBB’nin acil olarak eyleme geçilmesine engel teşkil edeceğinin tespiti nedeniyeldir. Süleymaniye’de kayıpların artarak gelmesini engellemek, bölgenin bir an önce kent yaşamına katılımını sağlamak öncelik oluşturmaktadır.

Laboratuvarı ve Proje Grubu ile Taş ve Ahşap Eğitim Atölyeleri, özellikle Dünya Mirası alanlarında bakım-onarım ve restorasyon konusunda eğitim, uygulama ve yayınlarıyla önemli katkılar sunmuştur (İBB KUDEB, 2009). Günümüzde Alan Başkanlığı tarafından kullanılan 571 ada 6 parseldeki ahşap yapı (Görsel 5), geleneksel ahşap yapım tekniklerinin sürdürülmesi ilkesiyle restore edilerek¹⁴ işlevlendirilmiştir (Kudde ve Ersen, 2009: 71-72). Bu örneğin, DMA içerisinde olumlu ve teşvik edici bir etki yaratması, oluşturulan koruma ve uygulama metodolojisinin, başka örneklerle devam ettirilmesi amaçlanmış, UNESCO'ya sunulan ilerleme raporları ve DMK alan ziyaretlerinde bu konuya yer verilmiştir.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı arasında imzalanan protokolle¹⁵ başlatılan “Tarihi Evler Onarım Programı” ile alanda koruma amaçlı uygulamaların ivme kazandığı gözlenir. Çalışma kapsamında, mahalleyi oluşturan temel öğeler olarak kabul edilen geleneksel ev ve çeşmeler arasından seçilen örneklerin, İBB KUDEB tarafından¹⁶ bakım-onarım ve restorasyonu yapılmıştır.

UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin (DMK) alana ilişkin görüş ve tavsiyeleri:

Vilnius (2006), Sevilla (2009), Brezilya (2010), Rusya (2012) ve Kamboçya’da (2013) gerçekleşen oturumlarda, Süleymaniye’de Koruma Uygulama Planı’nın **Dünya Mirası çekirdek bölgesinin tamamını içerecek şekilde genişletilmesi**, miras değeri taşıyan mevcut tarihî yapıların korunması konuları vurgulanmaktadır. Tavsiyeler arasında, *“kentsel yenileme projelerinin dikkatle ele alınmasına ve geleneksel Osmanlı*

14 İBB KUDEB’in Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi’nin 1, 4, 10, 11 ve 15. sayılarında (2009-2012) “Bir Ahşap Yapıda Koruma Uygulama Metodolojisi” adıyla yayımlanan makale serisi, projelendirme, sökülme envanteri, askı ve destekleme, restorasyon teknikleri ve yapılan bütün koruma uygulamalarına ilişkin bilgileri içermektedir (Bkz. Url-5). Bu çalışmalardan “**ahşap evler acil eylem planı**” sürecinde faydalanılması önerilir.

15 Program, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yürütme Kurulu’nun 23.06.2009 tarih, 09/255-04 sayılı kararı ile İstanbul 2010 Projesi olarak kabul edilmiştir. Söz konusu protokol, 17.08.2008 tarih ve 1748 sayılı Büyükşehir Belediye Meclisi Kararı ile onaylanmıştır.

16 Süleymaniye ve Zeyrek Dünya Mirası alanlarında 13 ahşap ev ve 7 çeşmenin restorasyonu yapılmıştır.

Görsel 5. Kırazlı Mescit Sokağı üzerinde, özgün yapım teknikleriyle onarılan ve günümüzde Alan Başkanlığı'nca kullanılan ahşap konağın onarım süreci (Url-5)

evlerinde çürüme ve kayıpların yavaşlatılması için acil eyleme geçilmesine” değinilmesi, DMK tarafından konunun sürekli olarak gündemde tutulduğunun bir göstergesidir.

UNESCO Dünya Mirası Komitesi’nin 2015’te Almanya’nın Bonn kentinde gerçekleştirilen 39. yıllık toplantısında, sivil mimarlık örneği yapıların bakım-onarımı için yapılan çalışmaların¹⁷ **memnuniyet verici** olduğuna değinilmiş, bununla birlikte *“Osmanlı ahşap evleri için uzun vadeli genel bir koruma stratejisine ihtiyaç olduğu”* vurgulanmıştır.

Krakow (2017) ve Manama (2018) yıllık izleme toplantılarında, Osmanlı dönemi ahşap evlerinin ve **doku bütünlüğünün korunmasına;** üstün evrensel değere etkisi olabilecek bütün projelerin kısa ve uzun vadeli stratejilerini içeren **bir**

¹⁷ UNESCO Dünya Mirası Merkezine iletilen 2015 yılı ilerleme raporuna göre: Süleymaniye Dünya Mirası Alanı’nda özgün malzeme, detay ve plan şemaları korunarak projelendirme çalışmaları tamamlanan ve Koruma Kurulunca onaylanan tescilli sivil mimarlık örneği yapı sayısı 2015 yılı itibarıyla 230’a ulaşmış; proje maliyetinin %60’ı İl Özel İdaresi’nden, %40’ı ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi bütçesinden karşılanmıştır (İstanbul Sit Alanları Alan Başkanlığı, 2015).

Görsel 6.
1976'dan
günümüze
Süleymaniye
ile ilgili önemli
süreçleri gösteren
zaman çizelgesi

yol haritasının gerekliliğine değinilmiştir. Bunun üzerine, İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nın¹⁸ "Üstün Evrensel Değeri Oluşturan Kültürel Mirasın Korunmasının ve Sürdürülebilirliğinin Sağlanması" hedefine ulaşmak için **Tescilli Sivil Mimarlık Örnekleri İçin Acil Eylem Planı** tanımlanmış, ancak hayata geçirilememiştir (İTYP, 2018: 284).

Alanın DMA statüsü, üstün evrensel değerinin, dolayısıyla "özgünlük ve bütünlüğünün korunmasını" gerektirmektedir. UNESCO Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi'nin kültürel miras için aşağıda belirtilen potansiyel tehlike tanımlarının Süleymaniye Yenileme Alanı için geçerli olduğu önerilebilir. Bunlar:

- Varlığın korunma derecesini azaltacak şekilde hukuki statüsünün değişmesi
- Koruma politikası yetersizliği
- Bölgesel planlama projelerinin tehdit eden etkileri
- Şehir planlamanın tehdit eden etkileri.

Süleymaniye'de 2010'lu yıllarda artan mülkiyet değişimleri ve yıkımlar sonucunda, 2019 yılında meri plana uygun olmayan ve bütüncül koruma ilkelerine aykırı olan avan projelerin onay süreçleri durdurulmuş; onaylı projeler iptal

¹⁸ Yönetim planı, Alan Başkanlığı Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu tarafından 08/05/2018 tarih ve 01 sayılı karar ile onaylanmıştır.

edilmiştir¹⁹. Kültür Varlıkları Dairesi bünyesinde 2019 yılında yapılan çalışmalarda, mevcut durumun riskleri ele alınmış; geçerli avan projelerin uygulanması halinde Dünya Mirasının nasıl bir tehdit altında kalacağı değerlendirilmiştir (KMKM, 2019). Avan projelerin, alanın korunması gerekli değerlerine ve çağdaş koruma yaklaşımına aykırı yönlerinin ve başta arkeolojik değer olmak üzere kimlik değerine vereceği kalıcı zararların koruma uzmanlığı perspektifinden değerlendirilmesi; arşiv araştırmalarının derinleştirilmesi ve güncel analizlerin üretilmesi için, 2021 yılı sonunda Kültür Varlıkları Dairesi bünyesinde bir çalışma başlatılmıştır²⁰. İmar ve Şehircilik Dairesi ile eş zamanlı olarak ilerlemesi öngörülen bu çalışma metodolojisi, **koruma esaslı öneriler ile planlama kararlarının birbirinden beslenerek ilerletilmesi** amacıyla benimsenmiştir. Süleymaniye’de toplu tescil ve yasal koruma durumunu etkileyen önemli süreçler, geçmişteki çalışmaların günümüzde güncel envantere dayalı olarak yeniden ele alınması gerektiğini göstermiş; mevcut durumun “iyileştirilmesine” yönelik stratejilerin geliştirilebilmesi için yapılacak çalışmalar, Kültür Varlıkları Dairesince üstlenilmiştir (Görsel 6).

19 2014-2019 arasında Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından toplam 17 adet adada yenileme avan projesi onaylanmıştır.

20 Eylül 2022’de hazırlanarak sayısal ve mekânsal veriler eşliğinde İmar ve Şehircilik Dairesine sunulan Görüş Raporu, bu çalışmalara dair üretilen bütün veri, analiz, görüş ve önerileri kapsamaktadır (KMKM, 2022).

4.

SÜLEYMANİYE KENT DOKUSU
DÖNÜŞÜM SÜRECİ

4. SÜLEYMANİYE KENT DOKUSU DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Süleymaniye, İstanbul Tarihi Yarımada içinde, **çoklu kültür katmanları** barındıran bir alandır. Ancak bölge tarihi ile ilgili birincil ve ikincil kaynaklar, bilimsel yayınlar, özellikle tarih sonrası döneme ışık tutar. Böylece Süleymaniye için tarihsel anlatımlar, tüm kentin topoğrafyasının zaman içinde büyük değişimlere uğradığı, Marmara Gölü'nün denize evrilirken kentin iki kıyısını biçimlendirdiği ve kıta levha hareketleri ile bu fiziksel değişim sürecinin devam ettiği esasında ifadesini gerektirirken, kentin fiziki ve kültürel evrimine yönelik paleotopoğrafya ve arkeolojik araştırmaların çok sınırlı olması, bu süreçlerin tarih öncesi bulguları kapsayacak bir bütünlükte yürütülmesini engeller.

Böylece bu bölümde Süleymaniye ve çevresinin tarih öncesi döneme ilişkin dönüşümlerine İstanbul genelinden referans verilirken, ayrıntılı anlatımlar özellikle tarih sonrası ile tanımlanan, (1) bir kısmı günümüze ulaşan arkeolojik değerli yerüstü yapıları ve duvarlar ile (2) yeraltı incelemeleri sonucu tespit edilen yapı ve kalıntılar, bunlara ek olarak bölgede gerçekleştirilen (3) sondaj verileri ve (4) dönem kaynakları ile yapılmaktadır.

Osmanlı döneminde bölgenin kentsel değişim sürecinin okunmasında ise, tarihsel akışın yanı sıra (1) depremler, (2) yangınlar, (3) işlev atamaları, (4) imara yönelik hüküm ve nizamnâmeler gibi fiziksel dokuyu etkileyen faktörler de yer almaktadır.

Son olarak, Cumhuriyet dönemi ve dokudaki dönüşüm süreci, belirtilen parametrelere ek olarak (5) üst ve alt ölçekli planlamalar, (6) plan hükümleri, (7) plan esaslı müdahaleler ve (8) yasal koruma süreçlerini içerecek şekilde okunmaktadır.

4.1. TARİH ÖNCESİ - DOĞU ROMA (BİZANS) DÖNEMİ

İskân tarihinin avcı-toplayıcı döneme dayandığı bilinen İstanbul'un, hızlı kentleşme ve nüfus artışının bir sonucu olarak geniş bir alanda yapılaşma nedeniyle, arkeolojik potansiyeli tam olarak anlaşılamamıştır. Kentsel arkeoloji çalışmaları ile ipuçları yakaladığımız kentte ulaşım yatırımları ve imar faaliyetleri sonucu rastlanan arkeolojik kalıntılar, Tarihi Yarımada'nın yerleşim tarihini değiştirmiştir. Antik dönem ile başlatılan Tarihi Yarımada'nın yerleşim tarihinin, Yenikapı Kazıları²¹ ile birlikte Neolitik döneme kadar uzandığı tespit edilmiştir. İmar faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bulgular, kentin arkeolojik potansiyeli ile ilgili kısıtlı da olsa bilgi edinmemizi sağlamış; ancak bunlar kent genelinde ayrıntılı bir çalışmaya dönüşmemiştir. Bu nedenle özellikle tarih öncesi dönem, İstanbul için henüz aydınlatılmamış iken Süleymaniye'nin tarih öncesi dönemi de ancak İstanbul ve Tarihi Yarımada bağlamında değerlendirilebilmektedir.

21 2009 yılı itibarıyla Tarihi Yarımada'da özellikle istasyon bölgelerinde pek çok kurtarma kazısının yapılması ile sonuçlanmış; Marmaray metro sistemi nedeniyle Haydarpaşa, Üsküdar, Sirkeci ve Yenikapı bölgelerindeki istasyon alanlarında dönemin liman alanı izlerine erişilmiştir. Böylece kentin tarih anlatımını değiştiren bulgulara ulaşılmıştır.

Bölgenin jeolojik açıdan incelenmesi, potansiyel dolgu katmanlarının ve yeraltı kültür mirasının belirlenmesini sağlayacaktır. Yarımada'da, Trakya, Bakırköy, Güngören, Kuşdili, Çukurçeşme formasyonları ve dere alüvyonları ile yapay dolgu alanları şeklinde 6 yüzey birimi²² tanımlanmaktadır (1/5.000 Nazım İmar Planı, 2005). Tarihi Yarımada'nın neolitik dönem katmanlarının, kentsel dokunun altında, toprağın koruyucu özelliğinin bir sonucu olarak, hâlâ korunuyor olduğu düşünülebilir. Bu dönemin özellikle su varlığı ile ilişkilenebilir olması, Haliç'in ve akarsu yataklarının potansiyel kalıntı alanları olarak tanımlanmasını gerektirir.

Tarihi Yarımada dışında kalan metropol İstanbul'unda Neolitik Çağ'a ait önemli yerleşmelerin varlığı; Avrupa yakasında Yarımburgaz Mağarası (Özdoğan, 1992: 39-51), Asya yakasında, Fikirtepe (Özdoğan, 1992: 40-44) ve Pendik-Temenye'de yapılan arkeolojik kazılar ile Tuzla-İçmeler'de yapılan bir temel kazısı sonucunda açığa çıkarılan bulgulara dayanmaktadır. Bu yerleşmelerin basit köy tipinde olduğu, bilinen ilk çanak-çömleğin buralarda kullanıldığı ve ekonomilerinin tarımdan ziyade avcılık ve balıkçılığa dayandığı tespit edilmiştir. Yenikapı Marmaray kazıları 4 farklı bölgede yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında yapılan Sirkeci, Vezneci, Eminönü ve Yenikapı'da gerçekleştirilen kazılarda 8 metre ile 17 metre aralığında dolgu tabakasının varlığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Süleymaniye'nin komşuluğunda, -2172 ada 56 parselde-, gerçekleştirilen bir sondajda 1-15 metre derinlikte kültür katmanı bulunduğu belirtilmiştir (Yıldız vd., 2007: 9). Bu bulgular, bölgenin tarihsel gelişimine yönelik araştırmaları ve anlatımları desteklerken; Süleymaniye DMA'da yapım işleri sırasında test sondajlarının yapılmasının ve elde edilen bulguların kayda alınmasının, İstanbul tarihine yönelik okumalar için de gerekli olduğunu göstermektedir.

Proje alanı özelinde, şimdiye kadar kayda geçen arkeolojik buluntular yaklaşık 6 metre derinliğe ulaşan Roma, Doğu Roma ve Osmanlı dönemine tarihlenen mimari ve altyapı kalıntılarıdır. Süleymaniye DMA'nın kapsamlı arkeolojik ve tarihsel verileri ise tarih sonrası ile tanımlanabilir. Süleymaniye'nin bulunduğu, İstanbul'un tarihî yerleşim yerlerinden biri olan üçüncü tepe, Doğu Roma döneminde kentin en önemli meydanlarından Tauri Forumu, I. Constantinus'un (Konstantin) ve II. Leon'un sarayları ile şehrin ana eksenini teşkil eden Mese'nin yakınındadır²³ (Bilecik, 2004: 307; Görsel 7).

22 "Güngören Formasyonu (Gnf), Fatih ve Eminönü ilçelerinin güney kesimlerinde görülmektedir. İnceleme alanında yaklaşık 40-50 metre kalınlık sunmaktadır. Bakırköy Formasyonu (Baf), birkaç metre kalınlığında, Mevlanakapı ve Silivrikapı bölgesinde gözlenmektedir. Kuşdili Formasyonu (Kşf), özellikle Haliç civarında izlenen birim, tabanda çakıllı seviye ile başlar, üstte doğru yanal devamlılığı fazla olmayan kum ve siltlere geçer. Haliç'te yapılan çalışmalarda alüvyon üzerinde kıyılarda en kalın olmak üzere Kuşdili Formasyonu 20, 22, 35 ve 50 metreye kadar çıkar; Sarayburnu civarında yapılan sondajlarda ise, 4-11 metre arası kalınlıklarda, silt kil, kum ve çakıldan oluşan Boğaz çökelleri Haliç'te 20- 50 metre arası kalınlıklarda kesilmiştir" (1/5.000 Nazım İmar Planı, 2005). Alüvyon (Qal) alanlar akarsuların taşıması ya da akarsuların üst seviyesine çıkan doldurmalar ile oluşmuştur. Bu alanlardaki dolgu kalınlıkları genellikle akarsu rejimine bağlı şekilde oluşmaktadır. Antik Dolgu (Ad), sur içindeki eski yerleşim alanlarını tanımlamaktadır. Yapay Dolgu (Yd), sonradan insan eli ile doldurulmuş alanları ifade etmektedir. Trakya Formasyonu (Trf) ile ilgili ortalama derinlik verisi verilmemiştir. Fatih ve Eminönü'nün kuzeylerinde yüzeyleşen birim kumtaşı-şeyl ardalanması şeklinde oluşmuştur. Çukurçeşme (Çf), Fatih ilçesinde Vatan Caddesi boyunca kuzeydoğu-güneybatı hattında uzanmaktadır. Blok – çakıl – kum ve killi seviyelerden meydana gelmektedir. Bu litolojiler birbirleri ile aşınmalı yüzeyler oluşturmaktadır (1/5.000 Nazım İmar Planı, 2005).

23 Mese Yolu Μέση [Οδός] üzerinde, Milion Taşı ile başlayarak Antik Roma ve Doğu Roma dönemlerinde inşa edilen Antiokhos ve Lausus Sarayları, Hipodrom, Magnaura Sarayı; Makro Embolos yolu ile kesiştiği noktada Anemodoulion Anıtı yer alırken güney kolunda Theodosius Takı, Iustinianus (Jüstinyen) Sütunu,

Görsel 7.
Bizans İstanbul'u
Haritası (Millingen,
1912)

MS 4. yüzyılda Roma'dan koparak yeni bir başkent oluşturan İmparator I. Constantinus'un (272-337) yaptırdığı kara surları ile sınırlı alanda yer alan Süleymaniye tek bir yerleşim birimi *Region* ile tarif edilemez (Berger, 1997: 353). Projeye konu olan Süleymaniye ve çevresi, o dönemde *Region VIII*'in batı kısmı, *Region X*'un tamamı ve *Region XI*'in kuzeybatı bölümünden oluşur (Görsel 8).

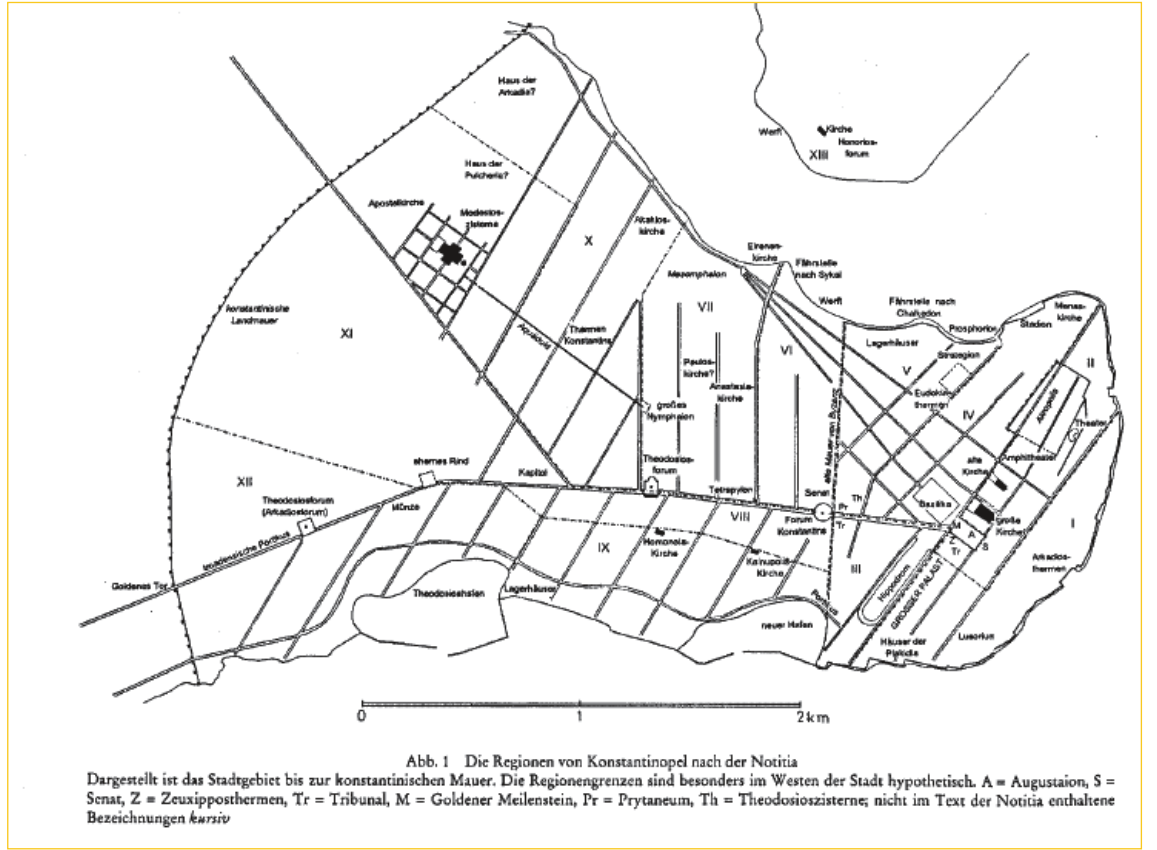
Bölge, İmparator Valentinianus'un (Valens) kente temiz su sağlaması amacıyla, 368-373 yıllarında yapımı süren, **Valens Kemer'i'nin tamamlanması ile günümüze ayakta ulaşan en eski anıtını kazanır** (Müller-Wiener, 2001: 273; Kuban, 2000: 95). Su kemeri ile getirilen su sarnıçlarla şehre dağıtılır. Bu dağıtımın yapılmasında erken dönemden itibaren yeraltı sarnıçları (Yerebatan Sarnıcı, Binbirdirek Sarnıcı, Mangana Sarayı Sarnıcı, Studios Sarnıcı, Pantokrator Sarnıcı) ile açık sarnıçlar (Aetius Sarnıcı, Aspar Sarnıcı, Mokios Sarnıcı) oldukça etkilidir (Kuban, 2000: 95-96). Böylece kemer, sayıları zaman içinde artan diğer su yapıları ile birlikte yüzyıllarca kentin temiz su ihtiyacını karşılar (Görsel 9).

II. Theodosius döneminde, 413 yılında, barbar saldırılarına karşı yapılan yeni surlar ile kent sınırları büyümüştür (Mango, 2006: 44). I. Iustinianus (Jüstinyen) döneminde (527-565) çıkan Nika isyanı ise kenti tahrip ederek değiştirmiştir. İsyanın

Constantinus (Konstantin) Sütunu, Arcadius (Arkadius) Sütunu, Bovis Forumu gibi yapıların bulunduğu önerilmektedir (Müller-Wiener 2001: 273). Bu yapılar ve yollar, geç Antik dönem ile Doğu Roma döneminin kentsel yaşama yönelik referans oluşturmaktadır.

Görsel 8.

Notitia'ya göre şehrin Region adı verilen bölgelerini gösteren harita (Berger, 1997: 353)

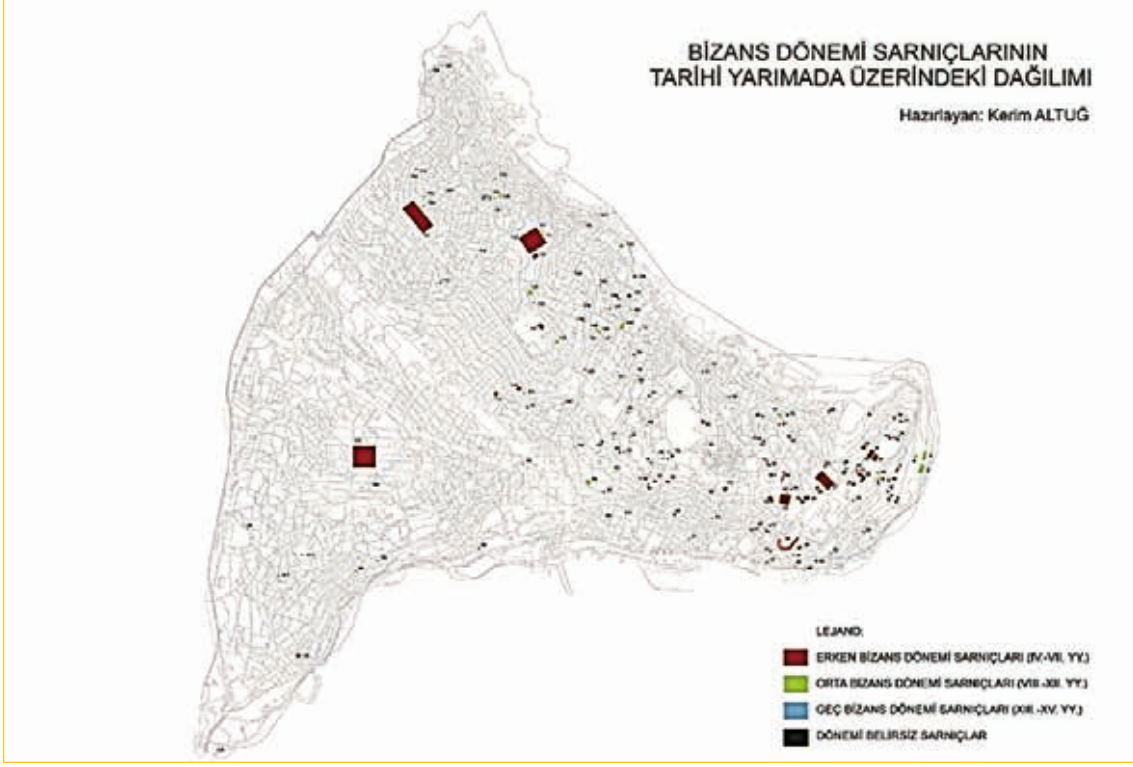

bastırılmasının ardından yeniden yapılanma sürecine girilen kentte, tarihçi Prokopius'a göre otuz üç kilise onarılır (Kuban, 2000: 100-10; Müller-Wiener, 2001: 273).

V. Konstantinos'un (Konstantin) (741-775), 7. yüzyıldaki Avar kuşatmasının ardından su yolunu yeniden inşa ettirmesi, büyük bir bayındırlık faaliyeti olarak kayda geçmektedir (Müller-Wiener, 2001: 275).

9. ve 10. yüzyıllardaki Makedonya Hanedanlığı, tüm kuşatma ve felaketlere karşın imparatorlukta siyasi ve kültürel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Kent bu süreçte iki defa Ruslar, birer defa Bulgarlar ve Macarlar tarafından olmak üzere birçok defa kuşatılır; 989 yılındaki büyük depremde kentteki neredeyse tüm yapıların yıkıldığı belirtilmektedir. Bu dönemde birçok yapı onarılır, Büyük Saray'a yeni bina yaptırılır, *Hagia Thekla Tou Palatiou Ton Vlakhernon* Kilisesi (Atik Mustafa Paşa Camii), *Theotokos Konstantinos Lips* Kilisesi (Fenari İsa Camii), *Myrelaion* Kilisesi (Bodrum/Mesih Paşa Camii), *Ayios Yiorgos* Kilisesi, *Philanthropos* Manastırı inşa ettirilir (Eyice, 2000: 579).

11. ve 12. yüzyılda Komnenoslar Hanedanı döneminde, kentteki imar faaliyetleri, toprak kayıpları yaşanan sancılı dönemlere rağmen sürdürülür. *Hristou Pantepopti* Kilisesi, *Saint Theodoros* Kilisesi (Kilise Camii), *Pantokratoros Hristu* Manastırı, *Ayia Theodosia* Kilisesi, Ayakapı *Ayios Nikolaos* Kilisesi, *Ayios Ioannis en to Trullo* Kilisesi (Hirâmi Ahmet Paşa Camii) ve *Theotokos Kyriotissa* (Meryem) Kilisesi

Görsel 9. İstanbul'daki Bizans dönemi sarnıçlarının Tarihi Yarımada üzerindeki dağılımını gösteren harita (Altuğ, 2015: 16)

(Kalenderhane Camii) inşa edilir. 1010 yılındaki deprem, kentte hasara neden olmuştur (Müller-Wiener, 2001: 405).

12. yüzyılın sonları ve 13. yüzyıl ise, çöküş ve istilanın izlerini taşır. Şehrin 1204 yılında Latinler tarafından işgal edilmesinin ardından; öncelikle kiliselerdeki mezarlar yağmalanır, bu yağmalar tüm kenti olduğu gibi bölgeyi de etkiler (Müller-Wiener, 2001: 406). Latin yağması ve hakimiyeti sırasında gerçekleşen yangınlar ile kent harap bir hal alır (Nicol, 2016: 52).

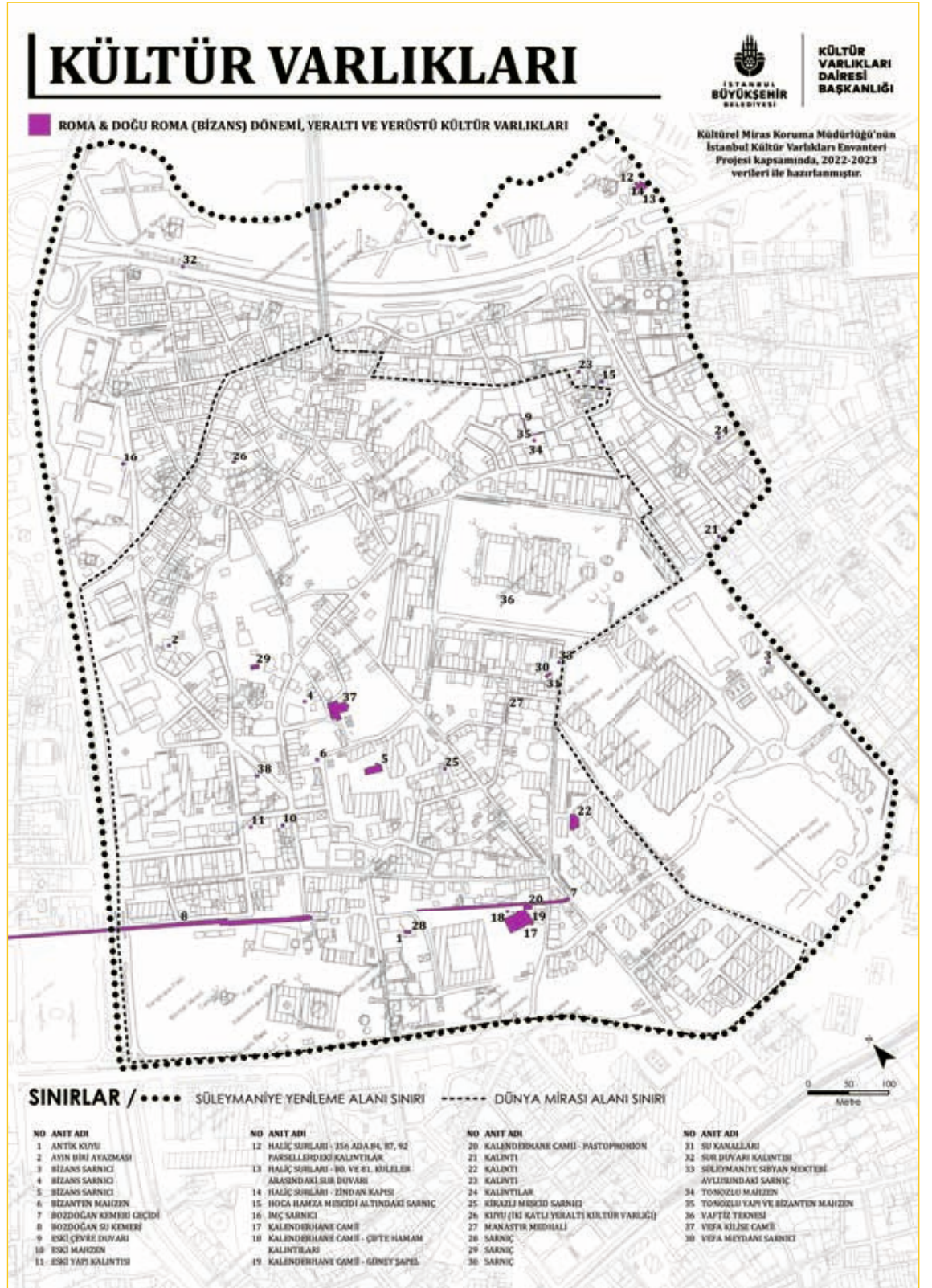
13. yüzyılda Paleologos hanedanlığının iktidara gelmesi, kenti tekrar yaşanır ve güçlü kılma çabaları, bölgede onarım ve düzenlemeler ile kendini gösterir (Nicol, 2016: 52). Bu dönemde şehrin tekrar yapılanmasında kültür hayatında son bir atılım görülür. *Chora* Manastırı (Kariye Camii), *Theotokos Pammakaristos* Manastırı'nın (Fethiye Camii) freskleri bu duruma örnekler (Eyice, 1983: 95). Ancak Suriçi'ndeki pek çok anıtsal yapının, devşirme malzeme olarak, sur güçlendirmelerinde kullanıldığı bilinmektedir (Müller-Wiener, 2001: 406).

14. yüzyıla gelindiğinde imparatorluğun siyasi ve ekonomik anlamda çöküşü, şehrin fiziki yapısına etki eder. Bu süreç 1453 yılında İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesine dek kentin haraplaşmasına neden olur (Kuban, 2000: 186).

Tarihsel referansların dışında bölgede açığa çıkan buluntular, Doğu Roma ve öncesindeki kurguya ilişkin somut veriler sağlar. Süleymaniye ve yakın çevresinde, belgelenen yeraltı ve yerüstü kültür varlıklarının günümüzdeki dağılımı Görsel 10'daki gibidir. Bunların arasında, *Valentinianus* Kemer ve Geçidi (Bozdoğan Kemer),

Görsel 10.

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda kayıt altına alınan Roma ve Doğu Roma dönemi kültür varlıkları (KMKM İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi kapsamında 2023'te üretilmiştir)

Görsel 11.
Mimar Ali Saim
Ülgen'in (1939)
Fatih dönemi
1453-1481 İstanbul
haritası (İBB
Atatürk Kitaplığı
Sayısal Arşivi,
Demirbaş No:
Hrt_001128)

Theotokos Kyriotissa Kilisesi (Kalenderhane Camii) ve kiliseye ait çifte hamam kalıntıları, güney şapel ve pastophorion, *Kimiseos tis Theotokou* (Ayın Biri) Ayazması, *Ayios Theodoros* Kilisesi (Vefa Kilise Camii), Sarnıç (Kirazlı Mescid Sarnıcı), Süleymaniye Sıbyan Mektebi avlusundaki sarnıç, Haliç Surları: Surlar ve Zindan Kapısı, Manastır Medhali, Hoca Hamza Mescidi altındaki sarnıç öne çıkmakla birlikte, başka birçok tonozlu yapı kalıntısı, kuyu, mahzen ve sarnıç da bulunmaktadır.

4.2. OSMANLI DÖNEMİ

İstanbul, 15. yüzyılda Osmanlı yönetimine geçmesinin ardından Fatih Sultan Mehmed tarafından "payitaht" ilan edilir. Fatih Sultan Mehmed, kentin başkent olarak yeniden düzenlenmesi amacıyla imar ve bayındırlık faaliyetlerini başlatır²⁴ (İnalcık, 2015: 51). Bu süreçte, surların tamir edildiği, Büyük Çarşı (Kapalı Çarşı), Sultanpazarı ve Saraçhane ticaret merkezlerinin kurulduğu; eski su yollarının tamir edildiği ve Kırkçeşme'nin yapıldığı; Ayasofya Camii kompleksi ile altyapı tesislerinin kurulduğu, ardından 'kayser'in adına bir cami ile "sultanî" bir külliye inşa edildiği bilinmektedir (İnalcık, 2015: 52-55). Yapılaşma ile birlikte kentte Osmanlı mahalle organizasyonunun ana birimleri olan nahiyeler oluşur²⁵ (Canatar, 2002: 219). Bu dönemde yenileme alanı sınırları Ebulvefa nahiyesi ile tarif edilebilir. 1500 yılında 12, 1546'da 165 ve 1596'da 306 mahalleden oluşan nahiyedeki bu artış, nüfusla değil, örgütlenme ve sosyal donatılar ile ilişkilendirilebilir (İnalcık, 2015: 67; Görsel 11).

24 İnalcık (2015: 51-52), Bursa ve ardından Edirne gibi başkent oluşumlarında kazanılan deneyimin İstanbul'un yeniden teşkilinde önemli bir rol oynadığını belirtmekte, Fatih dönemi kentsel müdahalelerini, dönemin Osmanlı geleneksel planlama yaklaşımlarıyla değerlendirmektedir.

25 Nahiyelerin varlığı Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar süregelir (Bkz. 4.3.2.).

Görsel 12.
Eski Saray
varlığında
Süleymaniye
tasviri: 16.
yüzyıl başları,
(*Hünernâme*)
(Kafesçioğlu,
2019: 11)

Fatih döneminde ilk sarayın Theodosius Meydanı'nda, bugün Müftülüğün ve İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu alanda kurulması ve 16. yüzyılda burada Süleymaniye Külliyesi'nin yapımı, bölgenin sonraları Dünya Mirası Listesi'nde²⁶ üstün evrensel değerleri ile yer almasına neden olacak sürecin de başlangıcını oluşturur. 1454-1458 yılları arasında yapıldığı düşünülen saray yerleşkesi, Topkapı Sarayı'nın inşasına kadar Fatih Sultan Mehmed'in oturduğu bir merkezdir (Görsel 12). Süleymaniye bu dönemde, olasılıkla, yönetim ile bağlantılı, üst tabakanın da yerleşim alanıdır. Bu tarihsel sürecin izleri, yenileme alanının özellikle Haliç'e doğru inen kesimlerinde "hâne-i kebîr" olarak tanımlanabilecek "bahçeli evler" ve kayıtlara geçen "konaklar"ın mevcudiyetinden okunmaktadır²⁷.

²⁶ İstanbul'un Tarihi Alanları'nın Dünya Mirası Listesi'ne alınmasında dört ölçüt etkili olmuş, bu ölçütlerde Süleymaniye Külliyesi ve Mimar Sinan'ın tasarımına atıf yapılmıştır:

Ölçüt i: "Önerilen kültürel miras, ünik anıtlar ve 532-537 yılları arasında Trallesli Anthemius ve Miletli İsidoros tarafından tasarlanan ve yapılan Ayasofya ile **Sinan mimarisinin bir başyapıtı olan Süleymaniye Camii** gibi evrensel mimarlık başyapıtlarını içermektedir."

Ölçüt iv: "Topkapı Sarayı ile Süleymaniye Külliyesi (kervansaray, medrese, tıp medresesi, kütüphane, hamam, tabhane, türbe vd.) **Osmanlı döneminin en iyi örneklerini barındırmaktadır.**" (Ahunbay, 2020: 17-18).

²⁷ Halil İnalçık, Fatih Dönemi İstanbulunu tariflediği makalesinde, konutları fiziksel ve sosyoekonomik bir ara kesitte ele alarak 5 grupta sınıflandırmıştır: **1) Hücre oda, 2) Mahalle evleri, 3) Etraftan ayrılmış bahçeli evler ve Hâne-i kebîr denilen geniş evler, 4) Konak ve köşkler (kasr), 5) Sultan ve yüksek makam sahiplerine ait yalılar** (İnalçık, 2015: 79-81). İnalçık, ünlü sarayların büyük kısmının Kanuni Sultan Süleyman zamanında Ayasofya ve Süleymaniye bölgelerinde inşa edildiğini belirtirken, hücre ve odaların (bekâr evleri) halkın mahalleleri içinde görülmeyişi de ifade eder.

Görsel 13.
G.A. Vavassore'nin
1520 tarihli
Bizans şehri
Konstantinopolis
gravürü
(Constantinople, c.
1520 / A.Vavassore,
Woodcut, c.
1520, by Giovanni
Andrea Vavassore,
called Vadagnino.
AKG115157, AKG-
IMAGES)

Böylece Süleymaniye yakın çevresi için, Fatih döneminde, kıyı şeridinde ticari alanların arttırıldığı ve Bedesten, Büyük çarşı ile 2. tepeye kadar uzatıldığı; 3. tepenin (Süleymaniye bölgesi), idari bir merkez olarak karşımıza çıktığı; 4. tepenin (Fatih Külliyesi ve civarı), kentin eğitim merkezi olarak planlandığı²⁸ ve bölgelerin ilgili demografik yapıları da barındırdığı önerilebilir.

Topkapı Sarayı'nın inşası ve idarenin buraya taşınması ile önemini yitiren Eski Saray yerleşkesi, Kanuni dönemine kadar harem halkı tarafından kullanılır. Yapının, 1540 yılında gerçekleşen bir yangın sonrasında gözden düşen valide ve hanım sultanlar ile maiyetlerinin kaldığı bir konut olarak kullanıldığı bilinmektedir (Kuban, 2000: 205).

16. yüzyıl tüm kenti ve bölgeyi etkileyen bir felaket ile başlar, 1509 yılındaki büyük depremle sarsılan şehirde, özellikle Tarihi Yarımada etkilenir. Küçük Kıyamet olarak adlandırılan 1509 depreminde Eğrikapı'dan Yedikule'ye kadar olan alan, surlar, Kız Kulesi ve Galata zarar görmüştür. Deprem, 109 cami ve mescit ile 1070 evin yıkımına neden olmuştur (Cezar, 1963: 384).

Vavassore gravüründe, Eski sarayın ana binası ve onu çevreleyen bahçesinin kuleli duvarlar ile korunduğu gözlenmektedir; Süleymaniye bölgesinde kamusal yapılar ve konutlar resmedilmektedir (Görsel 13). Gravürde, Unkapı, *porto de la farina* notu ile ifade edilmiştir.

Kanunî Sultan Süleyman, İstanbul'da Süleymaniye Camii ve vakıflarıyla kent ve bölge için yeni bir dönem yaratır. Bölgede Süleymaniye Camii ve imaretinin yapımına 1550 Temmuz'unda başlanır, 1557 Ekim'inde yapımı tamamlanır (İnalcık, 2015: 68). Süleymaniye Külliyesi ile birlikte, bir cami ve buna bağlı gelişen medreseler, hamam, darüşşifa, darüzzıyafe, darülkurra, darülhadis, imaret, kervansaray, arasta ve çarşılardan oluşan külliye yapıları dokuda farklılaşmaya yol açar (Kuban, 2000: 240). Süleymaniye Camii ve türbelerinin etrafında yer alan bahçenin çevresinde, külliyenin darülhadis hariç tüm yapılarını içeren üç sokak planlanır; bu sokaklar birbirlerine dik açılarla birleşir (Dbist, 1994: 94).

28 Bu dönemde Fatih'in ismiyle anılan bir külliye yapılarak şehrin geliştirilmesi sağlanır (Kuban, 2000: 199).

Lorck'a ait gravürde Süleymaniye Camii, Valens Kemer, kulesi ve proje alanındaki yapı stoku görülmektedir (Görsel 14). Lorck'un betimlemesinde, çoğu iki-üç katlı, beşik veya kırma çatılı binalardan oluşan, alanın eteklerinde yeşillikler içinde sahile yakın daha yoğun bir yapılaşma görülmektedir. **Bu gravürde, istinat duvarıyla kademelenmiş bir topoğrafyada Süleymaniye Külliyesi, bu kademelenmenin oluşturduğu bütüncül yeşil düzlükleriyle -Botanik bahçesi alanı- ilişkisindeki konut dokusu ve içine serpilmiş parçalı yeşil alanlarıyla tasvir edilmekte; böylece yüzyıllar sonra DM olarak tanımlanacak özel kimliğine kavuştuğu gözlenmektedir.**

Süleymaniye, zaman içinde pek çok nitelikli konuta ev sahipliği yapmıştır; civarında vezir, nişancı, kazasker gibi üst düzey devlet görevlileri için saraylar ve konaklar yaptırıldığı bilinmektedir. Birçoğu günümüze ulaşamayan, ancak kayda geçmiş bazı önemli konutlar şunlardır: Siyavuş Paşa Sarayı, Lala Mustafa Paşa Sarayı, Pir Mehmed Paşa-yı Karamani Sarayı ve İsmihan Sultan Sarayı. Süleymaniye'den Haliç'e inen yamaçta yer alan Sadrazam Siyavuş Paşa Sarayı'nın mimar Sinan tarafından inşa edildiği ve 300 odası, 7 hamamı, 50 esnaf dükkanı yer alır (Evliya, 2003:277). Öte yandan sarayın etrafı Fatma Sultan Medresesi, Kepenekçizade ile Mollazade evleri ve halka açık iki yol ile çevrilidir. Sarayın etrafında Vezir-i azamın (Sadrazamın) maiyetindeki Kethuda Bey, Çavuşbaşı ve Re'îsü'l-küttâb'ına mahsus mekânların da bulunduğu bilinmektedir (Yerasimos, 2012: 73-121).

Külliyenin tamamlanması, Süleymaniye'nin eğitim esaslı, ulema yerleşimi olarak gelişmesine neden olur²⁹ (Canatar, 2002: 221). Ancak limana ve ticarete olan yakınlığı nedeniyle Süleymaniye, çevresinde, zanaatkâr atölyeleri, ticarethaneler ile geniş dükkânlar ağı oluşan bir bölgedir³⁰. Süleymaniye Külliyesi inşa edilirken, akar olarak yapılan çarşı ile ticaret merkezi niteliğindeki Mercan'a ve Haliç'e doğru inen sokaklarda -günümüzdeki isimlerinden de anlaşılacağı üzere- ticarethanelerin bulunduğu bilinmektedir. Bunlar; bakırcılar, dökmeçiler, kepenekçiler, ahşap tornacılarıdır (Dbist, 1994: 94). Bu dönemde Saraçhane'de ev eşyaları, at takımları vb. araç-gereçlerin imal edildiği bilinmekte; İstanbul Bedesteni yakınında bir çarşının var olduğu, bu çarşının kuzeyinde Atpazarı'nın civarında at koşumları ve üzengi üreten zanaatkârların olduğu düşünülmektedir (İnalcık, 2015: 65). Bölgenin ticarete bu yakınlığı, ticaret ile ilişkilenebilecek konaklama biçimlerinin temsilini gerektirir. 16. yüzyıldan itibaren, "bekâr odaları"³¹, kayıtlarda Süleymaniye ile ilgili de yer almaktadır.

29 *Semaniye ve Süleymaniye medreselerinin olduğu çevrede müderris ve diğer görevlilerin, ev tahsisi veya başka bir şekilde oturdukları hanelerle bir mahalle teşkil edebilecek çoğunluk oluşturdıkları muhakkaktır. Bu yüzden Fatih ve Vefa mahalleleri ulema semti olarak da anılır* (Canatar, 2002: 221).

30 Süleymaniye, külliye yapısının ardından bu adı alır. Külliye yapılarının etrafında vezirler, tüccarlar, zanaatkârlar, sanatçılar, müderrisler birlikte yerleşmişler de çoğunlukla Osmanlı üst sınıfından kimselerin iskân edildiği bilinmektedir (Dbist, 1994: 94).

31 Fetihten itibaren Suriçi'nde, özellikle Eminönü ve Süleymaniye'de, ticaret ve zanaat faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerde karma işlevli (ticaret ve barınma) hanlar bulunuyordu (Yağcı, 2013: 75). Bekâr odaları, kente çalışmak üzere taşradan gelen genç nüfusun konulduğu bir konaklama türü olarak tanımlanmaktadır (Sakaoğlu, 1993: 123). Yeniçeri ağalarının merkezi olan Ağa Kapısı'nın da 1550'lerden itibaren Süleymaniye'de bulunduğu düşünülür (Dbist, 1994: 94). Bekâr yeniçerilerden oluşan topluluğun Süleymaniye'nin bir bölgesine yerleştirilmiş olması muhtemeldir. Evliya Çelebi bekâr odalarından bahsederken, başlarında bir zabıt ve odabaşlıların bulunduğunu, en büyüğünün dört yüz odalı olduğunu,

Görsel 14.
Melchior Lorck
(Lorichs) 1559
tarihli İstanbul
gravüründen ayrıntı
(Leiden Üniversitesi
Kütüphanesi BPL
1758).

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bekâr odalarının yapımı için bazı büyük konaklara ait bahçeler de kullanılmıştı. Ancak “bekâr odaları” mahallelerin dışında ya da çarşı civarlarında konumlandırıldı (İnalçık, 2015: 79).

Baba Cafer Zindanı çevresinde, 1554 Aralık’ında, çıkan yangının ardından Süleymaniye ve çevresini etkileyen bir dizi karar alınmıştır: Bunlar, yanan yapıların yeniden yapımında geniş ahşap saçak kullanımının terki³² ve yangınları önlemek amacıyla Kanuni Sultan Süleyman’ın Mimar Sinan’a hazırlattığı hükümdür³³. Bu hükümlerde yönetimin, uygulayıcıların kalitesini arttırarak çözüm üretmeye çalıştığı gözlenmektedir.

İstanbul’da bulunan bekâr odalarının; Mercan odaları, Mahmud Paşa yakınında Cebhane odaları, Süleymaniye tarafında Pertev Paşa ve Hilalci odaları, Unkapanı yakınında Gedikpaşa ve Azab odaları ile Atpazarı ve Büyük Karaman’da kırkar adet oda olduğunu aktarmaktadır (Evliya Çelebi, 2003: 280-281; Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998: 54; Koçu, 2003: 181-182). Ayrıntılı bilgi için bkz. Z. Yağcı, 2015 ve O. Gezer, 2014.

32 Galata kadısına hüküm ki: Mektup gönderüb mahruse-i mezburede ihrak olunan evler hususun bildürmüşsin. İmdi buyurdum ki: Varıcak, zıkr olunan evler tekrar bina olunmalı oldukda sahiblerine tenbih ü te’kid eylesin ki saçak itdürmeyüp kerpi ile yapdurasın (Haz. Aykut vd., 1993: 352).

33 Hassa mimarlarım başı Sinan’a hüküm ki:

Rumeli’nden ve sair yerlerden gelüb neccariye ve bina ilminden haberleri olmayub müşarileyhin ma’rifeti olmadan ellerine arşun alub mimarlık idüb naehil olmağla bina eyledikleri evlerin ekseriya ocakları tutuşub ihrak olduğun bildürdüğün, ecilden buyurdum ki: vüsul buldukta bu babda mukayyed olub onun gibi bina ve dülgerlik ilminden haberi olmayub ellerine arşun alub vech-i meşruh üzere mimarlık eyliyenleri men idüb senün ma’rifetin olmadan olvehile kimselere mimarlık ettirmiyesin. 29 Haziran 1578 (Cezar, 1963: 333).

1559 tarihli karar ise tüm kent dokusunu etkiler niteliktedir. Buna göre binalar, iki kattan yüksek olmayacak ve sokaklara taşma yapılmayacaktır. 16. yüzyıldan itibaren çeşitli yönetmelikler çıkarılarak, yaşanan büyük yangınlardan sonra özellikle kamu binalarına yakın olan evlerin taş veya tuğla malzemeden inşa edilmesi kararı alınır (İnalçık, 2015: 78-79).

Kent dokusunu farklı bir ölçekte etkileyen bir diğer düzenleme ise sokakların döşenmesidir. Evliya Çelebi, 16. yüzyılın ortalarından itibaren başlanan uygulamaları, 17. yüzyıl ortalarında, İstanbul, Eyüp, Tophane ve Kasımpaşa bölgelerinde sokakların kaplandığını belirterek tarif eder. Süleymaniye bölgesine ilişkin bulunan kayıtlar ise 1800 yılına ait bir kaldırım çalışmasına aittir: Süleymaniye Hamamı köşesinden başlayarak, Deveoğlu Çeşmesi'ne, çeşmeden Kantarcılar mevkiine kadar olan kısımlarda sokaklar taş döşenir. Deve Hanı önünden Acı Çeşme Yokuşu'na kadar olan kısım için de kaldırım yapılır³⁴. 1828 yılında yılında Bahçekapı'dan Kazancılar'a kadar olan mevkinin kaldırımının tamir edildiği de anlaşılmaktadır³⁵.

17. yüzyılın başlarına kadar bir ulema semti niteliğiyle önde olan semt -17. yüzyıl ortalarından itibaren ulemanın eski gücünü yitirmesine karşın- önemini korur. Bu dönemde Süleymaniye, tepede Külliye, Haliç'e bakan eteklerinde zengin tüccarların ev ve konakları ile betimlenebilir (Dbist, 1994: 94).

17. ve 18. yüzyılda fiziksel çevreyi etkileyen faktörlerin başında yangınlar gelmektedir: 1613 yangınında Şehzade Külliyesi'nin zarar gördüğü bilinmektedir. Ardından, 1633³⁶ ve 1660³⁷ yangınları etkili olmuştur (Cezar, 1963: 337-338). "Harîk-i gâlib", "İhrâk-ı azîm", "harîk-i kebîr" olarak adlandırılan 1660 yangını, Odunkapısı mevkiinde başlayıp Süleymaniye'yi etkisi altına almıştır (H. 16 Zilkade 1070/M. 24 Temmuz 1660). Birkaç yıl sonra, H. 7 Rebiülahir 1094/M. 5 Nisan 1683'te, yine Odunkapısı'ndan çıkan yangın, Ayazma kapısına³⁸ ilerleyerek Süleymaniye'ye kadar uzanmış ve binden fazla evin yok olmasına neden olmuştur (Cezar, 1963: 342).

34 C.BLD.12.570

35 C.BLD.2.88

36 1633 yılında çıkan yangın, bir koldan Cibali ile Unkapı arasındaki mahal ile diğer koldan Zeyrek ve Atpazarı'na ilerleyip, Aşıkpaşa'dan Fatih bölgesine geçerek Saraçhane ve Sarıgül'den yeniçeri kışalarına kadar ulaşır (Cezar, 1963: 335)

37 Bu yangın, Gülhane Parkı'ndan Unkapı'na, Zeyrek yokuşu üzerinden Fatih Camii ve Sarıgül'e oradan Molla Gürani ve Samatya'ya, Kadirga limanındaki Siyavuşpaşa Sarayı'ndan Atmeydanı'na kadar ulaşır. Akşama kadar Süleymaniye, Şehzade ve Sultan Bayezid camilerinin Haliç'e bakan sahasındaki evler alevler arasında harap olur. Mehmed Halife'nin *Târih-i Gilmânî*'sinde; 1660 yangınının; "*Zilkadenin on altısında ve mah-ı Temmuzun dördüncü günü cumartesi beşinci saatde bir duhan içici yaramazın elinden ateş isabet idüp ve ateşin bir bölüğü kalanın taşrasından Unkapı'na varınca ne kadar keraste var ise yandı. Bir bölüğü ki kalanın içersine düşdü. Ol dahi bir iki bölük olup, bir bölüğü Un Kapı'na ve bir bölüğü Süleymaniye canibine ve bir bölüğü dahi Süleymaniye'nin altından Bezistan ve Has bahçe semtine gidüp yayıldı. Ol gün emr-i Hakkla ahşama karib gün dolunurken Süleymaniye Camii'nin etrafını ihata idüp, cami'in haremde ne kadar adem ve esbab var ise çoğun helâk etmiştir ve dahi cami'in dört minareleri üç-ü eflakde iken emr-i Hakk'la mum gibi külahları yandı ve haremde olan eşcarın çoğu yandı*" şeklinde anlatılmaktadır. (Mehmed Halife, 2000: 78-79).

38 Haliç Surları üzerinde 14. kapıya karşılık gelen Ayazma Kapısı, 71. ve 72. kulelerin arasında yer alır. "Yeni Kapı" olarak da anılan ve Piri Reis haritasında Bâb-ı Ayazma olarak belirtilen Ayazma Kapısı -Bizans dönemini gösteren kaynaklarda adı geçmediğinden- A. van Millingen'in görüşüne göre fetihten sonra açılmıştır (Semiz, 2014: 92, 140).

Süleymaniye’de yangınların yol açtığı kayıpların yanı sıra, depremler de önemli ölçüde tahribata neden olmuştur³⁹. 1693 yılındaki iki ayrı yangın ile yüzyılın felaketler silsilesi son bulacaktır⁴⁰. Süleymaniye’de çıkan bu yangınların benzerliği ise -sıkça- Odunkapısı civarında başlamış olmalarıdır.

Yangınlar sorunu, farklı önlem çabalarını da gündeme getirmiştir^{41, 42}. Bu süreçte gelişen, yapı stokunu daha dayanıklı bir sisteme -kârgir- dönüştürme önerileri, Süleymaniye için hızlı bir dönüşüme yol açmazken bölgede yangınlar süregelir⁴³.

39 11 Temmuz 1690’da gerçekleşen depremde Fatih Camii zarar görerek, sur kapılarından Topkapı yıkılır. Ayrıca şehir içerisinde kârgir binalarda ciddi yıkımlar yaşanır. Bu depremde Süleymaniye bölgesinin etkilenmiş olması muhtemeldir (Cezar, 1963: 388).

40 Bu yangınların ilki, H. 3 Şevval 1104/M. 7 Haziran 1693’te Cibali Kapı’daki Karanlık Mescid Mahallesi’nde başlamış; Süleymaniye’deki Ağa Kapısı’na ilerleyip yeniçeri kışlalarının bir kısmını teşkil eden Eski Odalar’a ulaşmıştır. Yangında, 18 cami, 19 mescid, 17 mektep, 10 medrese ve tekke, 11 hamam, 12 fırın, büyük küçük 2547 ev, (Yeniçeri Kışla Odası), 1146 dükkân, 22 değirmen, 3 yağhane ve 3 hanın harap olduğu kaydedilmiştir (Cezar, 1963: 344). İkinci yangının ise, 17 Eylül 1693 tarihinde Ayazmakapı civarında başlayıp Odunkapısı’ndan surlara ulaşarak Süleymaniye’ye ilerlediği bilinir (Özcan, 2000: 51; Râşid, Târih, 2013: 235).

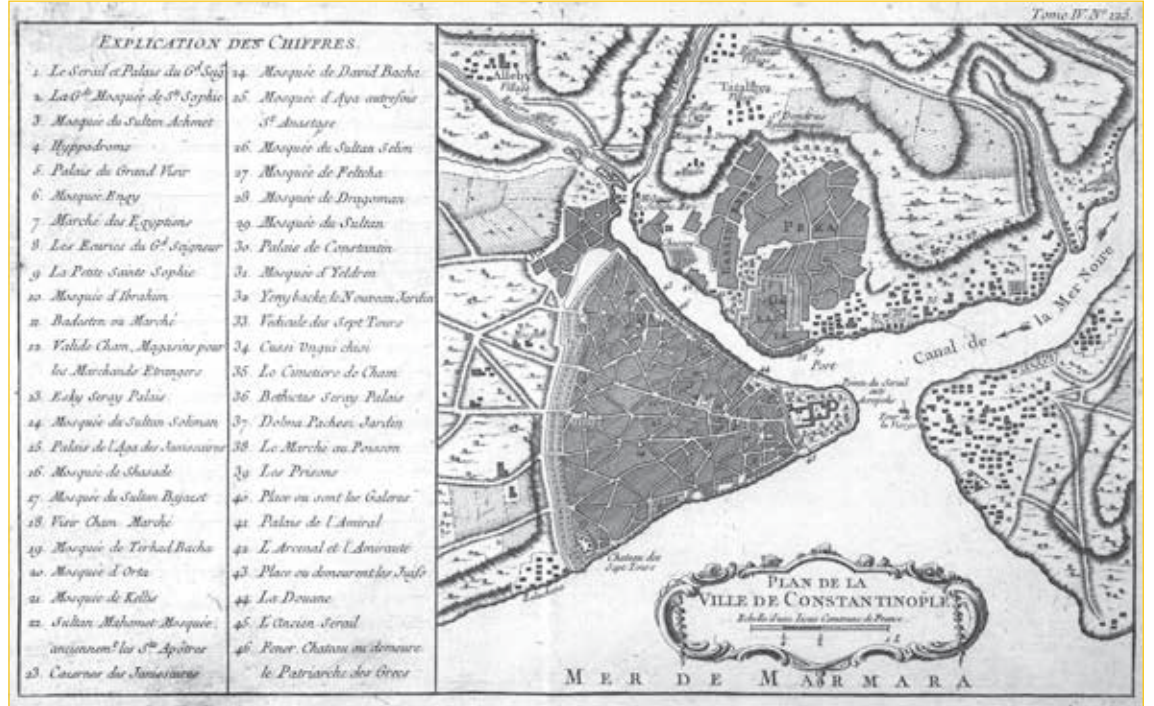
41 H. 18 Şaban 1130/M. 17 Temmuz 1718’de Cibali kapısı civarında çıkan bir diğer yangın Küçükpazar üzerinden Kantarcılar ve Süleymaniye’ye ulaşarak Süleymaniye بیمارhanesi ve Ağa kapısı önlerine kadar gelir (Cezar, 1963: 347). 1719 yılına gelindiğinde Saray tarafından yangınları engellemek amacıyla yeni hükümlerle ahşap yapılara izin verilmemesi ve kârgir yapılara ruhsat verilmesi salık verilir.

42 "İstanbul kadısına ve hassa mimar başıya hüküm ki:

Mahruse-i İstanbul’da vaki büyük ve menazil ziyk ve birbirine karib ve muttasıl olduğundan maada bazı evlerin saçakları uzun ve şehnişinleri karşı karşıya vaki olmağla biemrillâhi tealâ bir mahalde harik vaki oldukda karşusunda vaki olan şehnişinlerin ve saçakların serian yanmasına sebep olub tizyeten basdırılması mümkün olmayub ve ekser harik ahşabdan bekâr odalarından ve hanlardan ve dükkânlardan zuhur itmekle ibadullahın bu harik musybetinden himayet ve siyanetleriyçün bu makule harika sebep olan şeylerin men’ü ref’i fermanım olmağın, imdi sen ki mimar başısın; fimabaad İstanbul’da dahili surda ve harici surda gerek muhterik olan yerlerde ve gerek sair mahallerde kendülere kar ve akar içün bekârthane ve sair hanlar ve bekâr odaları yapıdırma murad idenler taşdan kârgir yapıdırub zinhar ağaçdan yapıdırmasına ruhsat virilmeyüb ve gerek bundan akdem ve gerek bu defa muhterik olan mahallerde menzil binasına mübaşeret idenler damlarının saçaklarını tuğladan kirpi olmak üzere yapub kat’a ağaç ile saçak yapılmayub ve bunlardan menzillerine şehnişin çıkarmak murad idenlere kadimi üzere on sekiz parmak yapımalarına mümanaat olunmayub ziyade olmamak üzere ihtimam ve iki menzilin şehnişini birbirine mukabil yapılmayub beher hal birisi ya üst tarafından ve yahud alt tarafından münasib olan yapımağla mukabeleten ... ve karşı bekarşu yapılmak ve on sekiz parmakdan ziyadeye bir veçhile ruhsat ve müsaade göstermeyüb esbabını ve amelesini men’i külli ile men’ü tahzir eyleyesiz. Ve fimabaad şehri İstanbul’da gerek dahili surda ve gerek harici surda ve gerek mukaddem ve gerek bu defa muhterik olan mahallerde ve gayri yerde dükkân bina idenlere kârgir yapmak üzere tenbih ve ağaçdan yapılmamak üzere fermanı hümayunum sudurını tefhim eyleyüb amelesine kârgirden dükkân ve bekâr odası ve han binasına vaz’ı yed eylemek üzere tenbih ve te’kid eyleyesin. Ve kezaşık şehri İstanbul’un suru dahilinde ve haricinde arsayı muhterika ve gayride ehli islâmdan maada Kefere ve Yehud taifesinden hane bina idenlere iki katdan ziyade yapılmıyub üç kat yapıdırmağa ruhsat virmeyüb velhasıl balâda tafsıl olunan mevada fermanı hümayunum şurutuna kemayenbegi mûraata kıyam ve işbu emri şerifimin mazmunu münifini gerek eshabı ebniyeye ve gerek neccar ve amele taifesine daima ifham idüb terasına ikdamı tam ve ihtimam eyleyesin. Ve sen ki mimar başısın iyazü billâhi tealâ işbu emri şerifimde derc ü tasrih olunan mevad içün biraz vakit mürurunda mensi ve teami olunur mülâhazasıle senin ferdi vahide hilâfı ferman bir maddesine ruhsat ve igmazın ve yahud ziri destinde olan neccar ve sair ameleden birinin cesareti vaki olur ise bir dürlü özür ve cevabın işga olunmayub bilâ emanin katl olunursun. Sahibi dahi ademi itaatinin mükâfatı olmak üzere amade eylediği lâzimei binadan her ne bulunur ise miriden girifti olunub böylece bilüb ve sen ki İstanbul kadısı mevlânayı mumâileyhsin işbu emri şerifimin bir suretin düstur kılınmak üzere sicille kayıd ve mimar başı yedinde ibka ve sen ki mimar başısın mazmunu emri şerifimi cümleye ilân ve işaat ve mazmunu münifin icrasında basiret üzere hareket ve ziyade ihtimam ve dikkat eyleyüb serimu tehavün ve taksirden begayet ittika ve mücanebet eylemen babında fermanı âlişanım sadır olmuştur deyu yazılmışdır" (Ahmet Refik, 1930: 66-67; Cezar, 1963: 349).

43 1 Nisan 1724’te Süleymaniye’de birçok binanın yanmasına sebep olan bir yangın kaydedilmektedir (Cezar, 1963: 352). Yaklaşık 30 yıl sonra, 1750 yılında, Süleymaniye’de Ağakapısı’nın da zarar gördüğü kayıtlara geçer. Bu yangından sonra yeniden inşa edildiği bilinen yapıya bir yangın köşkü eklenir (Efendizâde, 1994: 35; Ejice, 1988: 462).

Görsel 15.
Jacques Nicolas
Bellin tarafından
hazırlanan 1764
tarihli harita (SALT
Arşivi)

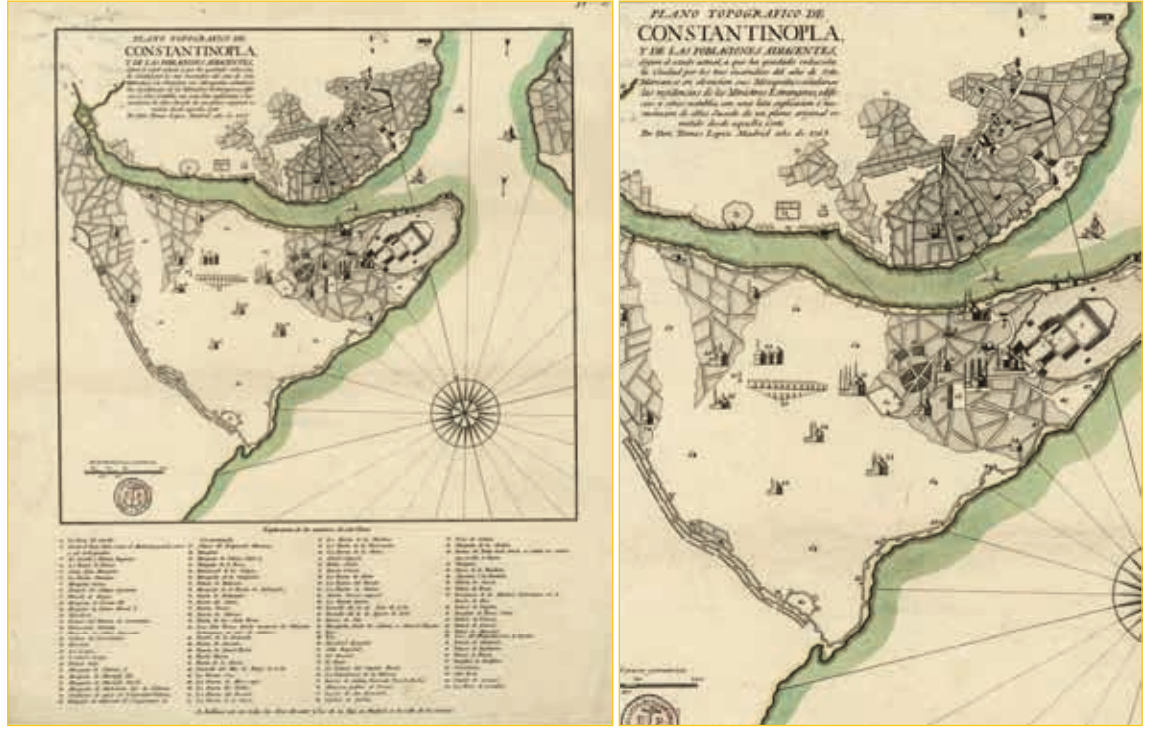
Sırasıyla 1750 ve 1752⁴⁴ yıllarında bölgeyi etkilemiş olabilecek çeşitli yangınlar kayda geçmektedir (İzzî, 2019: 924-925). Bu yangınların ardından 3 Eylül 1754 depremi, çeşitli yıkımlara neden olmuştur (Cezar, 1963: 389)⁴⁵. 1756 yılında Süleymaniye'yi etkileyen üç yangın gerçekleşir: (1) Samatya'da başlayarak Süleymaniye'ye uzanan H. 28 Rebiülevvel 1169/M. 1 Ocak 1756 yangını, (2) Ayazma kapısından başlayarak Küçükpazar Mahallesine ulaşmış başka bir koldan Süleymaniye bimarhanesi önlerine

44 İzzî Tarihi'nde "Vukû-i harîk der-Mahalle-i Gedik-paşa ve ba'de-ez-ân der-ba'zı mahall-i İstanbul pey-der-pey zuhûr yâfte" başlığı altında 14 Haziran 1752 Çarşamba günü gerçekleşen İstanbul'un çeşitli mahallerini etkileyen bir yangından bahsedilir. Bu yangın Gedikpaşa civarında başlayıp Kumkapı'ya doğru yayılır. Gedikpaşa yangınından birkaç gün sonra Sultan Selim ve Sultan Beyazid civarında da yangınlar olduğu belirtilmektedir:

"...mâh-ı merkûmun altıncı bâzâr günü kubeyl-i 'asrda İstanbul'da Gedik-paşa Hammâmı kurbünde vâki' Sabuncu Hânı dimekle ma'rûf kebîr tahta hândan bedâheten âteş zuhûr ve hân-ı mezkûra bi'l-külliyeye istilâ ile etrâfa serâre-pâş-ı şerr u şûr olarak gitdikce ittisâlinde olan ebniye-i 'âlîye sârî ve mütemâdî olup, ol havâlidén Kum-kapı'ya varınca yemîn ü yesârda vâki' büyük ve dekâkini [220b] sâhil-i bahra varınca hâric-i sûrda olan ebniye-i kesîreyi bi'l-külliyeye ihrâk u ifnâ edüp, yevm-i mezbûrda bi-emr-i Hudâ esbâb-ı kazâ her taraftan zâhir u hüveydâ ve bâ'is-i iştîdâd-ı âteş olan hâlet gûyyâ hâzır u müheyyâ olduğundan mâ'adâ, bâd-ı şimâlî dahi bir rûtbeye şiddet üzere vezân ve lehib-efrûz olan âteş-i serkeşi deryâlar gibi hurûşân etdürüp, önüne hâ'il olmak muhâl mertebelerine resîde ve def'ine câre-cû olan ricâl, 'âriza-i 'aciz ve za'f-ı hâl ile etrâfa remîde olmalarıyla, ibtidâ-yı zuhûrundan yirmi sâ'at mikdârı zemân murûr eyledikten sonra, 'avn ü 'inâyet-i ilâhî ve teveccühât-ı seniyye-i Zillullâhî berekâtıyla teskin ü itfâsı müyesser oldu. Bu esnâda hasâret-zede ve musâb olan 'ibâdullah vücûd ile perîşân-ı hâl ve mesken ve mâ-lezime-i büyük tedârükünde muztaribü'l-bâl olup, her biri ba'zı akrîbâ ve ehibbâ menzillerine ilticâ ve mess-i zarûret ile ifnây-ı vücûd hâletleri hüveydâ olmuştuk, birkaç gün murûrunda Sultân Selim tarafında ve ba'dehû Sultân Bâyezid cânibinde ve der-'akab Koska semtinde ve peyâ-pey ba'zı mahallerde 'azîm ihrâklar vukû'undan mâ'adâ, hılâl-i eyyâm ü leyâlîde : "Fülân hânede âteş zuhûr" ve: "Fülân yerde ocak tutuşdu ve basıldı" deyü haberler mesmû' ve taraf taraf kundaklar ilk olunmak erâcîfi dahi şuyû' bulup, bu hâlet-i pür-vahşet hadşe-i sâmi'a-i nâs oldukca, 'umûmen 'ibâdullâha kemâl-i havf u haşyet istilâ ve gürâh gürâh her cânibe sūr'at ü hareket ve envâ'ı telâş ve fikr-i fâsideye mübtelâ olmalarıyla, eğerçi bu belîyye-i ciğer-sûzun def'i bâbında dergâh-ı Çâre-sâz'a 'arz-ı niyâz ile izzâh-ı sûz u güdâz eylediler. Lâkin muktezây-ı vakt üzere bu esnâda esbâb-ı zâhirî olan ahvâlden bahs ile zuhûr eden kıl ü kâlin me'âlî ne güne keyfiyyâta mü'eddî ve bu hüzn ü terahîn encâmı ne sûretde sūrûr u ferahâ bâdî olduğu ve halel tetarruk eden emn ü âşâyış ne vechile nizâm bulduğu, vukû' ve zuhûru târihiyle zirde mastûrdur." (İzzî, 2019: 924-925)

45 1756 Depreminde Fatih ve Bayezid camilerinin kubbelerinde hasarlar olduğu kaydedilmiştir.

Görsel 17.
Kentin yangınlardan
sonraki durumunu
gösteren 1783
tarihli İstanbul
topografik haritası
(Tomas Lopez, BnF
Arşivi)

Paşa Camii ve çevresi ile Koca Mustafa Paşa'yı etkisi altına alır⁴⁶ (Enverî, 164b, 165a). "Büyük Yangın"da Şehzâde Camii ile beraber Emir Buhari türbesi ve çevre türbeler ile Yeniçeri kışlalarından Yeni Odalar'ın tamamı ve Eski Odalar'ın kırk dört tanesi yanmıştır. Gazanfer Ağa Medresesi de bu yangından sonra onarılmıştır (Kütükoğlu, 2000: 170). Yangının ardından evini kaybedenlerin Silivri, Çorlu, Edirne, İzmit, Kartal ve Şile taraflarına göç ettiği de belirtilmektedir (Cezar, 1963: 365).

Proje alanını etkileyen diğer önemli yangınlar, 1785-86⁴⁷ ve 1789⁴⁸ tarihlidir. 19. yüzyıla gelindiğinde, yangınların engellenemediği gözlenmektedir. Süleymaniye'de büyük hasara neden olan bir yangın, 16 Kasım 1808'de Ağakapısı'ndan başlamıştır (Cezar, 1963: 367). Ardından, 1812'de, Devehanı Mevkii'ni etkileyen bir yangın daha kayda geçmektedir⁴⁹. 1826 tarihli Hocapaşa yangını sonrasında Bab-ı Âli binası yanında Süleymaniye'deki Ağakapısı binası Bab-ı Âli binası olarak kullanılmaya başlamıştır.

19. yüzyılda semt, askerî ve dinî üs kimliğini korurken, bölgeye eklenen idari yapılar ile yeni bir kimlik daha kazanmaktadır. Sultan Abdülaziz döneminde, Seraskerlik binası Süleymaniye'de yapılır. Semt, güneyde Daire-i Umur-ı Askeriye, Kışla-yı Hümayûn, Cephane, Süleymaniye Kışlası ile hastane, tamirhane ve ahırların

46 Cibali'de Gül Camii civarında Çingiraklı mahallesinde Kuyucu Murad Paşa Türbesi etrafı da en fazla kavrulan yerlere dahildi İstanbul'un önemli binalarından olan Süleymaniye'deki Ağakapısı'nın yalnızca harem kısmı yandı diğer parçası kurtarıldı. Amca-zâde Hüseyin Paşa Türbesi'nden İbrahim Paşa Hamamı'na kadar uzanan saha yanarken bu arada Burma minareli mescidi de yandı. (Cezar, 1963: 364); Tomas Lopez'in 1783 tarihli haritası 1782 yangını sonrası İstanbul'unu göstermektedir. (Tomas Lopez, 1783).

47 TS.MA.E.609-30.

48 AE.SABH.I.4.357.

49 C.BLD.89.4410.

Görsel 18.

Şeyhülislamlık, Kışla ve Seraskerlik binaları, Süleymaniye eteklerinde Salis ve Rabi medreseleri ile konaklar, kıyıda ise Yemiş iskelesi civarındaki kârgir doku (Sébah ve Joaillier, İBB Atatürk Kitaplığı arşivi).

olduğu askeri kompleks ile kuzeyde eski Ağa Kapısı yerindeki şeyhülislamlığa (Bâb-ı Meşihat) ev sahipliği yapmaktadır (Görsel 18). Ardından Maliye Hazine-i Celilesi ve hizmet binaları, Seraskerlik Meydanı'nın güneybatısında konuşlanacaktır (Bilecik, 2004: 24). Silüet etkisinin anıtsal yapılar ile vurgulandığı Süleymaniye, bu dönemde Haliç'e doğru inen kısımlarında dağınık biçimde yerleşmiş küçük bostanları, ahşap ev ve konakları ile betimlenmiştir (Bilecik, 2004: 24, 121-135).

19. yüzyılda kentin eğlence merkezi olan Direklerarası, uzun yıllar İstanbul'un tiyatro tarihinde ve sosyal yaşamında önemli yer tutmuştur (Çavaş, 1994: 60). Özellikle yüzyıl sonlarında burada yaptırılan tiyatro ve sinema binaları, dönemin kumpanyalarına⁵⁰ ev sahipliği yapmış; ileride Darülbey-i Osmani adıyla kurulacak ve günümüzün Şehir Tiyatroları'na evrilecek bir kültürel sürekliliğin temelini atmıştır.

Bu yüzyılda önemli bir diğer değişim ise Cısr-i Atik'in (Eski Köprü) yapımıdır⁵¹. İlginçtir ki Cısr-i Atik için Suriçi'nde gerçekleştirilen yol açma esaslı uygulamalar, yıllar sonra çok daha geniş ölçekli bir projenin de habercisi olmuştur: Atatürk Bulvarı.

19. yüzyıl Süleymaniye için yıkımlar, yeni yapımlar, yeni işlevler, yeni ulaşım güzergâhları, aynı zamanda bunların oluşumunu sağlayan yasal düzenlemeleri

50 II. Abdülhamid döneminde Güllü Agop, Kavuklu Hamdi, Küçük İsmail gibi oyuncuların kurduğu topluluklardan başlayarak, 1880'lerde Şems ve Mınakyan tiyatroları ile Benlikyan Kumpanyası; 1908-23 arasında Meşrutiyet, İstanbul, Ferah, Fevziye Kırathanesi, Sahne-i Musiki-i Osmani, Sahne-i Heves gibi çok sayıda tiyatro Direklerarası'nda kurulmuş ve çeşitli temsiller vermiştir. Cumhuriyet döneminde de Naşit Tiyatrosu, Turan ve Ferah sinemaları, önemli tiyatro gösterilerinin verildiği yerler olarak -Beyoğlu'nun eğlence merkezi kimliğini devralmasına kadar- varlığını sürdürmüştür (Çavaş, 1994: 60).

51 Sultan II. Mahmud'un Beşiktaş Sarayı'nda ikâmet etmeye başlaması, Haliç üzerinde Unkapı-Azapkapı arasında 1836 yılında "Cısr-i Atik" in (Eski Köprü) inşasını gerektirdiğinden, köprünün devamındaki yol açma uygulamasının da bu dönemde yapıldığı bilinmektedir (Bilsel, 2015: 496). Helmut Karl Bernhard von Moltke'nin 1836-37 tarihli haritasında "Cısr-i Atik" köprüsü ve yol açma çalışmalarından sonraki doku gösterilmektedir (Görsel 19).

Görsel 19.

Helmut von Moltke'nin 1836-37 İstanbul ve Boğaziçi Haritası'nın Süleymaniye'yi gösteren bölümü (İBB Atatürk Kitaplığı arşivi)

içerir⁵². Bu süreçte kent tasarımına ilişkin ilkeler 1836'da Mustafa Reşit Paşa tarafından belirlenir; yangın kontrolü için ulaşım kolaylığı sağlamak amacıyla mevcut doku düz ve geniş arterler ile kesilecek şekilde planlanır. Ayrıca yangınların önlenmesi için yapı malzemesi ahşaptan kârgire dönüştürülür. Ardından 1839 yılında Helmut von Moltke, sokak kurgusunu düzenlemek üzere görevlendirilir. Moltke, Reşit Paşa'nın fikirleriyle uyuşan bir proje hazırlar, ancak bu proje uygulanmaz (Çelik, 1996: 41-42). Moltke'nin Süleymaniye ve çevresine de yer verdiği 1/25.000 ölçekli planda, Süleymaniye'de bazı ulaşım aksları işaretlenmiştir. Günümüze değin korunmuş bu akslar: Küçükpazar ve Hacı Kadın 1 caddeleri, Mehmetpaşa Yokuşu, Vefa Caddesi ve Fetva Yokuşu, Katip Çelebi Caddesi, Akif Paşa Sokak, Cemal Yener Tosyalı ve Süleymaniye caddeleri ana arterler olarak ifade edilmiştir (Görsel 19).

⁵² 1840 öncesinde yangın sonrası inşaatlar mevcut düzen uyarınca yangın öncesi binaların yeniden yapımı şeklinde gerçekleştirilirken, yangının büyüklüğü, yerin topografyası ve yangının konumuna göre yapılan müdahale değişiklik göstermiştir. Yanan bölge büyük ve prestijli bir semtte ise konu bir yenileme projesi haline gelmiş ve çoğu zaman çevredeki yanmamış bölgeleri de kapsamıştır. Bölgede anıt yapı ya da ticari rihtim bulunması oradan daha geniş cadde geçirilmesine sebep olmuştur. Yangın yeri küçük bir alan ise, doğrudan ızgara plan ile yeniden tasarlanmıştır. Bu mahalleler çoğu zaman birbirlerine ya da ana arterlere bağlanmadan, organik doku içerisinde geometrik biçimler halinde gerçekleştirilmiştir. Arsa boyutları ve kent topografyası sokakları etkilediğinden ızgara planlar kusursuz olamamıştır (Çelik, 1998: 45).

19. yüzyılın ikinci yarısına girerken bölgeyi etkileyen nizamnâmeler ise başlıca şunlardır: 1848 Ebniye Nizamnâmesi, 1858 Sokaklara dair Nizamnâme, 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnâmesi, 1875 İstanbul Belde-i Selasede Yapılacak Ebniyenin Suret-i İnşaiyesine Dair Nizamnâme, 1877 Dersaadet Belediye Kanunu ve 1882 Ebniye Kanunu (Çelik, 1998: 42). Eski eserleri korumaya yönelik ilk düzenlemeler, Asar-ı Atika Nizamnâmeleri ile yürürlüğe konulmuştur (Çal, 1997: 391-92; Karaduman, 2004: 79). 1869 yılında çıkarılan ilk nizamname ile başlayan süreç, 1874 ve 1884 yıllarında çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnâmelerinde taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin maddelerin yer alması ile devam etmiştir.

Yapıların yükseklikleri yapı malzemesine göre belirlenir: 1848 Ebniye Nizamnâmesi'nde ahşap binaların azami yüksekliği 16.70 metre ve kârgir binaların azami yüksekliği 22.80 metre olarak belirlenirken, 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnâmesi'nde ise nüfus yoğunluğunu önlemek amacıyla yükseklikler 10.60 metre ve 15.20 metreye düşürülür (Çelik, 1998: 43).

19. yüzyılın ikinci yarısındaki 1856 Aksaray Yangını, ardından İtalyan mühendis Luigi Storari'ye ait kent tasarımı projesi uygulanırken sokaklar için 7.60 metre ve 6 metre genişlik öngörülmüş, Aksaray Caddesi'nin Unkapanı'ndan Yenikapı'ya bağlantısı genişletilmiştir (Çelik, 1998: 45-46)⁵³. Bu dönemde kent planlamasında önemli rol oynayan bu yangınların yanı sıra Süleymaniye'yi etkileyen başkaları da kayda geçmektedir: 1864-65⁵⁴, 1876⁵⁵, 1892⁵⁶, 1899⁵⁷, 1901⁵⁸.

1864 tarihli bir karar ile kârgir yapılar İstanbul'da zorunlu tutulurken; maddi olanakların elvermediği durumlarda, yangın duvarı uygulanarak ahşap bina yapımına izin verilmiştir (Çelik, 1998: 44). Bu kısıtlamayı, -ana ve tâli bölgeler olarak ayrılan- İstanbul'un Süleymaniye gibi ana bölgelerinde ahşap inşaatın tümüyle yasaklanması ve tâli bölgelerde yangın duvarı yapmak şartıyla ahşap yapıya izin verilmesi izler⁵⁹.

1882 Ebniye Kanunu'nda üstündeki binalardan en az onu yok olan herhangi bir alan 'tarla' kabul edilerek yeniden planlanarak parsellenir. 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnâmesi tüm yapıların kare (murabba) veya dikdörtgen (müstatil) bloklar halinde düzenlenmesini ve '*menfaat-i umumiye*' gereğince sokak genişletilmesi için istimlak gerektiğinde sokağın iki yanından eşit oranda ev yıkılmasını öngörmekteydi.

53 1848 Ebniye Nizamnâmesi'ne göre sokaklar: (1) genişlikleri en az 7.60 metre olan 'büyük caddeler', (2) 6 metreden az olmayan 'adi caddeler' ve (3) 4.50 metreyi geçmeyen 'sair sokaklar' olarak ayrılır. 1863 yılında beş ayrı kategori oluşturulup en geniş caddeler 11.50 metreye çıkarılırken, sair sokakların genişliği 4.50 metrede kalır. 1882 Ebniye Kanunu beşli sınırlandırmayı sürdürürken, 'sair sokaklar' alt sınırını 4.50 metreden 7.60 metreye çıkarılır (Çelik, 1998: 43).

54 1864-65 yıllarındaki yangınlarda Molla Hüsrev mahallesinin zarar gördüğü bilinmektedir, (MF. MKT.44.125).

55 1876 yılında Odunkapı'da çıkan yangının tahribata neden olduğu bilinmektedir, (MVL.00468-27).

56 1892 yılında yaşanan yangında ise Kalenderhane Mahallesi tahrip olur, (DH.MKT.101.45).

57 Yangın Düğmeciler'de çıkmıştır, (ŞD.804.15).

58 1901 yılında Vefa'da Molla Hüsrev mahallesinde gerçekleşen yangınlar bölgede tahribata sebebiyet verir, (DH.MKT.2432.89).

59 1875 yılında İstanbul Belde-i Selasede Yapılacak Ebniyenin Suret-i İnşasına Dair Nizamnâme'de yangın tehlikesini azaltmak amacıyla, ana ve tâli bölgeler olarak ayrılan İstanbul'un ana bölgelerinde ahşap inşaat tümüyle yasaklanıp; tâli bölgelerde yangın duvarı yapmak şartıyla izin verilir (Çelik, 1998: 44).

1882’de bu oran mevcut arsanın dörtte birini aşmayacak şekilde değiştirilir. Ayrıca bina yükseklikleri: 11.50 metre genişliğindeki en geniş caddelerdeki kârgir binaların azami 22.80 metreye, ahşapların 15.20 metreye; en az 7.60 metre genişliğindeki dar sokaklarda en yüksek kârgir binaların 18.20 metreye, ahşapların 12.20 metreye ulaşabileceği biçimde düzenlenir (Çelik, 1998: 43).

19. yüzyıl sonunda başka bir yıkıcı deprem İstanbul’u harap eder (Küçükalioglu Özkılıç, 2011: 353-465): 1894 Depremi. Süleymaniye’de bulunan bazı yapıların bu depremde zarar gördüğü anlaşılar. Bu depremde, Emir -Emre- Hoca Medresesi olarak bilinen yapı⁶⁰, Devoğlu Medresesi, Hacı Hamza Camii⁶¹, Katip Şemseddin Camii⁶², Kirazlı Mescit⁶³, Mekteb-i Nüvvâb⁶⁴ binasının da zarar gördüğü kaydedilmiştir (Özkılıç, 2011: 350, 355, 401, 407, 423).

20. yüzyıl başlarında kullanımı yaygınlaşan teknolojiler, dokudaki dönüşümün sayısal(laşabilir) görseller doğrultusunda incelenmesine olanak sağlamaktadır. Böylece karşılaştırmalı çalışmalar için de veri elde edilmektedir. Bu türdeki belgeleme çalışmalarının ilki, Charles Edouard Goad tarafından yapılmıştır. Goad’ın tespitleri, depremin ardından dokunun durumunu kısmî de olsa göstermesi ve bu ayrıntıda ilk belge olması nedeniyle değerlidir. Belgelemede, hanlara ve köprüye doğru yığma yapıların yoğun olduğu; Süleymaniye’nin etek ve yamaçlarında ise ahşap yapı geleneğinin korunduğu gözlenmektedir. Ahşap yapılar genellikle 2 ila 4 katlıdır.

Kentin genelinde, 18. yüzyıldan başlayarak süregelen değişimler, 20. yüzyılda da devam etmiş, Süleymaniye, bu dönemde yoksul bir semt haline gelmiştir (Dbist, 1994: 95).

Bu dönüşüm sürecinde yangınların da etkisi olasıdır. **Süleymaniye ve çevresini şekillendiren yangınlar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de yaşanmaya devam etmiştir. 1918-19 tarihine ait bir raporda, İstanbul’un bazı semtlerinde 62 mahalde yangın kaydına rastlanmaktadır.** Bu yangınların ardından yangın mahallerine ilişkin imar ve tanzime ilişkin şartları belirlemek üzere bir komisyon kurulmuştur (BEO.d.4686.351427). Komisyon bu mahallere ilişkin planların tanzim edilmesi, kimi alanlarda genişletme yapılması gibi kararların yanında lağım ve kaldırıma ilişkin bakım çalışmalarının yapılmasına yönelik kararlar almıştır. Bu yangınlardan 1908 Çırcır Yangını İstanbul yangınlarının en büyüklerinden sayılır (Cezar, 1963: 376). 31 Mayıs’ta Sultan Selim’de başlayan yangın, çeşitli kollardan İstanbul’a yayılır. Fatih tarafına ilerleyen kolu Fatih ve Malta çarşılarını yakıp Emir Buhari, Et Meydanı, Taşkasap bölgesine ulaşır (Cezar, 1963: 379-380). Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından 1911-1915 yılları için hazırlanan haritada Süleymaniye’nin kuzey batı kısmının yanmış olarak

60 Y.MTV, 100/40, Süleymaniye Camii yanında Bozdoğan Kemerli- Kirazlı Mescit civarında olduğu bilinmektedir (Kütükoğlu, 2000: 130).

61 Süleymaniye Hamamı’nın altında yer alan yapı, cadde üzerinde yer alan çeşmeden dolayı Devoğlu Mescidi adıyla da bilinmektedir (EV.d, 28331, s. 36), (Emine Naza, “Hoca Hamza Mescidi”, DBİA, IV, 80-81).

62 EV.d, 28331, s. 8; İ.EV, Ş 1312/24.

63 EV.d, 28331, s. 5.

64 BEO.AYN.d, 1661, s. 140, 151; Y.PRK.MŞ, 5/62.

Görsel 20.
Hilal-i Ahmer
Cemiyeti tarafından
1911-1915 yılları
için hazırlanan
İstanbul Yangın
haritasında
Süleymaniye
bölgesini gösteren
pafta (DH.
UMVM.00075.017)

ifade edildiği görülmektedir (Görsel 20). Ardından 1918 yangınında Tuti Abdülatif Medresesi tamamen yok olur (Üstüner, 2003: 30). Sekbanbaşı Mescidi yanar (Kotil, 1986: 206-207). Manisalı Mehmed Paşa Mescidi de harap olur (Aydoğan İşler, 2015: 649-650).

Dokudaki dönüşümün bütüncül tespiti için önemli bir belgeleme, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 19. yüzyıl sonunda kent dokusunu gösteren çalışmasıdır (Görsel 21). Bu haritada, korunmuş yapı adalarının sınırları okunmakta; kuzeybatı mahallindeki yangının ardından, organik kent/yapılaşma dokusu ve ızgara sisteme dönüştüğü gözlenmektedir. Ayverdi bu çalışmada, bölgedeki anıt yapıları, yeraltı kültür varlıklarını ve özellikle sarnıçları işaretlemiştir. Bu tespitler, İBB tarafından yapılan kültür varlıkları envanterine dayalı karşılaştırmalı incelemelere ve yeraltı kültür mirasına yönelik olası alanların belirlenmesine kaynak oluşturmuştur.

Cemil Paşa'nın şehremini olarak atanmasının ardından, Balkan Savaşı'nın koşullarından yararlanılarak borç alınması, 1912-1914 yıllarında kentte yoğun imar faaliyetlerinin yapılmasına olanak sağlar (Tekeli, 2013: 74). Bu yıllarda, 1.500 binanın yanmış olduğu Çırçır-Fatih ve 5.500 binanın yanmış olduğu Mercan-Aksaray yangın alanlarında, Auric'in planlarının uygulanmasına başlanmıştır; Fatih Parkı da bu süreçte yapılır (Tekeli, 2013: 74). Bu uygulamaların sonuçları, 1913-1914 tarihli Alman Mavileri haritalarında gözlenmektedir: Atatürk Bulvarı'nın, -uygulanan haline yakın bir konum ve biçimde- mevcut kadastral sınırlar üzerinde işaretlendiği tespit edilmektedir. Atatürk Bulvarı'nın sonradan Saraçhane'den Şebsefa Camii yönünde gelişmeye başlaması ise dikkat çekicidir (Görsel 22).

Süleymaniye ve çevresinde bu süreçte geleneksel dokuda tespit edilen farklılaşmalar ise iki türde tanımlanabilir: (1) tümüyle ızgara sisteme dönüşen yapı adaları ile (2) çıkmaz sokakların açılması sonucunda bölünen görece büyük yapı adaları (Görsel 22). Bu dönüşümlerden birinci gruba örnek olarak dokunun kuzeyindeki Kantarcılar mahallindeki 486-492 numaralı adaların ızgara sistemde yeniden düzenlenmiş olması gösterilebilir. İkinci tür dönüşümler ise 494-496 nolu adalar, 531 ve 534 nolu adalar; 541, 536, 565, 568, 569 ve 988 ve adalar olarak örneklendirilebilir. Böylesi değişmiş ada kurgularına ilişkin geliştirilen yaklaşım ve öneriler, madde 6 ve 6.1.'de yer almaktadır.

1914-1918 tarihinde yaşanan I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır. İstanbul 13 Kasım 1918'de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilir. İşgal boyunca İtilaf Kuvvetleri'nin ikâmeti için birçok resmi ve özel binaya el konulur⁶⁵. Stratejik öneme sahip birçok binaya İtilaf Kuvvetleri tarafından el konulması, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlara yol açar. Bu süreçte proje alanında, Harbiye Nezareti Meydanı'nda Süleymaniye kapısı civarındaki Süleymaniye Kışlası⁶⁶ ve Jandarma Mektebi binalarına da el konulmuştur (Yiğit, 2019: 5-6).

65 1920 yılında gerçekleşen resmi işgalle birlikte şehirdeki asker nüfusunun artması, Rusya'dan gelen göç ve savaş ortamının ciddi bir konut problemi yarattığı bilinmektedir.

66 HR.SYS, nr. 2525/11.

Görsel 21.

Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından hazırlanan 19. yüzyıl sonunda İstanbul haritası (Ayverdi, 1958)

Görsel 22.
Alman Mavileri
Haritası'nda,
sonraki
düzenlemelere
ilişkin değişimlerin
başladığı
izlenmektedir. (İBB
Atatürk Kıtıplığı
arşivi)

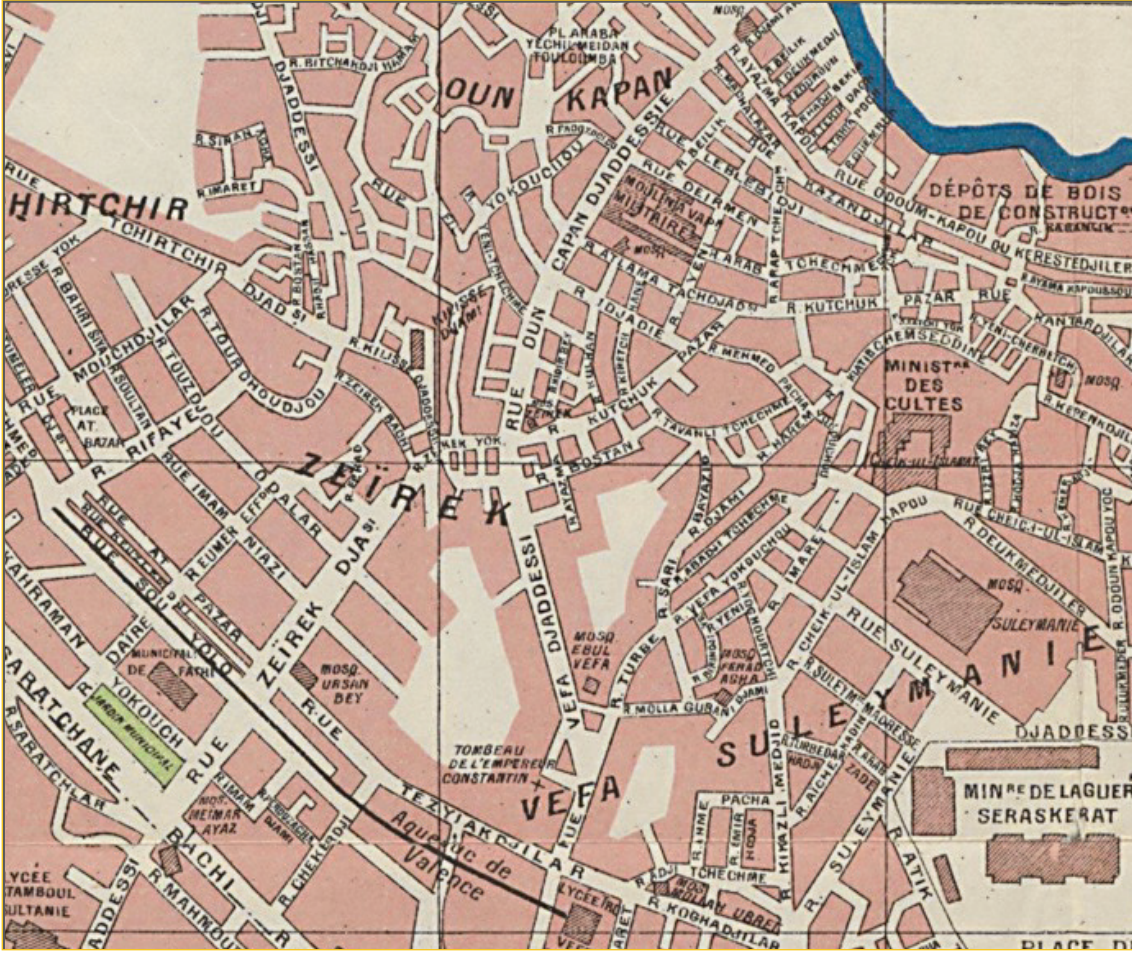
Görsel 23.
1918 tarihli hava
fotoğrafında
sonradan açılacak
yollar (DAI Arşivi)

1918 tarihli hava fotoğrafı ve Necib Bey'in⁶⁷ hazırlamış olduğu kent rehberi, işgal yıllarının başlangıcında Süleymaniye ve çevresinin fiziksel durumuna ilişkin veri sağlamaktadır: Fatih Reşat Nuri Sahnesi'nin yapılacağı parselde kentsel boşluk bulunduğu, Atatürk Bulvarı aksının Şebsefa Hatun Camii'ne kadar ulaştığı tespit edilmektedir (Görsel 23-24). Ayrıca Molla Şemseddin Gürani Camii'nin batısında, haziresi ve Süleymaniye Külliyesi komşuluğundaki, taş duvar ile çevrili açık alan ile 1890 yılında bir konak parselinde yapımına başlanan Karamürsel Mensucat Fabrikası parselindeki büyük açıklık dikkat çekmektedir. Necib Bey haritasında, proje alanının batısında, Süleymaniye Camii arkasında, Ferhat Paşa Caddesi üzerindeki dokuda ızgara sisteme dönüşen adalar görülmektedir (Görsel 24). Bu tarihte Direklerarası'nın bir kısmının, tramvay yolu açılmak üzere yıkılmış olduğu da belgelenmiştir (Bkz. 5.4.3.).

⁶⁷ 1914-18 yılları arasında Şehremaneti Harita Şubesi müdürü olarak görev yapan mühendis Necib Bey tarafından İstanbul haritaları hazırlanmıştır (Dağdelen, 2015: 557).

Görsel 24.
1918 yılında
basılan Necib
Bey haritasında
Süleymaniye (İBB
Atatürk Kitaplığı
arşivi)

Görsel 25.
Cesar Raymond'a
ait 1922 tarihli ve
1/10.000 ölçekli
Yeni İstanbul Planı
(SALT Arşivi)

4.3. CUMHURİYET DÖNEMİ

I. Dünya Savaşı ve ardından işgal yılları İstanbul'un ekonomik, sosyal ve demografik kayıplara uğradığı yıllardır. 4 Ekim 1923'te işgal kuvvetlerinin çekilmesi, 29 Ekim'de yeni rejimin ilanı ve anayasal düzenin bu yönde kurulması ile İstanbul için yeni bir sürecin başlangıcı olacaktır. Başkentin Ankara olarak belirlenmesi de kentin iyileşme sürecinde yavaşlatıcı bir unsur olarak önerilebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin nüfusunun işgal öncesine göre yarıya düştüğü de tespit edilmektedir⁶⁸.

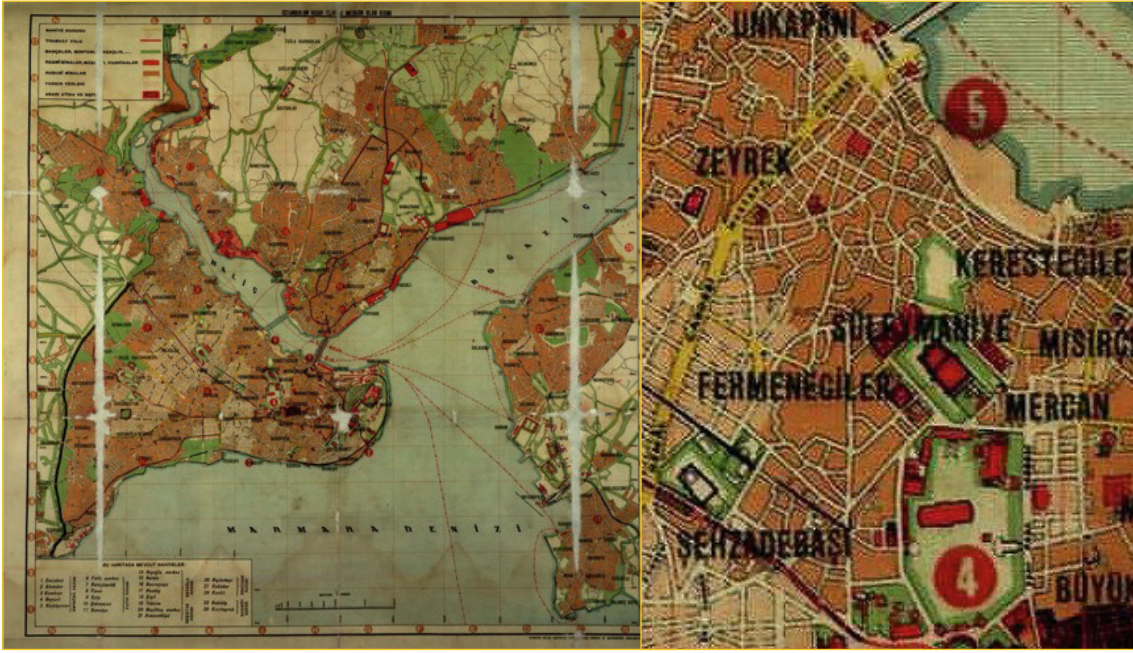
4.3.1. 1923-2000 SÜRECİ

İlhan Tekeli (2013: 76), makalesinde 1924 yılında hazırlanan 96. İstanbul İktisat Komisyonu Raporu'na yer vererek İstanbul'un Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki durumunu şöyle betimlemektedir: "*Rumeli Kavağı'ndan Bebek'e, Anadolu Kavağı'ndan Üsküdar'a kadar olan yerlerde Yenikapı, Samatya cihetlerinde, hatta Haydarpaşa Maltepe hattı üzerinde ve neman İstanbul tarafında sathi nazarlara görünecek kadar derece derece ihmal metrukiyet ve harabî*" mevcuttu. Raporda, küçülen kentte Beyoğlu ve kuzeyinde Teşvikiye, Nişantaşı ve Şişli dışındaki kısımlar kaybeden semtler olarak

68 1914 yılında yaklaşık 1.200.000 olarak tahmin edilen nüfus 1927 sayımında 691.000'e düşmüştü; kentin nüfusu neredeyse yarı yarıya küçülmüştür (Tekeli, 2009: 193).

Görsel 26.
1934 tarihli
Pervititch
Haritası'nda
Süleymaniye (İBB
Atatürk Kitaplığı
arşivi)

Görsel 27.
1934 tarihli,
a. 'İstanbul'un kesif
olarak meskûn olan
kısmı'nı gösteren
1:20.000 ölçekli
harita,
b. haritada
Süleymaniye alanı
(İFEA ve SALT
Arşivi)

tarif edilmiştir (Tekeli, 2013: 75). Buna karşın ev ve apartman yapımı 1926'dan 1932'ye kadar görece bir artış göstermiş, bu yıldan sonra yaşanan ekonomik bunalımın etkisiyle yavaşlamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bölgeyi ve bazı işlevleri belgelemesi adına 1924 tarihli Cesar Raymond'a ait plan önemlidir. Raymond'un yer verdiği bilgiler doğrultusunda 1918 ile 1924 yılları arasında bölgede büyük fiziki, kentsel değişimler yaşanmadığı söylenebilir (Görsel 25). Plan, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçişte Süleymaniye'de öne çıkan kamusal işlevlerin -Buharlı Un Fabrikası, İstanbul Müftülüğü, odun depoları- yeniden aynı konumda süregeldiklerini de göstermektedir.

Cumhuriyet'in ilanının ardından nahiye sistemi sürekliliğini korur; Süleymaniye ise, bir semt olarak tanımlıdır. Günümüzün Süleymaniye Yenileme Alanı, o dönemde kısmen Küçükpazar ve Beyazıt nahiyeleri ile tarif edilmektedir.

1934 tarihli Pervititch haritası (Görsel 26) ile aynı tarihte yoğun yerleşim alanlarını gösteren kent haritası (Görsel 27) karşılaştırıldığında, Süleymaniye'de yapılaşmada büyük kayıp alanların olduğu tespit edilmektedir. Pervititch haritası bu bölgeleri içermediği için yangının, tam sınırları okunmasa da, Mustafa Paşa (Vefa) Caddesi ile Zeyrek Caddesi (Atatürk Bulvarı) arasındaki bölgeyi etkilediği anlaşılmaktadır. Bu kayıplar, günümüzde bu bölgelerde yoğun olarak gözlenen 'çağdaş' yapılaşmaların da temel nedeni olmalıdır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra bölgenin tarihî dokusunu alansal olarak değiştiren/zarar veren bir etken olarak Prost Planı tanımlanabilir. Muhittin Üstündağ'ın belediye başkanlığı döneminde, 29 Nisan 1938'de, Prost'un Suriçi ve Beyoğlu'na yönelik 1/5.000 ölçekli nazım planı 'Umumi Meclis'te kabul edilir

(Tekeli, 2013: 82; Görsel 28)⁶⁹. Prost planı, çeşitli eleştirilere karşın, 1939 yılında Haşim İşcan'ın belediye başkanlığı döneminde yürürlüğe girmiş ve uygulamaları çeşitli belediye başkanlarının dönemlerinde sürdürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca yürürlükte kalmış ve uygulanmış plan, 1964 yılında 'Suriçi Nazım İmar Planı'nın onaylanması ile geçerliliğini yitirmiştir.

Prost Planı, İstanbul ve Beyoğlu için çeşitli ulaşım düzenlemeleri, meydan önerileri vb. içeren kapsamlı bir çalışmadır. Süleymaniye Bölgesi özelindeki kararları üniversitenin, Beyazıt ve Şehzadebaşı arasında gelişeceği öngörüsü ile, mevcut meydanının ve çevresinin öğrenciler için kullanılacak büyük bir park olarak önerilmesi, yönetim yapılarının ayrılması ve Süleymaniye Camii'nin yer aldığı bölgeye yönelik park düzenlemesi yapmasıdır (Aksoy, 2019:60).

Plan, Süleymaniye ve İstanbul için önemli değişimleri ulaşım kararları ile yaratmıştır. Projede, Taksimi Haliç köprülerine bağlayacak iki hızlı otomobil yolunun yapılması öngörülmüştür. Bunlardan birincisi Yenikapı Limanı'ndan başlayıp Saraçhanebaşı'ndan geçerek Unkapanı'na uzanan Atatürk Bulvarı'na ve o zaman yapılmakta olan Atatürk Köprüsü'ne, Azapkapı'da bağlanan yoldur. Bu yolun ilk aşamada Azapkapı-Şişhane-Tozkoparan yoluyla İngiliz Sarayı'nın önüne kadar açılması önerilmektedir (Tekeli, 2013: 86). Ayrıca, Haliç'in etrafını saran sanayi yolu Atatürk Köprüsü'nün Unkapanı ucundan Atatürk Bulvarı ile Yenikapı Limanı'na bağlanmakta ve iki köprü arasında devam ederek, Eminönü Meydanı ile ilişkilendirilmektedir⁷⁰. Atatürk Köprüsü'nün Unkapanı ucunda da Haliç sahili kenarında uzanan iki yol dışında, üç yol daha kesiştirilmiştir: (1) üniversite alanından geçerek Beyazıt Meydanı'na bağlanan yol (2) Atatürk Bulvarı, (3) Fatih Külliyesi'ne uzanan yol (Tekeli, 2013: 86).

Atatürk Bulvarı ve çevresi ile gelen değişim

Prost Planı'nın, Atatürk Bulvarı ve bağlantılarına yönelik kararları, Tarihi Yarımada içinde ulaşım ve kimlik sorunlarının temellerinin atıldığı uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Tarihi Yarımada'ya kuzey-güney doğrultusunda eklenen Atatürk Bulvarı, **Süleymaniye ve Zeyrek'in bütüncül ilişkisini** koparmıştır (Görsel 29-30)⁷¹.

Atatürk Bulvarı'nın Şehzadebaşı-Unkapanı kısmının açılması için gerçekleştirilen yıkımlarda Kırk Çeşmeler, İbrahim Paşa Hamamı ve birçok geleneksel

69 Aynı yıl Sedad Hakkı Eldem'in Süleymaniye için "Kentsel Düzenleme Projesi" yapmış olduğu belirtilse de herhangi bir matbu kaynağa ulaşamamıştır (Tanju, 2009: 90).

70 Süleymaniye'de Prost planının bu etkileri 1957 yılında açılan Eminönü Meydanı ve bu bölgedeki yeni yollarda dolaylı olarak gözlenir. Bu uygulamalar, yer yer doğrudan yer yer dolaylı olarak tarihi kent dokusuna zarar vermiştir (Aksoy, 2019: 60).

71 Proje üç kısımda uygulanmıştır:

1. Kısım (1925): Yenikapı-Aksaray arasındaki 545 metrelik bölümdür.

2. Kısım (1942): Unkapanı-Saraçhanebaşı arasındaki 1100 metrelik bölümdür.

3. Kısım (1944): Aksaray-Saraçhanebaşı arasındaki 555 metrelik bölümdür (Koçu, 1960: 1248).

Bulvarın Haliç yönündeki ucu ve Unkapanı Geçidi'nin yapımı, Haşim İşcan döneminde, 30 Nisan 1964'te başlanmış, 1965'te tamamlanmıştır.

Görsel 29.
Zeyrek yönünden
Unkapanı'na bakış,
1944 (İBB Atatürk
Kitaplığı arşivi)

Görsel 30.
Atatürk Bulvarı
açılırken Şebsefa
Camii'nden güneye
bakış (İBB Atatürk
Kitaplığı arşivi)

Görsel 31.
Atatürk Bulvarı
açılışı sırasında
yıkılan a. tarihî kent
dokusu ve b. proje
alanının kayıpları
(Daver vd.,
1944: 37)

konut yapısının yok olduğu bilinmektedir⁷² (Ünsal, 1969; Görsel 31). Süleymaniye'nin kuzeybatısının günümüzde yeniden yapılaşan 2899, 2900, 522, 967, 2394, 2395, 2396, 2400, 2399, 2397 adaları bu süreçte geleneksel dokularını tümüyle kaybetmiştir. Atatürk Bulvarı ve bağlantı yollarının uygulanması ile bölgedeki yol genişletme, yeni akslar açma çabaları son bulur.

Bu süreçte kamusal işlevlerin ve yapılarının bulvarın komşuluğuna getirilmesi, kültür mirası niteliğinde Modern mimari yapıları bölgeye kazandırmıştır. Bunlar: (1) 1952 tarihli, İstanbul Hıfzıssıhha Enstitüsü binası⁷³, (2) 1956 yapımı, İstanbul Tekel Genel Müdürlüğü binası⁷⁴, (2) 1961 yılında hizmete giren Reşat Nuri Sahnesi (Fatih Tiyatrosu)⁷⁵, (3) Sedat Hakkı Eldem'in 1962 yılında tasarladığı, 1962-1964 yılları arasında inşa edilen SSK Zeyrek Tesisleri⁷⁶, (4) 1960 yılında Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in tasarladığı ve 1969 yılında yapımı tamamlanan İMÇ bloklarıdır (İBB KMKM, 2022b). Ancak bu uygulamaların derin kazılarında -İMÇ için derin kazı yapıldığı bilinmektedir- yeraltı kültür varlıklarına nasıl bir tahribat oluşturulduğu araştırma sürecinde tespit edilememiştir.

Bölgeye ilişkin yakın zamanlı anlatımlar özellikle planlama ve uygulama süreçlerinin koruma ekseninde irdelenmesi ve tartışılmasını içerir. Bu bağlamda Süleymaniye Bölgesindeki planlama çalışmaları 1964 yılından günümüze değin yürürlüğe girmiş ve alanı etkilemiş Nazım İmar Planları ve Uygulama İmar Planları içeriğinde de değerlendirilmiştir⁷⁷. Plan çalışmalarının Süleymaniye özelinde, koruma açısından değerlendirilmesi şu başlıklarda ele alınmıştır:

- (a) Kent dokusuna yönelik önerileri,
- (b) Arazi kullanımı ve işlev kurgusuna ilişkin önerileri (konut, ticaret, turizm ve yeşil alan işlevi vb)
- (c) Ulaşım önerileri,
- (d) Korunacak kültür varlığı ve çevrelerine getirilen öneriler,
- (e) Yeni yapılaşmalara ilişkin önerileri.

Değerlendirmeler, her bir plan çalışmasının önceki ile ilişkisi ve alandaki sonuçları bağlamında da ifade edilmiştir.

72 Bulvarın açılması sırasında ayrıca Elvanzade Camii ve hamamı, Voynuk Şücaeddin Camii, Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mescidi, Revani Çelebi Mescidi, Ebulfazl Mahmud Efendi Medresesi, Mimar Ayas Camii, Karagöz Camii, Oruç Gazi Camii gibi anıtsal yapılar da yıkılmıştır (Bkz. 5.4.3.1.; Görsel 77).

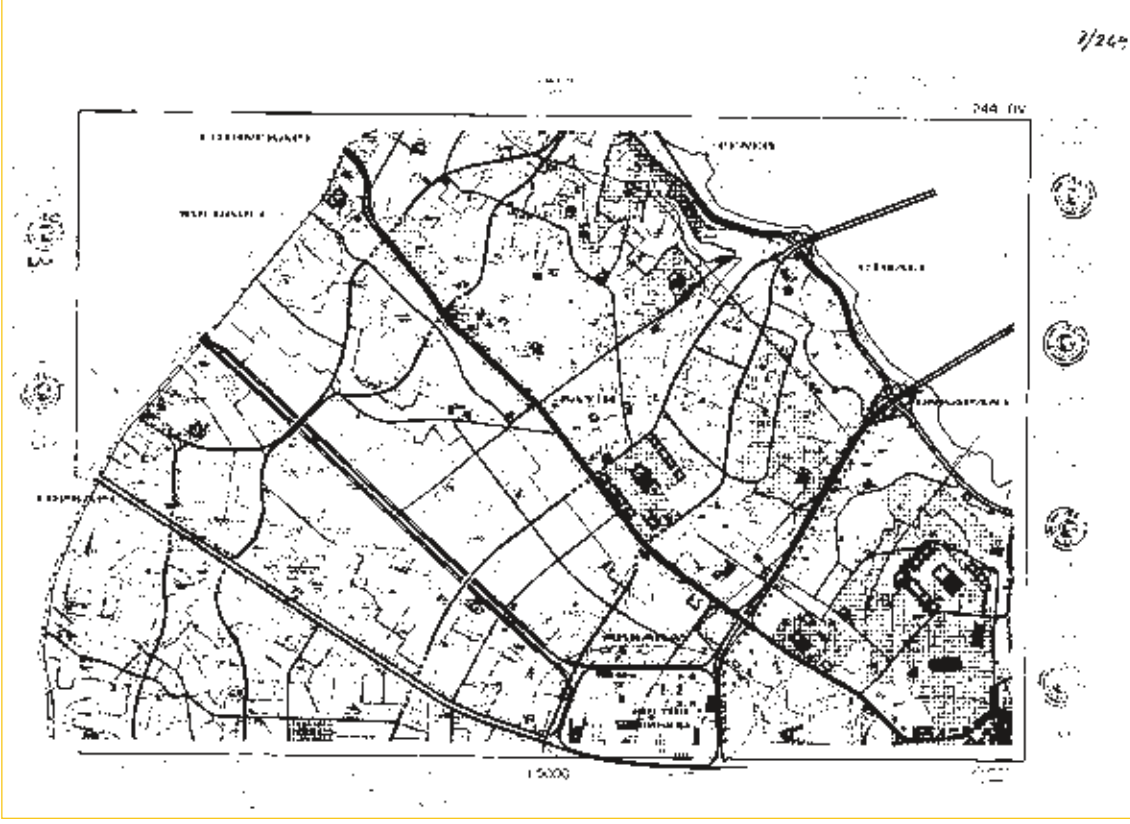
73 Bkz. URL-11.

74 Ekimci ve Yöney, 2010: 57.

75 Büyükarman, 2015: 541.

76 1982 yılında Ağa Han Ödülü'ne layık bulunan proje günümüzde özgün işlevini kaybetmiştir.

77 Süleymaniye'nin korunmasına yönelik yasal süreç hakkında daha fazla bilgi için Bkz. 3. Süleymaniye Koruma Alanı ve Yasal Süreci.

Görsel 32.
1964 Tarihli Suriçi
Nazım İmar Planı
(İBB İmar ve
Şehircilik Daire
Başkanlığı arşivi)

1964 Tasdik Tarihli “Suriçi Nazım İmar Planı”

Haşim İşcan'ın seçim ile yönetime gelmesinden yaklaşık bir yıl sonra, 1964 yılında onaylanarak yürürlüğe giren 1/5.000 ölçekli “Suriçi Nazım İmar Planı”, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Plana ilişkin öneriler, Suriçi'ne yönelik ayrıntılı bir planlama çalışması ve temel stratejik kararları içermektedir. Planda, Tarihi Yarımada'nın yer aldığı tüm planlar bütüncül ele alınmış ve üst ölçekli arazi kullanımları düzenlenmiştir (Görsel 32).

Süleymaniye özelinde, 1981 yılına kadar yürürlükte olan plan, yapı adalarının formunu korumuştur (a). Koruma alan sınırı, batıda Vefa Caddesi, kuzeyde Küçükpazar ve Ragıp Gümüşpala caddeleri, güneyde Cemal Yener Tosyalı Caddesi ve doğuda Fuat Paşa Caddesi ile sınırlanmıştır. Arazi kullanımında bölgedeki halihazır işlevlerin değerlendirildiği, potansiyelleri doğrultusunda karma işlev kurgusunun korunduğu bir Süleymaniye planlandığı gözlenmektedir (b). Ragıp Gümüşpala Caddesi çepelinin “turizm tesis alanı”, bugünkü İMÇ ve Hanlar bölgesinin “ticaret alanı” olarak tanımlanması; konut alanlarının İMÇ'nin batısında (arkasında) yoğunlaşarak koruma alanıyla ilişkilendirilmesi, ilk ve ortaöğretim birimlerinin konutların yoğun olduğu bölgelerde önerilmesi, bu yönde bir yaklaşımın sonucudur. Süleymaniye'nin konut işlevli bölgesi, Süleymaniye Külliyesi ve İstanbul Üniversitesi alanlarıyla birlikte tanımlanmıştır. Yeşil alanlar, sahilde ve Vefa Caddesi üzerinde yer alan yapı adalarının iç avlularında planlanarak sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır (Suriçi Nazım İmar Planı, 1964).

Metro güzergâhına da yer veren 1964 planı, Süleymaniye özelinde alana etki edecek ulaşım kararlarını içermemektedir (c). Park alanları, dört farklı bölgede otopark önerisi biçiminde düzenlenmiştir⁷⁸. Planda tescilli yapılar işlenmiş ve yapı sınırlarının korunması planlanmıştır (d). Yapılaşma koşullarına ilişkin herhangi bir karara bu planda yer verilmemiştir (e).

1964 planı, geleneksel yapı adası formlarını ve **sokak kurgusunu koruması adına olumlu** bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Ancak **yeterli sınırlama getirilmeyen yeni yapılaşma** süreçleri, ölçek dışı kontrolsüz kütlelerin ve **ek katların** Süleymaniye’de **belirmesine de izin vermiştir**. Arazi kullanımı yönüyle, Süleymaniye için tüm **Suriçi ile ilişkilenmiş bir öneri** getirmesi, dokunun **karma işlev kurgusuna yer vermiş** ve **yaşatılması için bir projeksiyon önermiş olması** açısından olumluyken; plan, Süleymaniye’nin kuzeyinde geleneksel ticaret ve yaşam alanlarını barındıran bölgede, **“turizm”e bağımsız bir başlık olarak yer vermesi nedeniyle eleştirilebilir**⁷⁹. Planda önerilen park alanlarından birinin anıt yapıda konuşlandırılması, diğerinin de külliye’nin bakı noktasında yer alması ise kabul edilemez.

Planın günümüze yansımaları: Konut, ticaret ve yeşil alan kurgusundaki bölgelemenin korunması, turizm işletmelerinin bölgenin güneyine yerleşmesi, 1940’lara tarihlenen yapılara getirilen ek katlar, ve plan onayı ardından 1980’lere kadar uygulanan kütle ve gabarileri ile çevreye aykırı yeni yapılaşmalar biçiminde ifade edilebilir. 1964 planının, otopark alanları ise hiç uygulanmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından sanayileşmesi/kentleşmesi hedeflenen Türkiye için özellikle İstanbul, en önemli göç merkezi olacaktır^{80, 81}. Göç, tüm kentin kimliğinde farklılaşmaya neden olurken yeni mekanizmaların alana girmesine de yol açmaktadır. Yıllar içinde aidiyet duygusundan yoksun yeni kullanıcı ve yöneticiler, İstanbul’u ‘kazanç kapısı’, geldikleri topoğrafyayı ‘yurt-memleket’ olarak tarif ederken kazanç sağlama süreçlerinde ‘meşru olmayan’ mekanizmaların da kullanıldığı ve yaygınlaştığı gözlemlenir⁸².

78 Bunlar: (1) İMÇ’nin arkasında Unkapanı Değirmeni’nin yerinde (515 ada), (2) İMÇ ve Şebsefa Camii arkasında (525 ada arkası kadastral boşluk), (3) Vefa Caddesi başında (961 ada), (4) İstanbul Üniversitesi’nin bulunduğu Süleymaniye Caddesi (572 ada) üzerindedir.

79 Planın, koruma alanına çizdiği sınırlar, o dönemde henüz Türkiye’nin, Venedik Tüzüğü’ne taraf olmaması nedeniyle tartışma dışı bırakılmıştır.

80 Yüzyıllarca çeşitli nedenlerle göçe uğramış İstanbul için -göç bir gerçeklik gibi görülse de-, bunun kontrolsüz bırakılıp hükümetlerin ekonomik tasavvurlarında ‘özgürleşmeleri’ için bir mekanizma olarak kullanılması, olasılıkla bu dönemde başlamıştır. Göç ile değiştirilen demografik yapıda, İstanbul’u ‘taşı toprağı altın’ bir kazanım alanı olarak değil kendi yaşam alanı, kendi öz hikayesi olarak gören ‘yerli’ler göçlerle dilsizleştirilmiş, ‘yerli’leşen her yeni nesil, düzenli yeni katılımcılar ile azınlığa dönüştürülmüş, nihayetinde serbest bırakılan dış göçler ile tümel bir kopukluk yaşatılmıştır.

81 1940’lar ile 1970’lerde yaşanan bu süreci Prof. Nezi Eldem (1975: 49), İstanbul özelinde şöyle ifade etmektedir: *19. yüzyıl sonlarından itibaren kaybolmaya başlayan tarihî doku özellikle son 30 yılın Türkiye’de kentsel nüfusu 4 katına çıkaran hızlı kentleşme, onun yarattığı arsa spekülasyonu, yoksullaşan tarihî merkezde -anitsal yapı ve kompleksler dışında- bu dokuyu çok büyük ölçüde yok ederek, kapalı yapı adaları üzerinde apartman binalarının oluşturduğu yoğun bir yerleşme düzenini getirdi.*

82 Bu göçleri doğuran süreçler ve onların sonuçlarının bir ifadesi olarak dile getirebilecek nepotizm, kronizm, gibi eğilimler -kayırmacı yönelimler- (Özel, 2021: 74-90), koruma esaslı incelendiğinde, kaçak kullanımlar, tecavüzler, kaçak yapılaşma vb. ihlal ve suçların da bu yönelim grupları içinde meşrulaştırılması nedeniyle sakıncalıdır.

Süleymaniye'nin bu dönemde önemli bir kırılma yaşadığı tespit edilmektedir. Ülke ve kent ölçekli kararlardan etkilenen Süleymaniye'de, geleneksel konut dokusunu yaşatabilecek ekonomik güçteki 'yerli' nüfusun bölgeyi terk etmesi, özellikle bu dönemde artış gösterir.

Terklerin ardından boşalan konutlara Anadolu kırsalından göç eden nüfus yerleşir⁸³. Bu göç, geleneksel ahşap konutların özgününde öngörülenin üstünde nüfusa ve onun farklı kullanım ihtiyaçlarına karşılık vermesi yönünde fiziksel değişimlerin yapılmasına neden olur. Değişen fiziksel yapıya ek olarak işlevlerde farklılaşmalar tespit edilir. Bu süreçte bölgede atölye ve imalathaneler de artış göstermiş, konut alanları içine ilerlemiştir (Aksoy, 2019: 63). Böylece Süleymaniye geleneksel konut alanı kimliğinden başkalaştığı bir döneme girmiş; zaman içinde Süleymaniye konut bölgesinin doğu, batı ve kuzey yönünde ticaretle kuşatılması ile süreç bugüne ulaşmıştır. 1964 planı bu değişim sürecini göz ardı ettiği için eleştirilebilir.

1970'lerde koruma süreçleri

1967 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Venedik Tüzüğü'nü kabul etmesi ve tüzüğe uyulmasını istemesi ardından, 1970'li yıllarda ülke ölçeğinde koruma adına yeni tanım ve mekanizmaların geliştirildiği gözlenmektedir. ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin kurulması, yasa ve mekanizmalardaki değişimi de beraberinde getirmiş; koruma aktörlerinin, görev ve yetkilerinin yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun (1973) yürürlüğe girmesinin ardından Süleymaniye'de, 1976 ve 1977 yıllarında toplu tesciller yapılarak alanın koruma altına alınmaya çalışıldığı; anıtların ve sivil mimarlık örneklerinin çoğunun korunması gerekli kültür varlığı sayıldığı gözlenmektedir (Bkz. 3. Süleymaniye Koruma Alanı ve Yasal Süreci, Görsel 6).

1972-1975 yıllarında Avrupa Konseyi tarafından yürütülen "Avrupa Ortak Mirası" çalışmaları sonucunda, Avrupa Konseyi⁸⁴, İstanbul'u "Avrupa bütünlüğü bilinci içinde korunması gerekli bir dünya kenti" olarak tanımlayan 636 sayılı 11 maddelik çağrı kararını 1976'da açıklamıştır (Eldem, Tarihsiz: 1).

Tarihi Yarımada'da ahşap konutlarıyla en yoğun korunmuş, "karakteristik sokak dokuları ve görüntüleri"nin yer aldığı "Süleymaniye Mahallesi", 1977 yılında Tarihî Sit Alanı ilan edilmiştir. Ardından UNESCO tarafından 1979 yılında İstanbul ve Göreme Kampanyası başlatılarak; UNESCO, UNDP ve Kültür Bakanlığı işbirliğiyle İstanbul Belediyesi bünyesinde kurulan ofislerde Prof. Nezih Eldem'in yürütücülüğünde -öncelikli alanlarda ve özellikle Süleymaniye'de- çeşitli pilot projeleri gerçekleştirilmiştir (Eldem, Tarihsiz: 1).

83 Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy yürütücülüğünde 2003'te gerçekleştirilen *Istanbul Project, Istanbul Historic Peninsula Conservation Study* adlı çalışma kapsamında, alanda yapılan anketlere göre anket sahiplerinin yarısının, anne-babasının güneydoğu Anadolu'dan geldiği belirtilmektedir (Gülersoy vd., 2008: 70-75).

84 Avrupa Mimari Mirası Ana Kararı ve Amsterdam Bildirgesi'ne esas alınmış bir karardır.

1970'lerin ikinci yarısında, Turizm Bakanlığı için **Prof. Nezh Eldem** yürütücülüğünde başlatılan **"Süleymaniye Gelişim Projesi, Ön Projesi"** çalışmaları bir süre durdurulmuş; ardından tekrar başlatılmış ve sonuçlandırılmıştır (Eldem, Tarihsiz: 1). Bu proje, **konut varlığının korunmasını** hedeflemekte ve **yaşatılması için konut merkezinde kullanım esaslı ekonomik modeller** geliştirmektedir: İstanbul Üniversitesi'nin **varlığı** vurgulanarak, bölgenin öğrenciler için de bir **"yaşamsal çevre"** olarak ele alınması önerilmektedir (Eldem, Tarihsiz: i). Eldem, konuya **"insanlı"** yaklaşırken, **mevcut durumun** -kiracılara yönelik- **bir dram** olduğunu da belirtmektedir. Proje, yapıları **"iyileştirerek"** konut stoku içine almayı önermektedir. Bu bakış açısıyla, pansiyonculuğu geleneksel konutlar ile bütünleştirerek büyük bir alanın üniversite kampüsüne dönüştürülmesi önerilmiştir (Eldem, Tarihsiz: ii, 1-3). Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen çalışmada, İstanbul Üniversitesi mülkiyetindeki tarihî yapıların *hostel* niteliğinde "yurt" olarak kullanılması önerilmiştir. Üniversite mülkiyetindeki yapıların çoğu 664 no.lu yapı adasında yoğunlaşmakta, 16 Mart Şehitleri Caddesi üzerinde Bozdoğan Kemeru ile sonlanmaktadır. Bu bölge ve çevresinde üniversitenin mülkiyetinde başka arsa ve yapılar da bulunur, kültür varlığı olanları: Vezneciler Hamamı yanında Bozdoğan Kemeru Caddesi üzerindeki iki ahşap bina ile bu yola saplanan Yorgancı Sokak üzerindeki kârgir konaktır. Prof. Nezh Eldem'in bölgeyi yaşatmak ve korumak için çoktan alanın kullanıcısı olan öğrencilere planlanmış/iyileştirilmiş yaşam alanları sağlama hedefi, ahşap yapıların ve geleneksel yapı düzeninin korunması esasıyla geliştirilmiştir.

Geleneksel konut dokusuna saygı duyan, insan ölçekli yaklaşımı ve yaşamı merkeze alan bakış açısıyla örnek nitelikte olan proje; bodrum kat çözümleri ve 'geçici konaklama' esaslı önerdiği kullanımları nedeniyle eleştirilebilir.

Bu yıllarda tüm koruma çabalarının paralelinde, Süleymaniye'de hukuksuz müdahalelerin arttığı ve çeşitlendiği, zaman içinde bir kısmının da meşrulaştırıldığı gözlemlenir: Süleymaniye'de yakmalar, yıkımlar böylesi süreçlere örnek teşkil edebilir. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sıkça rastlanan yangınlar, yapı stokunun ahşap olması, birbirine yakın konumlu yapıların varlığı, dar sokaklar nedeniyle ilerleyen yıllarda da bölgede etkili olmuştur⁸⁵. Ancak zaman içinde

85 Süleymaniye bölgesinde geçmişten günümüze süregelen yangınlar, bölge hafızasını da yok etmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İtfaiye Daire Başkanlığı verileri bu kapsamda incelenmiştir: 1964-1994 yılları arasında bölgede toplamda 3821 adet yangın meydana gelmiştir. Bölgenin planlama sürecinin başladığı bu tarihlerdeki yangınlar, imar planı yapılaşma dokusunu oldukça etkilemiştir. 1964 yılında Fatih ve Eminönü bölgelerinde 369 adet yangın gerçekleşmiş; 16 Eylül tarihli büyük bir yangında Ferah Sineması tamamen yanmıştır. 1966 yılında bölgede 395 yangın olduğu, o yılın 9 Şubat tarihli yangınında ise Fetva Yokuşu Mutasarrıf Sokağı'nda 4 evin yandığı görülmektedir. Fatih ve Eminönü bölgesinde 1967 yılında 455, 1968 yılında 419, 1970 yılında ise 451 adet yangın gerçekleşmiştir. Çalışma bölgesini doğrudan etkileyen büyük yangın ise, 20.12.1971 yılında meydana gelmiş; Küçükpazar Meyve Hali'nin kısmen yanmasına yol açmıştır. Teknolojideki gelişmelerin, koruyucu malzeme ve tesisatların yaygınlaşması nedeni ile yangınların genel bir düşüşe geçmesi beklenirken; 1960 ila 1970'li yıllar arasında yangın sayılarında iki kat artış olduğu söylenebilir. 1978 yılında 659 adet yangın kaydedilirken, 1983 yılında 791 adet yangın tespit edilmiştir. Süleymaniye bölgesini etkileyen 21.03.1985 tarihli yangında ise Küçükpazar Tesviyeci Sokağı'nda bulunan hanın yandığı saptanmıştır. Bu yangınların artmasının sebepleri arasında, bölgedeki çoklu kullanımların ve terklerin artması ile yapıların korunmasız kalması, 1976-77'deki toplu tescil kararlarının ardından mülk sahiplerinin konutlarına "çivi çakamayacakları" endişesi ile yapıdan kurtulma çabaları ya da -özellikle sonraki yıllar için- yeniden işlevlendirmesi ekonomik ve bürokratik nedenler ile gerçekleştirilmeyen tescilli yapıların yakılarak elde edilecek parsel(ler)i otopark işletmesine 'masrafsız' dönüştürme arzusu olabilir. 1992 yılında, 282 yangın meydana gelmiş, yangın sayılarında bir azalma olmuştur. Kirazlı Mescit Sokağı No. 30-32'de yer alan ve bugün İBB KUDEB binası olarak kullanılan tescilli ahşap yapının da 21.02.1994 tarihli büyük yangında zarar gördüğü bilinmektedir (İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivi, 2018). Aralıklarla kaydedilen bu yangınlar, tek başına bir veri teşkil etmese de bölgedeki kaybın izlenmesinde bir araç olarak değerlendirilebilir.

özellikle tescilli yapıların yeniden yapımı -ucuz bir alternatif olan betonarme sisteme dönüştürülmesi- veya parseli **otoparka dönüştürüp masrafsız işletme** amacıyla da yangınlar çıkarılmıştır⁸⁶ (Bkz. 5.4.3.).

1981 Tasdik Tarihli “Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı”

“Bizimkilerin değişmez mekânları, Süleymaniye Camii’nin hemen karşısındaki çay ocağıydı. Öyle ki, Süleymaniye sözcüğünü, Süleymaniye Camii’ni değil hemen karşısındaki çay ocağını tanımlamak için kullanıyorlardı. “Biz Süleymaniyeliyiz” diyorlardı kendilerine. Süleymaniye Camii’nin önünden geçen sokağa paralel olarak uzanan ve yan yana sıralı dükkânlardan oluşan tek katlı taş bir bina vardı. Taş binanın en köşesindeki dükkân, o güne kadar yediğim en güzel kuru fasulyeyi yapan tarihi bir lokantaydı. Hemen bitişiğinde de Süleymaniye Çay Ocağı vardı.”
(Demir, 2022: 24)

Bölgeye ilişkin önemli bir planlanma 2863 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma kanunun onaylanmasından iki yıl önce 1981 de Süleymaniye için geçerli ilan edilir. 1981 tasdik tarihli, Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır.

1981 Uygulama İmar Planı, yapı adalarının formunu 1964 planında olduğu gibi korumuştur (a). Buna ek olarak tescilli ve yeni yapı sınırlarının ifade edilmesi ile yapı adası çeperleri de tanımlanmıştır. Koruma alanları önceki plan ile eşdeğerdir. Arazi kullanımı önerileri, 1964 Planı ile uyumludur; bölgenin kuzeyinde turizm, batısında ve doğusunda ticaret alanlarının yoğunlaştığı karma kullanım önerilmekte, konut ve eğitim alanları bölgenin merkezinde sınırlandırılmaktadır (b). 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı’nın yapı ölçeğindeki işlev tanımlamalarında da bu işlevsel kurgu esastır. Yeşil alanlar özellikle kıyı boyunca devam ettirilmiştir, önceki plandan gelen yapı adası avlularındaki yeşil alan sürekliliği ise korunmuştur⁸⁷. Ulaşım önerileri yenilik içermez (c). “Eski eser” tescilli yapılar planda yer almakla birlikte, korunması süreçleri GEEAYK kararı ile tanımlanmıştır⁸⁸ (d). Planda korunması gereken “eser”ler haricindeki diğer yapılardaki yapılaşma ve işlev kararlarında genel tanımlar kullanılmıştır. Yeni yapılar için etrafı boşaltılmış ve yüksekliği azami 6.50 metre⁸⁹ verilerek koruma esaslı

86 İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivinden alınan yangın fotoğrafları arasında, 46 yangına ait belgeler bulunurken; bu yangınlarda toplam kaç yapının zarar gördüğünün kesin olarak tespiti için 1000’den fazla fotoğrafta ayrıca kapsamlı bir araştırma yapılması gerekmektedir.

87 Planda 506, 535 adalarda ve çevresinde yeşil alan sürekliliği tespit edilmiş ve korunmuştur. Bu süreklilik İBB’nin koruma stratejilerinde de yer almaktadır.

88 Planda, tescilli yapılara ilişkin olarak eski eserlerin “aynen korunacağına” ve “bu eserlere yapılacak her nevi inşai müdahaleden evvel 1/50 ölçekli tekniğine uygun tam rölövesi onarım projesi ve yeterince fotoğraflar ile GEEAYK’tan” özel karar alınacağına değinilmektedir (Süleymaniye ve Civarı Uygulama İmar Planı Notu, 1981: i).

89 Planda uzak konumlu alanlardaki yeni yapılaşmalar için azami yükseklik 9.50 olarak önerilmiş ve 6.50 metre kararı delinmiştir. Ardından 9.50 metre 1981 yılında tüm alan için meşrulaştırılmış, bunu da yeterli bulmayan ağırlıklı olarak “tüzel” kişiler, kottan kat kazanarak yer yer 15 metre cephe yüksekliğine

bir yaklaşım sağlanmaya çalışılmıştır (e). Bu kararın, tescili yapı komşuluğunda tarihî çevreye saygı gösteren yaklaşımı önemlidir. Ne yazık ki bu tutum yıllar içinde yerini bölgeyi talan eden bir yıkıcılığa bırakmıştır (Bkz. 5.5.1., 5.5.2.).

1981 Uygulama İmar Planı **yapı adası çeperlerini tanımlı hale getirmesi** ve korunacak yapılara yaklaşırken gabari ilişkisini göz önüne alması ve sınırlaması, “bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonuna köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde”⁹⁰ tasarlanması nedeniyle olumlu bulunabilecekken, “uzak konumlu” yeni yapılaşmalarda gabariye 9.50 metre olarak izin verilmesi silüet bütünlüğünü bozan bir karar olarak eleştirilmelidir. Plan, ayrıca, Venedik Tüzüğü madde altıda tarif edilen “geleneksel ortam”ı “olduğu gibi bırakacak” biçimde koruma alanı sınırlarını genişletmeyerek ve yeni yapılaşmalarda “kütle ve renk ilişkilerinin” değişmemesine ilişkin daha kısıtlayıcı öneriler getirmeyerek koruma açısından yetersiz kalmıştır. Bunlara ek olarak plan halkın katılımına yönelik bir program da içermez.

Plan, getirdiği öneriler ile konut alanlarının daralmasını engelleyememiş, bölgedeki kamusal alanları oluşturduğu trafik baskısına yönelik kısıtlayıcı tedbirleri yeterince içermemiş, konut alanlarının yaşatılmasını zorlaştıran bu sorunların süregelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda 1964 planı ile benzer bir görmezden geliş içermektedir.

21 Temmuz 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilanı ile Süleymaniye'yi de etkileyen hukuksal çerçeve ve tanımlar değişmiştir. 1985 yılının Aralık ayında, “Süleymaniye Camii ve Çevresi” İstanbul'un Tarihi Alanları'ndan biri olarak, **Dünya Mirası Listesi**'ne alınmıştır (Bkz. 3). Böylece korunması, uluslararası önem kazanan Süleymaniye için planlama çalışmaları, 2863 sayılı kanun esasında, koruma ekseninde yürütülmüştür. Bu hukuksal çerçeve 5366 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi ve ardından 2006'da bölgenin yenileme alanı ilanı ile tümüyle terk edilmiştir.

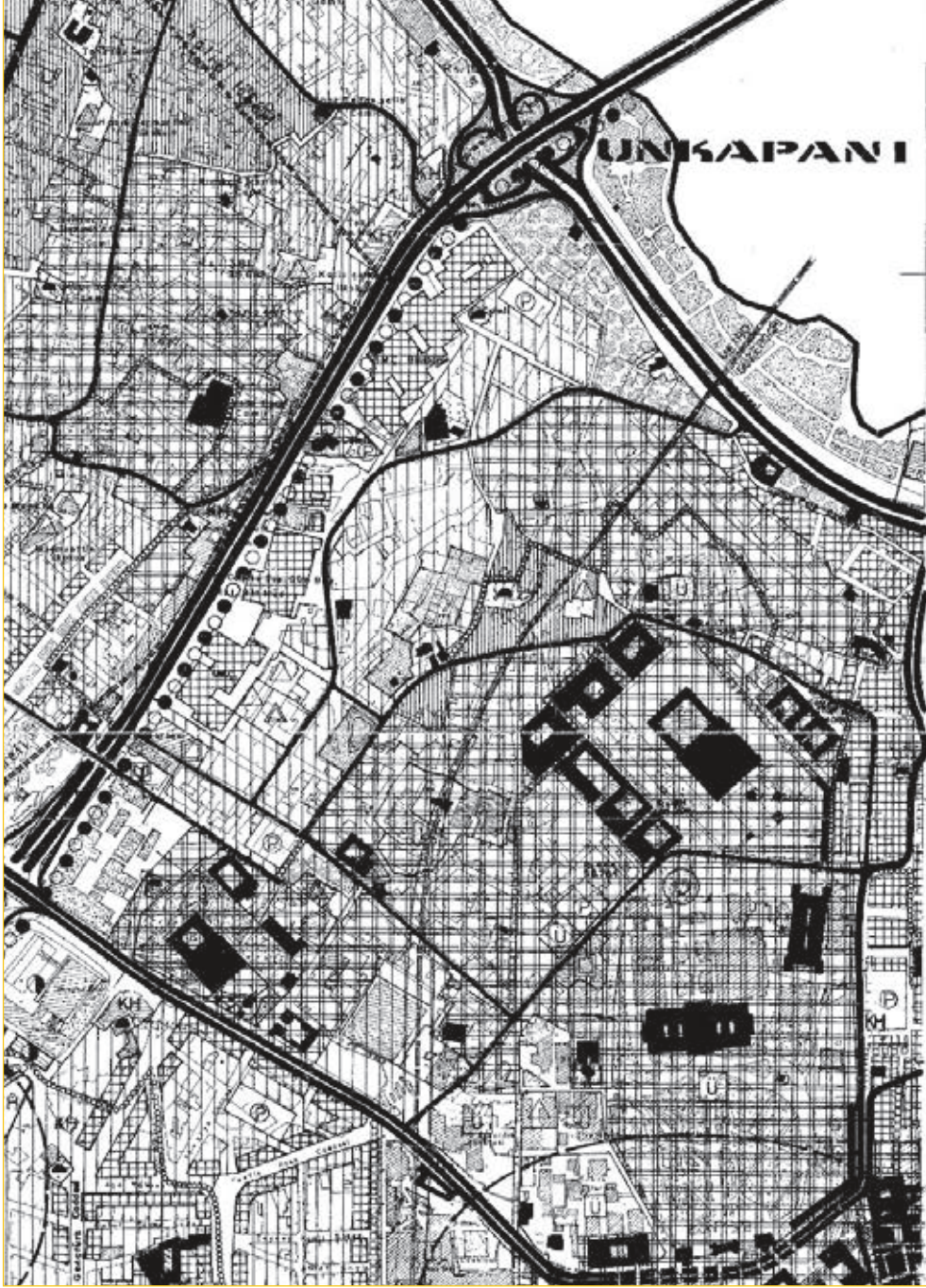
1990 Tasdik Tarihli “Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı”

Süleymaniye'nin, 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesiyle birlikte planlama çalışmaları yinelenmiş, koruma politikaları kapsamında stratejiler belirlenmiştir. 1987'de Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, (ICOMOS) kabul edilmiştir.

1990 yılında tüm Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesi ile bütüncül korunması yolunda adım atılmış, hazırlanan koruma amaçlı imar planı ile hukuksal içeriği oluşturulmuştur. 1990 tasdik tarihli, “Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır (Görsel 33).

sahip öneriler ve projeler ile uygulamaya geçebilmiştir. Meşru olmayan bu tutumun, tüm bilimsel itiraz ve kamuoyu kınamasına karşın günümüzde de Süleymaniye'de bazı proje başvurularında devam ettirilmeye çalışılması endişe vericidir.

90 Bkz. Amsterdam Bildirgesi (1975): Madde f.

Görsel 33.
1990 tarihli "Tarihi
Yarımada Koruma
Amaçlı Nazım
İmar Planı"nda
Süleymaniye
Yenileme
Alanı'ndan ayrıntı
(İBB İmar ve
Şehircilik Daire
Başkanlığı)

1990 Planı, ulaşım düzeni ve ada yapılaşma sınırlarını korumuştur (a, c). Koruma alan sınırı 1981 planı ile benzer şekilde bırakılmış, Süleymaniye Camii, İÜ Alanı, İÜ Botanik Bahçesi ve çevresi ile sınırlanmıştır. Arazi kullanımı, 1964 tarihli nazım imar planı ile benzerlikler taşır; Ragıp Gümüşpala Caddesi çeperi “turizm tesis alanı”, İMÇ ve Hanlar bölgesi “ticaret alanı” olarak tanımlanmış; Süleymaniye’deki konut, ticaret, eğitim ve yeşil alan işlev kurgusu korunmuştur (b). Plan, tüm Tarihi Yarımada’da zararlı imalat⁹¹, depolama faaliyetlerinin dışa çıkarılması gerekliliğini dile getirmektedir (b). Ayrıca, plan notlarında Tarihi Yarımada dışına hizmet eden kamusal yapıların genişletilmesine “*zorunda olmadıkça*” izin verilmemesi, bu kullanımlardan boşalan alanlarda kültür, turizm, rekreasyon, ticaret gibi işlevlere dönüşmesinin sağlanması planlanmıştır⁹² (b). Önceki planlardan farklı olarak, 1990 planında, “Konut alanlarında gerekli koşulları sağlamak şartıyla ev pansiyonculuğu yapılabilmesine” izin verilerek, konut işlevli alanlar turizm kullanımıyla ilişkilendirilmiştir (b-d). Ulaşım kararları önceki planlamalar ile örtüşür⁹³. Eski eserler ve sivil mimari örneklerinin restore edilerek turizm konaklama, ticaret sergileme, kültür gibi işlevlerle kullanılması öngörülmüştür⁹⁴ (d).

1990 planı, mevcut karma işlev kurgusunu korumaya çalışması nedeniyle olumlu bulunabilirken, alanı ve konut stokunu kontrolsüz biçimde turizme açtığı için eleştirilmelidir. Bu süreçte plan, korunacak olan binaları belirtirken, “hangi binaların belirli koşullarda korunacağını, hangi binaların olağanüstü koşullarda feda edileceğini”⁹⁵ tanımlamamaktadır. Mülk sahiplerinin evlerini büyük oranda terk ettiği ve bu konutların çoklu kiracıların kullanımında olduğu göz önüne alındığında Süleymaniye’de yapıların ev pansiyonculuğuna kendiliğinden evrilmesini önermek, realist olmamıştır. Plan “kentli katılımı”nı⁹⁶ önermemiştir, böylece günümüzde de karşılığı oluşmamıştır. Günümüzde Süleymaniye’de 11 korunması gerekli kültür varlığı konut otele dönüşmüşken, hiçbir ev pansiyonculuğu işletmesine dönüşmemiştir (b). Plandaki, önemli bir diğer madde ise zararlı imalatların kaldırılması yönündeki karardır. Zararlı imalatların üreticinin korunması esaslı evrilmesi için bir öneri getirilmemiş, bazıları ‘yerli’ niteliğindeki üreticileri de alandan dışlayan bir bakış açısı geliştirilmiştir. Ayrıca plan notunda bu alanların turizm ile işlevlendirilebilir olması belirtilmiştir (b, d). Bu yapılar için başlarda planda işlev belirlenmemiş, ardından işlevini kaybeden bu yapıların turizm, konaklama için de kullanılabilir olduğu alana atama yapılmadan belirtilmiş, süreç tümüyle kontrolsüz bırakılmıştır⁹⁷. Ulaşım ilişkisi

91 Zararlı imalat; Solunduğunda, ağız yoluyla alındığında, deri yoluyla emildiğinde insan sağlığı üzerinde akut veya kronik hasarlara veya ölüme neden olan maddelerin imalat edilmesini ifade eder.

92 1990 Tasdik Tarihli “Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” Plan Notları Genel Hükümler madde 10’da yer almaktadır.

93 1964 planında olduğu gibi 1990 planında da önerilen park alanlarından birinin anıt yapıda -Unkapanı Değirmeni- konuşlandırılması, diğerinin de Külliye bakı noktasında yer alması kabul edilemez.

94 1990 Tasdik Tarihli “Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” Plan Notları Genel Hükümler madde 11’de yer almaktadır.

95 ICOMOS, Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (1987), koruma planının hangi binaların kesinlikle korunacağını, hangi binaların belirli koşullarda korunacağını, hangi binaların olağanüstü koşullarda feda edileceğini belirtmesi gerektiğini ifade etmektedir (Bkz. Url-13).

96 ICOMOS, Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (1987), korumaya kentli katılımı olması gerektiğini ifade etmektedir (Bkz. Url-13).

97 Plan notu, madde 10’da bu alanlar için “Planlama alanındaki zararlı imalat, depolama faaliyetleri, Tarihi Yarımada dışına çıkarılacaktır. Çok özel zorunluluk olmadıkça, Yarımada dışına hizmet eden

Süleymaniye’de önerilen dört adet katlı otoparktan ikisi konum seçimi nedeniyle tarihî doku ile uyumsuzdur: (1) Unkapanı yerleşkesinde önerilen otopark, (2) Süleymaniye Külliyesi ile ilgili Süleymaniye özelinde genellikle anıt yapı yakınlarında önerilen otoparklar, uygun değildir. Planın silüet etkisini sınırlamak üzere getirdiği “Marmara sahilinde cephesi olan ilk parsellerde yapı yüksekliği hiçbir suretle 9.50 metreyi geçemez.” ifadesi ise topoğrafyanın %20 eğimlere ulaştığı Süleymaniye eteklerinde yeterli olmamış, çevreye aykırı yapıların alanda ve komşuluğunda inşasını engelleyememiştir⁹⁸ (a, d-e). Kazı çalışmalarının sadece tescilli, tanımlı arkeolojik alanlar ile sınırlandırılmış olması, Süleymaniye gibi arkeolojik değer potansiyeli barındıran alanlar için tümüyle yetersiz olduğundan, kayda geçmeyen kayıplara neden olmuştur (e)⁹⁹. Ayrıca planın Tarihi Yarımada için önerdiği 17 adet katlı otopark, arkeolojik kalıntılar üzerinde planlandığı için yargı kararıyla iptal edilmiştir.

Bu plan, 1981 planı gibi, Süleymaniye’de konut alanının yaşatılması için gelişen ticari alanlar, konut alanını destekleyecek donatıların eksikliği, çevredeki kamu ve ticari alanların oluşturduğu trafik vd. baskı unsurlarının uzaklaştırılması ya da sınırlandırılmasına yönelik gerekli müdahaleleri içermemektedir. Böylece alandaki bozulmalar için gerçekçi önlemler getirilmemiştir.

“Tarihi Yarımada’nın (Suriçi) tamamı, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararı ile Tarihi ve Kentsel Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve 1. Derece Arkeolojik Sit ilan edilmiş, bu karar ile Suriçi’ndeki onaylı her türlü imar planı uygulamaları durdurulmuştur. Kurul, 02.08.1995 tarih ve 6898 sayılı kararı ile Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları’nı belirlemiş, 04.09.1996 tarih ve 7891 sayılı kararı ile de yeni düzenlemeler getirmiştir.

Bu kararların ardından, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Suriçi’nin 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmalarına başlanmıştır (TMMOB, 2005: 1).

hastane, üniversite, merkezi yönetim kurumları gibi donatıların genişletilmesine izin verilmeyecektir. Bu kullanımlardan boşalan alanlarda uygun yapılar sıhhileştirilerek gerekli düzeltmelerle kültür, turizm, rekreasyon, ticaret, konaklama gibi fonksiyonlar yer alabilir.” denilmektedir.

98 Planda, gabariyle ilişkin, “alanında hiçbir yerde maks. h=18.50 metreden, +40 rakımın üzerinde maks. h=15.50 metreden, +50 rakımın üzerinde maks. h=12.50 metreden yüksek yapılaşmaya izin verilmeyecektir. Ancak bu irtifalar maksimum değerler olup mevcut teşekkül, silüet doğal ve tarihi çevre vb. özellikler göz önüne alınarak uygulama imar planlarında, şehircilik ve planlama ilkelerine uygun yükseklikler belirlenecektir. Haliç ve Marmara sahilinde cephesi olan ilk parsellerde yapı yüksekliği hiçbir suretle 9.50 metreyi geçemez. Ancak Vatan ve Millet caddesinde h=18.50 m, Fevzi Paşa caddesinde h=15.50 metreye kadar irtifa verilebilir. Bu yükseklikler maksimum değerler olup Koruma Uygulama İmar Planları’nda çevre karakterine göre azaltılabilir. Bundan daha fazla olan mevcut yapılara tadilat izni verilemez ve yıkıldıkları takdirde Vatan ve Millet caddelerinde maks. h=18.50 m, Fevzi Paşa caddesinde maks. h=15.50 m yüksekliğe izin verilir. Büyük ölçüde teşekkül etmiş sokaklarda, Uygulama İmar Planlarında Kurul Kararı alınmak kaydıyla, h=21.50 m irtifa verilebilir.” notu yer almaktadır.

99 Plan notunda arkeolojik alanlara ilişkin tanım şöyledir: “Arkeolojik sahada temel hafriyatı Arkeoloji Müzeler Müdürlüğü elemanları denetiminde yapılacaktır.”

4.3.2. 2000'DEN GÜNÜMÜZE

“Süleymaniye çevresinde bu karakteri koruyan doku ve konutlar, 1970’te hâlâ yaşıyordu; insanlar da yaşıyorlardı. Bugün bütün bölge, depo, atölye ve imalathane, bekâr odası ve otopark olmuştur” (Kuban, 2005: 3).

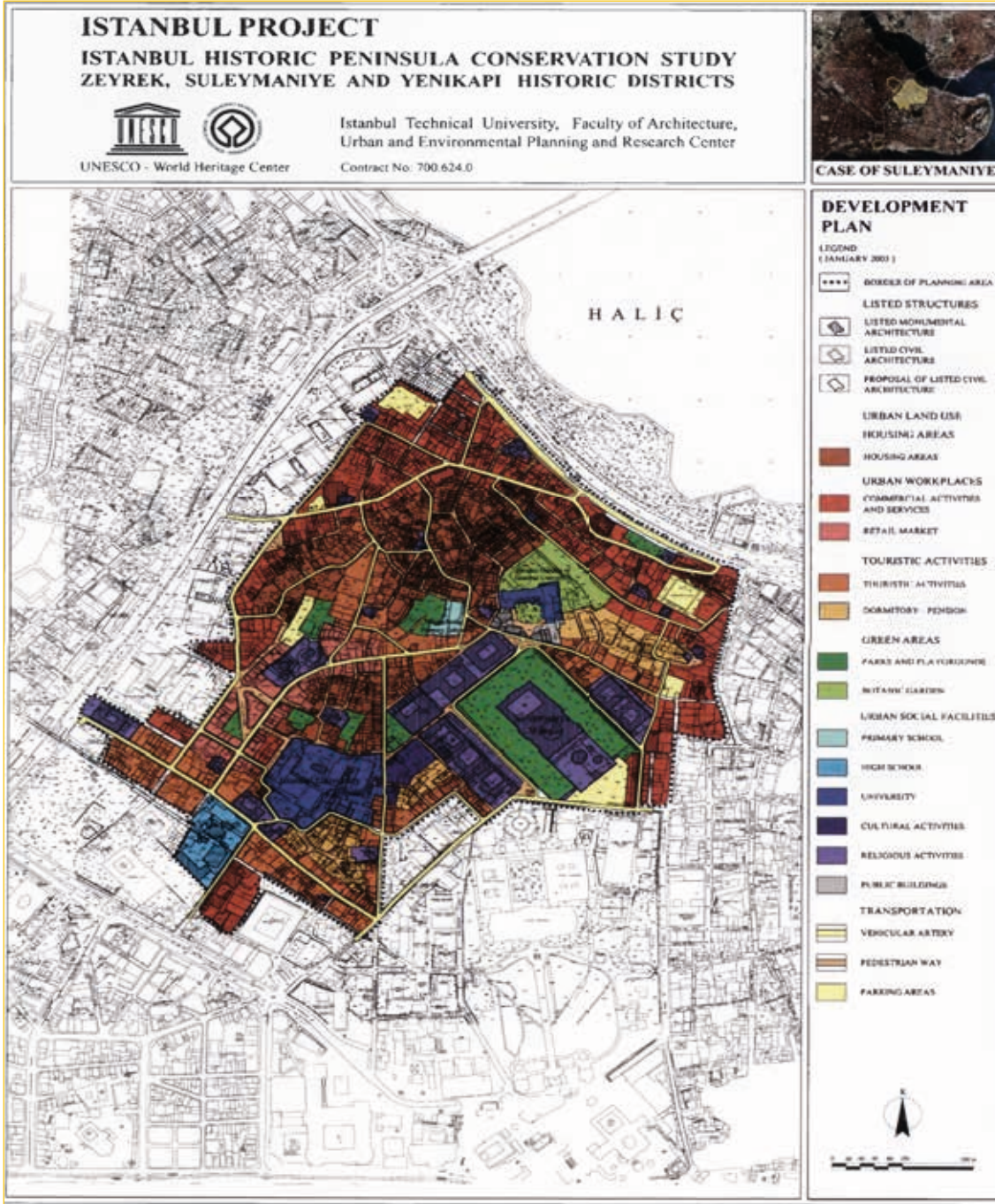
Yirmibirinci yüzyılın başları Süleymaniye için usulsüzlük ya da içerik nedeniyle iptal edilen planlamalar, tüm Tarihi Yarımada için önerilen ‘yeni’¹⁰⁰ kavramlar ve bu yönde gelişen idari yaklaşımlar, öylece değişen hukuk sistemleri ve koruma statüleri, büyük kayıplar ve eşzamanlı koruma çabaları ile kısaca tarif edilebilir.

Büyükşehir Belediyesi’nin 1997 yılında yaptığı görüş toplantıları ardından 5 yılı aşkın katılımsız yürüttüğü planlama süreci, TMMOB’un da müdahalesi ile 22.12.2002 yılında Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları hakkında bilgilendirme toplantısı ile son bulur.

TMMOB’un imar planı çalışmalarına katılım ve değerlendirme çabaları süre gelirken **İTÜ ve UNESCO DMM protokolü kapsamında** Aralık 2002, Mart 2003 tarihlerinde **Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy** yürütücülüğünde **“İstanbul Projesi, Tarihi Yarımada Koruma Çalışması”** gerçekleştirilmiştir (Görsel 34). Bölgeye ilişkin geniş kapsamlı envanter çalışmalarının ilki olan proje, dokunun fiziksel analizlerinin yanı sıra sosyo-demografik yapıya ilişkin analiz ve incelemeleri de içerir. Proje, bu belgelemedeki bütüncül yaklaşımı ve niteliği nedeni ile 2004 yılında Avrupa Birliği Kültür Mirası Ödülü’ne (Europa Nostra) layık görülmüştür. Analiz, inceleme ve değerlendirmeler ardından bölgenin korunması için öneriler de getiren çalışma temelde konut alanlarının korunması esasıyla hareket etmektedir. 1/1000 ölçekte yaklaşımlar geliştiren proje, altyapı ve kentsel doku, işlevler, koruma altındaki yapılar, koruma altında olmayan yapılar, sosyo-kültürel gelişim başlıklarında öneriler getirmekte; uygulama ve kaynak yönetimine ilişkin kararlar da içermektedir (Gülersoy vd., 2008: 103-124).

Çalışmada, Süleymaniye Dünya Mirası Alanı’na dair önerilerde yapı adası düzeni korunmuştur (a). Bununla birlikte, ticaret ve hizmet alanlarının miras alanının kuzeyinde sahil yolu kıyısında olduğu görülmektedir. Önceki planlardan farklı olarak, öneride “turizm tesis alanları» lejandı açılmış, ayrıca yurt alanlarına yer verilmiştir. Abacı Çeşmesi Sokağı, Fetva Yokuşu ile Vefa, Sarı Beyazıt ve Cemal Yener Tasyalı caddelerinde kısmen yolun iki cephesinde olmak üzere turizm işlevi, üniversite çevresinde ise (566 ve 494 ada çevresi) yurtlar önerilmektedir. Önceki planla uyumlu olan yeşil alan kullanımları ise İÜ Botanik Bahçesi ile Süleymaniye Camii avlusunda ve yapı adaları içlerinde (532, 565, 964, 476) yer alır (b). Ulaşım kararlarında alan

¹⁰⁰ Bu yıllarda ortaya atılan “müze kent” ve “yenileme alanları” gibi kavramlar, kentin tarihsel alanlarında yapılan yıkımların da ön habercisi olmuştur. Önerilen içerikleri nedeniyle koruma uzmanları tarafından (Kuban, 2006: 7-9, Akın ve Kuban, 2006: 28) eleştirilen kavramlar, sonraları İstanbul’da pek çok kültür varlığı binanın, mülkiyetinin devlet eliyle yerli/yabancı tüzel kişilere aktarımı için bir mekanizma olarak kullanılmıştır. Bu süreçlerin en belirgin örneklerinden Süleymaniye’de, mülkiyetin %17’si ‘yenileme kanunu’ kullanılarak tek bir tüzel kişiliğe aktarılmıştır (İBB KMKM, 2022a).

Görsel 34.
 "İstanbul Projesi,
 Tarihi Yarımada
 Koruma Çalışması"
 (Gülersoy vd., 2008)

genelinde araçlı ulaşım yolu olmasının yanı sıra, Vefa Meydanı ile Molla Şemsettin Camii, Tiredaz, Divanefendi, Süleymaniye İmareti ve Prof.Dr. Sıddık Sami Onar sokakları boyunca yaya yolunun önerildiği görülmüştür. Bununla birlikte alanda 5 farklı yerde otopark alanı önerilmiştir¹⁰¹. Ancak bu otoparkların ikisi “kayıp anıt eser” yerinde, diğerleri ise kültür varlığı komşuluğundadır (c-d). Proje, İMÇ Bloklarını ve onun güneyindeki alanları kapsam dışı tutmuştur. Külliye yerleşkesinin eğitim, hizmet işlevli bileşenleri ise “dini kullanım” olarak düzenlenmiştir.

“İstanbul Projesi, Tarihi Yarımada Koruma Çalışması” kapsamında gerçekleştirilen analiz ve incelemeler, “Dünya Mirası ‘Süleymaniye Yenileme Alanı’ Koruma Çalışmaları”na da değerli veriler sağlamıştır: (1) alanın, yapı adalarının, yapıların ve parçalarının tarihsel (kronolojik) incelemesi, (2) karşılaştırmalı analizler. Bunlara ek olarak projenin çıktı ve önerileri, yürütülen strateji tartışmalarında da güncel durum ışığında yeniden değerlendirilmiştir.

2000’lerden günümüze Süleymaniye’yi kapsayan planlama çalışmaları ise şunlardır: 2005 tasdik tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005 tasdik tarihli Eminönü Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı, 20.05.2011 tasdik tarihli Tarihi Yarımada 1.Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı ve 2012 tasdik tarihli Tarihi Yarımada Arkeolojik Sit Alanı Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı.

2005 Tasdik Tarihli

“Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000)”

“Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000)” 2005 yılında onaylanmıştır (Görsel 35). Plan, İstanbul’u ‘sergi alanı’na indirgeyen bir bakışla ifade edilmiş, “müze kent” kavramının yol açtığı yoğun tartışma sürecinde yürürlüğe girmiştir. O dönemde “müze¹⁰² kent” olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından ifade edilen kavramı, Prof. Doğan Kuban (2005: 1-3) şöyle özetlemekte ve Süleymaniye özelinde tartışmaktadır:

101 Unkapanı Değirmeni’nin bulunduğu alan (515 ada), Ethem Paşa Konağı’nın bulunduğu alan (471 ada), Süleymaniye Camii çeperinde bulunan alan (377 ada), Şeyh Ebül Vefa Camii çeperinde bulunan alan (532 ada) ve Şebsefa Hatun Camii arkasında bulunan (525 ada arkası kadastral boşluk) alanlarda, 5 adet otopark alanı önerilmiştir.

102 “Müze” sadece bir sergi alanı olmayıp, günümüzde müze deneyim, eğitim alanı olarak da ifade edilmektedir (Recupero vd., 2019; Smith, 2015: 459-464). Müze kelimesi Greko-Roman *μῦσᾱ* kökünden gelmekte, ilham kaynağını ifade etmektedir. Çok katmanlı kentlerin özgün alanları, (çağdaş) yaşam içinde deneyimlenirken, öğrenim ve ilham alanı olarak da tarifi edilebilir. Böylece bir ‘müze’ olarak değerlendirilebileceği önerilse de bu tarif, -Kuban’ın da ifade ettiği “otantik” içeriğinde-, belli bir dönemin yapısal olarak ve faaliyetler ile çeşitli mizansenler doğrultusunda canlandırılmasını asla ifade etmez.

"Müze Kent" şu anlama geliyormuş:

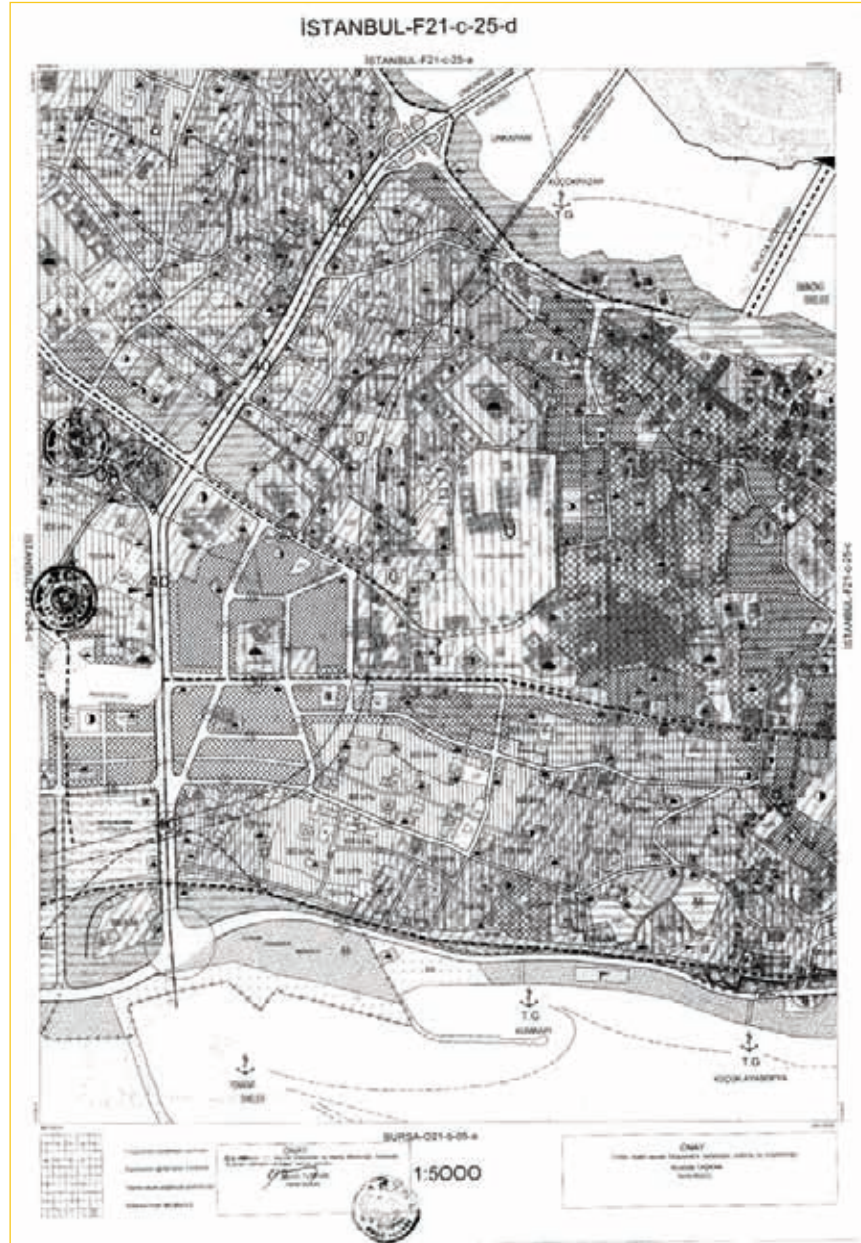
Bütün suriçinde, fakat ilk aşamada yalnızca Süleymaniye ve Haliç arasında, depremde nasıl olsa yıkılacağı için 2000 yapı kamulaştırılarak yıkılacakmış. Ve yerlerine eski Osmanlı konutları üslubunda, depreme dayanıklı ahşap yapılar tasarlanacakmış. Değerli mimarımızın bu yalancı tarihi yapıları, İstanbul'u Müze Kent yapacakmış.... Fakat Süleymaniye çevresinde sahtecilik, kentin geçmişine, Sinan'ın ve bu büyük anıtın kurucularının anısına hakarettir."

Tüm bu tartışmaların eşliğinde 2005 Planı¹⁰³, 29.11.2007 gün ve 2007/2444 sayılı karar ile iptal edilene kadar yürürlükte kalmıştır. Plan, Süleymaniye'de geleneksel yapı adası sınırlarını korumaktadır (a). Arazi kullanımında; alanın kuzeyinde bulunan Yavuz Sinan ve Sarı Demir mahallelerindeki turizm tesis alanının ticaret alanına dönüştürüldüğü, alan genelinde ticaret işlevinin arttırıldığı, İMÇ ticaret merkezinde ise ticari kullanımların alan bütününde daraltıldığı gözlenmektedir (b). Süleymaniye'de, belediye hizmet alanları, kültür tesis alanları, sağlık tesis alanları, yükseköğretim tesis alanları, belediye sağlık tesisleri alanları, kreşler, dinî tesis alanları, semt konağı alanları, ilköğretim ve ortaöğretim (lise) alanları planlanmıştır (b). Kültür tesis alanları cami ve üniversite etrafında yoğunlaşırken, ilk ve orta eğitim tesis alanları ve sağlık alanları konut alanlarında yer almıştır. Dinî tesis alanları ise bölgeye yayılmıştır (b). Bununla birlikte Şebsefa Hatun komşuluğunda, yeraltı otoparkı ve hamam arasında semt konağı önerilmiştir. Yurt kullanımı üniversite alanı çeperinde, kreş alanı ise konutların yoğunlaştığı Molla Hüsrev mahallesinde yer almaktadır (b). Alan genelinde Yavuz Sinan, Hoca Gıyaseddin, Hacı Kadın, Molla Hüsrev, Kalenderhane mahallelerinde orta (400-500 k/ha) ve yüksek yoğunluklu (600-700 k/ha) konut alanları planlanmıştır. Konut alanlarının, İMÇ civarı ile Cami-iÜ yerleşkesi-Botanik Bahçesi arasında dağılım gösterdiği gözlenir. Yüksek yoğunluklu konut alanlarının konut bölgelemesinin sınırlarında yer aldığı, Vefa Caddesi çeperinde ise daha az yoğunluklu bir yerleşim planlamasının önerildiği gözlenir (b). Ulaşım kararlarında, önceki planlardakilere ek olarak, deniz yolu ile ulaşım transfer noktaları oluşturulurken, Haliç'e toplu taşıma için kullanılacak yeni bir köprü yapılması önerilmiştir (c). Köprünün karaya ulaştığı ve konuşlandığı kısım Süleymaniye'de yer almaktadır. 2005 planı, önceki planlara göre, Süleymaniye'de yeşil alan, kentsel sosyal altyapı alanlarını arttırmaktadır. Konut alanlarında ve kullanımının farklılaştığı tampon bölgelerde dokunun yoğunlaştırıldığı gözlenir (Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005).

Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (2005), koruma alanlarını sınıflandırarak genişlemektedir (b, d). Plan 1. ve 2. derece koruma bölgeleri oluşturmuş ve tümelde koruma alanı sınırlarını İMÇ bölgesine doğru genişletmiştir. Süleymaniye

¹⁰³ Planın iptali, 16.06.2005 tarihinde Mimarlar Odası'nın itiraz dilekçesi esasında gerçekleşmiştir. Bu dilekçede tescil, tespit süreçlerinde usule uyulmadığı ifade edilmiş, planın 10 kararının ve 30 hükmünün iptali istenmiştir (TMMOB, 2005: 1-21).

Görsel 35.
2005 Tarihi
Yarımada Koruma
Amaçlı Nazım İmar
Planı (1/5000)
(İBB Planlama
Müdürlüğü)

Koruma Alanındaki tescilli yapılara ilişkin; “Tescilli yapılara ilişkin Tarihi Yarımada K. ve T. V. Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp E. E. Araştırma Envanterinde yer alan yaşayan üst kültüre ait tescilli-tescilsiz kayıp anıt eser, sivil mimarlık örneklerinin restitüsyonu ve restorasyonu yapılarak korunacak ve ihya edilecek, Tarihi Yarımada K. ve T. V. Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp E.E. Araştırma Envanterinde yer alan kültür varlıklarının özgün yükseklikleri korunacaktır. Yeni yapılaşmalarda hmaks:9.50 m aşılmayacak, bölgenin geleneksel yapım tarzı ve orijinal malzeme ve tekniği dışındaki uygulamalara izin verilmeyecektir.” ibaresi yer almaktadır¹⁰⁴ (d-e). Yapılaşma koşullarında, hmaks değerinin tescilli yapı komşuluğunda 6.50 m.’den 9.50 m.’ye yükseltildiği gözlenir (e).

104 2005 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (1/5000) Plan Notlarında yer almaktadır.

Planlama, Süleymaniye özelinde irdelendiğinde koruma alanını genişletmesi nedeniyle olumlu bulunabilecekken; özgün işlevini koruyan ve döneminin mimari-sanat değerini yansıtan kültür varlığı niteliğinde olan Manifaturacılar Çarşısı'nı¹⁰⁵ "prestij konut alanı" olarak tarihsel kimliğinden kopuk bir işleve dönüştürme önerisi, bilimsel ve teknik olarak meşru görülemez (a, b, d). Planın konut dokusunu besleyecek sosyal donatıları, alana getirmeyi ve alanda çeşitlendirmeyi hedeflemesi konut alanının yaşaması ve korunması için gerekli ve olumluyken, dokunun yoğunlaştırılması önerisi "geleneksel Osmanlı Kenti" örneği DM alanında ve komşuluğunda bilimsel ve teknik kurallara aykırıdır (a, d). Ulaşımda deniz yolu kullanımının arttırılması Suriçi taşıt trafiğinin azaltılması açısından olumlu bulunurken, bunun başka ulaşım kararları ile yoğunluk arttırıcı hale getirilmesi yanlıştır. Ayrıca ulaşım kararında Haliç'e toplu taşıma için getirilen köprü silüet etkisine zarar vermiş, Süleymaniye'de planlanan çıkış noktası ile tescilli yapıların yıkılmasına neden olmuş ve dokunun çevresi ile ilişkisini, böylece 'beslenmesini' kesintiye uğratarak bölgesel bir çöküntü alanı yaratmıştır (c, d). İÜ'nün bölgedeki varlığının sürdürmesi koruma için ne kadar gerekli ise, üniversitenin nüfus yoğunluğu kontrol altında tutularak tarihi dokudaki baskının sınırlandırılması da o kadar gereklidir. Bu bağlamda projenin İÜ'ne ilişkin önerisi tartışılabilir. Planın "İl-koruma bölgeleri"ne ilişkin "özgün müstakil mimari eser yapılar orijinal biçimi ile korunacaktır" ve yeniden "yapılarak korunacak ve ihya edilecek" ifadesi, Süleymaniye'de temel duvarlarının yalnız bir kısmı günümüze ulaşmış, belgelenmesi için yeterli veri olmayan durumlarda "sahte" yapılar önerilmesi yönünde uygulanmıştır (d). Bu kararların yanı sıra, planda, olası yeraltı yapı kalıntılarına ilişkin koruyucu önleyici ifadelerin yer almaması, inşaat kazılarında kayıpların süregelmesine neden olmuştur (d). Ayrıca, yeni yapılaşmalarda kot ve gabari sınırlamalarının yükseltilmesi merkezdeki yoğunluğu arttırırken, bölgedeki tescilli yapı ve çevrelerinin bölge bütününde görünürlüğünü azaltmış, bölge kimliğine zarar veren yapılaşmalara yol açmıştır (Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2005).

5366 sayılı **"Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun"**, 16.06.2005 tarihinde kabul edilmiş ve yürürlüğe sokulmuştur. Bu kanunla birlikte, meşru planlama ve koruma süreçlerine paralel 'bağımsız' bir mekanizma geliştiren bir planlama sistemine dönüşmüştür.

Kanunun *"İl özel idareleri ve belediyeler taşınmaz mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, uygun gördükleri takdirde satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı kurulması yolu ile sınırlı aynî hak tesis edebilirler. Yenileme alanı içerisinde kalan Hazineye ait taşınmazlar başka bir işleme gerek kalmaksızın projeyi yürüten il özel idaresine ve belediyeye bedelsiz"*

105 İMÇ blokları, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilerek yasal koruma altına alınmak üzere İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından 06.10.2022 tarihinde ayrıntılı bir rapor (İBB KMKM, 2022b) eşliğinde KVKBK'na iletilmiştir. İstanbul IV Numaralı KVKBK 07.06.2023 tarih, 11735 sayılı kararıyla, "tesciline gerek olmadığına" karar vererek tescil önerisini reddetmiş; bu karara itiraz, raporda da belirtilen gerekçeleriyle ifade edilerek KMKM tarafından 07.08.2023 tarih, 1241353 sayılı yazı ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne iletilmiştir. Sürecin takibine devam edilmektedir.

devredilir.” ibareleri seçilen bölgelerde mülkiyetlerin kolayca el değiştirmesine de olanak sağlamıştır.

2005 tarihli 5366 sayılı kanun **“yenilenerek korunma”** ifadesiyle mantıksal çelişki barındırmasının yanı sıra, “yenileme alanı”, bozulmuş ve yeniden planlamaya açık bir bölgeyi “sit alanı”, korunmaya değer bir kent dokusunu, tarihî anlamına, kurgusuna, katmanlarına, saygı gösterilmesi gereken bir varlığı belirtmesi nedeniyle **koruma kanunu olarak ifade edilmesi doğru olmayacaktır.**

Alınan 17.11.2005 No: 2005/9668 bakanlar Kurulu Kararı ile, 4779 sayılı “Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği” onanır.

Bu süreçte 2005 yılı tarihli 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı’nın, İstanbul 8. İdare Mahkemesi’nin 2006/388 esasında açılan davada, ilgili mahkemenin K:2007/2444 sayılı kararı ile hukuka aykırılık gerekçesi ile usul yönünden iptaline karar verilmiştir. İptalin ardından Süleymaniye için oldukça yoğun bir planlar ve itiraz süreçleri gelişmiştir (Görsel 36).

Süleymaniye çalışma alanı 24.05.2006 tarih, 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Yenileme Alanı olarak ilan edilmiştir. İptal edilen planla eş zamanlı, bölgede, 22.09.2005 Tasdik Tarihli Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezi Nazım İmar Planı ve 22.09.2005 Tasdik Tarihli Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezi Uygulama İmar Planı hazırlanmış, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu’nun 04.06.2007 tarihinde aldığı kararı ile Süleymaniye Turizm Merkezi kaldırılmıştır. Danıştay 6. Dairesi tarafından 14.03.2008 tarihinde verilen karar neticesinde Sultanahmet, Süleymaniye ve Barbaros Evleri Turizm Merkezine yönelik 1/5000 ve 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planları’nın yürütmesi durdurularak, 18.03.2009 tarihinde planların iptal kararı verilmiştir.

İstanbul IV Numaralı KTVKBK’nun 26.03.2008 tarih ve 2015 sayılı kararı ile “...26.01.2005 tarih ve 402 sayılı kararla uygun bulunmuş olan 1/1000 ölçekli Fatih Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ve 26.01.2005 tarih ve 403 sayılı karar ile uygun bulunmuş olan Eminönü 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı ilke, esas, plan notları ve şu ana kadar yapılmış olan tadilatlarıyla beraber geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları olarak...” kabul edilmiş, uygulamanın devamı için geçiş dönemi yapılaşma şartları belirlenmiştir (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). Ancak İstanbul 7. İdare Mahkemesi’nin 28.09.2009 gün ve K:2009/1529 sayılı kararı ile belirlenmiş olan bu geçiş dönemine ilişkin İstanbul IV Numaralı KTVKBK’nun 26.03.2008 gün ve 2015 sayılı kararı iptal edilmiştir (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). Planların iptalinin ardından tekrar İstanbul IV Numaralı KTVKBK tarafından 17.03.2010 tarih, 3642 sayılı karar ve İstanbul Yenileme Alanları KTVKBK tarafından 11.03.2010 gün ve 1353 sayılı karar alınarak bölgeye ilişkin yeniden geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları kararları alınmıştır (İBB Planlama Müdürlüğü, 2008). 2011 yılında 1/5000 ölçekli nazım imar planı yürürlüğe girmiştir.

Görsel 36.
Süleymaniye Yenileme Alanı'na ilişkin planların tarihsel süreci (İBB)

2011 Tasdik Tarihli “Tarihi Yarımada 1.Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” (1/5000)

1/5000 ölçekli Tarihi Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 14.12.2011 gün ve 2805 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi kararı ile kabul edilmiş ve 30.12.2011 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından da onaylanarak 27.01.2012 tarihinde askıya çıkarılmıştır. Öncelikli olarak Boğaziçi Tüp Geçiş Projesi ve buna bağlı ulaşım kararları nedeniyle itiraz edilen plan günümüzde meri plandır¹⁰⁶.

1/5000 Ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı bütüncül işlev ve yapılaşma kararlarını ayrıntılandırarak yapı ölçeğinde geliştirmiş bir plandır. Koruma alanı sınırı küçültülerek bugünkü sınırlara getirilmiştir. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma

106 2011 Planı, TMMOB tarafından 29 madde değerlendirilip itiraz dilekçesi oluşmuştur. İtirazda öne çıkan konular ulaşım kararları, Tarihi Yarımada'ya ilişkin *desantralizasyon* merkezden uzaklaştırma, 'çepere taşıma' ihtiyacının planda yeterince karşılık bulmaması, yeni yapılaşma koşullarının silüet üzerindeki olumsuz etkisi, yeraltı kültür varlıklarının korunması konusunda önlemlerin yetersiz kalması olarak sıralanabilir (TMMOB, 2012: 1-20).

Alanı için önerilen işlevler ağırlıklı olarak konutlar ve büyük alan kullanımı gerektiren kamu kurumlarıdır (a). Kamu kullanımında dini tesisler ve eğitim tesisleri ağırlıklı yer almaktadır (b). Konut alanlarında mevcut durumun korunduğu belirtilmekte, 400 - 600 kişi/ha olarak önerilmektedir; böylece önceki plana göre konut yoğunluğu arttırılmıştır (b, d). Planda, konut alanlarının çeperlerinde park ve dinlenme alanları, kültürel ve sosyal tesis alanları öngörülmüştür. İmalathanelerin bulunduğu alanlar söz konusu planda 2. Derece Ticaret Alanı olarak önerilmiş, bu alanlarda depolama faaliyeti gerektirmeyen ticaret çeşitlerinin, hizmet birimleri, perakende satış, üretim-pazarlama-sergileme, iş hanları, şeklinde işlevlerin yer alabileceği belirtilmiştir (b, e). İMÇ bloklarının bulunduğu yer için ise hem özgün yapısı ve hem de işlevinin korunarak, kültür-turizm amaçlı yeni kullanımlar sağlayabileceği belirtilmiştir (b, d). Süleymaniye Camii'nin etrafında bulunan medrese yapıları ise planda kültürel tesis olarak önerilmiş; müze, kütüphane, kültür merkezi, sergi gibi işlevler doğrultusunda kullanılabileceği belirtilmiştir (a). Plan bölgede pek çok otopark önermektedir; bunlar: 282 ve 972 adalarında; 371, 506, 522 ve 524 adaları ile aralarındaki kadastral boşlukta, 532 ve 565 adalarındaki yeraltı otoparklarıdır (c). Olası, yeraltı kültür varlıklarına ilişkin "1. ve 2. derece koruma bölgelerinde", "Hanlar Bölgesi"nde "Kentsel+Arkeolojik Sit Alanı sınırları içinde" uygulamalarda "arkeojeofizik yöntemler" ile tarama yapılması belirtilmiştir (d). Yeni yapılaşmalara ilişkin, "Plan Genel Hükümleri"nde, "...+50 rakım sınırları üstünde kalan alanlarda bina yüksekliği hmaks=9.50 metreyi, +40 ile +50 rakım sınırları içinde kalan alanlarda bina yüksekliği hmaks=12.50 metreyi geçemez. Tarihi Yarımada'da hmaks=15.50 m. aşamaz. Planda gösterilen ana arterlerdeki ticaret alanlarında, Fatih İlçesinde Fevzipaşa, Millet caddelerindeki yukarıda verilen esaslara uyulmak şartıyla +50 rakım sınırları üstünde kalan alanlarda bina yüksekliği hmaks=12.50 metre, +40 ile +50 rakım sınırları içinde kalan alanlarda bina yüksekliği hmaks=15.50 metredir." ifadesi yer alır (e).

2011 planında Süleymaniye, 2005 planına göre ayrıntılandırılmış olmasına karşın koruma yaklaşımında 'gelişim' gözlenmemektedir. Plan koruma alanı sınırlarını 2005'e göre daraltmış, bugünkü sınırlara ulaştırmıştır (a). Konut alanlarının 2005'e göre daha da yoğunlaştırılmış olması ise bilimsel ve teknik anlamda kabul edilemez (a, d, e). İMÇ bloklarının mevcut işlevinin korunması olumluyken, turizmin sınırlanmadan ve tanımlanmadan eklenmesi kültür mirası niteliğindeki yerleşkenin özgün işlevinin korunması adına sakıncalıdır. İşlev belirlemede külliye'nin bileşeni yapılara kültürel vb. işlevlerin getirilmesinin önerilmesi olumluyken, bu tür önerilerin lejantta yer bulması ve tarif edilmesi de gerekliliktir. Alandaki otopark alanı önerilerinden, 972 adada İMÇ arkasına getirilen öneri, göreceli olarak çeperde yer alması nedeniyle olumlu bulunurken, **532 ve 565 adalarda önerilen yeraltı otoparkları**, buralardaki ve yakınlarında yer alan yeraltı kültür varlıkları nedeniyle kabul edilemez (c, d). Planın yeni yapılaşma koşullarında, kat adedini sınırlamaması, Prost Planı'nda belirtilen +40 m irtifa sınırlarını +50 m irtifasına çekmesi, Süleymaniye ve Tarihi Yarımada silüeti için sakıncalıdır (TMMOB, 2012). Ayrıca, korunacak kültür varlığı komşuluğunda 9.50 metre ile sınırlanan gabari tarifi yetersizdir. Bu konuda farklı bir araya gelişlerle olası senaryolarda birden fazla çözümün ilkelere bağlanması uygun olacaktır. 2009'da yapımına başlanan M2 metro hattının Taksim-Yenikapı arası uzatılması ve köprü uygulaması bu süreçte devam etmiştir.

2012 Tasdik Tarihli**“Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı”**

Fatih Belediye Meclisi’nin 09.05.2012 tarih ve 2012/44 sayılı kararı ile kabul edilen, İstanbul IV Numaralı KVKBK’nun 25.07.2012 gün ve 788 sayılı kararı, İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları KVKBK’nun 02.10.2012 gün ve 81 sayılı kararı ile uygun bulunan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nca 04.10.2012 tarihinde onaylanan ve 15.10.2012 tarihinde askıya çıkarılan **“Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı”** Süleymaniye Camii ve Çevresi, anıt eserler, geleneksel konut dokusu ve tescilli kültür varlıklarına yönelik kararlar içermektedir (Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı KAUIP, 2012). Planın bütününde tarihsel ve kültürel kimliğin korunması ve bunu destekleyici işlevlerin önerilmesi, bu önerilerin de güncel ihtiyaçları karşılaması, sürdürülebilirliğin sağlanması ilkeleri yer almaktadır.

Plan bütününde yapı ada sınırları ve yol genişliklerinin korunduğu tespit edilmiştir (a). Bununla birlikte, koruma alan sınırı 2011 tasdik tarihli “Tarihi Yarımada 1. Derece Arkeolojik, Kentsel, Tarihi Sit Alanları Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı” ile benzerlik göstermektedir. Arazi kullanımı açısından plan değerlendirildiğinde; konut alanlarının Kirazlı Mescit Sokağı, Vefa Caddesi aksı boyunca ve çöküntü bölgesi olarak tanımlanan -yapıların yıkılması neticesinde günümüzde otopark olarak kullanılan- alanda (506-505-535-532 yapı adaları ve çevresi) yoğunlaştığı tespit edilmiştir (a). Ticaret alanları bölgenin çeperlerinde yoğunlaşmış¹⁰⁷, eğitim alanları ise güneyde İÜ yükseköğretim alanları olmak üzere bölge geneline ilköğretim ve ortaöğretim alanları olarak yayılmıştır. Yeşil alanlar ise önceki plandakiyle benzer şekilde alanda kendini göstermektedir. Bununla birlikte planda yeşil alanlarda yeraltı otopark kullanımlarına da yer verildiği saptanmıştır¹⁰⁸. Ulaşım kararları açısından, Katip Şemsettin, Kirazlı Mescit, Kasnakçılar, Küçükpazar Mektebi sokakları ile Vefa Meydanı çevresinde İmarek Sabunhanesi, Darülhadis sokakları ve Katip Çelebi Caddesi ile Süleymaniye Camii çevresinde yer alan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar Caddesi, Şifahane Caddesi’nde yayalaştırma önerileri getirilerek, alanda yaya kullanımının yaygın hale getirilmesi amaçlanmıştır (c). Tescilli yapılara planda parsel sınırları ile yer verilmiştir (d). Yeni yapılaşma alanlarının ise yapı stokunun neredeyse kalmadığı -günümüzde otopark olarak kullanılan- alanda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu alandaki yapılaşma koşulları, bölgenin 5366 sayılı Kanun gereğince Yenileme Alanı olması sebebiyle **ada avan projeleri kapsamında belirlenmesi** şeklinde -iptaline kadar Yenileme Kurulu denetiminde- düzenlenmiştir. Bununla birlikte planda yeni yapılara dair bölge genelinde yapılaşma koşulu hmaks=9.50 olarak verilmiştir (e).

107 İMÇ, Hanlar Bölgesi, Sahil Kıyı Bandı kısmındaki ticaret işlevleri önceki planla benzerlik göstermektedir.

108 532 yapı adası, 565 yapı adası, sahil bandında yeraltı otopark alanı olarak tanımlanan bölge, yeşil alan kullanımı ile çakışmaktadır (Tarihi Yarımada Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı 1/1000 Ölçekli KAUIP, 2012).

Planda, Süleymaniye’de mevcut “sosyal-kültürel”¹⁰⁹ işlevlerin sürekliliği sağlanarak, tescilli kültür varlığı yapılarından bazıları da sosyal-kültürel tesis olarak önerilmiştir (b, d). Mevcutta imalat ve depolama alanı olan bazı yerler konut alanı olarak planlanmış, ticaret alanlarının bir kısmı da yeniden konut alanı olarak işlevlendirilmiştir (b).

Bununla birlikte, yeni yapılaşmalarda bölgenin geleneksel mimari yapısına dikkat edilmesi ve göz önünde bulundurulması, hmaks=9.50 metrenin aşılması, doku bütünlüğünü zedelemeyecek şekilde uygulamalar yapılması önerilmiştir. Planda tescilli kültür varlıkları korunarak, tescilli olmayan parsellerde yapılacak olan yeni yapılar için kütle önerilmiş ve hepsi için hmaks=9.50 metre yükseklik verilmiştir (e).

Süleymaniye’nin özel statüsü nedeniyle planın koşulları, ada avan projeleri esaslı yapılaşmaya izin vermektedir. Plandan yapısal esaslı koruma merkezinde öneriler beklerken, modern mimari mirası yapılarının tescil süreçlerine katılmadığı gözlenmiştir. Ayrıca 2011, 1/5000 ölçekli KANİP planında “mimarisinin ve özgün işlevinin korunmasına” ilişkin notu da bulunan İMÇ Blokları için koruma statüsü belirlenmemiştir. Planda İÜ yerleşkesi için eğitim tesis alanı kararı bulunmaktadır. İÜ Botanik Bahçesi için “İÜ Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü” ifadesi kullanılırken (Maliye mülkiyetinde), Süleymaniye’nin tarihsel kimliğinin parçası olan (Bkz. 4) bu yeşil alanın da koruma statüsünün belirlenmediği gözlenir. Ayrıca plan, 532, 494, 536, 565 adalardaki arkeolojik bulgulara yönelik öneri geliştirmemiştir. Bölgede tespiti yapılabilir ‘arkeolojik potansiyeli yüksek’ alanlar için de tespitte bulunulmamıştır. Süleymaniye, yenileme alanı ilan edilmiş olduğundan, bu planda da plan notunda yenileme alanlarında “ilgili Kurulca onaylanacak avan projelerde belirtilen işlev, yapılaşma koşulları ve irtifa şartlarının geçerli olacağı” hususu belirtilmiştir. Böylece planın, uygulamada alan ile ilişkisinin üst ölçekli kararlar ile sınırlı olduğu söylenebilir. Ada avan projelerine yönelik değerlendirmeler ise çalışma kapsamında ayrıca yapılmıştır (Bkz. 5.4.4.).

109 Sosyal Kültürel Tesis Alanlarında; İstanbul Büyükşehir ve İlçe Belediyesince; kamu kurum kuruluşları ile üniversiteler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce, Özel ve Azınlık Vakıfları ve/veya malikince özel olarak; konaklama tesisleri yer almama koşulu ile gününbirlik amaçlar için kullanılacak sosyal tesis, kültür merkezleri, kütüphane, müze, sinema, tiyatro, sergi-konferans salonları gibi kültürel yapılar ile sadece bu birimlere hizmet edecek asgari ölçüde düzenlenecek yeme-içme birimleri, bilgi-beceri-meslek edindirme kursları, teknik eğitim merkezleri vb. eğitim yapıları, belediye idari birim şubeleri, muhtarlık gibi idari yapılar ile aşevleri, güçsüzler evi, sığınma evleri, yetiştirme yurdu, huzurevleri, öğrenci yurtları vb. gibi sağlık ve sosyal yardım birimleri, sivil toplum örgütleri ve meslek odaları, ilköğretim öncesi eğitim vb. gibi işlevler yer alabilir.

5.

**SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI
KORUMA ÇALIŞMALARI**

5. SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI KORUMA ÇALIŞMALARI

Süleymaniye, zaman içinde pek çok sosyal ve fiziksel değişimi yaşamış bir alandır. Tüm bu süreçlere karşın, Süleymaniye Külliyesi ve onun etrafında gelişen Osmanlı kent dokusu kimliği korunmuştur. Bu dokunun -2010-2015 yılları arasında yoğun olarak tespit edilen- tahribi, süreklilikte bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Böylece 1264 tescilli yapıdan 331'inin kayıp olduğu günümüz koşullarında, yeni bir koruma yaklaşımının geliştirilmesi ve önerilerin belirlenmesi zorunlu olmuştur. Kısa sürede bu ölçekte gerçekleşen kayıplar, tarih boyunca deprem, yangın gibi büyük doğal afetlerin yanı sıra, savaş gibi insanlık felaketlerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Süleymaniye’de, **alanın yenileme alanı ilanının ardından, mülkiyetlerin değişimi sürecinde**, yaklaşık on yıllık zaman zarfında meydana gelen **yok oluş, temelde rant amaçlı** olmuş; bölgeyi koruma ve planlama sorunları bağlamında farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Süleymaniye Yenileme Alanı Koruma çalışmaları, bu gerçekler doğrultusunda **bölgenin fiziksel hafızasının korunması** esasıyla başlamıştır¹¹⁰. Kültür varlıkları ve tarihî çevre koruma alanlarında **belgeleme, analiz, sentez ve sonuç sıralamasında** ilerletilen süreç, içerikte **alana özel bazı yöntem ve yaklaşımların** geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Yenileme alanı, DMA sınırlarını da kapsayan daha geniş bir bölgeyi ifade ettiği için, çalışma alanının sınırları, yenileme alanının tamamı olarak belirlenmiştir. Süleymaniye’de geline son durumun daha kötüye gitmesini önlemek ve alanın mevcut koşullarını bilimsel ve çağdaş koruma yaklaşımlarıyla iyileştirmek için yürütülen çalışmalar, **belgeleme** esaslı başlatılmıştır. Süleymaniye yenileme alanının mimari mirası ve unsurlarının -yapılaşmamış/yeşil alanlar da geleneksel dokunun parçası kabul edilerek- tanımlanabilmesi için, her parsel bazında 2010-13’ten öncesine -ulaşılabilen en eski tarihe kadar- ve günümüze yönelik bilgi-belgeler toplanmıştır. Sırasıyla bellek, yerinde tespit ve güncel envantere dayalı analizler hazırlanmış; korunma durumuna ilişkin yorumlar, tarihsel sürecin analizine dayalı geliştirilmiş ve günümüze kadar yapılan ada avan/mimari projeleri, tüm bu bilgiler ışığında tarihi çevre koruma esasında değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler, alanın kentsel dokusunun değişim sürecini yansıtan, ulaşılabilen bütün geçmiş belgeler ve çalışmalarla günümüz durumunun karşılaştırılmasına dayalı tamamlanmıştır. Ardından alana özel koruma yaklaşımları geliştirilmiş, bu çalışma GZFT (SWOT) analizi ile desteklenmiştir (Bkz. 6.3.). ‘Yaşayan Süleymaniye’ stratejileri olarak tanımlanan bu yaklaşımların geliştirilmesi, düşünsel bağlamda lineer bir süreci tarif etmemektedir. Çalışmalarda alana ve tekil unsurlara ilişkin veriler, pek çok defa birbirleriyle ilişkileri bağlamında irdelenmiş, tümevarım-tümdengelim yöntemleri dönüşümlü kullanılmıştır.

¹¹⁰ Çalışma, “tek yapı koruma” ve “tarihî çevre koruma” alanlarında uzmanlık almış mimarlar, şehir plancıları, mimarlık tarihçisi, arkeolog, sanat tarihçileri ve restoratörlerden oluşan bir ekip tarafından, İBB KMKM ve KVPM ortaklığında gerçekleştirilmiştir.

5.1. BELLEK ÇALIŞMASI

Süleymaniye Bellek çalışmaları, hızlı bir yok oluş sürecine girmiş yaşam alanının, kültürel mirasının (1) kayıt altına alınması, (2) bilimsel araştırma ve planlama çalışmalarına kaynak oluşturması, (3) bu kayıtların açık erişime açılarak kent belleğine katkı sağlaması amacıyla yapılmıştır. Birinci ve ikinci hedefler, esasında (a) kültür varlıklarına ilişkin arşivleme ve (b) somut olmayan kültürel mirasa ilişkin sözlü tarih ve belgesel hazırlanması esaslı yürütülmüştür.

Bu süreçte, kültürel mirasa ilişkin bellek çalışmaları, “Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi”ne konu olan coğrafi bölgeye ilişkin mekansal, görsel ve metin verilerinin toplanarak kent ve yapı ölçeğinde bir arşivin oluşturulması ve İBB Kültür Varlıkları Envanter sistemine¹¹¹ işlenmesi ile başlamıştır. Çalışmalar, Süleymaniye yenileme alanına yönelik belge ve araştırmaların tespit edilmesi, içeriklerinin belirlenmesi, müellifi veya maliki özel/tüzel kişiler ile İBB kullanımına alınmaları yönünde mutabakatların sağlanması, temin edilerek sayısal ortama aktarılmaları ve ortak erişimde coğrafi bilgi sistemleri esaslı mevcut envanter veritabanına eklenmeleri ile sürdürülmüştür.

Kültür varlıklarına yönelik bellek oluşturma sürecinde, bölge ile ilgili araştırmalara ilişkin İBB Miras’ın hazırlamış olduğu kaynakça ve KMKM envanter çalışması ilk verileri sağlamıştır. Böylece öncelikli olarak proje alanı ve çevresinde çalışmış kurum ve kuruluşlar ile görüşmeler planlanmıştır. 17 Mart 2022 tarihinde, alanda deneyimi olan özel ve tüzel kişilerin bir listesi oluşturulmuş ve bu liste, İBB Kültür Varlıkları Envanteri proje grubu ile İBB Miras ekibinin de erişimine açılacak şekilde düzenlenmiştir. Ardından ilgililer ile yazılı ve yüz yüze görüşmeler yürütülmüştür. İBB Süleymaniye koruma çabalarına arşiv ve araştırmaları ile destek sağlayacak özel ve tüzel kurum ve kuruluşlar böylece belirlenmiş; paydaş olarak ortak erişim dosyasına eklenmiştir. Üçüncü aşamada, bu kurum ve kuruluşların bünyelerinde barındırdıkları çalışmalar tespit edilmiş; veri teminine yönelik yöntemin belirlenmesinin ardından belgelerin alınması ve sınıflandırılması süreci başlatılmıştır. Çalışmanın dördüncü aşamasında, paydaşlar ile mutabakat metinleri oluşturulmuş ve talep eden kurumlar ile karşılıklı olarak imzalanmıştır. Özel kişilerden veri temini ise ayrı bir süreçte yürütülmüştür. Bu süreçte:

İTÜ Restorasyon Programı arşivinde¹¹² 1988-2003 yılları arasındaki envanter çalışmalarına ait 3400 adet belge, İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü arşivinde Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy ve Prof. Dr. T. Kerem Koramaz tarafından CAD ortamında

111 İBB Kültür Varlıkları Envanteri projesi, Kültür Varlıkları Daire Başkanlığına bağlı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğüne 2015 yılından beri yürütülmekte; İstanbul genelinde tescilli ve tescil değeri taşıyan (öneri niteliğindeki) **her tür ve döneme ait bütün kültür varlıklarını** içermektedir (Can vd., 2019). Projede üretilen sayısal veri tabanı için kurum içinde IMOS adlı özel bir yazılım geliştirilmiştir; bütün arşiv belgeleri ve görseller, -kaynakları belirtilmek suretiyle- bu yazılıma kaydedilerek envanter kaydı ve mekansal verisi ile ilişkilendirilmektedir (Bkz. Url-3).

112 İTÜ Restorasyon Programı Arşivi’nde, 1988-2003 arasında çeşitli yıllarda Süleymaniye’de yapılmış envanter ve belgeleme çalışmaları bulunmaktadır. İTÜ’den ön tasnifi yapılmış halde temin edilen anıt fişleri, KMKM envanter mekânsal verisi ile ilişkilendirilmiş; fişlerde yer alan fotoğraflar, veritabanına kaydedilmiştir. Özellikle 1990’lara ait belgeler, günümüze ulaşan/ulaşamayan yapıların bozulmamış durumlarının tespiti ve genel dokunun tarihsel değişim sürecinin okunmasında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

toplam 11 analizden oluşan alan çalışması paftaları, YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından hazırlanan 1996 yılına ait '*Planning for Sustainable Heterogeneity- The Historic İstanbul Peninsula*' çalışmalarının bir baskısı, SALT arşivlerinde (Prof. Nezh Eldem arşivi) Süleymaniye ile ilgili olan, ekibimizin üzerinde çalıştığı toplam 360 adet fotoğraf, film, pafta, proje ve belge türünde malzeme ile ÇEKÜL arşivlerinde bölgeye ilişkin 80 adet fotoğraf olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel Çevre ve Yapı Korumacıları Derneği, üyelerinin kişisel arşivi (97 adet fotoğraf) ile, DAİ arşivleri fotoğraflar ve Süleymaniye ile ilişkili Prof. Dr. Johannes Cramer arşivindeki tüm belgeler, ayrıca Kayserili Ahmet Paşa Sokağı (No. 2) ve Kirazlı Mescit Sokağı (No. 13, 21, 23, 25 ve 34) üzerindeki yapılara ilişkin belgeleme çalışmaları ile, IFEA arşivleri ise dijital görseller ve haritalar ile proje esaslı hibe katkısı sağlamışlardır. Ayrıca Yüksek Mimar Mustafa Pehlivanoğlu (1185 adet belge) ve Yüksek Mimar Kevork Özkaragöz (625 adet belge) tarafından yapılan 1990'lı yıllara ait mimari belgeleme çalışmaları ve fotoğraflar, veritabanına kaydedilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda alanın genelinde 2018 adet görsel belge, karşılaştırmalı değerlendirmelerde kullanılmak üzere, ait oldukları nokta esas alınarak harita üzerine işlenmiştir¹¹³. Bellek çalışmaları kapsamında, 2022-23 yılları içerisinde toplam **17.416 adet belge** (fotoğraf, dia, çizim, eskiz, envanter fişi vb.) kaynak olarak değerlendirilmek üzere sınıflandırılmış ve envanter dosyalarına kaydedilmiştir. İleride ulaşılacak arşivlerin, İBB KMKM bünyesinde oluşturulan yöntem doğrultusunda değerlendirilmesi ile bellek çalışmalarına devam edilecektir.

Süleymaniye bellek çalışmalarında, somut olmayan kültürel mirasın kaydı ise farklı demografik gruplardan alanda yaşayan veya deneyimi olan bireyler ile yürütülmektedir. Bu çalışmalarda Süleymaniye ve yakın çevresinde (1) çalışmaları bulunan araştırmacı ve bilim insanlarının, (2) uygulama, tasarım, planlama ve projelerde bulunmuş idareci ve teknik insanların, (3) 'toplu kayıp'¹¹⁴ öncesi yaşamış ve/veya yaşamaya devam eden 'Süleymaniyeliler'in¹¹⁵, ayrıca (4) bölgedeki geçici kullanıcıların deneyim ve gözlemleri kayıt altına alınmaktadır. Belgesel niteliğinde yürütülen bu çalışmaların, uzun vadede kalıcı bir bellek arşivine dönüştürülmesi planlanmaktadır.

113 Araştırmalar kapsamında, 28.03.2022'de İTÜ, YTÜ ve MSGSÜ'ye; 01.06.2022'de İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne (İAM) resmi yazı ile başvuru yapılarak, arşivlerinde bulunan belgelerin proje kapsamında paylaşılması talep edilmiştir. İAM ve MSGSÜ'den arşiv düzenleme ve taşınma sebepleriyle belirtilen süreçte bir katkı alınamamış; ancak Ekim 2023'te iletilen ön raporla ilgili görüş ve önerileri değerlendirilmiştir. Ayrıca, alanda 1990'larda mimari belgeleme çalışmaları yaptığı bilinen mimar Şirin Akıncı'nın da görüşüne başvurulmuş, ancak kurum arşivinde bulunanların dışında belge elde edilememiştir.

114 Toplu kayıp ile: Süleymaniye'nin geleneksel yaşam alanı özelliklerini henüz koruduğu DM ilanı sürecinin, 2005 ve sonrasında, özellikle 2010-2013 yılları arasında geçirdiği büyük yıkım ve kayıplar tarif edilmektedir. Bu süreçte yönelik tespitler, özellikle ada avan projelerinin incelenmesi sırasında ortaya çıkmış ve kayıt altına alınmıştır.

115 Süleymaniyeli terimi bölgedeki "yerli"yi (*local*) tariflemek üzere kullanılmaktadır. "Yerli" yere ait, yerle tanımlanan bir kelimedir; koruma biliminde "yerli nüfus", bölgenin karakterinin parçası olan, kendi kimlik tarifi de aidiyet duygusuyla bölgeye atayarak gerçekleştiren demografik yapıyı ifade eder. Yerli nüfus, bölgeyi miras yapan tüm değerlerin ve yaşamın kendisinin parçası iken savunucusudur da. Tarihî ya da geleneksel dokuda koruma çalışmalarının temel mekanizmasını oluşturan bu demografik yapı, tam da bu özellikleri ile "yerleşik" (*resident*) teriminin ifade ettiği kullanıcıdan tümüyle farklıdır. Korunması gerekli kentsel ve kırsal dokularda, alana, tarihsel ve yaşamsal süreklilikten bakan, bu sürekliliğin parçası olmuş insan grubudur yerli: Sulukule örneği gibi.

Çalışmaların üçüncül hedefine yönelik -bu kayıtların halk erişimine açılarak ve paylaşılarak kent belleğine katkı sağlaması-, bir web sitesi (Url-3) tasarımı gerçekleştirilmiş, Süleymaniye için yapılan çalışmaların ve elde edilen verilerin paylaşımı sağlanmıştır. Bu web sitesinde, Süleymaniye'nin miras değerleri, alan hakkında yapılan çalışmalar, ulaşılan görseller, harita tabanlı envanter ve analiz çalışmaları, çağdaş sanat eserleri, yeraltı kültür varlıkları gibi farklı temalar altında içerikler hazırlanarak sunulmaktadır. Sözlü tarih, belgesel, arşiv taramaları gibi devam eden diğer çalışmaların da ilerleyen süreçte buradan paylaşılmasına devam edilecektir.

Bellek çalışmaları ve bunlara yönelik her türlü envanter, kayıt vb. süreçleri -doğaları gereği- ancak dinamik olarak tarif edilebilir. Bu çalışmalar yeni bilgiler, kaynaklar ve koşullar açığa çıktıkça geliştirilmeli ve yenilenmeli/güncellenmelidir. Bu bağlamda hem Süleymaniye özelinde, hem de İstanbul için bellek çalışmaları, kültürel aktarımın gerekli bir aracı olarak süreklilik esaslı öngörülmekte ve kurum hafızası içerisinde yer alması planlanmaktadır.

5.2. ALAN ÇALIŞMALARI VE BELGELEME SÜREÇLERİ

Envanter, Süleymaniye Yenileme Alanı içindeki bütün taşınmazları (tescilli, öneri, tescili düşen ve tescilsiz) kapsayan, bütüncül bir süreç olarak ele alınmıştır. Tescilli olmayan parseller, üzerinde tescile değer nitelikte (tescili önerilen) bir unsur yok ise, envanter çalışmalarında kapsam dışı bırakılırken; Süleymaniye özelinde bütün parsellerde, her yapı veya unsurun tespiti yapılmış ve kullanılan yazılıma (İMOS) buna yönelik bir kategori daha eklenmiştir. Çalışma alanı sınırları içerisinde¹¹⁶ -1264 adedi tescilli olmak üzere- toplam **2988 envanter kaydı**, güncel durum tespitleri yapılarak sayısal envanter veritabanına eklenmiştir (Bkz. 5.3.). Fatih ilçesinde 2017-2018'de ilk kez oluşturulan ve beş yılda bir güncelleme sorumluluğu İBB KMKM'ye ait olan envanter kayıtlarının güncellenmesine, 2022'de Süleymaniye Yenileme Alanı ile başlanmıştır. Saha çalışmalarına başlarken, çalışma alanının içerdiği mahalle sınırlarına göre bir iş programı yapılmış, tescilli eserleri gösteren kılavuz haritalar hazırlanmıştır. İkişer kişilik on ekip ile, iki ay içerisinde aralıklarla sürdürülen saha çalışmalarında, 15.000'in üzerinde güncel durum fotoğrafı çekilmiş; yerinde tespit ve değerlendirme sonuçları, sahada anında İMOS yazılımına kaydedilmiştir. Her bir envanter kaydı için, varlığın adı, tarihsel belgelerde geçen eski ad(lar)ı, türü, konumu, güncel işlevi, tescil durumu, koruma grubu, taşıyıcı sistemi, örtü türü, yapım tarihi, sağlamlık durumu, fiziksel özgünlük ile işlevsel özgünlük gibi korunma durumuna ilişkin bilgileri, mimari bilgileri, tarihçesi, kat adedi gibi 85 tür veri işlenmiştir¹¹⁷.

Belgeleme, ofis çalışmalarıyla sürdürülmüş; bütün envanter kayıtları harita üzerine gerçek koordinatlarıyla işlendikten sonra, tescil durumu, tescil tarihi, koruma grubu, anıt türü, fiziksel özgünlük, işlevsel özgünlük, taşıyıcı sistem, sağlamlık

¹¹⁶ Yüzölçümü 93.5 ha olan Yenileme Alanı, 257 adet yapı adası ve 2803 adet parselden oluşmaktadır.

¹¹⁷ Envanter çalışma yöntemi, fiş içeriği ve veri türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kudde, 2019.

durumu, örtü türü, kat adedi, mülkiyet, yapan ve yaptıran bilgileri, yapım tarihi gibi sorgulanabilir veriler ile mimari tanım, gözlem ve açıklamalar, tarihçe gibi metin içeren sözel bilgiler de kaydedilmiştir. Ayrıca kültür varlığının eski ve güncel durumunu gösteren fotoğraflar, tarihî haritalar, eski kadastral paftalar, ortofotolar, uydu görüntüleri, varsa raporlar ve projeler de envanter veritabanına eklenmiştir¹¹⁸. Anıt fişi, fotoğraf, eski fotoğraf, eskiz, rölöve, rapor, onaylı/onaysız projeler, tescil kararı, grup kararı, proje onay kararı, gazete haberi gibi 34 ayrı türde ekler, sınıflandırılarak veritabanına kaydedilmiş; ait olduğu mekansal veri ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışma kapsamında -işbirliği yapılan kişi, kurum ve kuruluşlardan temin edilenler dahil olmak üzere- **25.000'in üzerinde belge** envanter sistemine kazandırılmıştır.

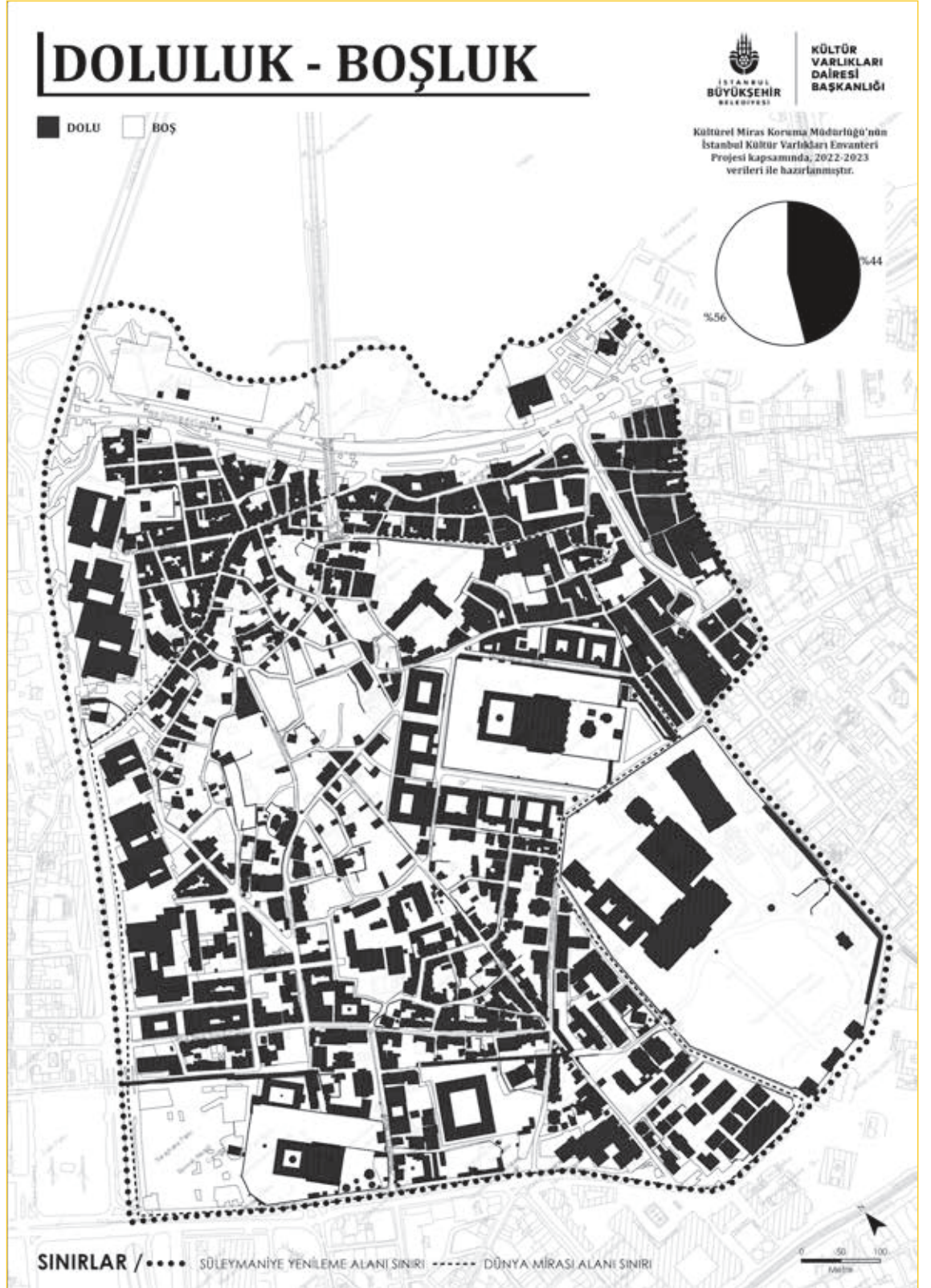
Belgeleme çalışmaları da bellek çalışmaları gibi dinamik bir süreç olarak ele alınmakta; ekibimiz tarafından, araştırma, ulaşılan/temin edilen bütün belgeleri sayısal ortamda envanterle ilişkilendirme, mekânsal veri düzenleme, tespit ve güncelleme çalışmalarına devam edilmektedir. Yazılımın ileride başka verilerle zenginleştirilmesi ve yeni araçların tasarlanmasına uyumlu hale getirilebilmesi için Ar-Ge çalışmaları sürmektedir. İleride eklenecek yeni veri giriş alanları, gösterim seçenekleri veya veri analiz/karşılaştırma yöntemleri, alanın korunma durumuna ilişkin değerlendirmeleri yapmada ve güncel durumu izlemede kolaylaştırıcı bir araç olacaktır. Böylece geliştirilen bu ürünün, **kurumsal hafızada kalıcı yer bulması** ve **koruma çalışmalarının sürekliliğine katkı sağlaması** hedeflenmektedir.

5.3. ENVANTER ÇALIŞMALARI

5.1. ve 5.2.'de aktarılan bellek çalışmaları ve 2022 yılı saha tespitlerine dayanarak yürütülen envanter çalışmalarıyla, alanın güncel ve gerçek durumu bilimsel veriler ışığında belgelenmiştir. Çalışma yöntemi, ulaşılan ve tasnif edilen bütün verilerin incelenmesine; ardından analizler aracılığıyla bilgiye dönüştürülmesine ve geçmiş bilgilerin katkılarıyla yorumlanmasına dayalıdır. Güncel envanter verilerine ek olarak; 1930'lardan itibaren günümüze kadar alınmış olan tüm Kurul (Encümen arşivi, GEEYK, KVKBK) kararları, temin edilen eski fotoğraflar, en eskisi 1946 olmak üzere arşivde bulunan tüm hava fotoğrafları, ortofoto ve uydu görüntüleri ile alanla ilgili tez, makale, araştırma ve çalışmalar incelenerek mekânsal analizler değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, çeşitli uydu görüntüleri ile güncel saha tespitleri karşılaştırılarak doluluk-boşluk ve kayıp eserler analizleri; Kurul kararları ile tescil durumu ve anıt türü analizleri; fiziksel çevre tespitleri ile işlev, sağlamlık durumu ve taşıyıcı sistem; yine Kurul kararları, akademik çalışmalar ve güncel saha tespitleri ile yeraltı kültür varlıkları analizi ele alınmıştır.

118 Süleymaniye ile ilgili görsel/yazılı/mimari belgelere ulaşmak amacıyla birçok kişi, kurum ve kuruluşla iletişime geçilmiş; eğitim kurumları, enstitüler, ilgili koruma kurulları, İBB bünyesindeki birimler ve alanla ilgili çalışmaları bulunan mimar ve araştırmacıların izinleri doğrultusunda arşivleri envanterle ilişkili hale getirilmiştir (Bkz. 5.1.).

Görsel 37.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nın
"doluluk-boşluk"
analizi (İBB KMKM,
2023)

Doluluk-boşluk analizi

Bölgedeki mevcut yapılaşma durumunun tespiti, kronolojik olarak irdelenmesi ve karşılaştırılması amacıyla yapılan doluluk-boşluk analizi, bölgedeki yeşil alanların, bahçe avlu vb. oluşumların sürekliliğinin tespiti için de veri sağlamıştır. KMKM tarafından Süleymaniye Yenileme Alanı'nda yapılan mevcut duruma ilişkin saha tespitleri kaynak alınarak, yapılaşmış alanlar mekansal olarak kayıt altına alınmıştır. Ardından arşiv belgeleri, haritalar, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri ve ortofotolar kronolojik sırayla ada ve parsel esaslı karşılaştırması yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, yapılaşmış ve yeşil alan bilgileri, her parsel için bir föy oluşturularak değerlendirilmiş; gelecekteki planlama çalışmalarına veri oluşturması sağlanmıştır. Parsellerde yeşil alan sürekliliğinin tespiti ve korunmasının sağlanması, bu incelemenin temel amacını oluşturmuştur.

Doluluk-boşluk analizi, taban alanı büyüklükleri esas alınarak değerlendirilmiş; buna göre alanın %44'ünün yapılaşmış olduğu görülmüştür. "Yapılaşmış alanlar", mevcut sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapılara ek olarak korunmuş durumda günümüze ulaşan duvar ve kalıntıları da içermektedir. Alanın %56'sı ise yapılaşmamış alan olarak tespit edilmiştir. Yapılaşmamış alanların artışı, yapıların farklı tarihlerde ve çeşitli sebeplerle kaybedilmesi/yıkılması sebebiyle zaman içerisinde değişiklik göstermektedir (Görsel 37).

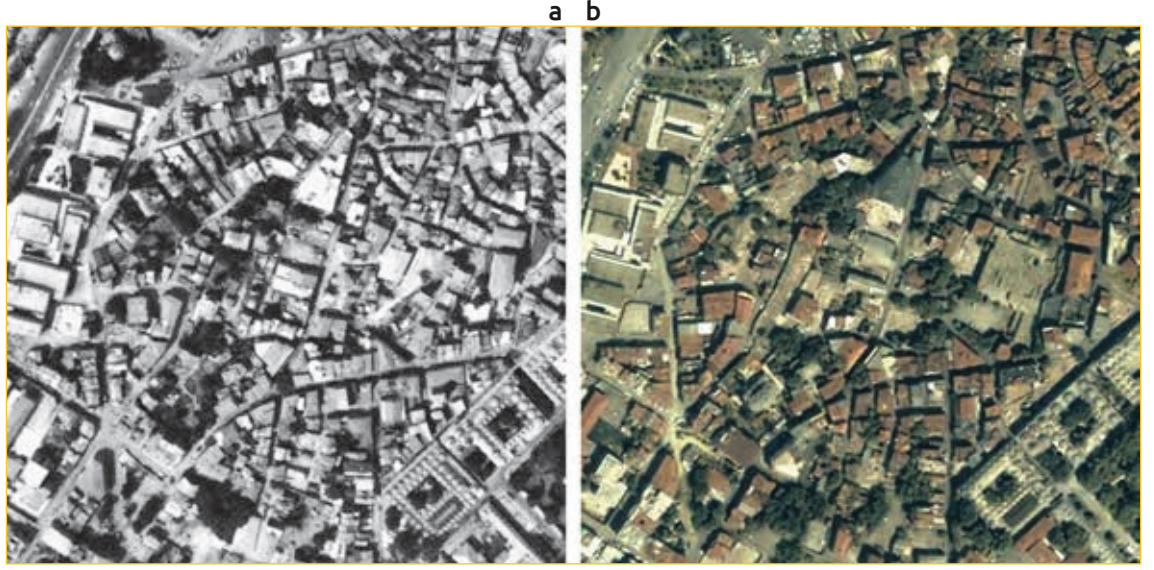
Yıkılmış (kayıp) yapıların ve boş parsel durumuna geçmiş tescilli kültür varlıklarının ardından ortaya çıkan boş parseller ve inşaat alanı olarak çevrelenen, ancak aktif bir eylemin olmadığı parseller, "yapılaşmamış alan" olarak nitelendirilmiştir. Bu alanların bir kısmı hâlâ boştur ve herhangi bir şekilde kullanılmamaktadır; ancak yapılaşmamış alanların büyük bir kısmında yasal olmayan otopark kullanımları ve çöp toplama alanlarına rastlanmaktadır (Görsel 38).

Uydu fotoğraflarından yola çıkılarak gözlemlenen kronolojik değişime göre, 1966'dan 1980'li yıllara kadar Unkapanı Değirmeni'nin yıkılması ve 50. Yıl Parkı'nın yapılışı dışında dokuda ciddi bir kayıp görülmezken, 2006'ya gelindiğinde Yoğurtçuoğlu Sokağı, Vefa Caddesi boyunca ve Sarı Beyazıt Camii çevresindeki yapı adalarında yer yer boşalmaların başladığı ve yapı dokusunun belirgin şekilde kayba uğradığı tespit edilmektedir (Görsel 39). Sonraki yıllarda (2006-2009), yapı

Görsel 38.
Otopark veya çöp toplama alanı olarak kullanılan alanlar (İBB KMKM, 22.06.2023)

Görsel 39.
Vefa Caddesi
civarının a. 1982
ve b. 2006 yıllarına
ait ortofoto
görüntüleri (Url-12)

Görsel 40.
Sarı Beyazıt
Caddesi ve Mehmet
Paşa Yokuşu
çevresinin a. 2006
ve b. 2009 yıllarına
ait ortofoto
görüntüleri (Url-12)

Görsel 41.
Süleymaniye
Külliyesi çevresinin
a. 2011 ve b. 2022
yıllarına ait uydu
görüntüleri (Url-12)

kaybının arttığı ve Sarı Beyazıt Caddesi ve Mehmet Paşa Yokuşu'nun kuzeyinin de bu kayıptan etkilendiği, aynı zamanda metro inşaatından dolayı kayba uğrayan alanların olduğu görülmektedir (Görsel 40). Günümüzdeki durumla 2010'lu yıllara ait durum karşılaştırıldığında (Görsel 41), yenileme alanının güneyinde, Süleymaniye Külliyesi çevresinde, Yoğurtçuoğlu ve İmaret Sabunhanesi sokaklarının civarında kayıpların fazlaştığı ve birçok korunması gerekli kültür varlığının yitirildiği gözlenmektedir (Bkz. 5.4.3.).

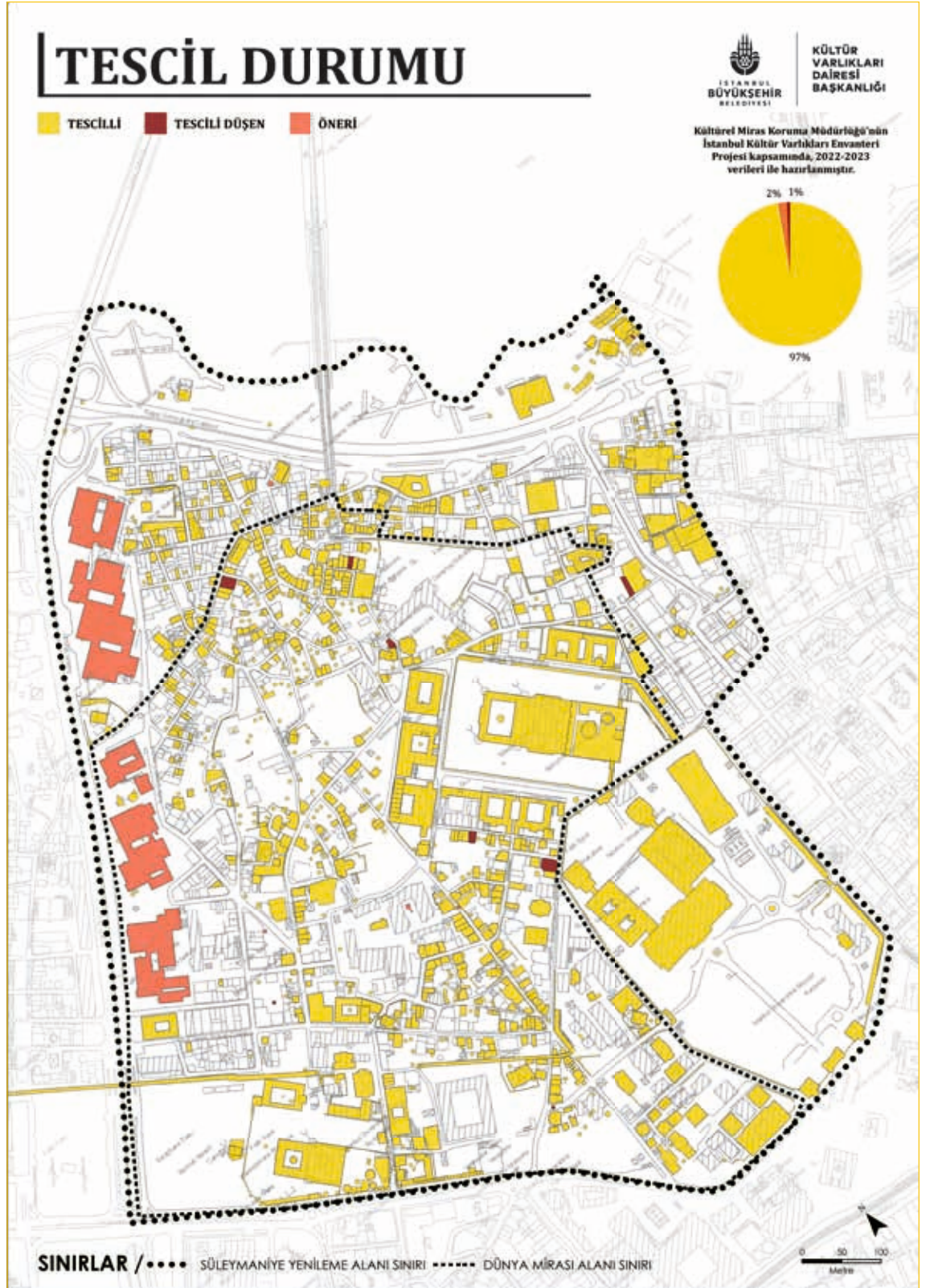
Tescil durumu

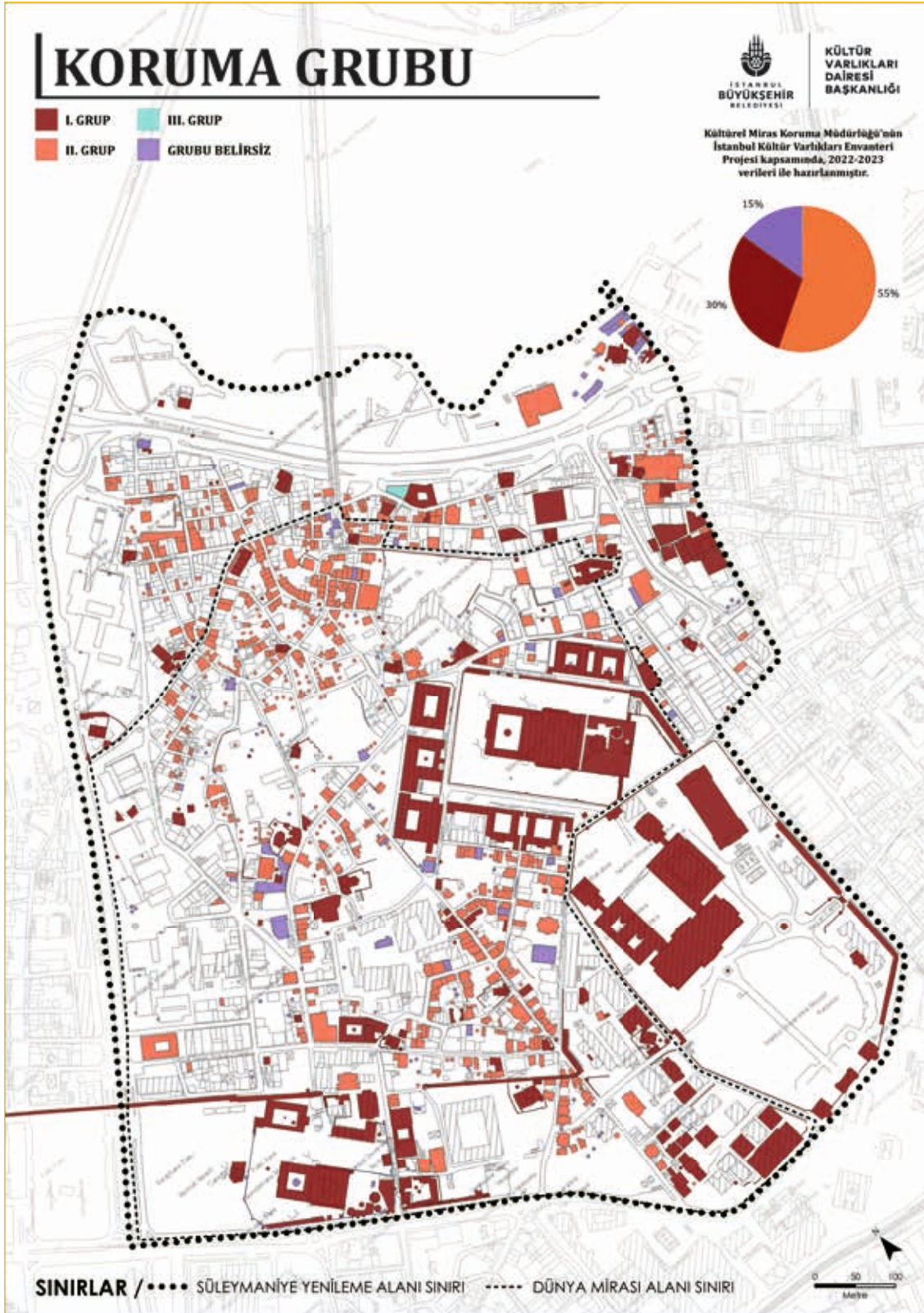
Tescil durumu analizi, çalışma alanındaki kültür varlıklarının yasal durumlarını ortaya koymak ve henüz koruma altına alınmamış eserleri belirlemek amacıyla yapılmıştır. Mevcut tescilli kültür varlıkları ile öneriler, korunacak yapı/unsurlar ile çevrelerine yönelik strateji geliştirilmesinde ve planlama çalışmalarında esas alınacak **temel envanter verisini** oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında, koruma kurulu kararlarında kullanılan "korunması gerekli" ve "tescil edilmesine" tanımları ile nitelendirilen kültür varlıkları tescilli, herhangi bir koruma kaydı olmayan ama korunması gerekli olarak tespit edilen kültür varlıkları öneri olarak gösterilmektedir. Önceden tescilli, sonradan koruma kurulu tarafından tescil kaydı düşürülen kültür varlıkları, tescili düşen niteliği ile envantere kayıt altında tutulmaktadır. Alana yönelik bütüncül değerlendirme amacıyla, saha çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda herhangi bir tescil kaydı ve korunmaya değer niteliği olmayan alandaki yapı ve unsurlar tescilsiz olarak yer verilmiştir.

Yenileme alanında -tescilli ve tescilsiz- toplam 2988 envanter kaydı bulunmaktadır; tescilli kültür varlığı sayısı 1264'tür. Tescilli eserlerin %76'sı, 1985 ve öncesinde yasal koruma altına alınmıştır. Bunların büyük bir bölümünü, 09.04.1977 tarihli toplu kararla tescil edilen yapı ve unsurlar oluşturmaktadır (Bkz. 3.). Alandaki koruma amaçlı tespit ve belgeleme çalışmaları sürdükçe, 1985'ten günümüze kadar, hemen hemen her yıl yeni tescil kararları alınmaya devam etmiştir (Görsel 6). 2022 yılı Şubat ayında başlanan Süleymaniye Yenileme Alanı envanter güncelleme çalışmaları boyunca, 30 kültür varlığı daha tescil edilerek koruma altına alınmıştır (Bkz. 5.4.4.). Tescilli kültür varlıklarının %73'ü Süleymaniye DMA sınırları içerisinde bulunmaktadır (Görsel 42).

Tescilli kültür varlıklarının %55'inin koruma grubu II'dir (Görsel 43). Bu gruptaki eserlerin %79'unu sivil mimarlık örnekleri oluşturmaktadır; bu, alanın konut kimliğini öne çıkaran, önemli bir veridir. Koruma grubu I olan, anıt eserler ise %30 oranında yer almaktadır. Anıt eserler arasında cami, çeşme, duvar, hazire, kapı ve sıra dükkân yoğunluktadır. Alanda tescilli, ancak ilgili KVKBK tarafından belirlenmiş bir koruma grubu bulunmayan 188 kültür varlığı bulunmaktadır (Bkz. 5.4.4.). Koruma grubunun belirsiz oluşu, yapılacak koruma amaçlı müdahaleler için bir engel ve risk oluşturduğundan, bu varlıkların bilgileri KMKM tarafından resmi yazılar eşliğinde KVKBK'na iletilerek gruplarının belirlenmesi için gerekli **yasal süreç başlatılmıştır**.

Görsel 42.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nın
"tescil durumu"
analizi (İBB KMKM,
2023)

Görsel 43.
Süleymaniye Yenileme Alanı'nın "koruma grubu" analizi (İBB KMKM, 2023)

Envanter çalışmaları sırasında tescile öneri niteliğinde yapı veya unsurlar tespit edilmiştir. Öneriler, çeşme, depo, duvar, dükkân, ev, kalıntı, sarnıç, su haznesi ve şadırvan gibi çeşitli türlerde kültür varlıklarıdır (Bkz. 5.4.4.). İMÇ Blokları, çağdaş mimari ve sanatsal değeri ile kent hafızasındaki yeri bakımından tescile öneriler içinde yer alan önemli bir örnektir (İBB KMKM, 2022b). Bunların dışında, duvar vb. yapı unsurları/bileşenleri dahil olmak üzere 81 kültür varlığı **tescile önerilmiştir**¹¹⁹.

Saha tespitlerine göre tescile önerilen eserlere ek olarak, alandaki mevcut yeraltı kültür varlıklarının dağılımı¹²⁰ ve henüz tespit edilmemiş, ancak zemin araştırmaları ile ortaya çıkabilecek eserler, bu alanın arkeolojik değerini ve potansiyelini göstermektedir. Alanda tespit edilen 57 yeraltı kültür varlığından, 56'sının koruma grubu belirlenmişken; Vefa Meydanı Sarnıcı'nın tescilli olmadığı görülmektedir. Günümüz belgeleme ve ölçüm teknolojilerinin imkânları doğrultusunda ortaya çıkarılacak izlerin, alanın arkeolojik değeri ve birbirleriyle ilişkileri gözetilerek tescil kapsamında değerlendirilmesi önemlidir (Bkz. 6.2.)

Anıt türü

Yenileme alanında anıt¹²¹ türleri, dağılımları ve yoğunlaştığı alanların tespiti; kültür varlıklarına ve çevrelerine yönelik koruma amaçlı fiziksel ve işlevsel stratejiler geliştirme (yeniden işlevlendirme, yeni işlev tanımlama) amacıyla anıt türü analizi yapılmıştır.

Alanda 1264 tescilli yapıda, 86 farklı anıt türü tespit edilmiştir. Bu durum, bölgedeki sosyal, kültürel ve yapısal çeşitliliğin bir göstergesidir (Görsel 44). Anıt türleri niteliklerine göre 13 grupta toplanmıştır (Görsel 45, 46). Alanda örneği bulunmayan tek anıt türü grubu ulaşım yapılarıdır.

Tescilli kültür varlıklarının yaklaşık yarısını sivil mimarlık örnekleri -büyük bir kısmı ev olmak üzere, konak/köşk ve müstemilat- oluşturmaktadır. Ticaret yapılarında, dükkân/işyeri; kentsel öğelerde, duvar; ve su yapılarında ise çeşme, alanda en çok tespit edilen türlerdir.

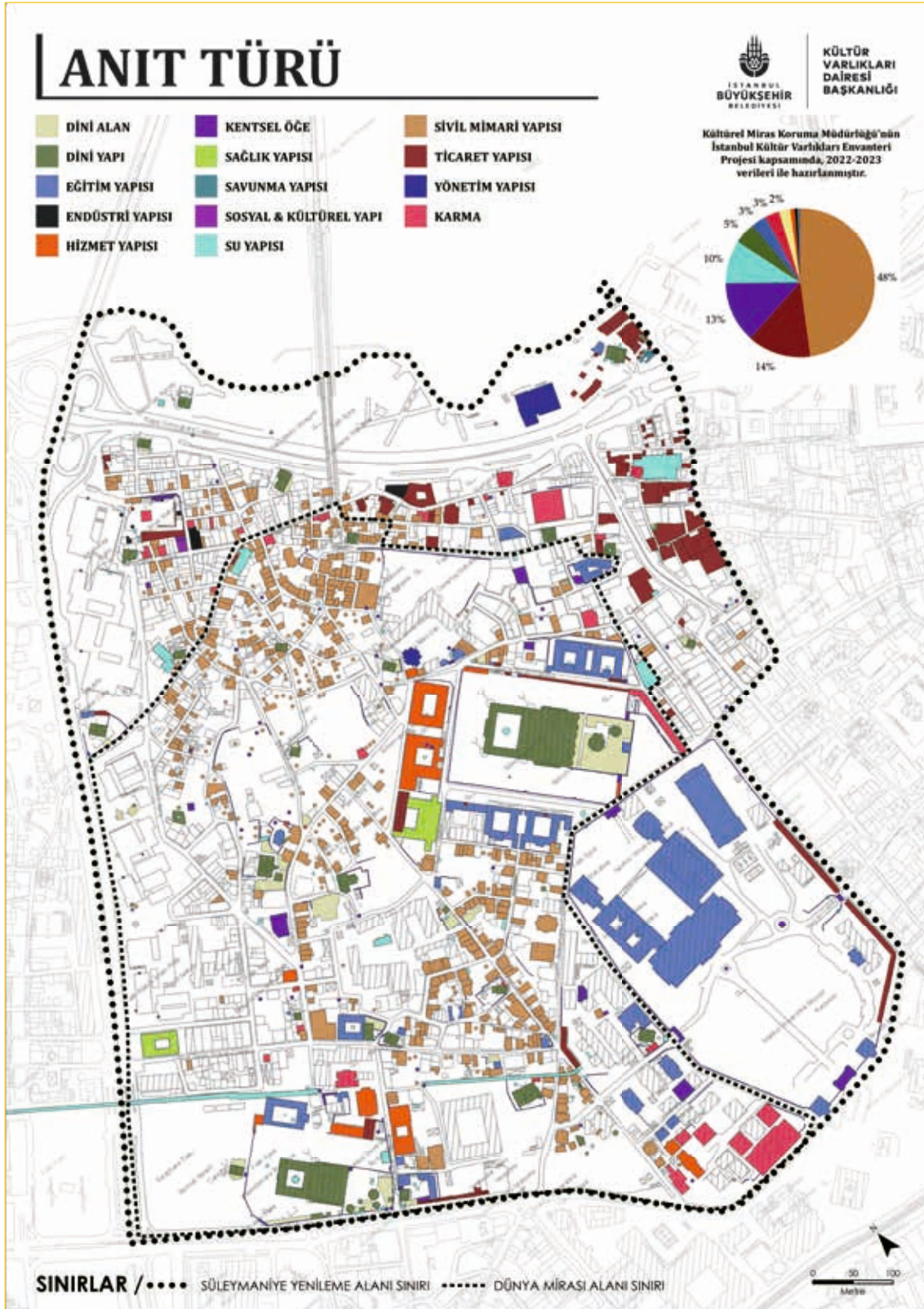
Yenileme alanında Suriçi'nde ender görülen bazı kültür varlıklarına da rastlanmaktadır: Unkapanı Değirmeni ve Sineması, Dekovil Hattı ile Vefa Meydanı¹²² (Eski Karakol Meydanı) türlerinin ender örnekleridir.

¹¹⁹ Çalışma sürecinde, öneri varlıkların yasal süreci de başlatılmış, İBB KMKM tarafından tescil önerilerine ilişkin raporlar, resmi yazı eşliğinde İstanbul IV Numaralı KVKBK'na gönderilmiştir. Bunların 35'inin tesciline, 14'ünün tesciline gerek olmadığına karar verilmiş; Eylül 2023 itibarıyla henüz hakkında karar alınmayan varlık sayısı 17'ye düşmüştür. Gerek tescil önerileri, gerek grubu belirsiz varlıklar için koruma derecesinin belirlenmesine yönelik yasal sürecin takibine devam edilmektedir.

¹²⁰ Bkz. Yeraltı Kültür Varlıkları, Görsel 54.

¹²¹ Anıt ifadesi ile korunacak kültür varlıkları belirtilmekte, tescile önerilen yapılar doğrultusunda analiz verilerinin güncellenmesi işlemi süregelmektedir.

¹²² Vefa Karakol Meydanı, İstanbul'da tescilli üç meydandan biridir.

Görsel 44.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nın
"anıt türü" analizi
(İBB KMKM, 2023)

Görsel 45.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nda
tespit edilen anıt
türleri ve grupları
(İBB KMKM, 2023)

Anıt Türleri	
Dini alanlar (2)	hazire, mezar
Dini yapılar (13)	cami, çan kulesi, çilehane, kilise, manastır, mescit, minare, muvakkithane, namazgâh, şapel, tekke, türbe, vaftiz teknesi
Eğitim yapıları (7)	darülhadis, darülcürre, kütüphane, medrese, okul, sıbyan mektebi, üniversite
Endüstri yapıları (8)	atölye, baca, değirmen, dekövil hattı, kuvvet merkezi, sanayi yapısı, servis binası, trafo binası
Hizmet yapıları (8)	aşevi, çamaşırhane, gıda dolabı, imaret, otel, tabhane, tuvalet, yurt
Kentsel öğeler (16)	aydınlatma elemanı, bahçe, cellat taşı, dibek taşı, duvar, duvar rölyefi, heykel/anıt, kalıntı, kapı, köşe taşı, mahzen, meydan, mozaik pano, seramik pano, yangın kulesi, yangın odası
Sağlık yapıları (2)	hastane, şifahane
Savunma yapıları (1)	sur
Sivil mimarlık örnekleri (5)	ahır, apartman, ev, konak/köşk, müstemilat
Sosyal ve kültürel yapılar (1)	sinema
Su yapıları (14)	ayazma, çeşme, hamam, havuz, kuyu, maksem, sarnıç, sebil, su haznesi, su kanalı, su kemeri, su tabutu, su terazisi, şadırvan
Ticaret yapıları (7)	depo, dükkân/işyeri, fırın, han, iş hanı, kervansaray, sıra dükkân
Yönetim yapıları (2)	bakanlık, idari bina

Tescil edilerek koruma altına alındığı tarihteki durumuna göre, birden fazla tür içeren ve "karma" olarak nitelendirilen kültür varlıkları da bulunmaktadır. Bu nitelikte, 41 tescilli kültür varlığı tespit edilmiştir. Bu yapılar abdest teknesi+su haznesi, apartman+depo, apartman+dükkân/işyeri, bakanlık+konak/köşk+üniversite, bakanlık+üniversite, darülhadis+medrese+sıra dükkân, cami+dükkân/işyeri, depo+ev, depo+idari bina, dükkân/işyeri+ev, dükkân/işyeri+ev+iş hanı, dükkân/işyeri+hamam, dükkân/işyeri+mescit, konak/köşk+idari bina, konak/köşk+okul, müstemilat+sıbyan mektebi ve sebil+sıbyan mektebi'dir. Bu yapılar ya da parçaları, anıt türü analizinde karma olarak tanımlanmıştır. Bunların dışında çoklu anıt türünde 5 kültür varlığı bulunmaktadır. Bunlar dinî yapılardan cami+kilise, kentsel öğelerden duvar+kalıntı ve duvar+kapı, su yapılarından havuz+çeşme, ticaret yapılarından depo+sıra dükkân olarak karşımıza çıkar (Görsel 45).

Kayıp kültür varlıkları

Süleymaniye Yenileme Alanı sınırlarındaki yakın zamanlı (2005 yılı ve sonrası) büyük kayıplar, alanın değişiminin anlaşılması ve sosyal/kentsel dokudaki bozulmanın okunması için önemlidir. Envanter çalışmaları, bu kayıpların tespitini, süreçlerinin incelenmesini ve bunlara yönelik koruma politikalarının oluşturulması için kaynak veri sağlanmasını hedeflemiştir.

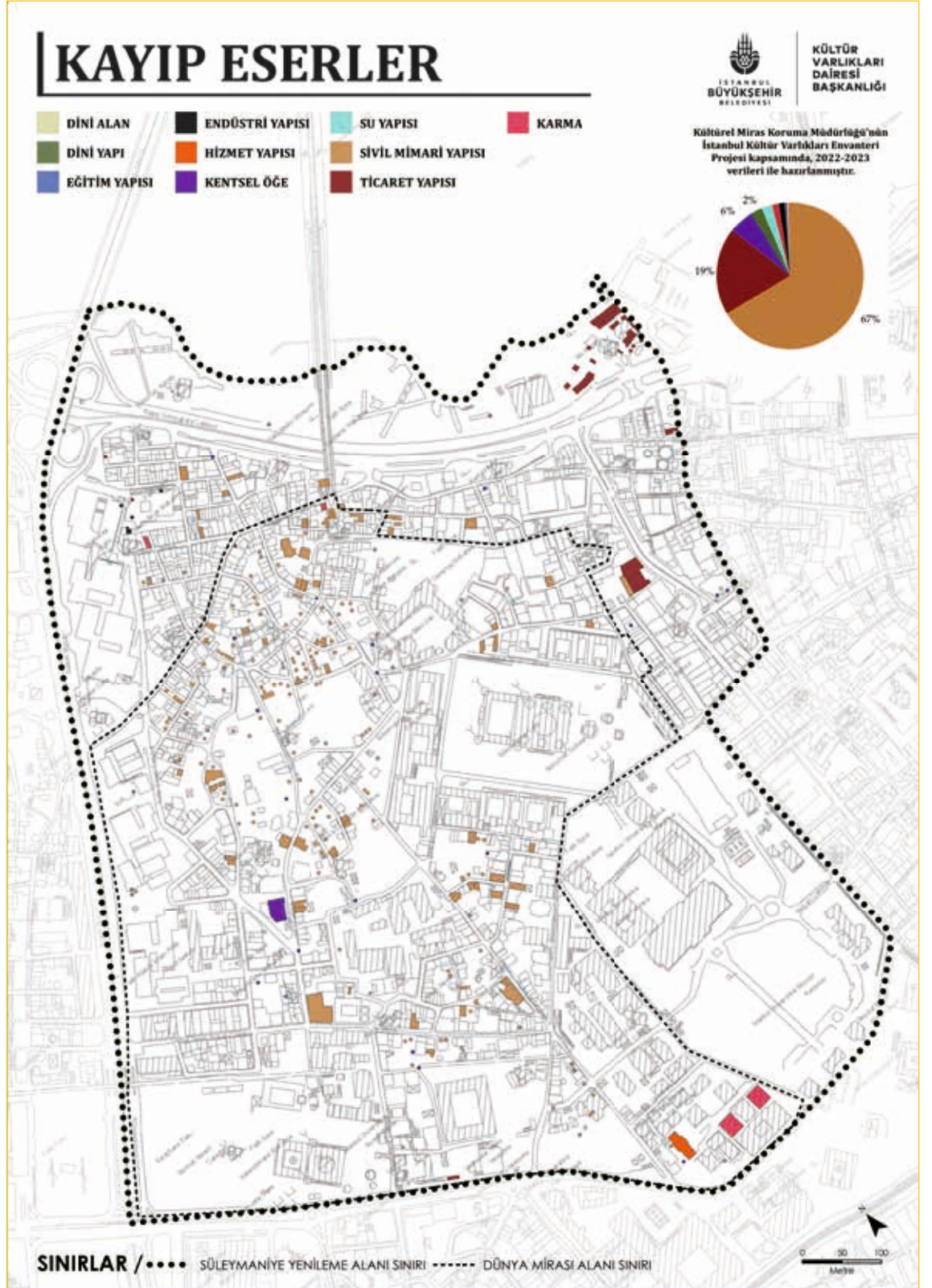
Bu amaçla öncelikle, KMKM tarafından envantere dayalı olarak günümüze ulaşamayan, çeşitli nedenlerle yitirilen bütün kültür varlıkları belirlenmiş, süreçleri kronolojik olarak irdelenmiş ve koruma stratejilerinin geliştirilmesine yönelik veri

Anıt Türü												
Sivil Mimari	Dini	Ticaret	Endüstri	Eğitim	Sosyal-Kültürel	Savunma	Su Yapıları	Sağlık	Yönetim	Hizmet	Ulaşım	Kentsel Öğe
Ahır	Abdesthane	Antrepo	Atölye	Darülhadis	Avlu	Hapishane	Ayazma	Bimarhane	Bakanlık	Aşevi	Deniz Feneri	Abdest Teknesi
Apartman	Cami	Arasta	Baca	Darülkurra	Müze	Kale	Çeşme	Dispanser	Belediye Binası	Bakımevi	Gar Binası	Aydınlatma el.
Ev	Cem Evi	Bedesten	Baruthane	Halk Eğitim Merkezi	Oditoryum	Karargâh	Hamam	Hastane	Elçilik	Banka	İskele	Bahçe
Kasır	Çan Kulesi	Büro	Darphane	Kütüphane	Sinema	Kışla	Havuz	Sağlık Ocağı	Hükümet Konağı	Çamaşırhane	İstasyon	Bostan
Kayıkhan	Çilehane	Çarşı	Değirmen	Medrese	Spor Salonu	Korugan	İsale Hattı	Darüşşifa/Şifahane	İdari Bina	Gıda Dolabı	Köprü	Diğer
Konak/Köşk	Gasilhane	Depo	Dekovil Hattı	Okul	Stadyum	Silahhane	Kuyu	Tebhirhane	İtfaiye	İmaret	Liman	Dikili Taş
Müştemilat	Hazire	Dükkân/İşyeri	Dökümhane	Sıbyan Mektebi	Tiyatro	Siper	Maksem		Karakol	Mutfak	Peron	Duvar
Saray	Hünkâr Kasrı	Fırın	Fabrika	Üniversite		Sur	Maslak		Postane	Otel	Rokethane	Garaj
Sıra Ev	Kilise	Hal Binası	Gazhane			Tabya	Oluk		Tahlisiye İstasyonu	Tabhane		Heykel/Anıt
Yalı	Kuran Kursu	Han	İmalathane			Tank Engeli	Sarıç			Tuvalet		Höyük
	Manastır	İş Hanı	İspirothane			Zindan	Sebil			Yemekhane		Kalıntı
	Martıryon	Kahvehane	Kuvvet Merkezi				Selsebil			Yetimhane		Kapı
	Mescit	Kervansaray	Lengerhane				Sifon			Yurt		Kemer
	Mevlevihane	Mezbaha	Sanayi Yapısı				Su Bendi					Kitabe
	Meydan Evi	Sıra Dükkân	Santral				Su Galerisi					Kule
	Mezar		Servis Binası				Su Haznesi					Kuş Evi
	Mezar Taşı		Tersane				Su Kanalı					Mağara
	Mezarlık		Trafo Binası				Su Kemerli					Mahzen
	Minare						Su Kulesi					Merdiven
	Muvakkithane						Su Tabutu					Meydan
	Namazgâh						Su Terazisi					Nişan Taşı
	Nekropol						Şadırvan					Park
	Patrikhane											Rıhtım
	Sinagog											Rölyef
	Şapel											Saat Kulesi
	Tapınak											Sokak
	Tekke											Taş Ocağı
	Tevhidhane											Tümülüs
	Türbe											Tünel
	Vaftiz Teknesi											Yangın Kulesi
	Zaviye											Yol
10	31	15	18	8	7	11	22	6	9	13	8	31

189

Görsel 46.
İstanbul genelinde
görülen 189 farklı
türde anıtan
86'sının en az bir
örneğine alanda
rastlanmaktadır
(İBB KMKM, 2023)

Görsel 47.
Süleymaniye
Yenileme
Alanı'ndaki "kayıp
kültür varlıkları"
analizi (İBB KMKM,
2023)

sağlanmıştır. Bu çalışmada kayıp kültür varlığı, tescilli ve günümüze ulaşmamış kültür varlıklarının tespiti ile sınırlıdır, örneğin yüzyıl başlarında, tescil edilemeden yitirilen tarihî eserler **envanterde yer almamaktadır**. Ardından, avan ve tek yapı esaslı projelerin incelenmesi sürecinde, yakın zamanlı -son yıllarda gerçekleşen bilinçli yıkımların bir sonucu olarak- meydana gelen kayıplar, ayrıca tespit edilmiştir. Ada avan ve tek yapı esaslı incelemeler, sunumlar ve bunlara yönelik raporlarda kayıplara yönelik yaklaşım ve önerilere de yer verilmiştir (Özer, 2022a-h; Özer, 2023)¹²³.

Alanın genelinde, 31 farklı türde, 331 kayıp eser tespit edilmiştir ve bunların %64'ü evdir. Kayıp kültür varlıkları arasında en çok tespit edilen türler, çeşme, dükkân/işyeri, konak/köşk, mescit, sıra dükkân ve aydınlatma elemanlarıdır (Görsel 47). Günümüze ulaşamayan eserlerin %60'ının yeri boştur, %16'sının parseli otopark olarak kullanılmaktadır. Kayıp 61 tescilli kültür varlığının yerinde yeni yapı bulunmaktadır. Bu yapıların büyük çoğunluğu ahşap karkas olarak tescil edilen ev yerine yapılan, betonarme karkas yapılarıdır. Uydu görüntüleri ve eski fotoğraflar ile kaybolan yapıların yıkım tarihleri değerlendirilmiştir. Bu çerçevede en çok yıkımın 2003 ve 2013 tarihleri aralığında olduğu tespit edilmiştir (Bkz. 5.4.3.).

Kayıp varlıklar, tümüyle tekrar geri çağrılacak bir dokuyu ifade etmemekte; gerekli koruma ilke ve yaklaşımları çerçevesinde -tekil örneklerin, kendi koşulları bağlamında değerlendirilmesiyle- ele alınacak bir konu olarak değerlendirilmektedir (Bkz. 6.1., 6.2.).

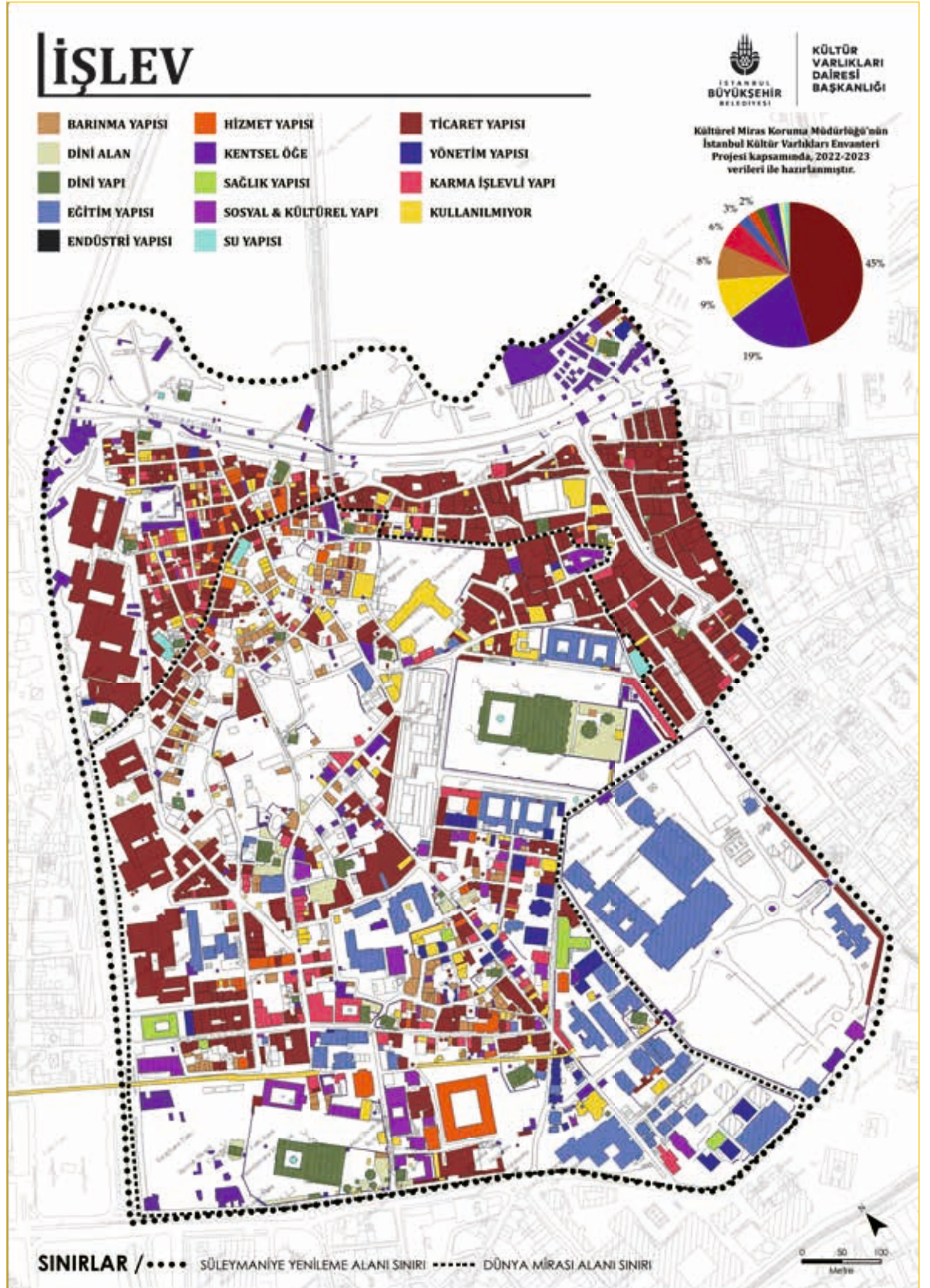
İşlev

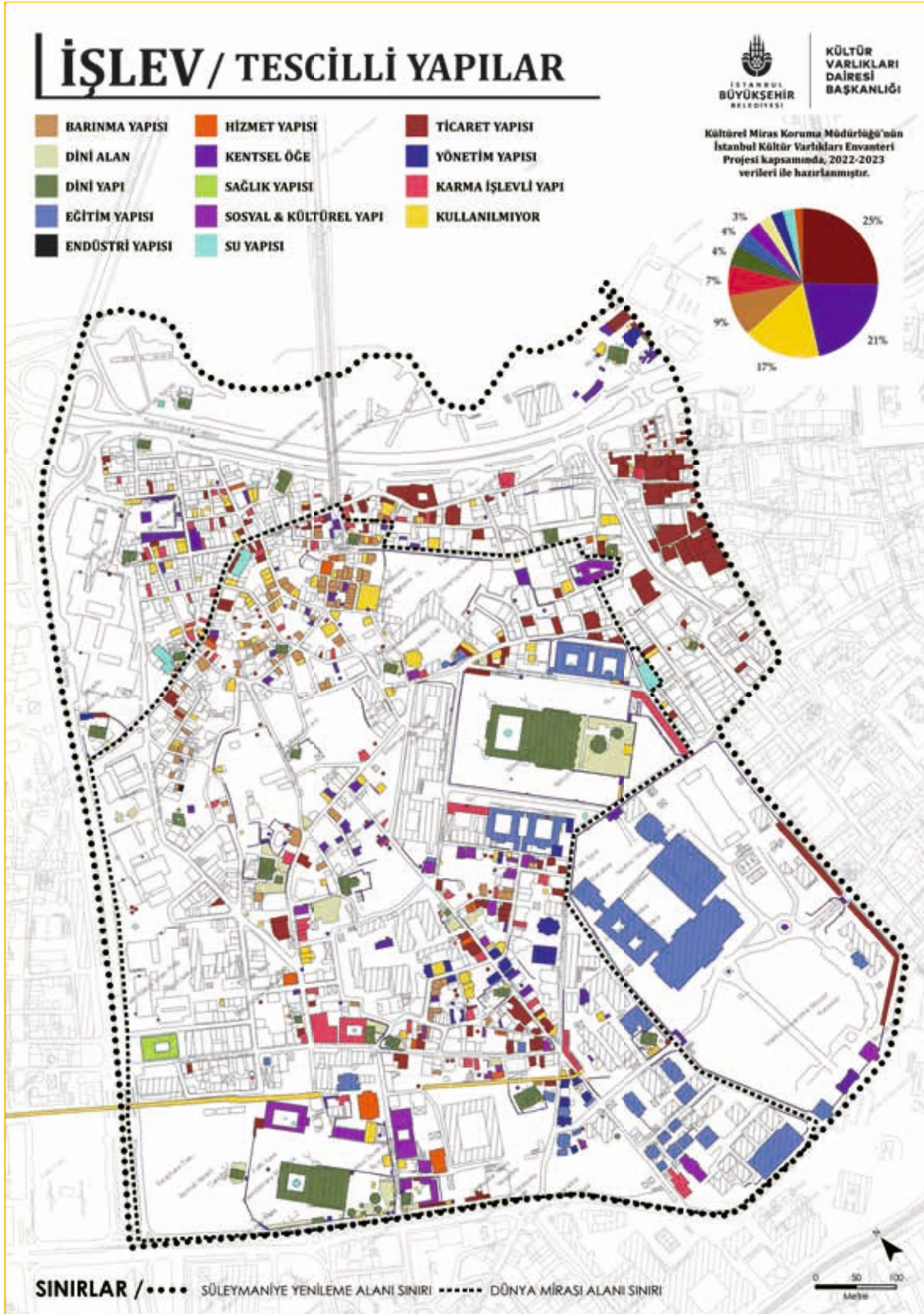
Yenileme alanında (1) mevcut işlevlerin, bunların dağılımlarının ve yoğunlaştığı alanların belirlenmesi, (2) korunmuş konut ve barınma alanlarının tespiti, (3) ticari alanların içeriklerinin tespiti, (4) konut, ticaret vb. işlevlerin kronolojik irdelemelerinin yapılabilmesi, (5) müstakil yapılarda çoklu kullanıma geçiş süreçlerinin tespiti, (6) kullanımını kaybetmiş ve işlev değişikliklerine uğramış yapıların tespiti ve tüm bu içerikte stratejilerin belirlenmesi amacıyla işlev envanteri çalışmaları yapılmıştır.

Güncel tespit çalışmaları ile alandaki tüm parsellerin (tescilli+tescilsiz) tespitleri yapılmış, güncel işlevleri değerlendirilmiştir (Görsel 48, 49). Toplam 2988 kayıta, 66 farklı işlev tespit edilmiştir. Mevcut işlevler 12 başlıkta gruplandırılmıştır; barınma, dinî alan, dinî yapı, eğitim, endüstri, hizmet, kentsel öge, sağlık, sosyal ve kültürel, su, ticaret ve yönetim. Farklı işlevleri bir arada sürdüren yapılar karma olarak nitelendirilmiştir. Karma niteliğinde tespit edilen işlev türleri, apartman+depo, apartman+işyeri, cami+işyeri, depo+dernek binası, depo+ev, depo+kalıntı, eğitim merkezi+işyeri, eğitim merkezi+vakıf binası, ev+işyeri, hamam+işyeri, idari bina+işyeri, kalıntı+işyeri, kütüphane+vakıf binası, mescit+idari bina, mescit+işyeri, otel+işyeri, üniversite+işyeri, vakıf binası+işyeri, vakıf binası+yurt, yemekhane+idari

¹²³ Yakın zamanlı -özellikle 2005 ve sonrasında artan- kayıp kültür varlıklarının ulaşılabilen bütün bilgi ve belgelerinin (eski fotoğraf, mimari çizim, eskiz, vb.) arşive kazandırılması ve inceleme dosyalarından envanter çalışmasına aktarılmasına devam edilmektedir.

Görsel 48.
Süleymaniye
Yenileme
Alanı'ndaki tüm
yapıların "işlev"
analizi
(İBB KMKM, 2023)

Görsel 49.
Süleymaniye Yenileme Alanı'ndaki tescilli yapıların "işlev" analizi (İBB KMKM, 2023)

bina ve yurt+işyeridir. İnşaat halinde olan 43 yapı/unsur bulunmaktadır ve sokağa cephesi olmayan veya özel mülkte kalan 43 kültür varlığının güncel durumu tespit edilememiştir.

Toplam 2988 envanter kaydının, %45'i çarşı, depo, han, işyeri, otopark ve tuvalet gibi ticari faaliyetlere sahiptir. Bu yapıların büyük bir bölümü -%65- işyeridir. Tarihi haritalara göre yenileme alanının kuzeyinde, Haliç'e doğru geleneksel ticaretin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde özellikle kayıp sivil mimarlık örneklerinin yerinde yapı bulunanlar, özgün işlevini kaybederek ticari işleve geçmiştir. Alandaki en çok dikkat çeken kullanım otoparktır. **Yenileme alanında 212 otopark yer almaktadır. Bu boş ve otopark olarak değerlendirilen alanların tamamı kayıp tescilli yapıların parselidir.**

Tescilli kültür varlıklarının işlevlerinin yaklaşık yarısını ticaret -%24-, kentsel öge -%20- ve kullanılmıyor -%16- oluşturmaktadır. Tüm alan değerlendirmesinde ortaya çıkan **barınma işlevinin, ticarete dönüşmesi**, tescilli yapılar için de geçerlidir. Alanın tescilli tek sosyal ve kültürel yapısı Unkapanı Değirmeni Sineması da kullanılmamaktadır.

Alanda abdest teknesi, aydınlatma elemanı, duvar, heykel/anıt, kalıntı, kapı, kule ve park gibi kentsel öğeler yer almaktadır. Mevcut 99 kalıntı ve 67 duvar -büyük bir bölümü tescilli- tespit edilmiştir.

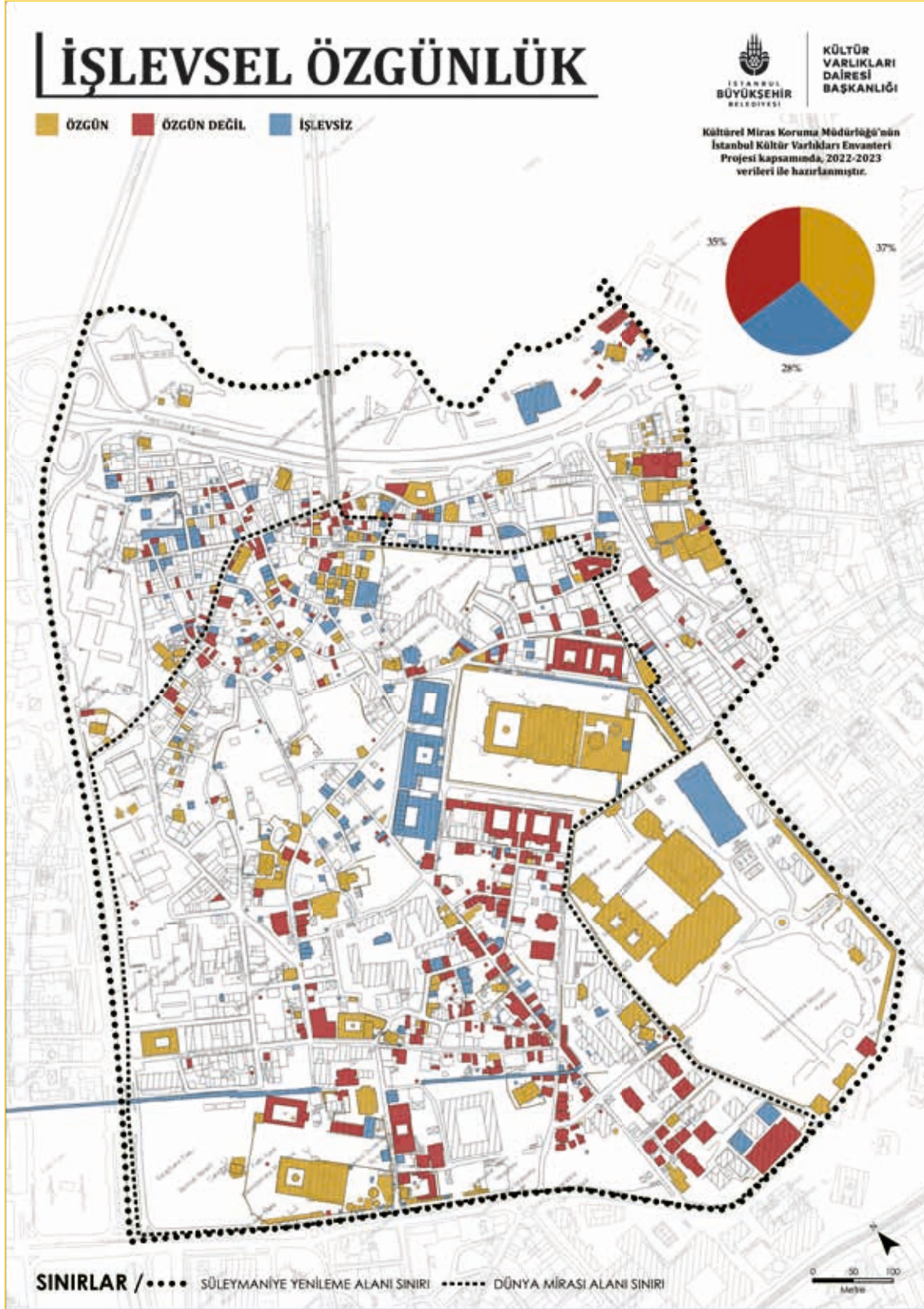
Aktif işlevi olmayan boş parseller, kullanılmayan ve inşaat halindeki yapılar bulunmaktadır. Tespit edilen 429 boş parselin 200'ü ve 43 inşaat halindeki yapının 34'ü tescillidir. 227 kullanılmayan işlevsiz haldeki yapının 167'i tescillidir. Bu yapıların yaklaşık yarısı ev; %30'u da çeşme, sebil, su haznesi, su terazisi, kuyu vb. su yapılarıdır. 12 yapı, kısmi olarak kullanılmamaktadır; bu kapsamda ev, ev+işyeri, işyeri ve depo tespit edilmiştir.

İşlevsel özgünlük¹²⁴

Yenileme alanındaki özgün işlevlerin sürekliliğinin tespiti ve korunması için stratejiler geliştirilmesi amacıyla işlevsel özgünlük analizi yapılmıştır. Envanterde tescilli olarak kayıt altına alınan, günümüzde mevcut bir işlevi olan veya kullanılmayan durumda tespit edilen yapılar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda tespit edilemeyen ve yerinde olmayan -202 kayıp- kültür varlıkları değerlendirme dışı tutulmuştur. Bu süreçte işlevlerin kayıplarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır (Bkz 5.4.3.).

Özgün işlev, tarihsel süreklilik içinde, bölgedeki yaşamın sürdürülmesinde ve gelişmesinde rol oynayan; bölgede varlık gösteren ve bölgeye hizmet eden işlevlerdir. Mevcut kültür varlıkları özgün, özgün değil ve işlevsiz olarak nitelendirilmiştir (Görsel 50). İşlevsel özgünlüğü değerlendirilen 1030 tescilli kültür varlığının %27'si işlevsiz olarak tespit edilmiştir. İşlevsiz olarak tespit edilenler, kullanılmayan yapılar

¹²⁴ Analizler tescilli yapılara yönelik hazırlanmıştır, proje kapsamında tescile önerilen yapıların verileri doğrultusunda güncelleme işlemleri süregelmektedir.

Görsel 50.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nın
"işlevsel özgünlük"
analizi
(İBB KMKM, 2023)

-çoğunlukla sivil mimarlık örnekleri-, inşaat halindeki ve duvar-kalıntı gibi güncel işlevi bulunmayan unsurlardır. Yenileme alanında özgün işlevini sürdüren tescilli kültür varlıklarının oranı %37'dir. Bunların büyük çoğunluğu dinî alan ve yapılar ile duvar, kapı gibi kentsel öğelerdir. Özgün işlevini sürdüremeyen, yeni bir işleve sahip olan 361 tescilli kültür varlığı tespit edilmiştir. Bu kültür varlıklarının %67'si sivil mimarlık örneğidir -yarısı ticaret işlevine sahiptir-.

Fiziksel özgünlük

Fiziksel özgünlük değerlendirmesi, tescilli kültür varlıklarının mimari ve yapısal özelliklerinin günümüzde ne kadar korunabildiğini ifade eder. DM statüsünün gerektirdiği bütünlük ve özgünlük değerleri, fiziksel özgünlük ile doğrudan ilişkilidir. Fiziksel özgünlük durumunu belirleyen nitelikler yapının kütle-gabaris, cephe düzeni, süslemeleri, plan şeması, yapım sistemi, yapım teknikleri ve malzemeleridir¹²⁵. Saha çalışmalarında, tescilli kültür varlıkları özgün, az değişmiş, büyük ölçüde değişmiş, yeniden yapım ve yeni yapı olarak nitelendirilmiştir:

Özgün: Dönem(ler)ine dair mimari özelliklerini, malzeme ve yapım tekniklerini, süsleme, vb. ayrıntılarını koruyarak günümüze ulaşan yapılardır.

Az Değişmiş: Yapısal müdahale görmemiş, -geçirdiği değişimler basit onarım ile geri alınabilir- yapıları tanımlar (sıvası/cephe kaplaması/çatı örtüsü yenilenmiş; cephe düzeni özgün olmakla birlikte doğramaları yenilenmiş; oluk, dere gibi elemanları değiştirilmiş vb.).

Büyük Ölçüde Yenilenmiş/Değişmiş: Yapısal, fiziki müdahale görmüş, özgün mimari nitelikleri kısmen/büyük ölçüde bozulmuş, onaylı R-R-R projesine dayalı esaslı onarım gerektiren yapılardır (kat/balkon/birim vb. eklenmiş; taşıyıcı sistemine müdahale edilmiş; plan/cephe düzeni, doluluk-boşluk oranları bozulmuş; genellikle restitüsyon gerektiren yapılar).

Yeniden Yapım: Onaylı rekonstrüksiyon projesi -genellikle restitüsyona dayalı- doğrultusunda, özgün veya çağdaş yapım sisteminde "yeniden inşa edilmiş" olan yapılardır. (Örnek olarak, ahşap ev olarak tescilli, ancak yıkıldığı gerekçesiyle ahşap/çelik karkas sisteminde yeniden inşa edilen, Bozdoğan Kemerî'ne bitişik İÜ yapıları vb.). Bu yapıların özgünlük tespiti, sahada yapılan gözlemlerle her zaman mümkün olmadığından, her yapının sürecinin -projesi ve belgeleri ile- ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yeni Yapı: Günümüze ulaşamamış, *kayıp eser* olarak nitelendirdiğimiz tescilli kültür varlıklarının yerine yapılan çağdaş tasarımlar veya günümüzün şartlarında eklenen geçici strüktürler/kalıcı yapılardır. Çoğunlukla betonarme karkas veya

¹²⁵ Park ve bahçe gibi açık alanlar, inşaat halindeki yapılar ile günümüze ulaşamayan kayıp eserler değerlendirilmemiştir.

diğer çağdaş malzemelerle inşa edilen yapıları tanımlar. Parseldeki niteliksiz yapı/strüktürler de bu gruba girer.

*Kayıp eser: Günümüze ulaşamayan tescilli kültür varlıklarının tamamı bu gruptadır. Kayıp eser, alanda iki türde kayıt altına alınmıştır: (1) Tescilli eserin yok oluşunun ardından yerine yeni bir yapı inşa edilmiştir (bu örnekler, “yeni yapı”, veya bazı durumlarda “yeniden yapım” kategorisinde değerlendirilir.). (2) Yok olan tescilli eserin yerini -boş parsel- ifade eder. Bu nedenle, fiziksel özgünlük değerlendirmesinde ayrı bir kategori değildir.

Yenileme alanında fiziksel özgünlüğü değerlendirilen 921 kültür varlığından, %22’si özgün olarak günümüze ulaşmıştır ve bunların büyük bir kısmının kârgir yapım sistemine sahip olduğu tespit edilmiştir (Görsel 51). 11 ahşap karkas ve 11 ahşap karkas+taş/tuğla yığma yapı da özgün yapım teknikleriyle günümüze ulaşmıştır. 331 tescilli kültür varlığı günümüze ulaşamamıştır (kayıp eser), saha çalışmalarında 199’unun yerinde yapı tespit edilmiştir: %71’i yeniden yapım ve %29’u yeni yapı niteliğindedir.

Taşıyıcı sistem

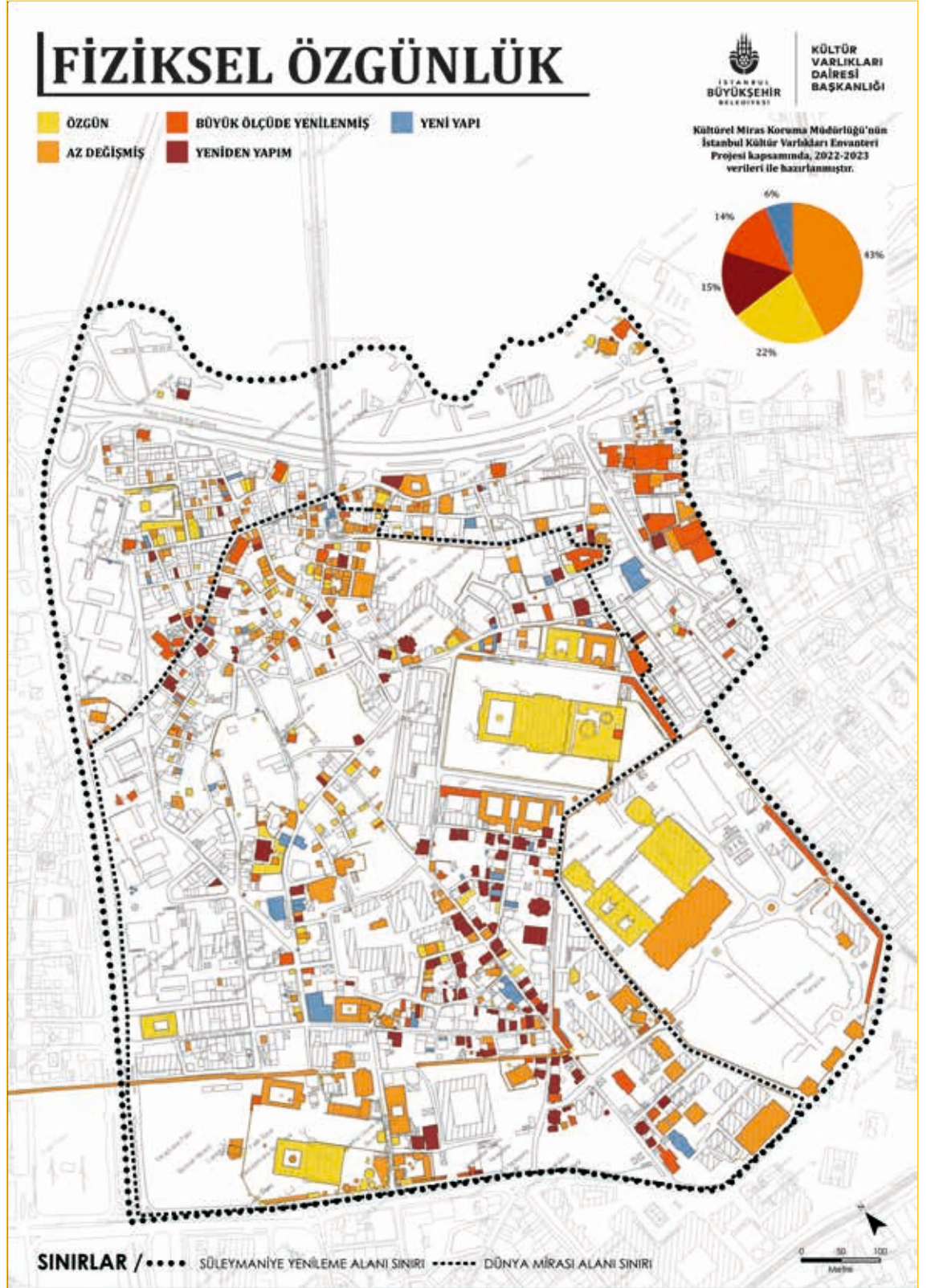
Yenileme alanındaki geleneksel doku ile yapısal çeşitliliğinin dağılımı, geleneksel kurguya yerleşen yeni yapıların türlerinin ve yoğunlaştığı alanların belgelenmesi ile bu kapsamda strateji geliştirilmesi amacıyla taşıyıcı sistem analizi yapılmıştır.

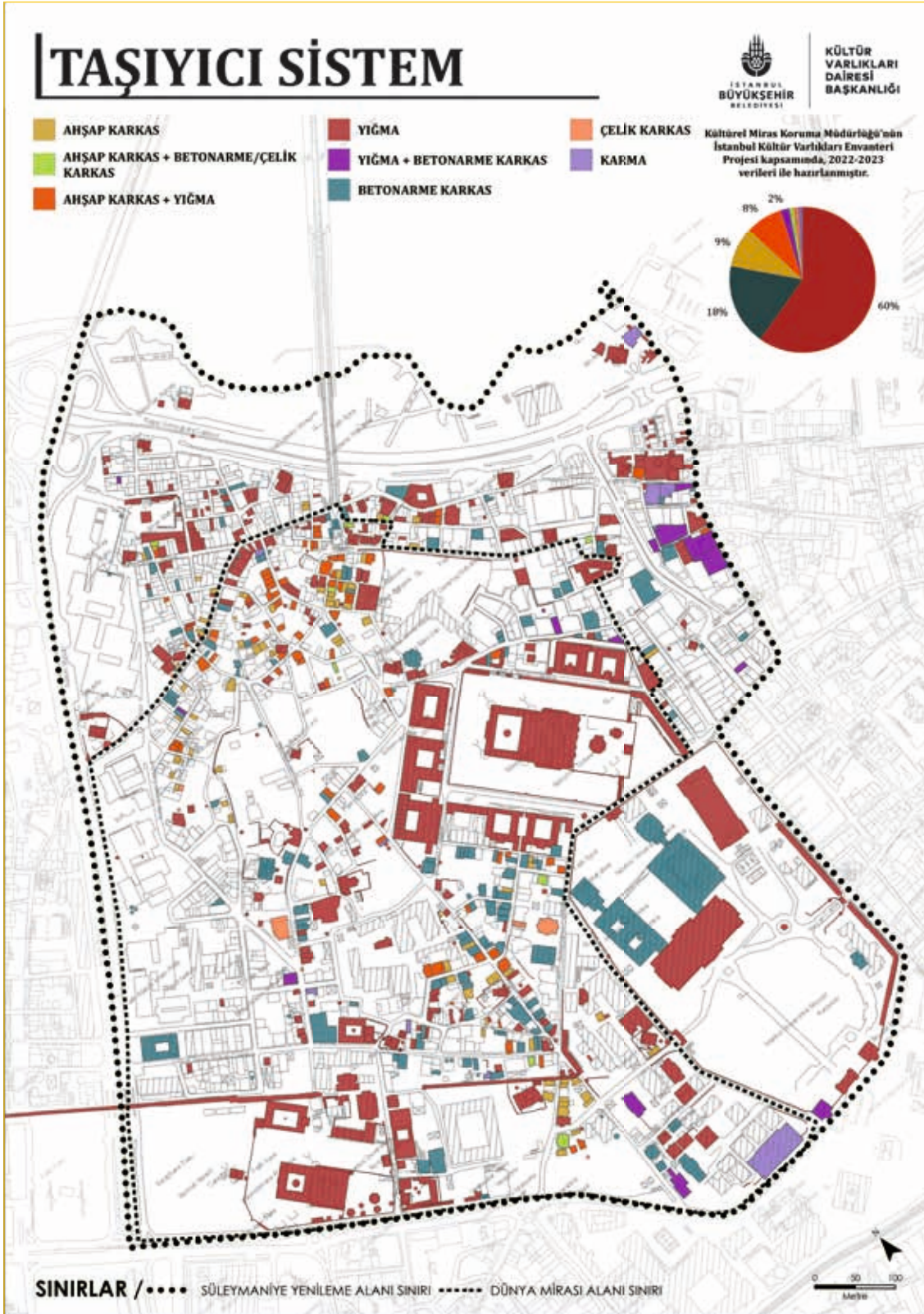
Tescilli kültür varlıklarının mevcut taşıyıcı sistemleri tespit edilerek, yığma, ahşap karkas, betonarme karkas, çelik karkas ve karma olarak nitelendirilmiştir (Görsel 52). Karma tanımı, yapıların birden fazla taşıyıcı sistem türüne sahip olmasıdır. Bu kapsamda ahşap karkas, betonarme karkas, çelik karkas, taş yığma, tuğla yığma ve hımış türlerinin bir arada görüldüğü 109 yapı tespit edilmiştir.

Alanda en yaygın görülen taşıyıcı sistem yığma (taş, tuğla veya almaşık) -%43- olmuştur: Anıtsal yapıların bu dağılımdaki oranı büyüktür. Bunu %13 ile betonarme karkas, %7 ile ahşap karkas ve %1 ile çelik karkas takip etmektedir.

1977 yılında 395 adet ahşap kültür varlığı bulunurken, günümüzde bu yapıların %80’i yok olarak bu sayı 82’ye düşmüştür. Bu oran geleneksel ahşap konut dokusunun büyük ölçüde zarar gördüğünü göstermektedir. Alanda tespit edilen 82 ahşap karkas yapıya ek olarak 90 adet ahşap karkasla birlikte görülen yapım sistemleri tespit edilmiştir; ahşap karkas+betonarme karkas, ahşap karkas+çelik karkas, ahşap karkas+taş yığma ve ahşap karkas+tuğla yığma.

Görsel 51.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nın
"fiziksel özgünlük"
analizi (İBB KMKM,
2023)

Görsel 52.
Süleymaniye Yenileme Alanı'nın "taşıyıcı sistem" analizi (İBB KMKM, 2023)

Sağlamlık durumu

Alandaki yapıların mevcut durum tespiti, acil müdahale (askıya alma, destekleme vb.) gerektiren yapıların belirlenmesi, kısa vadede basit onarım ile koruma altına alınabilecek yapıların tespiti ve yapısal koruma stratejilerin geliştirilmesi amacıyla sağlamlık durumu analizi yapılmıştır¹²⁶.

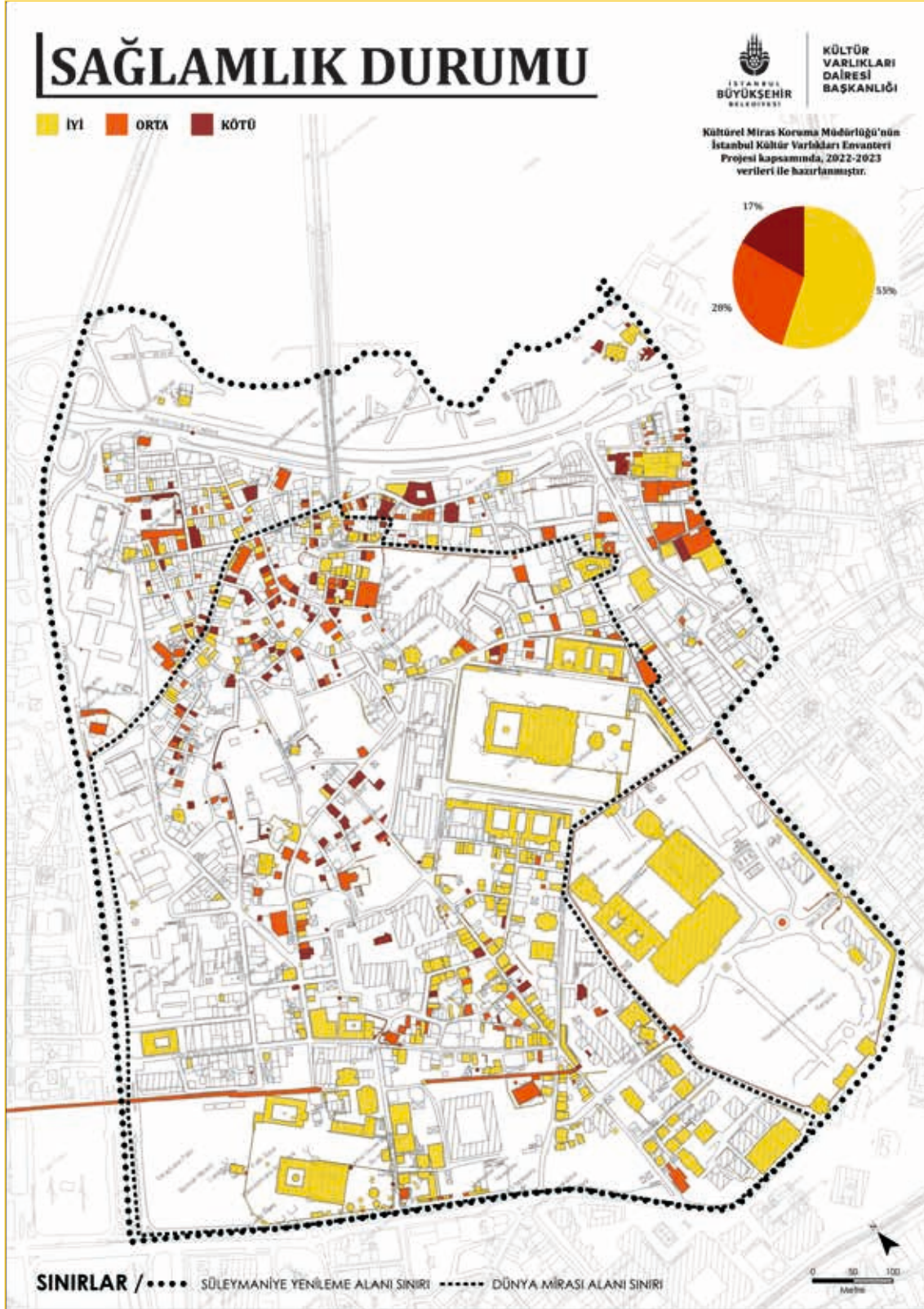
Yenileme alanında 893 tescilli kültür varlığının sağlamlık durum değerlendirmeleri iyi, orta ve harap olarak nitelendirilmiştir (Görsel 53). Tescilli kayıp eserler, inşaat halinde olanlar ve herhangi bir taşıyıcı sisteme sahip olmayan meydan, bahçe gibi envanter kayıtları değerlendirme dışında tutulmuştur. İyi olarak nitelendirilenler, taşıyıcı sistemi, yapının yükü ve doğal koşullarla oluşan diğer yükleri sağlıklı bir şekilde taşıyabilen yapılardır. Alandaki kültür varlıklarının %55'i iyi durumda olarak tespit edilmiştir; büyük bir bölümünü anıt eserler oluşturmaktadır. İyi durumda olan sivil mimarlık örnekleri, yeniden yapım ve yeni yapılardır. Orta durumdaki kültür varlıkları, taşıyıcı sistemin taşıma kabiliyeti olmasına karşın, malzemesinde yıpranma tespit edilen yapılardır. Bu kapsamda alandaki kültür varlıklarının %26'sı orta olarak değerlendirilmiştir. Harap durumdakiler, içerisinde yaşanamayacak kadar kötü durumda olan yapılardır. Bu nitelikteki 153 kültür varlığının, %62'si sivil mimarlık örneklerinden ev ve konak/köşktür.

Yeraltı kültür varlıkları

Bu envanter çalışması, planlama kararlarında önemli parametrelerden yeraltı kültür varlıklarının tespiti ve bunlarla ilgili koruma stratejilerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, belgelenmiş mevcut durumun ve potansiyel arkeolojik alanların tespiti esas alınarak yapılmıştır. Ancak İstanbul Arkeoloji Müzeleri arşivlerinin herkese açık olmaması sebebiyle belgelenmiş yeraltı yapıları ile ilgili eksiksiz veriye ulaşmak mümkün değildir (Bkz. 5.1.). KMKM İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri kapsamında bölgedeki yeraltı yapıları tarihî haritalar, tezler, kurul kararları vb. ulaşılabilen tüm kaynaklar incelenerek belgelenmeye devam edilmektedir. Bu araştırmaların sonucunda, potansiyeli bu denli yüksek bir alanda yeraltı kültür varlıklarının tespiti ve incelenmesi amacıyla yapılması gerekli arkeo-fizik sondaj çalışmalarının yetersiz olduğu tespit edilmektedir. Alandaki yapılaşmamış alanların varlığı, arkeolojik katmanlara erişimi kolaylaştırarak bu potansiyelin açığa çıkarılması için büyük bir fırsat sağlamaktadır.

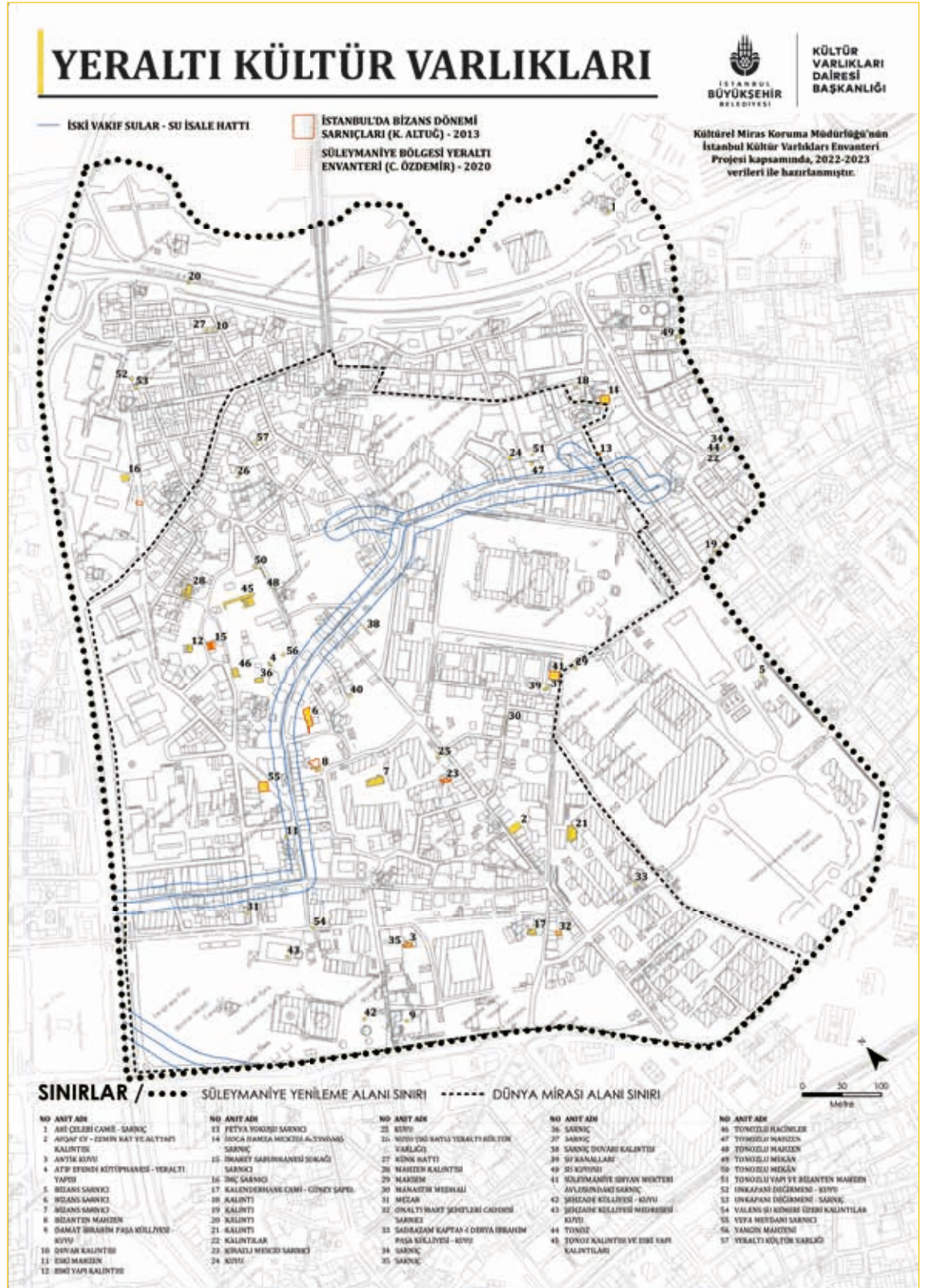
İstanbul'un, -birkaç imparatorluğa başkentlik yapmış bir kent olarak- yüzyıllar boyu devam eden değişim ve dönüşüm sürecini, farklı kültürlerin ve tarihî olayların kent dokusundaki izlerini takip etmek mümkündür (Bkz. 4.). Marmara Denizi, Boğaziçi ve Haliç'in sardığı yarımada üzerinde kurulan kent, oluşum ve büyüme sürecinde savaşlar, göçler, depremler, yangınlar ve nüfusun değişen ihtiyaçlarının sebep olduğu

¹²⁶ Hazire, mezar gibi dinî alanlar, park ve bahçe gibi açık alanlar, inşaat halindeki, ve günümüze ulaşamayan ve yerinde yapı bulunmayan kayıp eserler değerlendirilmemiştir.

Görsel 53.
Süleymaniye Yenileme Alanı'nın "sağlamlık durumu" analizi (İBB KMKM, 2023)

Görsel 54.
Süleymaniye
Yenileme
Alanı'ndaki "yeraltı
kültür varlıkları"
(İBB KMKM, 2023)

birçok değişim yaşamıştır. Ortaya çıkarılan arkeolojik bulgular da kentin tarihine ve bahsedilen dönemlerdeki yaşantıya ilişkin önemli bilgilere ışık tutmuştur. Arkeolojik alanlara ilişkin veriler, imar ve planlama uygulamalarının şekillenmesi ve yer üstü faaliyetlerinin belirlenmesi konusunda da birer yol göstericidir.

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda 56'sı tescilli, 1'i öneri olmak üzere toplam 57 adet yeraltı kültür varlığı bulunmaktadır (Görsel 54). Sarnıç, kuyu, maksem, su kanalı, künk hattı gibi su yapıları ile mahzen, şapel, manastır, mezar ve çeşitli altyapı kalıntıları yeraltı kültür varlığı niteliğindedir. Bunların arasında, Süleymaniye Külliyesi çevresinde sarnıçlar ile maksem ve kuyu gibi su yapıları, Şehzade Külliyesi çevresinde kuyular, mezar evi olduğu tahmin edilen bir kalıntı ve Valens Su Kemer kalıntıları, Unkapanı Değirmeni'nde sarnıç ve kuyu gibi farklı türlerde eserler yer almaktadır. Yoğurtçuoğlu Sokak, Kirazlı Mescit Sokak, Vefa Caddesi ve Sarı Beyazıt Caddesi güzergâhlarında bulunan Atıf Efendi Kütüphanesi, Vefa Karakol Meydanı, Kirazlı Mescit çevresinde ve Tahtakale civarında sarnıçlar, kuyular, mahzenler, tonozlu mekânlar, altyapı kalıntıları tespit edilmiştir. Sarnıçlar, genellikle Doğu Roma dönemine ait yapı veya komplekslerin alt yapılarını oluşturmaktadır; sarnıç yoğunluğuna bakılarak bu dönemin yapılaşmasına ait fikir edinmek mümkündür. Diğer yandan bentlerden gelen suları evlere, hamamlara ve çeşmelere dağıtmak için kullanılan maksem, su kaynağına ulaşmayı sağlayan kuyular, yeraltında depo görevi gören ve zaman zaman insanların yangınlardan değerli eşyalarını kurtarmak amacıyla evlerin bodrumlarına da inşa ettikleri mahzenler de günlük hayatı kolaylaştıran önemli unsurlardır (Sakaoğlu, 1994: 428). Suyun teminini ve kente dağıtımını sağlayan yapılara dair izler, zaman içerisinde artan nüfus, değişen demografik yapı, şehrin ticari, kültürel ve politik işleyişi gibi şehrin planlamasına etki eden etmenleri ve kent içi ilişkileri de anlamaya ışık tutmaktadır.

KMKM tarafından üretilen mekânsal veri tabanına katkı sağlayan kaynaklardan biri, Cahide Özdemir'in (2020) UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Süleymaniye Bölgesi üzerinde durduğu doktora tezi çalışmasıdır. Burada yürütülen saha çalışmasında üç boyutlu lazer taramaları yapılarak belgelenen 10 adet yeraltı kalıntısının plan çizimlerinden faydalanılmıştır (Özdemir, 2020); KMKM saha tespitlerinde bu yapıların güncel durumu tespit edilerek envanter çalışmasına verisi eklenmiştir (Görsel 55-59).

500 ada 50 parselde yer alan ve tescil kararında "Bizans Dönemi'ne ait olduğu" belirtilen kyunun yerinde yapılan üç boyutlu taramalarda, iki katlı yeraltı yapısı görülmektedir (Görsel 57). Güncel saha tespitlerinde bu alanın, asfalt dökülerek otopark kullanımına açıldığı belirlenmiştir (Görsel 58).

566 ada 36 parselde yer alan tescilli sarnıca giriş, aynı parselde 1976 yılında tescillenen ve günümüzde kafeterya olarak kullanılan ahşap evin arka bahçesinden sağlanmaktadır. Güncel saha tespitlerinde bu yeraltı yapısının kafeteryanın depolama alanı olarak kullanıldığı görülmüştür (Görsel 59-60).

Görsel 55.
3 nolu yeraltı
yapısının İmaret
Sabunhanesi
Sokağı'na göre
belgelemesi
(Özdemir, 2020:
276-278).

Görsel 56.
3 nolu yeraltı
yapısının güncel
durumu (İBB KMKM
arşivi, 2022)

Görsel 57.
5 nolu yeraltı
yapısının
Mehmetpaşa
Cami Sokağı'na
göre belgelemesi
(Özdemir, 2020:
288-289)

Görsel 58.
5 nolu yeraltı yapısının güncel durumu (İBB KMKM arşivi, a. b. 2022, c. 2023)

Görsel 59.
14 nolu yeraltı yapısının Kirazlı Mescit Sokağı'na göre belgelemesi (Özdemir, 2020: 309-310)

Görsel 60.
14 nolu yeraltı yapısının güncel durumu (İBB KMKM arşivi, 2022)

Görsel 61.
İstanbul'daki Bizans sarnıçları kataloğundan örnekler (Altuğ, 2013)

Görsel 62.
Bölgedeki
'arkeolojik'
potansiyeli yüksek
ve sürekli yeşil
alanlar

Yeraltı kültür varlıkları hakkında önemli bir diğer kaynak, Kerim Altuğ'un İstanbul'daki Bizans sarnıçlarını konu alan 2013 tarihli doktora tezidir. Tez kapsamında incelenen ve kataloglanan 158 sarnıcın 11'i Süleymaniye Yenileme Alanı sınırları içerisinde kalmaktadır (Görsel 61).

Çalışmalar kapsamında bölgedeki mevcut envanter kayıtlarının dışında alana ilişkin yeraltı ve yerüstü arkeolojik değerlere yönelik bilimsel yayınlar, tarihî belgeler incelenerek ve karşılaştırılarak bir haritalama yapılmıştır. Ardından, bu haritalama üzerinde yapılaşmaya uğramamış alanlar belirlenerek 'arkeolojik potansiyeli yüksek alanlar' ibaresi ile gösterilmiş; bu alanların korunmasına yönelik ve yapılaşmada sınırlamalar içerecek yaklaşımlar geliştirilmiştir (Görsel 62).

5.4. KORUNMA DURUMUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Süleymaniye korunma durumuna ilişkin değerlendirmeler, tarihsel bir bakış açısıyla, mevcut durumun analizi ve bu durumu oluşturan etmenlerin tespiti ile karşılaştırmalı analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler, madde 4.3.2.'de¹²⁷ yer verilen kriterler doğrultusunda yapılmıştır. Sosyo-antropolojik ve iktisadi unsurlar, daha genel bir ifade ile fiziki olmayan unsurlar raporun kapsamı dışındadır¹²⁸.

Bu maddede, öncelikle bölgenin korunmasına ilişkin değerlendirmelere genel olarak yer verilmekte, ardından öne çıkan koruma 'meseleleri' alt başlıklar oluşturularak ayrıca ifade edilmektedir.

(Kriter a) Süleymaniye için öncelikle 'Yenileme Alanı' statüsünün koruma adına tartışılması gerekmektedir. Yenileme Kanunu'nun bir koruma kanunu olarak tanımlanamayacağı belirtilmiştir (Bkz. 4.3.). Bu bağlamda yenileme alanı statüsünün sürdürülmesi, alanın korunması için engel olarak ifade edilebilir. Ancak (1) mevcut meri imar plan(lar)ının, alanın korunmasına yönelik sorunları nedeniyle revizyon gerektirmesi, (2) yenileme alanı ilanı sonrasında kazanılan hakların, statünün iptal edilmesi durumunda doğuracağı itirazlar ve yasal süreçlerin yaratacağı zaman kaybının -1,2-, **acil önlem ve müdahaleler gerektiren Süleymaniye'nin korunması için** çok daha sakıncalı olduğu tespit edilmiştir.

Süleymaniye 'Yenileme Alanı'nda koruma adına değerlendirilecek önemli bir konu, geleneksel ada kurgusu ve yapılaşma sınırlarının korunmasıdır. Tarihsel

127 Bu kriterler:

- (a) Kent dokusuna ilişkin,
- (b) Arazi kullanımı ve işlev kurgusuna ilişkin (konut, ticaret, turizm ve yeşil alan işlevi vb.)
- (c) Ulaşımına ilişkin,
- (d) Korunacak kültür varlığı ve çevrelerine ilişkin,
- (e) Yeni yapılaşmalara ilişkin değerlendirmelerdir.

128 Bölgeye ilişkin antropolojik, demografik, sosyal ve ekonomik incelemeler, İBB bünyesinde İmar ve Şehircilik Dairesi kontrolünde ayrıca yapılmaktadır. Bu rapor, mimari ve kentsel koruma perspektifinden alanın fiziki durumuna dair değerlendirmeler ve ileriye dönük koruma yaklaşım ve önerilerini içerir; ileride söz konusu verilerle birlikte ele alınmak üzere planlama çalışmalarına ışık tutması hedeflenmektedir.

belgelere göre, bölgede özgün yapı adası sınırları korunmaktadır. Bunun başlıca nedeni, yangınların ardından 19. yüzyılın sonunda, 20. yüzyılın başında oluşan kurgunun 1960'lardan itibaren geliştirilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlarda korunmasıdır¹²⁹. Bu süreçte, yapı adalarının sınırlarını korusa da içlerini 'kamusal' tekil alana çeviren ve monoblok yapılaşma getiren önerilerin **uygulanmaması** bölgenin korunması için önemli olmuştur.

Geleneksel yapı parsellerinin tevhide, yer yer dokuya zarar vermiştir¹³⁰. Parsel birleştirmelerinin bir kısmı 2005 öncesinde apartman ve ticari kullanım amaçlı yapılmışken; 2005 sonrasında yurt, sosyo-kültürel tesis gibi kullanımlara yönelik de getirildiği gözlenmektedir. Bu yapılar, yayılım alanları ile **çevreye aykırı** niteliktedir.

(Kriter b) Günümüzde Süleymaniye'nin kuzeyinde Küçükpazar, batısında İMÇ Blokları ve komşuluğundaki alanlar, güneyde Cemal Taner Tosyalı Caddesi ve çevresi, doğuda Süleymaniye Caddesi ve Hanlar bölgesi, ticari faaliyetler barındırmaktadır. Ticari alanların kuzeyinde ve batıda geleneksel bir düzende; güneyinde üniversite ile ilişkilendirilebilecek, barınma ve hizmet sektörlerinin ticari işlevler ile karma bir ilişki içinde yer aldığı söylenebilir (Bkz. 5.4.2.). Geleneksel konut alanlarını -neredeyse tümüyle- kuşatmış bu canlı ticari kurguya karşın; 'yaşayan' konut alanları oldukça sınırlıdır. Bunlar kuzeydeki 'geleneksel' ticari alanın komşuluğunda ve güneydeki karma işlevli bölgenin komşuluğundadır (Görsel 48-49). Süleymaniye 'Yenileme Alanı'nın merkezi ise boşaltılmış ve konut dokusunu kaybetmiş, büyük bölümü atık toplama alanı olarak kullanılan boşluktan oluşur. Bu bölge günümüzde bir çöküntü alanına dönüşmüş durumdadır (Görsel 37). Bu yok oluşa **dayanabilen konut alanlarının 'karma' işlevler içeren bölgelerin komşuluğunda** ayakta kalması ise tesadüf değildir. Bu olgu, Süleymaniye ve Tarihi Yarımada'da **'yaşam'ın korunması için onu yaşatacak, besleyecek ve ondan beslenecek işlev alanlarının varlığının** gerekliliğini kanıtlar. İlk-orta öğretime yönelik **sosyal donatı alanlarının** alandaki varlığı, **konut alanları için ayrıca belirtilmesi gereken önemli bir destek unsurudur**. Süleymaniye için geleneksel **konut dokusu ve korunması, bölgede öne çıkan bir 'mesele'** olarak tespit edilmiş ve ayrıca ele alınmıştır (Bkz. 5.4.1.).

Arazi kullanımına ilişkin değinilmesi gereken bir diğer koruma konusu ise turizmdir. Tarihî alanlarda **tanımsız, sınırsız ve kontrolsüz turizmin** kültürel mirasa ve kentin tümüne nasıl **zarar** verdiği İstanbul'da pek çok alanda gözlenmektedir. Süleymaniye için planlamalarda 1980'ler ile birlikte rastlanan 'turizm' ifadeleri, alanda fiziksel karşılığını, henüz 'önerildiği'¹³¹ kadar bulmamıştır (Bkz. 5.4.1.). Günümüzde bölgedeki otel sayısı 44'tür; 8 tescilli 'ev'in otele dönüştürüldüğü tespit edilmiştir¹³². Süleymaniye için önceki dönemlerde yapılan ada avan projelerinin

129 Yenileme alanı ilanının ardından geliştirilen ada avan projelerinde ada çeperleri genellikle korunurken, ada içerisinde geleneksel kurguya müdahale önerilmektedir. Birçoğu Kurul onaylı bu projelere ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. 5.5.1.

130 506, 508, 565, 571, 572, 962 adalar bu duruma örnektir.

131 Ada avan projelerinde tespit edilen önemli bir özellik, barınma esasıyla önerilen plan çözümlemelerinin **turizme dönüştürülebilir** nitelikte olmasıdır (Bkz. 5.5.1., 5.5.2.)

132 Güncel envanter çalışmalarına göre, 469 ada 4 parsel, 488 ada 10 parsel, 489 ada 5 parsel, 494 ada

uygulanmaması, alanda tescilli geleneksel konut yapılarının büyük bölümünün 'turistik tesise' dönüşmesini engellemiştir. Ancak, **turistik eylemlerin** geleneksel ticaret alanı olan **Küçükpazar bölgesine nüfuz ettiği** belirtilmelidir. Bu alanda **ticari hayatın işlerliği ve kullanıcıları** korunmaz ise, Sultanahmet ve civarındaki dönüşüme benzer niteliksiz bir dönüşüm kaçınılmaz olacaktır. **Küçükpazar'ın yanı sıra, Hanlar Bölgesi ve İMÇ bloklarındaki ticaretin varlığı ve korunması** da böylesi bir turistik dönüşümün -'kimliksizleşme'nin- engellenmesi ve konut yaşamının varlığı için gereklidir. Geleneksel ticaret ve ticaret alanlarının korunması 'meselesi' de ayrı bir başlıkta değerlendirilmiştir (Bkz. 5.4.2.) Ayrıca bir kültür üretim merkezi olarak da **kent hafızasında yer bulmuş İMÇ'nin** bu yönüyle de korunması ve alana katkı sağlaması gereklidir (İBB KMKM, 2022b).

(Kriter b, d) İMÇ bloklarının ticari işlevini sürdürmesi, kültür varlığı yapıların tarihsel kimliği ve alana katkısı nedeniyle olumluyken; bu yerleşkenin doğu-batı yönünde yaya geçişlerini kısmen engellemesi ve Unkapanı Değirmeni'nin **işlevsiz kalması**; bu kısımda çevresi ile iletişimi kopuk, güvensiz bölgeler oluşturmaktadır. **Güvensiz bölgeler, konut alanının varlığını, böylece bölgenin korunmasını tehdit eden bir başka unsurdur.**

(Kriter b, d) Güvensiz bölgelerden bir diğeri ise yukarıda ifade edilen, kayıplar nedeniyle oluşmuş boşluklardır (Görsel 37, Bkz. 5.4.3.). Süleymaniye'ye tayin edilmiş sınırların merkezinde konumlanan bu **boşluklar** -özellikle gece- kötü kullanıma açık, işlevsiz bölgelere dönüşmekte, bölgede güvenlik sorunlarını arttırmaktadır. Ayrıca, bölgenin güvenli olmadığı gerekçesi ile mülk sahipleri, yapılarında bakım-onarım, yeniden işlevlendirme vb. yatırımları yapmaktan imtina ettiklerini belirtmektedirler (İBB KMKM, 2022a). Böylece **güvenlik sorunu, koruma müdahalelerine engel** bir unsur olarak ayrıca belirtilmelidir.

(Kriter c) Güvenlik sorunlarının alanın görünür ve erişilebilir olması ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda konut alanlarının toplu taşıma hatlarına yakın olması, koruma adına olumlu nitelendirilmektedir. Süleymaniye'nin ana ulaşım ve **toplu taşıma hatları** olan Atatürk Bulvarı, Fevzipaşa ve Ragıp Gümüşpala caddeleri ile yakınlığı, burada **yaşamın sürdürülebilmesi, tarihî dokunun araçsızlaştırılarak korunması** için olumludur. Ancak, bu **caddelerin oluşturduğu fiziki sınırların**, dokunun çevresi ile ilişkisini bir ölçüde engellediği de unutulmamalıdır. Stratejiler geliştirilirken bu durum ayrıca ele alınmıştır.

(Kriter c) Geleneksel doku, sokaklarının özgün kurgularını büyük ölçüde korurken, genişlikleri nedeniyle araç trafiğine uygun olmayan bazı sokakların hâlâ yayalaştırılmadığı gözlenmektedir. Bütün bölgenin yayalaştırılmasına yönelik kararların ise şimdiye kadar alanda karşılık bulmaması, realist olmadıklarını düşündürmekte; bu yönde **gerçekçi ve akılcı** çözüm önerileri getirilmesini gerektirmektedir. Çalışma kapsamında ulaşım ağına ilişkin stratejiler ana hatlarıyla belirlenmiş, bunların çevresel ve korunması gereken başka unsurlar ile ilişkileri

29 ve 30 parseller, 500 ada 62 parsel, 556 ada 10 parsel, 566 ada 36 parseldeki tescilli evler otele dönüş-
türülmüştür (İBB KMKM, 2023).

tartışılarak çözüm önerileri sunulmuştur. Ancak Süleymaniye için ulaşım kararlarının, Tarihi Yarımada ve İstanbul ölçeğiyle doğrudan ilişkili olması nedeniyle, raporda kısa vadede uygulanabilir olanlarına yer verilmiştir.

(Kriter c) Geleneksel doku içinde de **topoğrafik koşullar -yüksek eğim-** nedeniyle erişimi zorlaştıran bölgeler bulunmaktadır. Külliye'ye uzanan Fetva Yokuşu, Müftülüğe varan Namahrem Sokağı, Mimar Sinan Ortaokulu'na çıkan Tavanlı Maslak Sokağı ile Demirtaş Mahallesi'ndeki Kepenekçi ve Odunkapısı Yokuşu gibi yüksek eğimli sokaklar, **motorsuz tekerlekli araç kullanımına uygun değildir** ve bisiklet yolu vb. önerilmesini engellemektedir.

(Kriter c) Ulaşımaya yönelik değerlendirilmesi gereken bir diğer konu ise bölgedeki park alanlarıdır. Bölgede genişlikleri elveren yolların park alanı olarak kullanıldığı ve akışın tek şeride düştüğü gözlenirken, alanda **yıkılan tescilli yapıların** %17'sinin parselinin günümüzde boş olduğu ve bunların tümünün **otopark alanı olarak kullanıldığı** tespit edilmektedir (Bkz. 5.4.3.). Bölgedeki otopark alanlarının sınırlandırılması ve kontrolü, yapıların yıkılarak böyle bir dönüşüme geçmesinin engellenmesi, yapı ve kalıntıların motorlu araçlardan fiziki zarar görmesinin önüne geçilmesi, tarihî doku bütünlüğünün korunması için gerekliliktir.

(Kriter d) Bölgedeki yapıların korunmasında öne çıkan konular ise öncelikle **tescil edilmemiş** yapılar, tescilli yapıların gruplarının (koruma derecelerinin) **belirsizliği**, **tescilli iptal** edilen **arkeolojik** kalıntılar, **koruma dışı bırakılan** duvar vb. **bileşenler**, 20. yy mimari mirası **çağdaş yapılara** ilişkin tescil kararlarının eksikliği/ yetersizliği, yeraltı kültür varlıklarına ilişkin koruma kararlarının yetersizliği olarak yasal bir çerçevede ifade edilebilir. Bu koruma sorunları, geniş kapsamlı olarak madde 5.4.3'te yer almaktadır. Çalışmalar sırasında tescil ve grup belirlemeye yönelik öneriler geliştirilmiş, gerekli yasal süreç başlatılmıştır.

(Kriter d) Süleymaniye'de yapı esaslı koruma sorunlarının ağırlıklı olarak konutlarda yoğunlaştığı gözlenmektedir (Bkz. 4.3.). Özgünlüğünü, özgün işlevini kaybeden, kaybolan ve **harap durumda olan yapıların büyük bölümü konutlardır**. Konutlara yönelik değerlendirmeler, madde 5.4.1.'de ayrıca ifade edilmektedir.

(Kriter d) Konut dışındaki kültür varlıklarının durumu, farklı bir süreci temsil eder. Yapılan saha çalışmaları, bölgede anıt türünün **çeşitliliğini** hâlâ koruduğunu ve %68'inin işlevi olduğunu göstermektedir. Tescilli kültür varlıklarının %41'i özgün işlevini **sürdürmektedir**.

İşlevin korunması açısından en iyi durumdaki grup cami ve mescitlerdir. Bölgede tescilli ve günümüze ulaşan 27 cami/mescidin **tamamı** özgün işlevini korumaktadır. Koruma bakımından iyi durumdaki ikinci yapı grubu, medreselerdir. Kültür varlığı olarak tescilli ve günümüze ulaşan 14 medreseden 12'si, üniversite binası, eğitim merkezi, kütüphane, müze gibi özgün işlev ile ilişkilendirilebilir biçimde kullanılmaktadır. Darülhadis ve Kepenekçi Sinan medreselerinde onarım sürmektedir, Şeyh Ebül Vefa Medresesi'nin ise yalnız duvar ve kapısı günümüze ulaşmıştır.

Bölgede işlevini kısmen koruyan bir yapı grubu ise hanlardır: Alandaki 23 tescilli han/iş hanı yapısının 14'ü özgün ticari işlevini korumaktadır. Arap Hanı ile Demirtaş civarındaki birkaç yapı işlevsiz kalmıştır; Deveoğlu Hanı depo, Değirmen Hanı ise Marmara Belediyeler Birliği'nin idari binası olarak kullanılmaktadır. Doğu İşhanı ise günümüze ulaşamamış, yeri otoparka dönüşmüştür. Ticaret amaçlı kullanım özgün işlevin devamı olarak görülse de, hanlarda tespit edilen kullanım ve ağır müdahaleler endişe vericidir; bunlar, yapıların fiziksel olarak zarar görmesine neden olmaktadır. Atıl kalan hanlar, bakımsızlık ve yok olma tehdidi ile karşı karşıyadır. Bu bağlamda özgün işlevini yitiren ticari hanlara ilişkin geliştirilen stratejilere 7. maddede yer verilmiştir.

Süleymaniye'de kullanım konusunda en sorunlu yapı grubu, su yapılarıdır: (1) sarnıçlar, (2) çeşmeler. Alandaki 18 tescilli sarnıcın ikisi yok olmuş, dördü kalıntı, üçü işlevsiz, biri ise otel/işyerine dönüşmüştür; on sarnıcın yerinde tespiti mümkün değildir. Bölgenin arkeolojik değer barındıran sarnıçlarının erişilemez, durumlarının tespit edilemez olması kabul edilemez. Bu nedenle strateji çalışmasında sarnıçların **erişilebilir** olması, üzerine yapılaşma gelmemesi yönünde özel kararlar alınmış, ayrıntılarına madde 6, 6.1, 6.2.1 ve 7'de yer verilmiştir.

Alandaki 49 tescilli çeşmenin 14'ü işlevini korurken, 26'sı işlevsiz kalmış ve beşi yok olmuştur¹³³. Bölgede bazıları yüzyıllardır korunmuş çeşmelere ilişkin işlev ve bakım sorunlarının ise kısa vadeli müdahaleler kapsamında çözülmesi -İBB Miras tarafından onarılması ve işler hale getirilmesi- planlanmıştır. Ayrıca bu süreçte, aslında bitişik nizam ya da bir yapı parçası olarak planlanmış ancak kimlik ve bağlamından kopmuş çeşmelerin, imar planlarında 'etraflarının açılarak' görünür kılınmaları amacıyla öneriler geliştirilmesi gerekmektedir.

Bunların yanı sıra, günümüzde işlevi olmayan Unkapanı Değirmeni gibi önemli ve büyük yapı gruplarının yaşatılması için **işlev atamalarının** 'yerli'ye hizmet edecek esasta düşünülmesi de koruma adına önemli bir unsur olarak belirlemektedir.

(Kriter d) Bölgede, konut dışındaki korunması gerekli kültür varlıklarının yapısal sağlık durumları, konutlara kıyasla daha iyidir. Bu yapıların %49'u iyi, %26'sı orta, %10'u harap durumdadır¹³⁴. Harap durumda olan yapılar için acil koruma müdahaleleri, kısa vadeli stratejiler kapsamında geliştirilmiştir (Bkz. 7).

(Kriter d) Süleymaniye'de yapıların 'sağlamlık' durumları ile fiziksel özgünlük durumları genellikle örtüşmemektedir. Müdahaleler sonrası fiziksel özgünlük değerinden kayıplara uğrayan yapılar, toplam konut dışı yapı stokunun %30'luk kısmını oluşturmaktadır¹³⁵.

133 Has Odabaşı Çeşmesi, İMÇ inşaatı sırasında yok olmuştur. Sadrazam Seyit Hasan Paşa Çeşmesi, İÜ arsası içinde korunamamıştır. Yavuz Er Sinan Camii çeşmesi ile isimsiz iki çeşme de yol yapımı sırasında ortadan kaldırılmıştır.

134 Korunması gerekli kültür varlıklarının yapısal durumları değerlendirilirken, duvar, aydınlatma elemanı, heykel/anıt, kalıntı, meydan gibi kentsel öğeler dahil edilmemiştir. Aynı zamanda güncel tespiti yapılamayan veya inşaat halindeki yapılar da değerlendirme dışında tutulmuştur.

135 Alanda tescilli konut yapılarının dışındaki kültür varlıklarının %27'si fiziksel olarak özgün, %40'ı

Alandaki tescilli varlıkların korunma durumu, “fiziksel özgünlük” bağlamında incelendiğinde: Eğitim yapılarının birinci sırada yer aldığı görülür. Kültür varlığı olarak tescilli ve günümüze ulaşan 14 medreseden 10’u (%71’i) özgün veya az değişmiş (Evvel, Sani, Salis ve Rabi medreseleri vb.) durumda günümüzde varlığını sürdürmektedir. Medreselerin 3’ü büyük ölçüde yenilenmiştir (Süleymaniye Külliyesi Darülhadis ve Tıp medreseleri ile müze olarak işlevlendirilen Siyavuş Paşa Medresesi). 20. yüzyılın ilk yarısında yok olan ve 1977’de “yeri” tescil edilen Emir Medresesi ise son yıllarda yeniden yapılmıştır; bu bağlamda özgünlük değerlendirmesine alınmayan vakıf mülkü yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Tescilli eğitim yapıları arasında olan kütüphanelerin tamamı; okul, üniversite, sıbyan mektebi ve darülcerra yapılarının ise birçoğu fiziksel olarak korunmuştur.

Alandaki tescilli dinî alan/yapıların “fiziksel özgünlük” durumu incelendiğinde: 28 cami/mescitten 16’sının özgün/az değişmiş durumda korunarak günümüze ulaştığı, 8’inin büyük ölçüde müdahale gördüğü, 4’ünün yeniden yapıldığı tespit edilmiştir. Tescilli hazire ve türbelerin tamamı korunmuştur.

Süleymaniye’deki 22 tescilli han yapısının “fiziksel özgünlük” durumu incelendiğinde: Bunlardan sadece birinin (Arap Hanı) özgün, 9’unun az değişmiş¹³⁶ durumda günümüze ulaştığı; 9’unun büyük ölçüde yenilenmiş/müdahale görmüş olduğu, ikisinin yeniden yapıldığı, birinin ise yok olduğu ve yerine yeni bir yapı inşa edildiği tespit edilmiştir. Böylece bunların, işlevini koruduğu -ticari kullanım sürmekte olduğu- halde, fiziksel olarak zarar görmüş, mimari bütünlüğü korunamayan yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılardaki değişimin en önemli nedeni kontrolsüz/mevzuata aykırı müdahaledir; bu durum, yapı sahipleri ile kullanıcıların doğru ve yeterli bilgi/hassasiyete sahip olmadıklarına işaret etmekte; aynı zamanda alanda izleme, kontrol ve denetimin yetersiz kaldığını göstermektedir.

Su yapılarının “fiziksel özgünlük” durumu incelendiğinde: Yalnız 6 sarnıcın¹³⁷ yerinde tespiti yapılabildiği için belgeleme verisi sınırlıdır. Bu sarnıçların ikisi özgün ve içi az değişimle günümüze ulaşmış, biri (Kirazlı Mescid Sarnıcı) büyük ölçüde yenilenerek özgünlük değerini kaybetmiştir: Günümüzde otele dönüştürülen bir yapının altında kalan, geç Roma-erken Bizans dönemi sarnıcı, turistik faaliyetlerin özellikle anıtsal yapılarda kontrolsüz bir sürece dönüşebildiğini göstermektedir. Süleymaniye’de günümüze ulaşan tescilli çeşmeler, işlevlerini kaybetmiş olsa da günümüze fiziksel özgünlüğünü büyük oranda koruyarak ulaşmış bir yapı grubudur. 44 çeşmenin 31’i özgün veya az değişmiş, dokuzu büyük ölçüde yenilenmiştir. Elhac Halil Ağa Çeşmesi ise, yeniden yapılarak özgünlüğünü yitirmiş bir 19. yy çeşmesidir.

az değişmiş, %16’sı büyük ölçüde yenilenmiş, %8’i ise yeniden yapım veya yeni yapı inşaatı sonucunda özgünlüğünü tamamen yitirerek otopark alanına dönüşmüştür.

136 Bozkurt, Yemiş, Demirtaş, Kuveloğlu, Ali Paşa hanları, az değişmiş durumda günümüze ulaşan tescilli hanlar arasında yer alır. Ali Paşa Hanı, klasik dönem avlulu han örneklerinin alandaki tek örneğini temsil eder.

137 Bunlar, 470, 510, 535, 566 (36 ve 46 parsel) ve 988 adalardaki sarnıçlardır.

Çalışma alanındaki dinî yapı/alanların korunma durumu incelendiğinde: 28 tescilli hazirenin 26'sının, 16 tescilli türbenin 13'ünün, özgün veya az değişmiş olarak günümüze ulaştığı görülür. Hızır Bey Haziresi'nin ise yakın zamanda bakım-onarımı yapılmıştır. Helvai Yakup Efendi Türbesi'nin onarımı sürmektedir. İMÇ 2. Blok'un kuzeyinde, 2899 ada 5 parselde yer alan Şair Necati Bey ve Katip Çelebi Haziresi¹³⁸, çalışma alanı içerisinde özel mülkiyette bulunan tek dinî alandır. Süleymaniye özelinde, türbe ve hazirelerin diğer kültür varlıklarına göre daha iyi ve düzenli korunduğu anlaşılmaktadır.

Bunların dışında tespit edilen diğer önemli sorunlar ise, (1) kültür varlığı bazı yapı gruplarının restorasyonları sırasında 'dönemci'/'seçici' bir bakış açısıyla 19. yüzyıl eki ahşap yapıların kaldırılması, (2) uygulamalarda gereğinden fazla temizleme, söküm ve müdahale yapılması, (3) büyük bir yapı ya da yerleşkeye ait yapıların, kalıntıların ya da mimari öğelerin tekil/bağımsız olarak tescil edilmesi nedeniyle birbirinden farklı müdahalelere maruz kalması ve zaman içinde değişen parselasyon sınırları ile **bütünlüklerinin bozulmasıdır**.

(Kriter d) Süleymaniye'de yerüstü kültür varlıklarının yanı sıra, yeraltı kültür varlıkları da çeşitli koruma sorunları ile karşı karşıyadır. Bölgeye yönelik çeşitli kurumlarca gerçekleştirilen tespit ve bulguların paylaşıl(a)maması, böylece Kültür Varlıkları Envanteri'ne dahil edilememesi, sorunlardan birini oluşturur. Bu süreçte İstanbul Arkeoloji Müzesi envanterlerine erişilememiştir. Ayrıca, bölge arkeolojisine yönelik kazı ve araştırmaların (sondaj, georadar vb.) yetersiz olması, planlama çalışmaları için önemli bir sorundur. Ne yazık ki alana yönelik planların bazıları böyle bir öngörü ve hassasiyetten öte, var olan tescilli alanları göz ardı eden bir tutumla yürürlüğe girebilmiştir. Tüm Tarihi Yarımada'nın arkeolojik potansiyelinin bilinmesine karşın, her türlü zemin altı inşai uygulamayı kontrol edecek bilimsel ve yasal bir mekanizmanın henüz geliştirilmemiş olması, bir başka sorun olarak karşımıza çıkar¹³⁹. Envantere dayalı tespitler ve belgelemeye dayanılarak, rapor kapsamında yeraltı kültür varlıkları haritalanmıştır (Bkz. 5.3., Görsel 54). Yeraltı mirasının korunmasına ilişkin bir dizi koruma yaklaşımı önerilmektedir, bunlar madde 6-7'de ifade edilmiştir.

(Kriter e) Süleymaniye'nin korunmasında önemli bir diğer konu ise, mevcut yeni yapılar ve yapılacak olanlardır. Süleymaniye'de ada avan projelerinin ve tek yapı esaslı önerilerin incelenmesi süresince dokuya aykırı yapılar tespit edilmiştir, bunlar (1) geleneksel parsel sınırlarının birleştirildiği, (2) parsel içindeki bahçeli yapılaşma kurgusunun -tüm parselde yapı konuşlandırılarak- bozulduğu, (3) eğimden yararlanarak kat sayısı arttırılmış, (4) kaçak kat(lar) eklenmiş, (5) yapısal/mimari olarak alanın DM karakterine uygun olmayan nitelikte yapılarıdır. Bölgedeki **çevreye aykırı** yapılar, temel bir koruma sorunudur. Süleymaniye'de çevreye aykırılık, yapının kütle

138 İlk olarak 1942 tarihli Asar-ı Atika fişinde kayıt altına alınan, ardından 1961 tarihli GEEAYK kararıyla yasal koruma altına alınan hazire, iki mezardan oluşmaktadır.

139 Bölge arkeolojisinde kayıpların engellenmesi için KUDEB eşliğinde çalışacak yetkin ve yeterli bir ekip (arkeolog ve sanat tarihçilerden oluşan) hem istihdam sağlarken hem ülkemiz mirasının korunarak gelecek nesillere aktarılmasında etkin olacaktır ve uzun vadeli eylem planında yer alabilir.

ve/veya gabarisi ile sınırlı değildir. Yeni yapılar, açıklık düzeni, kütle-gabarileri, örtü biçimleri, saçak hizaları ve derinlikleri, bitiş yüzeylerinde kullanılan malzemeler, çatı eğim ve yükseklikleri gibi somut, fiziksel özellikleri ile alana aykırı olabilecekleri gibi, alana davet ettikleri ve alandan dışladıkları unsurlar ile de çevrenin bozulmasına etki etmektedir.

Alana yönelik her türlü planlamada bu yapıların yerine **alana uyumlu**, değer katan, yeni/çağdaş yapıların gelmesi öngörülmelidir. Süleymaniye'nin Dünya Mirası kimliğine uygun, çağdaş ve nitelikli yapıları alana davet eden, bu yönde gerekli standartları ve sınırlamaları içeren bir bakış açısıyla alana yaklaşmak, alanın çağdaş yaşam koşullarını sağlarken değerinin korumasına da yardımcı olacaktır. İBB Süleymaniye koruma çalışmaları kapsamında, bu yönde geliştirilen bir dizi karara madde 6.2. ve 7'de yer verilmiştir. Bu kararlar, çalışma ekibinin yanı sıra, ada avan proje revizyonu sürecine dahil olan tasarımcılar ve koruma uzmanları ile de tartışılmış, açıklamaları ve alandaki etkileri de ayrıca irdelenmiştir.

5.4.1. GELENEKSEL KONUT DOKUSUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda geleneksel konut dokusuna ilişkin değerlendirmeler öncelikle konut türlerinin belirlenmesi ve özelliklerinin incelenmesi, ardından envanter çalışmaları ışığında korunmalarına yönelik yapı esaslı sorunların yapı tespiti ve değerlendirmesi içeriğinde gerçekleştirilmiştir¹⁴⁰. Konut alanlarına ilişkin değerlendirmeler bölüm 5.4.'te yer alırken, konutlar özelinde sınırlanamayacak kayıplar vd. sorunlar ilgili başlıklarda ifade edilmektedir.

Süleymaniye'de geleneksel konut dokusu, bölgenin kimliğini ve üstün evrensel değerini tanımlayan esas unsurlardan birisidir. Eski fotoğraflar, tarihî haritalar ve bellek çalışmaları (Bkz. 5.1.), konut dokusunun tarihsel değişim süreci hakkında önemli bilgiler sunar. Fatih dönemi konut dokusunun kapsadığı alt türleri ve özelliklerini tarif eden İnalçık (2015: 79-81), konutları beş gruba ayırmıştır:

1) Hücre, oda, 2) Mahalle evleri, 3) Etraftan ayrılmış bahçeli evler ve "hâne-i kebîr" denilen geniş evler, 4) Konak ve köşkler (kasr), 5) Sultan ve yüksek makam sahiplerine ait yalılar.

Prof. Doğan Kuban (2005), geleneksel kent dokusunu şu şekilde tarif etmektedir:

1. Yapılar apartman değil evdir.
2. Evlerin büyük çoğunluğu bahçelidir. Bahçelerde büyük ağaçlar vardır.
3. Yapılar eşit yükseklikte değildir.
4. Sokak dokusunda sağır bahçe duvarı önemli fizyonomik bir öğedir.
5. Sokak kaldırımsızdır. Yürüyen insan içindir.

140 Konutların korunmalarına ilişkin alansal değerlendirmeler için Bkz. madde 5.4.

Genellikle sağır bir bahçe duvarıyla sokaktan ayrılan, bahçeli müstakil evler ve bitişik nizamlı, zemin katı dükkân olarak kullanılan evler, arazinin eğimine uygun olarak farklı yüksekliklerde inşa edilerek, topoğrafya ile uyumlu, organik bir kentsel doku oluşturmaktadır; Süleymaniye de bu geleneksel özellikleri ve çeşitliliği barındırmaktadır. Bölgede yalın evlerden nitelikli konaklara kadar geniş bir yelpazede bulunan konut çeşitliliği, -19. yüzyıl ahşap konutlarının baskınlığında- yakın dönemler ve yapım teknikleri ile çeşitlenmiş bir zenginlikte de ifade bulmaktadır.

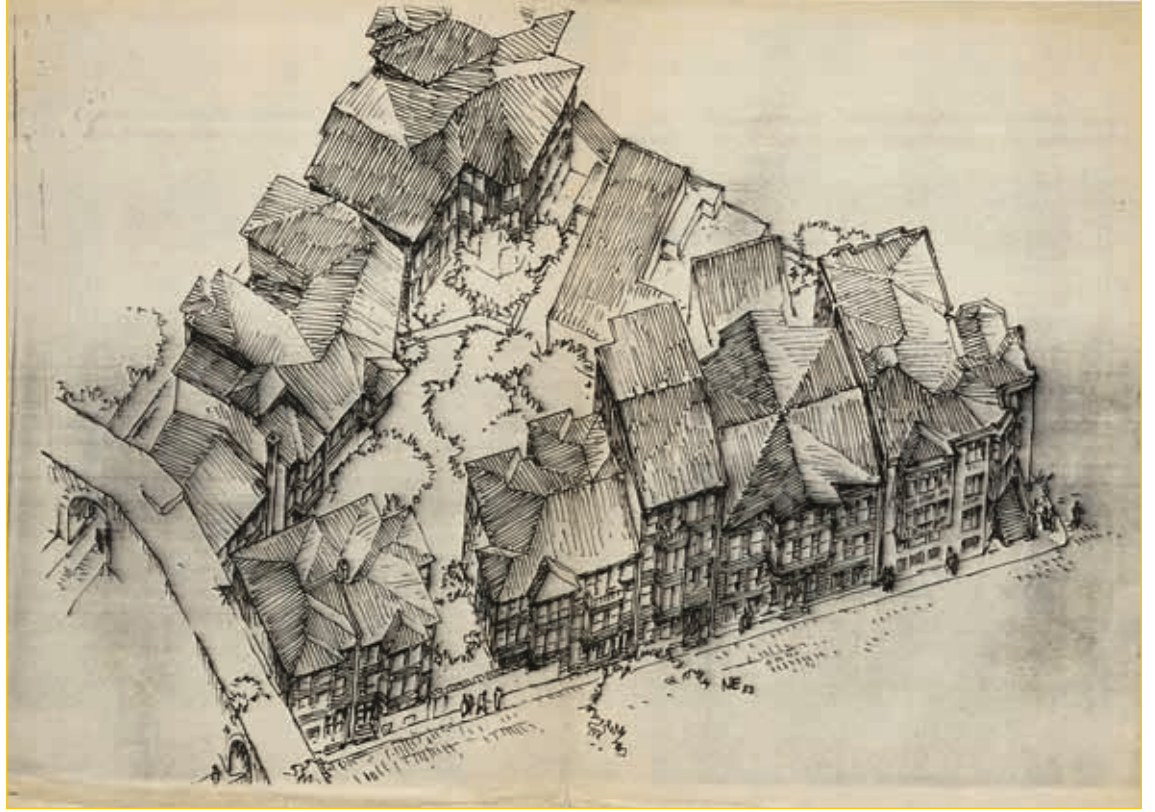
Süleymaniye ve Zeyrek bölgelerindeki geleneksel ahşap konutların karakteristik mimari özellikleri: Ortalama 2-3 katlı, kârgir -genellikle tuğla yığma- bir temel, ya da zemin kat üzerine oturtulmuş, cumbalı, kırma çatılı, ahşap yapılar olmalarıdır (Ahunbay, 2020: 195). Cumba, farklı biçimleriyle bütün konut yapılarında kullanılan bir mimari öğedir. Cephe düzenlerinin belirleyici unsurları, genellikle doluluk-boşluk oranları birbirine yakın, ortalama 1:1,5 veya 1:2 oranında dikdörtgen, ahşap düşey sürme (giyotin) pencerelerdir. Pencerelerin dışarıdan kafes veya kepenkle örtülü olduğu; pervaz, denizlik altı süslemeleri, kat silmeleri, köşe pervazları, saçak altı furuş ve kaplamaları gibi süsleme elemanlarının kullanıldığı görülmektedir. Yapı duvarları, içten ahşap bağdadi üzeri kireçli sıva, dıştan yatay yönde üst üste bindirilerek yerleştirilen ahşap cephe kaplama levhaları ile bitirilmiştir. Cephe kaplama levhalarının yükseklikleri 23-29 cm arasındadır. Ahşap yapılar, bitişiklikteki yapıdan harman tuğlasıyla örülü bir yangın duvarı ile ayrılmaktadır¹⁴¹. Çatı biçimlenişleri, genellikle bitişik nizamlı yapılarda beşik; ayrık nizamlı veya üç cephesi görülen yapılarda ise kırma çatı şeklindedir. Çatıların çeşitli biçimlerde çözülmesi ve kentin iklimine uygun olarak eğimlerinin fazla dik yapılmaması¹⁴², birbirinin manzarasını kapatmayan, heterojen bir doku oluşturmaktadır (Görsel 63). Bazı konutlarda, manzaraya açılan bir ahşap cihannüma ve balkon yapılmıştır. Konutların içleri ahşaptan yapılan yüklük, merdiven, koltuk altı silme ve furuşları, tavan süslemeleri, koltuk silmeleri, kapı, pencere, süpürgelik ve pervazlar; cephede ise ahşap konsollar, pervazlar, silmeler, denizlik altı süslemeleri, saçak altı silme ve furuşları gibi elemanlarla zenginleştirilmiştir. Saçak genişliklerinin ortalama 50 ila 85 cm aralığında yapıldığı; cumba ve saçak altlarında, genellikle ahşap çıtalı geometrik süslemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bölgede ahşap karkas sistemde 77 ev, 1 konak/köşk ve 1 müştemilat bulunur. Ayrıca 1 apartman+depo, 1 ev+işyeri de kaydedilmiştir.

141 Ahşap karkas ve kârgir duvarların birlikte kullanıldığı geleneksel yapım tekniği, döneminde arsının büyüklüğüne ve düzgün olmayan parsel sınırlarına uygun çözüm üretme imkânı ve uygulama kolaylığı sunmuştur. Kârgir temel üzerine ahşap yastık (kiriş), ana ve ara dikmeler, alt/üst başlık ve payandalardan oluşan ahşap karkas taşıyıcı sistem, depreme karşı dayanıklı, esnek, hızlı ve kolay bir yapı üretim sistemi olarak yaygınlaşmıştır. Bağdadi üzeri sıvalı duvar yapım tekniğinin, hem yapının yatay hareketlere karşı bir bütün olarak hareket etmesinde, hem de karkas elemanlarının nefes almasını sağlayarak taşıyıcı sistemin korunmasında önemli rolü vardır. Yapının estetik değerine katkıda bulunan her bir mimari öge, aslında yapısal bir sorunu çözecek şekilde uygulanmıştır. Bunun en güzel örneklerinden biri, köşelere yerleştirilen düşey pervazlardır. Ahşap cephe kaplamalarının birleşimini örterek hem estetik bir bitiş sağlar, hem de suyun taşıyıcı sisteme ulaşmasını engeller.

142 Geleneksel dokuda, çatı eğimlerinin ortalama %24-32'yi aşmadığı; bunun ahşap çatı konstrüksiyonu için yeterli olduğu ve çatı arasının yaşam alanı olarak kullanılmadığı gözlenir.

Görsel 63.

Bozdoğan (Valens)
Kemerî'ne bitişik
ahşap yapılar (Prof.
Nezih Eldem'in
eskizi, SALT arşivi).

Ahşap konutlara göre azınlıkta olan ikinci grup ise kârgir konutlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar örneklerine rastladığımız bu yapılar, geleneksel kütle oranlarını takip ederken, zemin katı dükkân olanların buralarda geniş açıklıklara sahip olduğu, üst katlarda kemerli pencereler de barındırabildikleri gözlenmektedir (Görsel 64). Kârgir taşıyıcı sistem yer yer demir elemanlar ile desteklenmiştir. Bu yapılar genellikle sıvalıdır, ancak alanda tuğla cepheli örnekler de bulunur. Sıvalı yapılarda Ankara sıvası (mozaik sıva) uygulanmış ya da düz sıva üstüne boya ile bitiş sağlanmıştır¹⁴³. Bezeme unsurlarında madalyon, rozet vb. elemanların kullanıldığı görülürken, zaman içinde geometrik formlara evrildiği tespit edilmektedir (Görsel 64-65). Bitiş yüzeyi tuğla olan yapılarda yüksek dayanımlı (ateş) tuğla kullanılmıştır, tuğla üstünde aslında koruyucu bir boya katmanına rastlanmaz.

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında geleneği devam eden bu kârgir yapılarda Neo Klasik'ten, I. Ulusal Mimari üsluba kadar geniş bir yelpazede 38 yapı tescillidir.

Çalışmalar kapsamında alanın 20. yüzyıl mirası, özellikle Cumhuriyet Dönemi için, çeşitli alt gruplarda ayrıca ele alınmıştır. Alanda, benzer mimari ve yapısal

¹⁴³ Ankara sıvalı (mozaik sıvalı) yapıların büyük bir bölümü 1940-1950'lere tarihlenebilecek bir onarıma işaret etmektedir. Erken dönem özgün sıvalarda dikromik etki genelde agre ve pürüzsüz yüzey oluşturularak nadiren renk pigmenti eklenerek elde edilirken, bu sıva teknikleri evrilerek modern mimaride renkli hamur ya da renkli piring kullanımı ile çeşitlenmiştir (Özer ve Çelik, 2021).

Görsel 64.
Süleymaniye'de
a. b. siva ve boyalı
ve c. d. Ankara sıvalı
kârgir konutlara
örnekler (KMKM ve
Özer arşivi).

Görsel 65.
Süleymaniye'de
tuğla cephe kârgir
konutlara örnekler
(KMKM ve Özer
arşivi)

Görsel 66.
Bölgede günümüze
ulaşan 1940
ile 1950'lere
tarihlenen yapılar
kârgir+betonarme
konutlar (KMKM
Arşivi)

özelliklere sahip, yaklaşık 20 yıllık dönemlerde incelenen¹⁴⁴ alt gruplardan özellikle 1940 ile 1950'lere tarihlenenler kaliteleri ile öne çıkmaktadır.

Bunlardan ilki, 1940 ile 1950'lere tarihlenen yapılar, Süleymaniye'de genelde iki ya da üç katlı, yalın mimari kurguları ve yapısal çözümleri nedeniyle çevre ile uyumlu geleneksel yığma+betonarme konutlardır. Bu yapılar taşıyıcı sistem açısından bir ara dönemi tarifler: Betonarme sistem orta ve alt gelir grupları tarafından da kullanılmaya başlanmış, yapılar hâlâ geleneksel yığma sistem esasında üretilirken betonarme elemanlar ile desteklenmiştir. Çıkmalı ya da çıkmasız tasarlanan bu yapılarda açık çıkmalar -balkonlar- bazı örneklerde bitişlerinde dönüşler ile erken modern çağrışımlar barındırır. Cephenin doluluk-boşluk oranları geleneksele yakındır (Görsel 66). Bu yapılarda kullanılan geometrik formlar nedeniyle Art-Deco etkisinden bahsedilebilir, ancak alanda Art-Deco olarak tanımlanabilecek örnekler azınlıktadır

144 Bu gruplar, bölgenin komşuluğunda da karşılığını bulmaktadır (Özer ve Çelik, 2021: 42-54).

(Görsel 67). Bu yapılarda doğramalar kapılarda ve varsa dükkân cephelerinde demirdir. Demir elemanlarda yalın geometrik formlar kullanılmıştır, yer yer zengin bezeme düzenleri geliştirilmiştir. Bitiş yüzeyleri sıvalı ve renklendirilmiştir, pencere açıklıklarında yalın söveler ile bitiş sağlanmıştır. Bu dönem yapılarının bazıları estetik değerleri ile öne çıkarken bu dönem yapılarının büyük bir bölümü kullanılan teknoloji nedeniyle belge değerine sahiptir. Süleymaniye’de bu niteliklerde olan dört yapının tescil önerisi yapılmıştır.

Süleymaniye’de konutların korunması, ‘yaşam’dan bağımsız düşünülemez. Prof. Doğan Kuban’ın 1970’lere kadar korunduğunu belirttiği, Prof. Nezih Eldem’in ‘insanlı’ ifadesiyle korunması için çabaladığı DM olarak tanımlanan Süleymaniye bir yaşama alanıdır. Konutların yaşatılmasındaki alansal değerlendirmeler madde 5.4.’de ifade edilmiş, çözüm önerilerine madde 6’da yer verilmiştir. Bunların dışında yapı bazlı incelemelerde Süleymaniye’de konutlarına yönelik alanda tespit edilen koruma sorunları şu başlıklarda sıralanabilir¹⁴⁵:

- (a) **Kayıplar**: yıkım, yakma veya ‘sahtesi’nin¹⁴⁶ yapılması
- (b) **İşlev sorunları**: işlevsiz kalma, özgün işlevini yitirme, kötü kullanım
- (c) **Mülkiyet**: ‘sahipsiz’ kalma
- (d) **Yetersiz veya niteliksiz müdahaleler**, onarımlar

(a) Sorun sıralamasında öncelikle ifade edilen kayıplar bölgenin genel sorunlarının da başında gelmektedir. Yapılan araştırma ve incelemeler bu özelliklerin bazı değişimlerle 2000’li yıllara kadar korunduğunu, yenileme ilanı ardından 2006’dan başlayarak kayıpların arttığını ve günümüz koşullarına ulaşıldığını göstermektedir (Bkz. 4.3, 5.4, 5.4.1.). Kayıp kültür varlıklarının %62’si konuttur. Günümüze ulaşan 408 tescilli, korunacak kültür varlığı konutun yapısal sağlamlık durumları ise %50’si iyi, %25’i orta ve %25’i ise içinde yaşanmayacak derecede haraptır. sağlamlık durumu iyi olarak nitelendirilenlerin %56’sı yeniden yapılmıştır; özgünlük-sağlamlık bağlamında değerlendirilemez. Günümüze ulaşan tescilli konutların **yalnız 56’sı özgün**, 176’sı az değişmiştir; özgün olanların 40’ının harap durumda olduğu düşünülünce, özellikle **ayakta olan ve az sayıda günümüze ulaşan özgün konutların korunması için acil önlem alınmalıdır**.

(b) Mimari özellikleri ve yapı türü çeşitliliği bakımından alanın kimliğinin ağırlıklı unsurları olarak tanımlanabilecek konut yapılarının ayakta olanlarının büyük kısmı günümüzde kullanılmamaktadır (Görsel 67-69, Bkz. 5.6.). Güncel envanter çalışmalarına göre, Süleymaniye Yenileme Alanı içerisinde 123 adet tescilli kültür

¹⁴⁵ Metinde yer verilen sorunların dışında depremsellik konusu ayrıca bir çalışma olarak uzmanlarca ele alınmalıdır.

¹⁴⁶ Yeniden yapım süreçleri koruma müdahalelerin uygulanamaz olduğu durumlarda bir yaklaşım olarak önerilebilir. Mimari koruma, ürünün belge değerini ve özgünlüğünü, gelecek nesillere aktarılmasını hedeflerken, bu içerikteki eylemlerin taşıyıcı sistemi ona yönelik bilgiyi dışında tutması önerilemez. Taşıyıcı sistem tüm diğer unsurlar gibi gerekli koşullarda modern teknikler ile desteklenebilir, yetersiz kalması durumunda güçlendirilebilir; ancak tümüyle başkalaştırılması bilimsel olarak kabul edilemez. Doğan Kuban’ın sahtecilik ifadesinden yola çıkarak ‘sahtesi’ kelimesi, binanın yıkılıp yerine onun görünümüne yakın başka bir betonarme binanın yapıldığı süreçleri tariflemek için kullanılmıştır.

Görsel 67.

a. 2017'ye kadar konut işlevini sürdürmesine rağmen bugün işlevsiz olan 564 ada 22 parseldeki ahşap yapı, b. 2005'ten beri işlevsiz olan 489 ada 6 parseldeki ahşap yapı (KMKM arşivi).

Görsel 68.

Kirazlı Mescit Sokağı üzerinde, a. 2014'ten günümüze işlevsiz olan 572 ada 17 parseldeki yapı. b. 2016'dan günümüze işlevsiz olan 572 ada 13 parseldeki yapı (KMKM arşivi)

Görsel 69.

a. 2017'ye kadar kısmen işlevini sürdürmesine rağmen bugün işlevsiz olan 514 ada 11 parseldeki kârgir yapı, b. 2009'dan beri harap ve metruk durumda olan 610 ada 2 parseldeki kârgir yapı, c. 10 yıldan uzun süredir kullanılmayan 963 ada 9 parseldeki kârgir ikiz ev (KMKM arşivi).

Görsel 70.

566 ada 7 parselde yer alan Kayserili Ahmet Paşa Konağı'nın iç ve dış görünüşleri (KMKM arşivi)

varlığı günümüzde kullanılmamaktadır; bu yapıların 58 adedi sivil mimarlık örneği konutlardır. Korunması gerekli konut dokusunun işlevsiz kalması, bakımsızlığa ve hızlı bir tahribat sürecine işaret eder. İşlevin yitirilmesi, yapısal sorunların yanı sıra oluşturduğu güvensiz alanlar ile alanın kimliğini ve “yerin ruhunu tehdit eden” bir unsurdur¹⁴⁷ (Bkz. 6., 7.). Bu terk edilmiş konutların içinde yapısal durumu iyileştirilmiş veya rekonstrüksiyona uğramışların da bulunması Süleymaniye’de güven, aidiyet ve sahiplenme sorunlarına işaret ederken, alanda genel bir dönüşüm ve değişim eğilimi olduğunu da göstermektedir.

(b-c) Tescilli ve işlevsiz -ahşap- sivil mimarlık örnekleri arasında en önemli örneklerden biri, Kayserili Ahmet Paşa Konağı’dır (Görsel 70). Konak, Süleymaniye DMA içerisinde korunmuş durumda günümüze ulaşan en nitelikli 19. yüzyıl ahşap sivil mimarlık örneğidir¹⁴⁸; bulunduğu sokağa da adını vermiştir. Tarihi Yarımada’nın bütünüyle “Kentsel, Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı” ilan edildiği 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı karar bu binada alınmıştır. İstanbul’da bütüncül kentsel koruma yaklaşımının göstergesi olan bu tarihi karara ev sahipliği yapması, yapının aynı zamanda kent hafızası ve koruma tarihi içerisindeki önemini göstermektedir. Konak, elli yılı aşkın süre boyunca, Koruma Kurulları, KUDEB gibi kamu kurumları aracılığıyla “kamu hizmetinde, kamu yararına” kullanılmış; İstanbul’un koruma tarihinde önemli yer tutmuş; tarihi yapı sahipleri ve kullanıcıları tarafından iyi bilinen ve başvurulmuş bir resmi merkez niteliğinde olmuştur¹⁴⁹. Günümüzde niteliğine uygun bir kullanımdan

147 DMA içerisindeki metruk/işlevsiz yapılar (Bkz. 3.), ahşap mimari mirasın korunmasını tehdit etmekte; yönetim planı kapsamında “**ahşap evler acil eylem planı**”nın üretilmesinin ve uygulanmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

148 Konağın gerek dış cephesinde kullanılan ahşap mimari elemanlar ve süslemeler, gerek içerisindeki zengin bezeme programı (*kalemişleri, sıva üstü duvar resimleri, tavanlardaki tuval üzeri yağlı boya süslemeler, çeşitli geometrik biçimlerde ahşap çatalı tavan ve alçı tavan süslemeleri, ahşap işçiliği ve mimari detayları*), yapının mimari ve sanatsal değerini ortaya koymaktadır.

149 Konağın bu süreçte düzenli bakım-onarımı yapılmış; uzun yıllar sağlam durumda ayakta kalması için gerekli önlemler alınmıştır. İBB KUDEB (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü) tarafından, 2006-2022 yılları arasında buranın bakım-onarım işleri, duvar ve tavan bezemelerinin konservasyonu gibi işlemler, teknik uzmanların denetiminde, Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarının sunduğu bilimsel veriler doğrultusunda, Ahşap ve Taş Atölyelerinde görevli ustalar tarafından, kurumun öz kaynaklarıyla gerçekleştirilmiştir. Konağın yakınında, günümüzde İBB Kültür Varlıkları Dairesine bağlı birimler (İBB KUDEB ve KMKM hizmet binaları) ve İstanbul’un Tarihi Alanları Alan Başkanlığı ofisinin de bulunması, bölgede koruma adına devam eden kamu hizmetlerinin birer parçasıdır. Süleymaniye gibi önemli bir

Görsel 71.

Kötü onarımlar ile özgün mimarisi zarar görmüş kültür varlığı konut yapıları (KMKM arşivi)

mahrum edilmiş olması ise kabul edilemez. Kira sözleşmesinin bitmesinin ardından yeni kira içeriğinde anlaşılammaması vb. sebeplerle bina boşaltılmış; ardından mülk sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü bir yılı aşkın süredir yapıya yeni bir işlev atamamıştır.

(c) Bu örneğin yanı sıra sahipsiz bırakılarak, yok olma sürecine giren yapılar da alanın korunması için temel bir sorun oluşturmaktadır. Süleymaniye’de harap durumda olan bu kültür varlığı konutların özel mülkiyette olanları %7’si vakıf mülkiyetinde, %35’i özel mülkiyette, %58’i ise tüzel kişiliktedir. Bu yapıların şahıs mülkiyetinde olanları, tekil korunma sorunlarını temsil ederken, tüzel kişilikte olanları alanın bütüncül korunmasına yönelik bir soruna işaret etmektedir. Tarihî alanlarda mülkiyetin tek bir aktöre geçmesi, kentin doğal çeşitliliği ile örtüşmemektedir. Ayrıca tek bir aktörün koruma sürecine katılım ve yaklaşımı, fiziksel olduğu kadar sosyal yapının korunması bakımından da sakıncalar barındırmaktadır. Süleymaniye’nin korunması için çeşitliliğin, mülkiyet içinde var edilmesi, orta ve uzun vadeli stratejiler kapsamında ayrıca değerlendirilmiştir (Bkz. 7).

(d) Konutların yeterli bakım-onarım görmemesi ya da yanlış onarımlara uğramasının (Görsel 71) yanı sıra, harap durumda olanların askıya alınmaması da Süleymaniye’nin korunması için önemli bir sorun teşkil etmektedir (Görsel 69).

Kültür varlıklarının kullanılabilir durumda olması, sağlam durumda geleceğe ulaşmalarında önemli bir etken olduğu kadar; içinde bulundukları kentsel dokunun yaşamasına ve korunmasına da katkı sağlar. Süleymaniye’de güncel envanter verileri (Bkz. 5.3.), kentsel dokuda oluşan boşlukların ve ayakta oldukları halde kullanılmayan yapıların, alanın yaşanabilir bir yer olmasını zorlaştırmakta ve kimlik değerlerinde kalıcı zarara yol açmakta olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, işlev stratejilerinin belirlenmesinde, gerek günümüz koşullarının iyileştirilmesi, gerek uzun vadede bu işlevlerin sürdürülmesini tehdit edebilecek diğer unsurların etkilerini azaltıcı/yok edici tedbirlerin geliştirilmesi faydalı olacaktır (Bkz. 6., 7.).

koruma alanında, bu tür kamusal işlerin devamlılığı ve bir arada oluşu, toplumsal bilinç ve farkındalık açısından da önemli bir rol oynamaktadır.

5.4.2. GELENEKSEL TİCARET VE ÜRETİME İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Süleymaniye 'Yenileme Alanı'nda geleneksel ticaret ve üretime ilişkin değerlendirmeler, tarihsel bağlamda alanın ticari ve üretim alanı kurgusunun gelişim sürecinin değerlendirilmesi, öne çıkan üretimlerin tespiti, mevcut ticari faaliyetlerin ve üretim alanlarının dağılımı ve geçmiş ile olan ilişkisi, alansal korunmasına yönelik değerlendirmeler ile tek yapı esasında ticaret ve üretim yapılarının korunma süreçlerinin değerlendirilmesi içeriğinde gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı kentlerinde ticaret, sokaklarda sıralanan dükkânların yoğunlaştığı alanlarda gelişirken, dükkânların birlikteliği arasta, bedesten ve han gibi özelleşmiş yapıları oluşturmaktadır. Fatih'in inşa ettirdiği bedestenler ve bunların çevresinde gelişen dükkânlar, hanlar ve ticaret yapıları sonraki yüzyıllarda nüfus artışıyla genişleyen mahalleler sebebiyle şehrin birçok yerine uzanmıştır.

Osmanlı dönemi İstanbulu'nda yoğun ekonomik faaliyetlerin görüldüğü iki bölge bulunmaktaydı: Bunlardan biri ticaret için doğal bir iskân alanı olan Eminönü¹⁵⁰ ile Unkapanı iskeleleri arasında, Haliç boyunca uzanan akstır. Bir kısmı proje alanına dâhil olan bu ticaret bölgesi, Osmanlı döneminde çeşitli meslek kolları tarafından üretim atölyeleri ve satış için kullanılan dükkânlarla doludur. Bu bölgede; iskele çalışanları, kayıkçı, hamal ile fırın, değirmen, börek ve çörekçilerin yanı sıra; kahve ve tütün satıcıları, berber ve çamaşırcılar gibi çeşitli kolların da bulunduğu; bölgenin çeperinde ise işçiler, zanaatkarlar ve tüccarların yaşayabileceği hanlar ve bekâr odalarının olduğu bilinmektedir (Faroqhi, 2017: 289)¹⁵¹. Süleymaniye Külliyesi'nin batısında yer alan medreseler (Evvel ve Sani, Tıp Medresesi) ile Sıbyan Mektebi altındaki kısımda bir sıra dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlar Tiryaki Çarşısı adıyla bilinmektedir¹⁵². Caminin doğusundaki avlu duvarı ve Darülhadis Medresesi'nin altında eğitim dolayısıyla oluşmuş tonozlu mekânlar ise Dökmeciler Çarşısı diye tanınmaktadır (Akalin vd., 2019: 139)¹⁵³. Dökmeciler çarşısının yanında Kantarcılar Çarşısı, onun yanında ise Kutucular çarşısının var olduğu bilinmektedir¹⁵⁴. Öte yandan Vefa Hanı ve Mercan Hanı olarak adlandırılan mekânların, ayakkabı üretimi

150 Eminönü, Bizans döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de tüccarların iş yaptığı bir liman semti olarak kullanılmıştır. Yoğun iş yüküne cevap verebilmek amacıyla limanın arka tarafında hanlar ve çarşılar konumlanmıştır (Bilecik, 2002: 769).

151 Bakırcıların da, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Süleymaniye ve Unkapanı civarında bulunduğu aktarılmaktadır (Akalin vd., 2019: 118).

152 Tiryaki çarşısının içerisinde afyonculara ait dükkânlar (afyonun satılması yasal olan zamanlarda) bulunmakta ve tiryak, kahve, çay, tütün, afyon, esrar gibi keyif verici maddeler satılmaktaydı (Delice, 2023: 23).

153 Dökmeciler esnafının, günümüzde Dökmeciler Hamamı olarak bilinen hamamın civarında oldukları aktarılır.

154 Kaynaklara göre, tabaklar, tablalar, çeşitli amaçlarla kullanılan kutular ile fırın küreği gibi eşyalar bu çarşıda üretilip satılmaktaydı. Öte yandan çömlek, testi, kumbara, güveç, ibrik vb. gibi eşyaların da satışının yapıldığı Çömlekçiler Çarşısı'nın, Mahmudpaşa'da yer alan Nalbur Çarşısı'ndan Kutucular Çarşısı'na giden sokakta olduğu bilinmektedir. Mercan Yokuşu'nun başından sonuna kadar olan yerde ise Terlikçi Çarşısı bulunmaktaydı (Taner, 2009: 157-161; Delice, 2023: 23). Süleymaniye Külliyesi'nin yakınında Tahtakale'nin ilerisindeki çarşıda madeni hammaddeden üretilen ürünlerin atölye ve satış dükkânları bulunduğu bilinmektedir. Bu dükkânlarda havan, kantar, gülabdanklık, tas, âlem parmaklık, terazi, mangal, sahan, tepsi, mağrapa, mum makas, takatuka, buhurdan kapı kilit ve halkaları gibi eşyalar satılır (Delice, 2023: 35).

ve satışı için kullanılan dükkânları barındırdığı anlaşılmaktadır (Faroqhi, 2017: 177). Ayrıca Şehzadebaşı Caddesi ve Vezneciler arasında da dükkânların oluşturduğu arasta niteliğinde revaklı bir çarşı bulunduğu bilinmektedir (Dbist, 1994: 156-157). 19. yüzyıl sonlarında sosyal yapıdaki değişimle birlikte hanlar iş yerlerine ve bürolara dönüşerek ticaret hayatında bu şekilde konumlanmışlardır (Köroğlu, 2004: 23-35).

Cumhuriyet ile birlikte, 1940'larda Vezneciler'de üniversite fakülte binalarının yapılmasıyla öğrenci yurtları kurulmuş, uygun fiyatlara kiralanabilen eski evlerde öğrenciler yoğunlaşarak kahveler, kıraathaneler, aşevleri, aşçı dükkânları, kırtasiyeciler gibi hizmet ve ticaret işlevleri artmıştır. İMÇ'nin inşası ile buradaki konut dokusu yerini yavaş yavaş ticarete bırakmıştır. Bu süreçte ticari faaliyetlerin yayılma eğilimi, Süleymaniye'nin geleneksel konut alanlarında dönüşüme neden olurken, geleneksel üretimin terki de bir sorun olarak alanda belirir (Bkz. 4.3.).

Yenileme Alanı içerisinde korunması gerekli kültür varlığı olarak kayıt altına alınan 200 adet ticaret yapısının %13'ü depo, depo-sıra dükkân, dükkân/işyeri, fırın, han, iş hanı, kervansaray gibi tamamen ticaret, %87'si ise ticaret ile birlikte başka bir işlev kategorisinin de yer aldığı karma (apartman-depo, apartman-dükkân/işyeri, cami-dükkân/işyeri, depo-idari bina vb.) anıt türlerini içermektedir. Bu tescilli ticaret yapılarının %45'inin ticaret işlevini sürdürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca kentte bulunan altı tescilli kervansaraydan biri (Şehzade Külliyesi'ne ait) çalışma alanında bulunur.

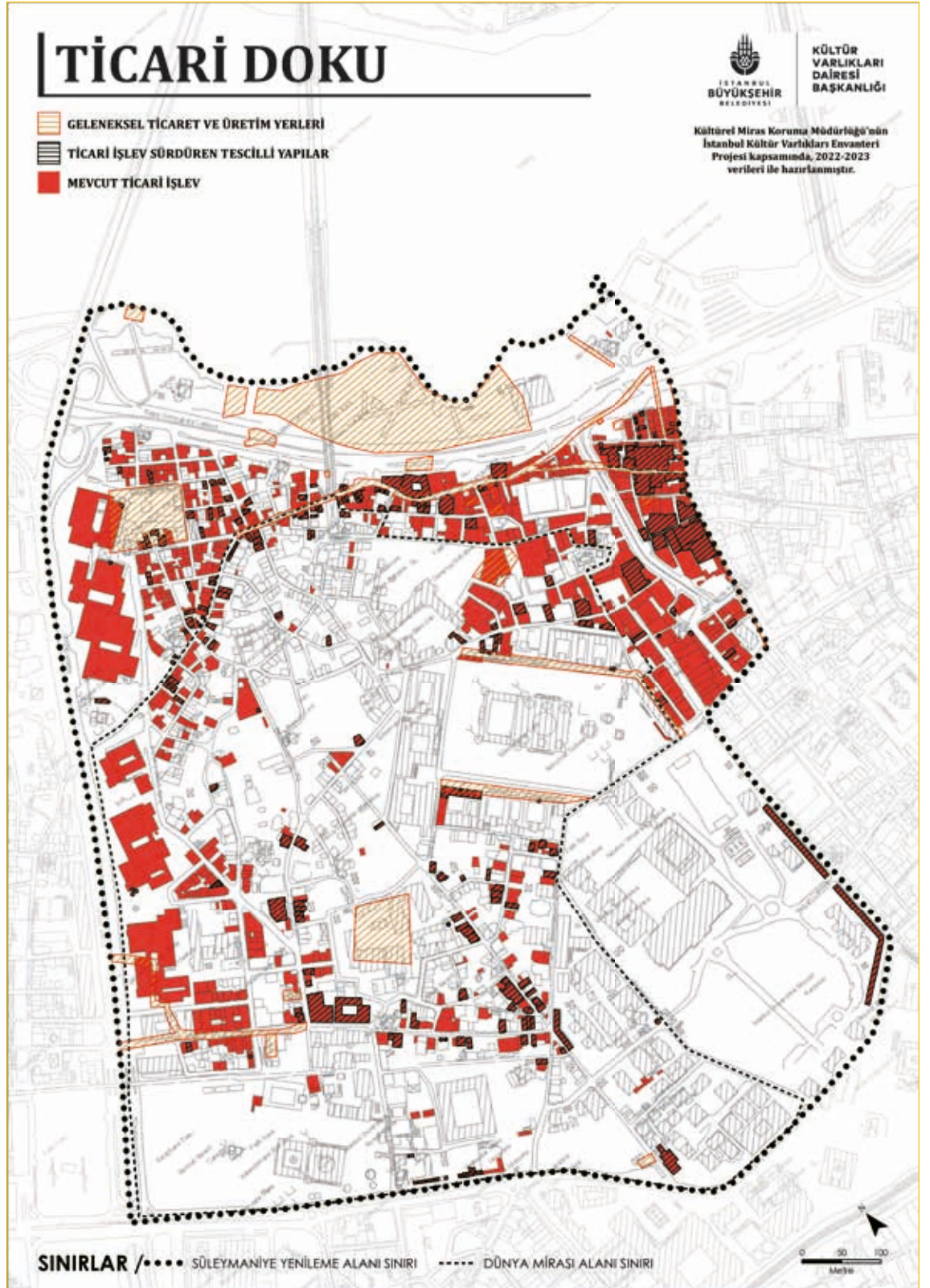
Yenileme alanında tescilli 310 kültür varlığının, -özgün kullanımından bağımsız olarak- günümüzde ticari işleve sahip olduğu tespit edilmiştir. 56 parselde (%18) tescilli yapı yok olmuş, yeri otoparka dönüşmüştür. Günümüzde ticari amaçla kullanılan yapıların sadece %42'sinin **özgün işlevi ticarettir**. Bunun dışındakiler barınma, eğitim gibi farklı işlevlerin veya kayıp eserlerin yerine gelen ticari kullanımlardır.

Alandaki mevcut ticaret dokusunun Sarıdemir, Demirtaş, Kalenderhane, Hoca Gıyasettin ve Süleymaniye mahallelerinde; Süleymaniye Külliyesi sıra dükkânları, Direklerarası sıra dükkânları, İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü çevresinde Bakırcılar ve Fuatpaşa caddeleri üzerindeki sıra dükkânlar, Hanlar Bölgesi, Küçükpazar Caddesi, Kible Çeşme Caddesi civarında yoğunlaştığı görülür (Görsel 72).

Bölgedeki geleneksel üretimin ve ticari hayatın ve onu destekleyen tüm ticari, kültürel vb. faaliyetlerin, donatıların korunması Süleymaniye'nin DM niteliğindeki konut dokusunun yanı sıra, Tarihi Yarımada'nın kent kimliğinin korunması için önemlidir.

Tarihsel gelişimi içinde limanları ve çevrelerinde gelişen ilişki ağları ve ticari faaliyetleri ile İstanbul, yaşayan bir kent kimliğini sürdürmüştür. İstanbul'un kimliğinin temel unsurlarından olan bu ilişkilerin süregelmesi ve korunması, ulusal ve uluslararası önem arz eder. Bu esastan yola çıkarak, geleneksel ticaret alanlarının ve üretiminin korunması için stratejik öneriler getirilmekle birlikte, Süleymaniye'de

Görsel 72.
Süleymaniye
Yenileme Alanı'nda
tescilli mevcut
ticari işlevlerin
ve çeşitlenmenin
gösterildiği
haritalama çalışması
(İBB KMKM, 2023)

Görsel 73.

Özgün işlevlerini sürdüremeyen, günümüzde metro hattında kalan 548 ada 12 parselde yer alan kayıp ticaret yapılarının a. 1990lar ve b. 2022 (KMKM Arşivi) yıllarına ait fotoğrafları

anıt türleri incelendiğinde, mevcut tescilli ticari yapıların %50'sinin barınma işlevinden ticari işleve dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu durum göz önüne alınınca **ticaretin sınırlandırılması gerektiği**; 'geleneksel' olarak var olmadığı alanlara kontrolsüz yayılmasının da önlenmesi gerektiği tespit edilmektedir¹⁵⁵.

Korunması gerekli ticari özgün kullanıma sahip kültür varlığı yapılara ilişkin sorunlar ise konutlar ile benzerlik taşırlar:

- (a) **Kayıplar:** Yıkım, yerine yeni yapı yapma nedeniyle oluşan kayıplar.
- (b) **İşlev sorunları:** özgün işlevinde değişim, işlev yitirme.
- (c) **Mülkiyet sorunu:** -
- (d) **Yetersiz veya niteliksiz müdahaleler,** onarımlar olarak sınıflandırılabilir.

(a) Süleymaniye bölgesinde korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli, özgün işlevi ticaret olan yapıların 66 adedi günümüze ulaşamamıştır (Görsel 73). Bu değerler göz önüne alındığında, alandaki ticaret olarak tescillenen yapılarının %33'ünün yok olduğu, ayakta kalanların çoğunlukla kullanılmakta olduğu tespit edilmektedir.

(b) Bölgedeki özgün ticari yapıların korunmasına ilişkin bir önemli konu ise özgün işlevlerin değiştirilmesi ve terkler olarak ifade edilebilir. Tescilli ve günümüze ulaşan ticaret yapılarının %55'i özgün işlevini kaybetmiştir. Alandaki önemli endüstri tesislerinden olan Unkapanı Değirmeni birimlerinden (değirmen, silo, trafo, lojman, baca, vb.) bazıları yok olmuş; günümüze ulaşanları ise atıl kalmıştır. Bu işlevsiz kalma durumu, sadece yapısal değil sosyal ve kentsel doku ölçeğinde bir kaybı tanımlar.

155 Bu bağlamda geliştirilen stratejiler için Bkz. 6., 6.1. ve 7.

Görsel 74.

Fiziksel özgünlüğünü koruyamayan ticaret yapılarının, 515 ada 10 parselde (a.1981; b. 2022, KMKM Arşivi); 466 ada 16 parselde (c. 1987; d. 2022, KMKM Arşivi)

Görsel 75.

Fiziksel ve işlevsel özgünlüğünü sürdüren 562 ada 17 parselde yer alan ticaret yapısı (a. 1977; b. 2022, KMKM Arşivi)

(c) Süleymaniye bölgesinde korunacak kültür varlığı niteliğindeki özgün ticari işlevli yapıların %75'i özel/şahıs, %13'ü vakıf, %3'ü tüzel¹⁵⁶ ve %9'u hisseli mülkiyettedir. Mülkiyet çeşitliliği barındıran bu yapı, ticari hayatın devam ettiğini gösterirken, katılımcı koruma modellerinin uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Alanda, özel mülkiyetteki yapılar %75'lik oranla ağırlıklı grubu oluştururken, bunlara ait 192 yapıdan yalnız 12'si harap durumdadır. Bunların dışında vakıf mülkiyetindeki 33 yapıdan yalnız ikisi harap durumdadır, mülkiyetin parçalı/çoklu olduğu %3'lük hisseli yapı grubunda hiç harap yapı yoktur. Bu sonuçlar, ticari yapıların korumalarında 'sahiplenme' ya da bakım sorunu olmadığını göstermektedir.

156 Kayıtlarda hâlâ KİPTAŞ olarak ifade edilen mülkiyet grubudur.

Görsel 76.

'Niteliksiz onarım' görmüş 562 ada 26 parseldeki yapı (a. 1990lar; b. 2022, KMKM Arşivi) ve 'Restorasyona uğramış' 574 ada 17 parseldeki yapı (c. 1970'ler; d. 2022, KMKM Arşivi).

(d) Ticari yapıların korunmasında en sık rastlanan sorun şüphesiz niteliksiz müdahalelerdir (Görsel 74). Mevcut tescilli ticari yapıların yalnız altısı fiziksel olarak özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmıştır¹⁵⁷ (Görsel 75); taşıyıcı sistemleri taş veya tuğla yığmadır¹⁵⁸. Tescilli ve günümüze ulaşan ticari yapıların %35'lik bir bölümü, taşıyıcı sistemlerinde betonarme ve çelik karkas ile müdahale görmüştür (Görsel 76). Bu müdahalelerin bir bölümü tümüyle mevzuata aykırıdır, yapıların kimliğini ve bütünlüğünü bozmuştur. Bu durum, yapı sahipleri ile kullanıcıların doğru ve yeterli bilgi/hassasiyete sahip olmadıklarına işaret etmekte; aynı zamanda alanda izleme, kontrol ve denetimin yetersiz kaldığını göstermektedir. Alandaki bazı örnekler ise bilimsel restorasyon süreçleri ardından günümüze ulaşmış ve değerlerini korumuştur.

Bölgedeki ticari yapıların korunması, yapıların geleneksel ve özgün işlevlerinin devamlılığını sağlayacak planlama yaklaşımları geliştirilmesi, kaçak müdahalelerin engellenmesi, ticari hayatı destekleyecek konut alanlarının yaşatılması, turizme yönelik dönüşümü kısıtlayacak önlemler alınması ile mümkün olabilir. Bu yönde geliştirilen stratejiler için bkz. 6. Ayrıca yapıların her biri proje kapsamında değerlendirilmiş, koruma müdahalesine esas olabilecek ölçekler belirlenmiştir (bkz. 6.2.1).

5.4.3 GÜNÜMÜZE ULAŞAMAYAN (KAYIP) KÜLTÜR VARLIKLARI VE BOŞLUKLAR

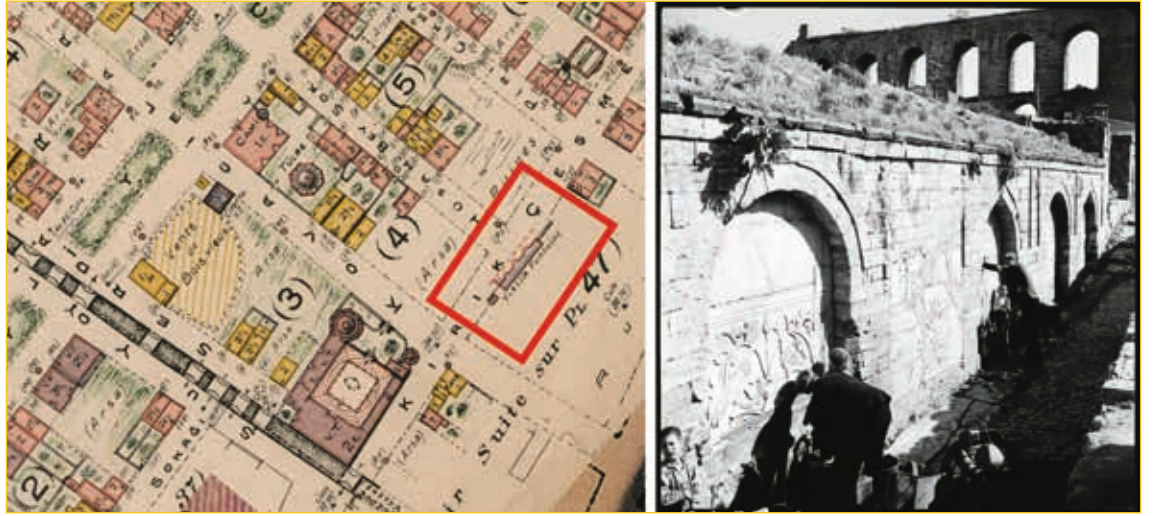
Süleymaniye için önemli bir koruma sorunu, günümüze ulaşamayan (kayıp) kültür varlıkları ve boşluklardır (Bkz.5.4.). Kayıp kültür varlıklarının tespiti ve kayda alınması, bu kayboluş sürecinin tanımlanması ve irdelenmesi, kayıpların ve bunların yarattığı boşlukların alanda oluşturdukları sorunların saptanması ve bu yönde çözüm önerileri getirilmesi amacıyla bu değerlendirme çalışmaları yürütülmüştür.

Günümüze ulaşamayan kültür varlıklarının izinin sürülmesi: Alanın kimliğini doğru verilerle ortaya koyma, korunmuş bir bileşeni varsa tescil sürecini başlatma ve gelecek bilimsel araştırma çalışmaları için bugüne kadar keşfedilmeyen arkeolojik değerine ışık tutma imkânı sunmaktadır. Kayıp eserlerin tespit edilmesinde, eski

157 Tescilli ticaret yapılarının 55'i ise az değişmiş (kısmen korunmuş) durumda günümüze ulaşmıştır.

158 Mevcut tescilli ticaret yapılarının %58'i yığma, %23'ü karkas (ahşap karkas, betonarme karkas, çelik karkas) ve %13'ü karma yapım sisteminde (ahşap karkas, betonarme karkas, taş yığma, tuğla yığma) tespit edilmiştir.

Görsel 77.
a. Pervititch
Haritası, 1933
(İBB arşivi),
b. Bozdoğan
Kemerli ve Kırk
Çeşmeler, 1935
(İBB Atatürk
Kitaplığı arşivi)

haritalar (Alman Mavileri, Ayverdi, Goad, Pervititch Haritaları vb.), eski fotoğraflar (Encümen arşivi, İBB arşivi, KVKBK arşivi vb.) ve literatür araştırmaları önemli rol oynamıştır (Bkz. 5.1., 5.3.).

Tarihsel süreçte oluşan kayıplar, 4. maddede nedenleriyle ifade edilmiş; bunlar, güncel koruma sorunları içine alınmamış ve bunlara yönelik bir koruma yaklaşımı geliştirilmemiştir¹⁵⁹. Alanın koruma sorunlarını oluşturan yakın zamanlı kayıplar (a) imar ve planlama çalışmalarının oluşturduğu kayıp ve boşluklar, (b) KVKBK izni ile yıkılan yapıların boşlukları, (c) yangın/yakmadan oluşan boşluklar içeriğinde ayrıca ele alınmıştır.

5.4.3.1. 20. Yüzyılda Meydana Gelen Kayıplar

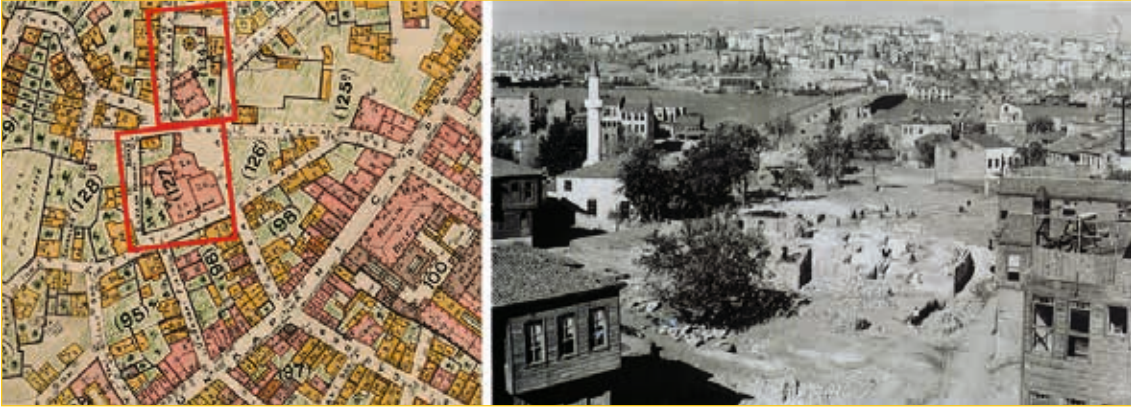
Bölgenin dokusunda önemli bir dönüşüme neden olan uygulamaların başında, Atatürk Bulvarı'nın açılışı gelmektedir (Bkz. 4.3.1.). Bulvarın açılışı sırasında bazı eserlerin yok olduğu bilinmektedir (Görsel 27, 29). Bunlara örnek olarak, Gazanfer Ağa Medresesi'nin karşısında bulunan ve tarihî su yolunun şehre su getiren önemli bir parçası olan Kırk Çeşmeler verilebilir (Görsel 77). Günümüzde İMÇ'nin 5. ve 6. Bloklarının kuzeyinde yolun ortasında kalan Azaplar Camii¹⁶⁰, Azaplar Hamamı¹⁶¹ ve birçok ada, bulvar açılırken yıkılmıştır (Görsel 78-80).

Şehzadebaşı'nda Vezneciler Caddesi'nin Vezneciler ile İbrahim Paşa Mescidi'nin arasındaki bölümü oluşturan Direklerarası olarak anılan cadde, 19. yüzyılın önemli bir eğlence merkeziydi. Direklerarası'nın adı Damat İbrahim Paşa Külliyesi'ne

¹⁵⁹ Süleymaniye- Fener Balat aksında Atatürk Bulvarı'nın açılması, Haliç sahil düzenlemesi ve Haliç geçiş köprüsü, Haliç Port Projesi ve tersaneleri, Beyazıt Süleymaniye'de Laleli metro çıkışı, Süleymaniye yenileme alanı projesi (2007), Yenikapı'da Marmaray tüp geçit projesi ve transfer istasyonu, Langa Bostanları ve Eminönü Otobüs durakları şeklinde Tarihi Yarımada'nın geneline yayılmaktadır (Emre ve Erbaş, 2021: 32).

¹⁶⁰ Bânisi Hoca Sinan'dır (Elvan Çelebi). "Azaplar Camii" adını, arka tarafındaki hazirede bulunan Azeb Baba'dan almıştır. Yüksek bir bahçe içinde yer alan kârgir camiydi. Kırmızı çatı kiremit kaplıydı. Tek şerefeli minaresi ve önünde şadırvanı bulunuyordu. 1894'teki yangında yandıktan sonra onarılmış 1942'de Atatürk Bulvarı açılırken yıktırılmıştır (TETTV, 1995: 54).

¹⁶¹ Aynı isimle anılan caminin karşısında bulunuyordu. Fatih Camii vakıfları içinde yer alan yapı bir çiftte hamamdı. 1942 yılında Atatürk Bulvarı'nın açılması sırasında yıktırılmıştır (TETTV, 1995: 54).

Görsel 78.

a. Azaplar Camii ve Azaplar Hamamı, Pervititch haritası, 1933, b. 1933-40 yıllarına ait fotoğraf (İBB arşivi)

Görsel 79.

a. Eski kadastral pafta, 1938, b. Uydu görüntüsü, 2022 (cbs.ıbb.gov.tr).

Görsel 80.

a. Eski kadastral pafta, 1938, b. Uydu görüntüsü, 2022 (cbs.ıbb.gov.tr)

Görsel 81.

- a. Pervititch Haritası, 1933,
b. Uydu görüntüsü, 2022
(cbs.ibt.gov.tr)

Görsel 82.

- a. Eski kadastral pafta, 1928,
b. Pervititch Haritası, 1933,
c. Uydu görüntüsü, 2022
(cbs.ibt.gov.tr)

gelir sağlamak için yapılan kârgir dükkânların önündeki mermer sütunlu revaklardan gelmektedir. 1910 yılında Fatih'ten gelen, Şehzadebaşı Caddesi'nden geçip Beyazıd Meydanı'na ulaşan elektrikli tramvay hattı döşenirken Direklerarası'nın revaklı bölümü ortadan kaldırılmıştır. Damat İbrahim Paşa Camii'nin güneydoğusunda, sıra dükkânların arkasında yer alan kız talebe yurdu, Turan Tiyatrosu ve Ferah Sineması Pervititch Haritası'nda görülmektedir. Kız yurdu ve Turan tiyatrosu yıkılmıştır, günümüzde parselleri otopark olarak kullanılmaktadır. 1911 yılında inşa edilen Ferah Tiyatrosu, 1928 yılında sinemaya dönüştürülmüştür. 1941 tarihinde yandıktan sonra, Şehzade Sineması inşa edilmiştir (Kenanlı, 2009: 50). 16.09.1974 tarihinde sinemanın tamamen yandığı tespit edilmiştir. günümüzde yerinde işyeri olarak kullanılan bir yeni yapı mevcuttur (İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivi).

Vezneciler Caddesi ile 16 Mart Şehitleri Caddesi'nin kesişiminde köşe başında bulunan Letafet Apartmanı¹⁶² ve güneydoğusunda yer alan Camcı Ali Mescidi¹⁶³ günümüze ulaşmamıştır. İmar faaliyetleri sonucunda yalnız bu yapılar değil 665, 666 ve 667 adaların tamamı yıkılmıştır. Bu adaların yerinde günümüzde İÜ birimleri bulunmaktadır (Görsel 81-82).

¹⁶² Serasker Rıza Paşa tarafından 20.yy'ın başlarında inşa ettirilmiş, İstanbul'un ilk apartmanlarından. Darülbeydi'nin (günümüzün Şehir Tiyatroları) ilk binası olan Letafet Apartmanı, Haziran 1914'ten 1917 sonuna kadar tatbikat sahnesi olarak kullanılmıştır. Yol genişletme çalışmaları sırasında yıkılmıştır (Suner, 1994: 203).

¹⁶³ Camcı Ali Mescidi'nin banisi Sultan Beyazıd-Veli'nin Camıbaşı Ali Çelebi'dir. Yapım yılı tam olarak bilinmemektedir. 1957 yılında yol genişletme çalışmaları yapılırken yıkılmıştır (İBB, 1995: 118-121).

Görsel 83.

a. Müller-Wiener Haritası, 1842
b. Goad Haritası, 1904-1906, c. Uydur görüntüsü, 2022
(cbs.ibb.gov.tr)

Görsel 84.

Sur duvarı kalıntısına ait fotoğraflar (İBB KMKM arşivi, 2021)

İmar faaliyetleri, deniz surlarında da önemli değişim ve kayıplara neden olmuştur. Unkapanı'ndan Eminönü'ne uzanan Ragıp Gümüşpala Caddesi'nin açılması sırasında bu kesimlerdeki Deniz Suru kalıntıları tümüyle **yok olmuştur** (Semiz, 2014: 415). Sarıdemir Mahallesi, Ragıp Gümüşpala Caddesi genişletme çalışmalarında yıkılan adalardan biri olan 544 ada 33-34-35-36-37-38-102 parsellerin bulunduğu alanda atıksu, yağmursuyu kanalı ve dere ıslahı projesi kapsamında 2021 yılında yapılan kazı çalışması sırasında kalıntılar açığa çıkmıştır (Görsel 83-84). Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü olarak alanda yapmış olduğumuz inceleme, arşiv ve literatür araştırmaları neticesinde açığa çıkan kalıntılar¹⁶⁴ Haliç Surlarının bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

5.4.3.2. Yakın Zamanlı Kayıplar (2005 ve sonrası)

(a) Bölgede yakın zamanda kayba neden olan bir imar kararı Haliç Metro Geçiş Köprüsü'dür. Köprü'nün inşaatında (2014 yılında) 547 ve 548 adanın güneydoğusu, 546 adanın batısı ve 549 adanın kuzeydoğusunda yer alan yapılar yıkılmıştır (Görsel 85). Köprü ayağı yakınında 547, 548, 550, 551, 588 ve 589 adalarında kullanılmayan yapılar ve boş parseller tespit edilmiştir. Bu nedenle özellikle köprü'nün yakınında erişimi kolaylaştıracak, davetkâr, gün ışığının yayılmasına izin verecek çözümler üretilmesi gerekmektedir.

(b) Süleymaniye'de "Yenileme Alanı"nda yer alan 506 ada GEEAYK'nın 09.04.1977 gün 9776 sayılı kararı ile adada bulunan bitişik nizamlı ahşap evler tescillenmiştir. Tescil sonrası 506 ada 19 parselde bulunan yapı çevresi için tehlike

¹⁶⁴ İstanbul IV Numaralı KVKBK'nun 24.11.2021-8668 sayılı kararı ile açığa çıkan kalıntılar tescillenmiş, koruma grubu I olarak belirlenmiştir. IV Numaralı KVKBK'nun 14.06.2022-9659 sayılı kararında açığa çıkan kalıntıların **sur duvarı** olduğu açıklanmıştır.

Görsel 85.

a. Uydu görüntüsü, 1966, b. Uydu görüntüsü, 2011, c. Uydu görüntüsü, 2022 (cbs.ibb.gov.tr)

Görsel 86.

a. 1977, b. 1983, c. 2022 yıllarına ait 506 ada 19 parselin fotoğrafları, (KMKM arşivi)

oluşturduğu için 1984 yılında yıkılmasına ve onaylı projesine göre *aynen ihya* edilmesine dair karar verilmiştir¹⁶⁵. Günümüzde 506 ada 19 parsel boştur ve otopark olarak kullanılmaktadır (Görsel 86). 1999 yılında adada bulunan yapıların büyük bir çoğunluğu yıkılmıştır¹⁶⁶.

(c) Alanda yangın/ yakmadan kaynaklı hasarlar ve kayıplar meydana gelmiştir (Bkz. 4.3.). Yakın zamanlı bu yangınların çoğu, erken müdahale ile diğer yapılara sıçramadan söndürülse de bazıları çevresindeki yapıların da tahrip olmasına neden olmuştur (Görsel 87-88). İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivinden alınan fotoğraflar ve kayıtlar incelendiğinde, yangınların kullanılmayan, hasarlı ve ahşap karkas yapılarda yoğunlaştığı tespit edilmektedir.

Yangınlar için en önemli müdahale, olasılıkla söndürmekten öte engellenmesidir. Yangın ve yıkımların engellenmesi, yapanların cezalandırılmasının yanı sıra, kayıp sonrası yapıların mimari kurgularının, yapım sistemlerinin ve özgün işlevlerinin değişimine izin verilmemesi ile de sağlanabilir.

Yakın zamanlı kayıp kültür mirası yapılardan bazılarının parselleri, tümüyle boşaltılmıştır; bazılarında ise yapının kalıntıları parselde bulunmaktadır (Görsel 89-91). Tümüyle boşaltılmış parseller otopark olarak kullanılmaktadır. Yapı kalıntıları barındıran parsellerin etrafı metal levhalarla çevrelenmiştir. Harap ve kalıntı durumundaki “metruk yapılar”, alanda önemli bir koruma ve güvenlik sorununa işaret etmektedir. Strüktürel destekleme amacıyla askıya alınmış veya çevresi güvenli hale getirilmiş bir yapı bulunmamaktadır. Acil müdahale gerektiren, -onaylı R-R-R projesi olmasına rağmen uzun süre onarılmayarak yıkıma terk edilen- yapılar, güncel envanter

¹⁶⁵ 02.03.1984 gün 248 sayılı kararında bahsi geçmektedir.

¹⁶⁶ 1 numaralı KVKBK'nın 07.07.1999 gün 10929 sayılı kararında GEEAYK'nın 09.04.1977 gün 9776 sayılı genel kararı ile tescilli 4-5-6-26-27-28 parsellerdeki yapıların yıkıldığı ve 4-5-6-10-11-12-13-17-25-26-27-28-34 parsellerde de kaçak inşaat faaliyetlerinde bulunulduğu belirtilmiştir.

Görsel 87.
Bölgede çıkan yangınlara ait kronolojik fotoğraf dizisi a. 2014, b. 2015, c. 2017 (İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivi)

Görsel 88.
Bölgede çıkan yangınlara ait a. 2018, b. 2019, c. 2020 yıllarına ait fotoğraflar (İBB İtfaiye Daire Başkanlığı arşivi).

esas alınarak belirlenmiş; İBB KMKM ve İBB KUDEB tarafından, mülk sahiplerine -ilgili KVKBK bilgisine de iletilerek- bu metruk yapıların koruma altına alınması için gerekli bilgilendirme, resmi yazılar aracılığıyla yapılmıştır. Metruk durumdaki yapıların varlığı ve sayılarının artması, gerek alanın DM değeri, gerek can, mal ve çevre güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır.

Parselde yer alan tescilli yapı yıkıldıktan sonra yerine yeni bir yapının inşa edildiği örnekler de gözlemlenmektedir (Görsel 92). Kayıp yapıya ilişkin verilerin (eski harita, eski fotoğraf, krokiler vb.) olduğu durumlarda, Kurul tarafından onaylanmış projelerin uygulanması gerekmektedir. Özgün mimariye aykırı olduğu görülen ve yeterli restitüsyon verisine dayanmayan onaylı proje ve uygulamalar ise, bilimsel, teknik ve etik olarak kabul edilemez. Bu durumlarda, ulaşılan belgeler ışığında projelerin yeniden hazırlanması ve Kurul onayına sunulması önerilir.

Proje çalışmaları kapsamında yukarıda yer alan sorun gruplarına ilişkin çözümler, tek yapı esaslı stratejilerde ayrıca ele alınmaktadır (6.2.2.).

Görsel 89.

Sarı Beyazıt Camii çevresi, a. 1977, b. 2022 yılına ait fotoğraflar (KVKBK arşivi; KMKM arşivi).

Görsel 90.

Yoğurtçuoğlu Sokağı, 510 ada 16 parsel, a. 1980, b. 2021 yıllarına ait fotoğraflar (KVKBK arşivi; KMKM Arşivi)

Görsel 91.

571 ada 24 parsel, a. 1977, b. 2021 yılına ait fotoğraflar (KMKM arşivi)

Görsel 92.

567 ada 24 parsel (Nuri Bey Konağı) a. 1977 (KVKBK arşivi), b. 2022 yılına ait fotoğraf (KMKM arşivi)

5.4.4. TESCİL-GRUP BELİRLEME SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tescil-grup belirleme süreçlerine yönelik çalışma, alanda koruma altına alınmış yapı ve bileşenlerinin içerik ve niteliklerinin tespiti, yasal koruma süreçlerine ilişkin sorunların saptanması ve bu yönde stratejiler, eylem planları geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bilgiler tescil edilmemiş yapıların tescile önerisi, yapıların koruma statülerinin belirlenmesi, kayıtlarında tutarsızlık barındıran durumlara çözüm önerileri getirilmesinde de veri sağlamıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen araştırma ve incelemeler Süleymaniye’de “Yenileme Alanı” içinde, KVKBK tarafından korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen varlıkların yanı sıra, Encümen Arşivinde tanımı bulunan ve GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) kararları ile geçmişte tescil edilen varlıkları kapsayacak içerikte sürdürülmüştür.

GEEAYK’ın 12.11.1976 tarihli ve 9485 sayılı kararı, alanda alınan ilk toplu tescil kararıdır¹⁶⁷ (Bkz. 3.). GEEAYK’ın 09.04.1977 tarihli ve 9776 sayılı kararında ise, alanın tamamına yakını (külliye, çok sayıda cami, medrese, han, hamam, mektep, su terazisi, sarnıç, mahzen, sebil, çeşme, hazire, sivil mimarlık örneği yapılar, kalıntılar, aydınlatma elemanı) tescillenmiştir¹⁶⁸. Günümüzde külliyesi¹⁶⁹ oluşturan unsurların ayrı ayrı tescil edildiği, bu nedenle bazen yapı grupları için birden fazla karar alındığı görülmektedir. Yıkılan yapıların parsellerinde açığa çıkan ve tespit edilen duvar kalıntıları, kuyular gibi kültür varlıkları da parseldeki tescil durumundan bağımsız olarak ayrıca değerlendirilerek tescile konu olabilmektedir.

Alanın çok katmanlı yapısı (Bkz. 4.1., 4.2.), bazı parsellerde inşaat veya kazı çalışması sırasında ortaya çıkarılan arkeolojik değerlerin varlığı nedeniyle, aynı parselde birden fazla unsur tescil edilebilmektedir. Örneğin; II. grup olarak tescilli Zarifi Konağı olarak da bilinen yapının parselinde (434 ada 2 parsel), 1994 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde gerçekleştirilen temel kazısında, yol seviyesinden yaklaşık 3.50 metre derinlikte, kazı alanının batı ve kuzey kesitlerinde, 1.60x0.40 metre ölçülerinde “Bizans dönemi isale hattına ait tonoz örtülü galeri” tespit edilmiştir. Bizans devrine ait olan su kanalının, Süleymaniye Külliyesi’nde halen bulunan birkaç tane su sarnıcı ile bugünkü İstanbul Üniversitesi’nin bulunduğu alanda yer alan Eski Saray’a Bozdoğan Kemerinden gelen suyu taşımış olduğu anlaşılmıştır (Görsel 93)¹⁷⁰. Açığa çıkan kalıntılar ise, yeraltı kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Aynı ada (652 ada) üzerinde yer alan; Roma döneminden günümüze ulaşan Valens (Bozdoğan) Su Kemer (yapım yılı 368), hamam kalıntısı (Roma Dönemi, 4. yy sonu - 5. yy başı), Bizans kilisesinden camiye çevrilen Kalenderhâne Camii (12. yüzyıl) ve ahşap ev (19. yy sonu-20. yy başı), farklı dönemlerde inşa edilmiş tescilli yapılara

167 Bu kararda 51 eser tescil edilmiştir, tescil edilen yapılardan 12’si günümüze ulaşmamıştır.

168 Bu kararda toplam 661 eser tescillenmiştir. bugün bu eserden 181’i yok olmuş, 3’ünün tescili kaldırılmıştır.

169 01.03.2023 gün 11013 sayılı karar ile Şeyh Vefa Külliyesi - Duvarları ve kapısı tescil edilmiş, koruma grubu I olarak belirlenmiştir.

170 KVKBK Arşivinde yer alan T. Sezer’e ait 07.04.1994 tarihli rapordan yararlanılmıştır.

Görsel 93.

434 ada 2 parsel,
a. Bizans Su Kanalı,
1984, b. Bizans
Sarnıcı, 1984,
c. Zarifi Konağı,
2022, (KVKBK arşivi;
KMKM arşivi).

Görsel 94.

a. Valens
(Bozdoğan) Su
Kemer, 2022
(KMKM arşivi),
b. Kalenderhane
Camii - Roma
hamamı kalıntıları,
2022 (KMKM arşivi)

Görsel 95.

a. Kalenderhane
Camii, 2022,
b. Ahşap Ev (Valens
Su Kemer'i'ne
bitişik), 2022
(KMKM arşivi)

örnektir. Bütün dönemlere ait yapı ve izlerin ayrı ayrı tescil edilerek yasal koruma altına alınmış olmaları, alanın **çok katmanlı kimliğinin** korunması adına olumlu bir durumdur (Görsel 94-95).

Yenileme alanında var olan tescilli kültür varlıklarının yapım teknikleri, mimari özellikleri, üslupları vb. özellik ve nitelikleri ise çeşitlilik göstermektedir. Alanda, Beyazıt Yangın Kulesi (Serasker Kulesi)¹⁷¹, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Binası¹⁷²

171 1828 yılında Senekerim Balyan tarafından taş yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir.

172 Fransız mimar Bourgeois tarafından (1865-66) Neoklasik üslupta yapılmıştır.

Görsel 96.

Beyazıt Yangın Kulesi, a. 1854-56 James Robertson fotoğrafı, b. Günümüz fotoğrafı (İBB Atatürk Kitaplığı arşivi; KMKM arşivi)

Görsel 97.

a. Beyazıt Kulesi'nden Süleymaniye Külliyesi'ne bakış, 1850, b. İÜ Rektörlük Binası, 2022 (KMKM arşivi).

Görsel 98.

a. İÜ Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, 2022 (KMKM arşivi), b. İÜ Mimarlık Fakültesi Dekanlığı, 2022 (KMKM arşivi)

Görsel 99.

a. İmaret
Sabunhanesi Sokağı
Sarnıcı (537 ada
9 parsel), 1996,
b. Vaftiz teknesi,
2022 (KVKBK arşivi;
KMKM arşivi)

(Süleymaniye Kışlası Daire-i Umur-u Askeriye), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi¹⁷³, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı¹⁷⁴ gibi önemli anıtsal yapılar bulunmaktadır (Görsel 96-98). Bölgenin nitelikli, karma yapı stokunun korunması ve yaşatılması, Süleymaniye ve İstanbul'un zenginliği için önemliken, bu yapıların ait olduğu işlev gruplarında özgün işlevlerine paralel kimliklerinin korunması da bölgenin somut olmayan miras değerleri için anlamlıdır.

Günümüzde tescil kavramının kapsamı, bir yapının veya yapı grubunun parçası/ bileşeni veya kalıntısı ölçeğine kadar inebilir. Ancak alanda, henüz yasal koruma altına alınmamış olan, kültür varlığı niteliğinde yapılar veya yapı bileşenleri bulunmaktadır. Benzer bir durum, koruma grubu belirsiz olduğu için koruma amaçlı uygulamaların sınırlarının net olarak çizilemediği kültür varlıkları için de geçerlidir. Bunlar için 2022 yılı içerisinde KMKM tarafından hazırlanan raporlar ilgili KVKBK'na iletilerek yasal süreç başlatılmıştır. Tescilsiz olanlar için tescil önerisi; koruma grubu belirsiz olanlar için ise grup belirleme hakkında yazılar Kültürel Miras Koruma Müdürlüğüne ilgili KVKBK'na iletilmektedir¹⁷⁵. Bugüne kadar 16 kültür varlığı tescil edilmiş; 154 tescilli kültür varlığı için ise grup kararları alınmıştır (69 varlık I. grup, 85 varlık ise II. grup olarak belirlenmiş; 4 varlık için koruma grubu belirlenememiştir. Bkz. 5.3.). Tescil önerisinde bulunduğumuz sarnıcı¹⁷⁶ ile Süleymaniye Camii dış bahçesinde yer alan vaftiz teknesi, tescil edilen kültür varlıkları arasındadır (Görsel 99). Günümüzde alanda hâlâ 31 adet öneri niteliğinde kültür varlığı bulunmaktadır. Sürecin takibine ve gelen kararlara göre verilerin güncellenmesine devam edilmektedir.

Koruma grubu, yapıya uygulanabilecek müdahale ölçeğini belirlemesi nedeniyle çok önemlidir¹⁷⁷. Grup belirleme işlemlerinde bazen tutarlılık ve dil birliğinin

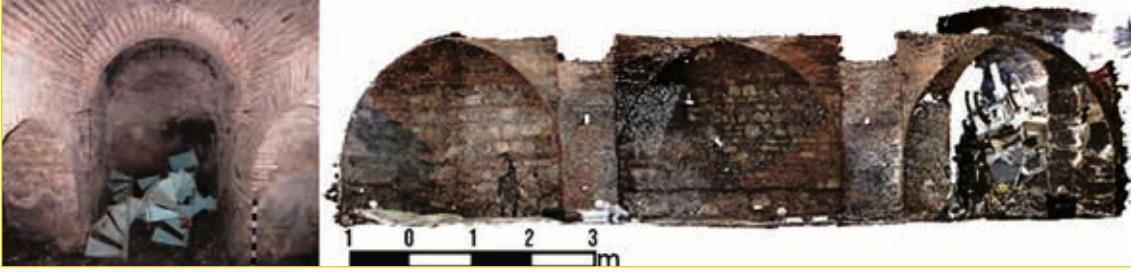
173 1923-1933 yılları arasında modern üslupta yapılmıştır.

174 Yapı Süleymaniye "Yenileme Alanı"ndaki 20. yüzyılda I. Ulusal Mimarlık üslubunda, betonarme karkas olarak inşa edilmiş tescilli yapılardandır.

175 Tescil/grup belirleme ile ilgili taleplerin Kurul'a gönderim süreci, Haziran 2022'de başlatılmıştır.

176 1996 yılında, 537 ada 9 parselde inşaat temel kazısı sırasında açığa çıkan sarnıcı kalıntısı, 3 adet beşik tonozlu mekândan oluşmaktadır (KVKBK Arşivinde yer alan F. Düzgüner'e ait 26.11.1996 tarihli rapordan alınmıştır).

177 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 18. Maddesinde "gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez" diye belirtilmiştir. Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli taşınmazlara yapılacak müdahalelerde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 gün ve 660 sayılı ilke kararı hükümleri doğrultusunda onarım yapılmaktadır. Geçmişte I. ve II.

Görsel 100.

a. Hoca Hamza Mescidi altındaki sarnıç I. grup, 2018, (KMKM Arşivi), b. Tonozlu hacimler II. grup (Özdemir, 2020).

Görsel 101.

a. Şehzade Külliyesi - Dördüz Çeşmeleri, I. grup, 2022, b. Un Değirmeni, II. grup, 2022 (KMKM Arşivi)

bozulduğu, benzer durumlar için farklı kararların alınabildiği görülmektedir; yeraltı kalıntısı niteliği gösteren kültür varlıkları arasında farklı grup kararlarının alınması, gibi. Hoca Hamza Mescidi altında yer alan sarnıcın koruma grubu I iken; 532 ada 4 parsel tonozlu hacimler olarak belirtilen yapının koruma grubu II olarak belirlenmiştir (Görsel 100). Günümüze az sayıda ulaşan, ender kültür varlıkları için de bazen farklı grup kararları alınmıştır: İstanbul'daki beş yangın havuzundan¹⁷⁸ biri olan Şehzade Külliyesi'nin avlusundaki havuz I. Grup iken; endüstri mirasının kıymetli bir yapısı olan Un Değirmeni ve bütün bileşenlerinin (dekovil hattı, tahıl silosu, bacaları, fırın, kazan dairesi, trafo binası, sarnıç, kuyu, depo ve yatakhane, idari birimleri) koruma grubu II olarak belirlenmiştir (Görsel 101). Koruma kararları arasında -her durumun kendine özgü olduğunun ve bu koşullarda değerlendirilmesi gerektiğinin kabulüyle- dil birliği olması açısından, varlığın ayrıntılı raporlarının hazırlanması ve ulaşılabilen bütün bilgi, belge ve kaynaklara yer verilerek Kurullara sunulması önemlidir. Bu nedenle, yasal süreci başlatılan, grubu belirsiz kültür varlıklarının ayrıntılı raporları çalışma ekibimizce hazırlanmıştır; gelen grup kararları ise, dinamik envanter katmanına anında ve düzenli olarak işlenmektedir. Ayrıca, tespit ve tescil edil(e)meden yıkılmak suretiyle yok edilen bazı çağdaş yapılar için getirilen öneriler ise madde 6.2.1 ve madde 6.2.2.'de yer almaktadır.

Grup alt türleri tanımlanmış olsa da: I (I.A, I.B), II (II.1, II.2, II.A-1, II.A-2, II.A-3, II.A-4, II.B-1, II.B-2, II.B-3, II.B-4), bugün bu alt türler I. ve II. Grup kapsamında değerlendirilir, III. ve IV. Grup ise günümüzde geçerliliğini yitirmiştir.

178 İstanbul'da ilk yangın havuzu, padişah II. Mahmud döneminde Fatih Camii'ne bitişik olarak yapılır. 24 Nisan 1847 tarihli bir karar ile birkaç semt ve camiye havuz yapılması uygun bulunmuştur: Odunkapısı, Unkapısı, Sultan Selim, Aksaray-Murad Paşa, Cerrahpaşa, Koca Mustafa Paşa, Balat-Kesmekaya, Cibali, Samatya, Kadirga Limanı, Beyoğlu, Divanyolu-Atik Ali Paşa, Üsküdar'da Yeni Cami avlusu ve Galata Arap Camii. Bu yönüyle ender kültür varlıkları arasında sayılmaktadır (Can, 2002: 80-81).

5.5. "YENİLEME ALANI" PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Süleymaniye’de “Yenileme Alanı”na ilişkin ada esaslı projelerin üretilerek bölgenin ada bazında ele alınması süreci, 2006 yılında yenileme alanı ilan edilmesi ardından 2007 yılındaki projelendirme çalışmaları ile başlamaktadır. Bu süreçte bölgeye ilişkin KVKBK tarafından onaylanmış ada avan projeleri toplamda 87 iken, restorasyon projeleri 436 ve “rekonstrüksiyon”¹⁷⁹ projeleri 172 adettir. Bölgedeki 87 yapı adası için hazırlanmış bu projelere esas uygulamaların, silüete olumsuz etkisinin saptanmasının ardından tüm uygulamalar durdurulmuştur. Böylece, bölgeye yönelik tüm projelerin, İBB bünyesinde değerlendirilmesi başlamıştır. Günümüze değin, KVKBK onaylı/onaysız, ada ölçeğinde toplam 87 ada avan projesi; yapı ölçeğinde 436 adet restorasyon projesi ile 172 adet rekonstrüksiyon projesi, tarihî çevre ve yapı koruma esaslı incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda ada avan projelerinin 38’inin iptali ve 27’sinin revizyonu gerektiği saptanmıştır.

Bu inceleme sürecinde öncelikle alanın korunması gerekli öncelikli değerleri sıralanmış, ardından bu değerlere ilişkin kriterler oluşturulmuş ve sonuç olarak tüm çalışma ve öneriler bu kriterlere uygunluk esasıyla değerlendirilmiştir. İnceleme sürecinde, bellek çalışmaları kapsamında derlenen görsel veriler kronolojik bir sırada derlenerek çalışmaya temel oluşturmuştur. Çalışmalar her adanın avan projelerinin ardından tek yapı esaslı önerilerinin incelenmesi esasına dayalı yürütülmüştür. Değerlendirme sonuçları sunum toplantıları ile ilgili birimler ve STK’lar ile paylaşılmıştır. Bu sunumların yanı sıra, öneriler içerecek şekilde raporlanarak ilgili birimlerin erişimine açılmıştır¹⁸⁰.

Bu maddede proje değerlendirmelerine ilişkin ada ve yapı esaslı yürütülen süreç iki başlıkta yer almaktadır: (1) Ada avan ve (2) yapı esaslı inceleme/değerlendirme. Her bir başlıkta, öncelikle değerlendirme kriterlerine kısaca yer verilmekte, ardından değerlendirme süreci anlatılmakta, son olarak da inceleme ardından projelerde tespit edilen temel metodolojik, etik ve teknik sorunlar ile genel yaklaşım hatalarına yer verilmektedir.

5.5.1. ADA AVAN PROJELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SORUNLAR

“İstanbul’un Tarihi Alanları”nın dört bileşeninden biri olan Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’nı (i), (ii), (iii) ve (iv) no.lu kültürel kriterler esasıyla DM tanımlanmıştır (İTYP, 2018: 46). Bu Koruma Alanı’nın Dünya Mirası Listesi’ne alınması kararında ifade edilen ‘üstün evrensel değer’ bölgenin gelecek nesillere aktarılması gereken temel değerlerini de tanımlar. Böylece alana ilişkin her türlü proje çalışmasının bu esaslar doğrultusunda şekillenmesi beklenir. Planda yer verilen ve alan tespitleri ile de doğrulanan korunması gerekli temel değerler kısaca şöyle de ifade edilebilir:

¹⁷⁹ Rekonstrüksiyon terimi Türkçede ‘yeniden yapım’ olarak ifade edilebilir ve bu terim kullanılabilir. Ancak öneri projelerinde çoğunlukla farklı bir yapım sisteminde ‘sahte’leşen bir yapı önerilmesi nedeniyle antetlerdeki terim alıntı biçiminde kullanılmıştır.

¹⁸⁰ Bu raporlar ada esaslı incelemelerin yanı sıra, tek yapı esaslı incelemeler de barındırmaktadır (Özer, 2022a-j; Özer, 2023). Tek yapı ve/veya parsel esaslı yapılan incelemeler her bir unsur için föyler biçiminde hazırlanmıştır. Bu föylerde varsa korunacak unsurlar, koruma müdahalesi içeriği, yeni yapılaşma alanı ise yapılaşmaya ilişkin sınırlar, bu sınırların tarihsel referansları vd. bilgiler yer almaktadır (Ek.1.).

(1) Süleymaniye'nin, *'sürekli, yoğun, iç içe geçmiş, gerçek anlamda kozmopolit bir yapı ve yerleşme büyüklüğü'* nün, İTYP, 2018: 37, işlev çeşitliliği vb. unsurlar nedeniyle günümüzde de parçası olması,

(2) İstanbul'un *"yöneten kent" olarak oynadığı etkin rol, buna bağlı olarak inşa edilen, yıkılan ve yeniden inşa edilen pek çok önemli eser'in*, İTYP, 2018: 37, Eski Saray gibi önemli yapıların birçoklarının bölgede yer alması (Bkz. Md. 4.1-4.2; 7.5.1.),

(3) Süleymaniye'nin, *'Sarayburnu'ndan Edirnekapı'ya kadar uzanan sırtta, 45 rakımdan 85 rakıma yükselerek zincir oluşturan ünlü "yeditepe"si ve bu tepelerde konumlanmış anıtsal eserleriyle, Haliç'e, Marmara Denizi'ne eğimli yamaçlarıyla'*, İTYP, 2018: 37, İstanbul'un eşsiz silüetinin parçasını oluşturması,

(4) Tarihi Yarımada'nın çok *"katmanlı nitelikteki", "limanlar ve su teminine yönelik altyapı sistemleri Roma Dönemi'nde başlamış, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde mühendislik uygulamaları ile"* tariflenen izlerinin, Süleymaniye'de varlığını sürdürmesi (İTYP, 2018: 37; Bkz. Md. 4.1),

(5) *"Kent'in topografyasına göre şekillenmiş, dini yapılar ve halkın kullandığı (kamusal) alanlardan"*, İTYP, 2018: 37, Süleymaniye Külliyesi ve onun çevresinde gelişen mahalle dokusunun varlığı; semtin merkezini temsil eden Cami'nin yanı sıra hazire, imaret, çarşı, sıbyan mektebi, medrese, darüşşifa, kütüphane ve diğer hizmet yapılarının alanda yer alması (İTYP, 2018: 46),

(6) Semtin geleneksel evleri ve organik formlarını koruyan sokakların oluşturduğu mahalleri ile tipik Osmanlı Dönemi yerleşimi özelliklerini taşıması (İTYP, 2018: 46).

Projelerin değerlendirilmesinde temel esas 'yapılacak tüm çalışmaların bu değerlere saygılı, bu değerlerin 'bütüncüllüğü'nü ve 'özgün'lüğünü koruyan nitelikte olmasıdır. Bu değerler esasında belirlenen temel kriterler şöyle sıralanabilir:

- a. Projelerin semtin, *'sürekli, yoğun, iç içe geçmiş, gerçek anlamda kozmopolit bir yapı ve yerleşme büyüklüğü'* nün parçası olma özelliklerinin ve bunu destekleyen işlevsel, mülki ve yapısal çeşitliliğini koruması, (1) (% 45)
- b. Tespit edilmiş yeraltı kültür varlıklarının, kısmen kayıp tarihî yapılara ilişkin duvar vb. kalıntıların ve zemin altında olası kültür katmanlarının korunması, (2) ve (4) (%20)
- c. Projelerin Süleymaniye silüetine, semti gören tüm açılardan ele almak üzere, topoğrafyaya ve silüete ve tarihsel sürekliliğine uyumu, (3) ((%40)
- d. Tespit edilmiş yeraltı kültür varlıklarının korunması ve erişimi, (4)
- e. Bölgedeki anıt eserlere sağlıklı (kazı ve yapılaşma önerilerinde güvenli çekme mesafeleri düşünülerek, zemin düzenlemesi, gabari ve kot ilişkisi miras eser esaslı planlanarak, anıt yapıları yalnızlaştırmadan, toplumsal hareket ile iç içe, bitiş yüzeylerinde doku ile uyumlu seçimler yapılarak vb.) ilişkilendirilmiş öneriler içermesi, (5) (%30)

- f. Semtin geleneksel ada ve parsel yapısını koruyan planlama öngörmesi, (6) (% 55)
- g. Semtin tarihsel sürekliliğinin parçası olan tüm dönemlere -modern mimari mirası dahil- saygılı ve koruyan bütünlüklük bir yaklaşım içermesi (1) gerekmektedir. (%15)

Bunlara ek olarak projelerin, bu geleneksel yerleşmede tescil edilmiş toplam **1264 kültür varlığını koruması** yasal bir zorunluluktur (Bkz. 5.3.).

Yapılan incelemeler sonucu 608 adet projenin 273'ünün a. bendini, 121'inin b. bendini, 243'ünün c. bendini, d. bendini, 182'sinin e. bendini, 334'ünün f. bendini ve 92 tanesinin g. bendini sağladığı tespit edilmiştir.

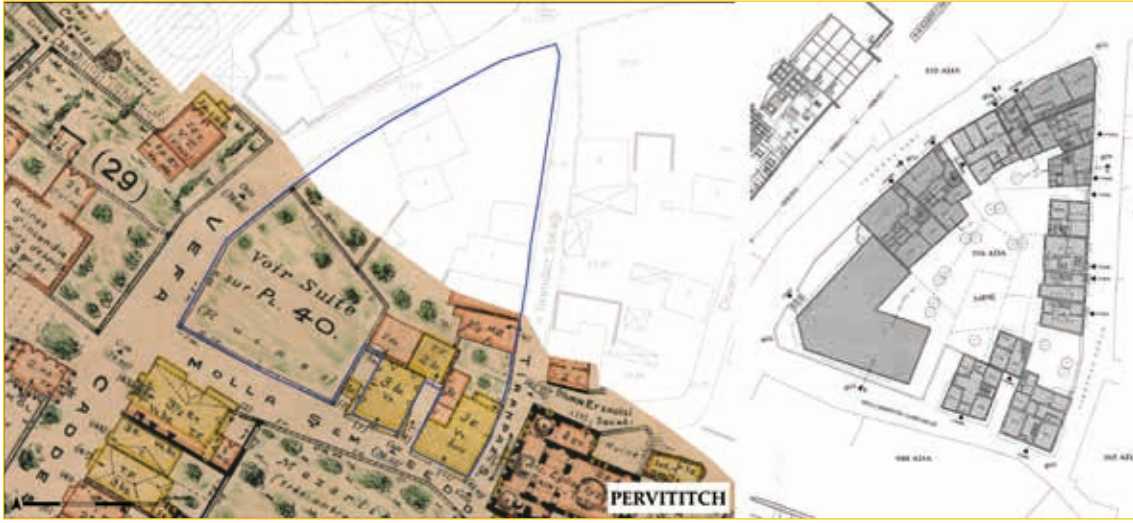
Projelerde karşılaşılan uygunsuzluk ve sorunlar şöyle sıralanabilir:

- Tarihsel süreklilikten kopuk bir tasarım süreci yürütüldüğü (a-f);
- Böylece, geleneksel dokuya aykırı tevhid, ifraz önerileri içerdiği (kriter f),
- Tarihsel süreklilikten kopuk yeşil alan-yapılaşma önerileri ile geleneksel organik dokuya zarar verildiği (kriter f)
- Bodrum kat önerileri ile kültür katmanlarına zarar verildiği (kriter b),
- Tescilli yeraltı kültür varlıklarının proje kapsamı dışında bırakıldığı (kriter d),
- Meri Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nda yapılaşma koşulu olarak belirlenen hmaks değerlerine uyulmayarak, kot ve yüksekliklerinde artışların gerçekleştirildiği (kriter c ve e)
- Tekrara dayalı kütle önerileri ile çeşitliliğe ve organik dokuya zarar verildiği (kriter a)
- Turizme dönüştürülebilir tek çekirdekli 'çok kütleliymiş gibi' konut önerileri ile çeşitliliğe zarar verildiği (kriter a)
- Ada içlerinin kamuya açılarak konut dokusunun temel ihtiyacı olan mahremiyet kaldırılarak tüm bölgenin uzun vadede turizme açıldığı (kriter a ve f)
- Korunması gerekli Cumhuriyet dönemi kültür varlıklarının kaldırıldığı (g)
- Tarihi dokuya ilişkin istinat duvarı, bahçe duvarı vb. bileşenlerin ya da parçalarının korunmadığı (kriter b) tespit edilmiştir.

Tarihsel süreklilikten kopuk bir tasarım süreci yürütülen projelere örnekler (a-f):

Tarihsel süreklilikten kopararak projelendirilmesi gerçekleştirilen yapı ve açık alanların varlığı da değerlendirme çalışmalarında tespit edilen sorunlardır. Tarihsel haritalar hava fotoğrafları ile karşılaştırmalı araştırma esasında yürütülen incelemeler sonucu çeşitli adalara ilişkin önerilerde bu geleneksel parsel yapılaşma düzenine saygı gösterilmediği belirlenmiştir. Örneğin, 536 adaya ait avan¹⁸¹ proje

181 536 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 28.05.09 gün 781 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 102.

a. 536 ada
Pervititch haritası
(İBB arşivi), b. 536
ada avan projesi
(KVDB arşivi)

çalışmasında 5 parselde tarihsel ve geleneksel kurgunun değiştirildiği görülür (Görsel 102). Pervititch haritasında yeşil alan olarak kullanılan bölgenin, günümüzde arkeolojik alan olmasına ilişkin üzerinde Bilim Sanat Vakfı yapısının olduğu görülmektedir. Kurul onaylı ada avan projesinde ise, tarihsel kurgusu değişmiş olarak geniş oturumlu bir yapı önerilmiştir.

Geleneksel dokuya aykırı tevhid, ifraz önerileri içeren projeler (kriter f):

Kurul onaylı ada avan projelerinde saptanan sorunlardan bir diğeri de **geleneksel dokuya aykırı ve onu bozan tevhid ve ifraz** önerilerinin varlığıdır.

Bunlara örnek olarak nitelendirilebilecek 497 yapı adasına ait ada avan projesinde¹⁸²; 2-3, 4-5, 6-7 parsellerinin kendi içlerinde tevhid edilerek projelendirildiği tespit edilmiştir. Alanın parsel esaslı değişim süreci incelendiğinde; bu avan projelerdeki tevhid kararlarının tarihsel vir dayanağı olmadığı; alana aykırı blok yapılaşmalar önerirken bölgenin her bir yapı özelinde gelişmiş mülkiyet kurgusunu da yok ettiği tespit edilmiştir (Görsel 103).

Benzer biçimde, günümüzde neredeyse tümüyle yapılaşmasını kaybetmiş 506 numaralı yapı adasına yönelik Kurul onaylı ada avan¹⁸³ projesinde; parsellerde tevhid önerilerek geleneksel dokuya aykırı büyük yapı kütleleri önerilmiştir. Bunlar: 25-24-36-38 Parselleri A Blok, 8-9 Parselleri B Blok, 1-30-31-33-34 Parselleri C Blok, 8-9-10 Parselleri D Blok olarak gösterilmiştir. Bloklaşma esasıyla tasarımı yapılan bölgenin, tarihsel ve geleneksel kimliği adeta zarara uğratılmaya çalışılmış, DMA içerisinde yer alması ve Süleymaniye Camii ile komşuluğu göz ardı edilmiştir.

¹⁸² 497 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 22.01.2013 gün 525 sayılı karar ile onaylanmıştır.

¹⁸³ "506 ada avan projesi", İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 30.05.2011 gün 1131 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 103.
a. 497 yapı adası
vaziyet ve b. 497
ada avan projesi
(KVDB arşivi)

Koruma çalışmaları kapsamında incelenen 87 yapı adasına ait ada avan projelerin büyük bölümünde tevhit ve/veya ifraz önerilmektedir. **Bu öneriler teknik ve bilimsel olarak hatalıdır; etik de değildir.**

Bodrum kat önerileri ile kültür katmanlarına zarar verildiği (kriter b):

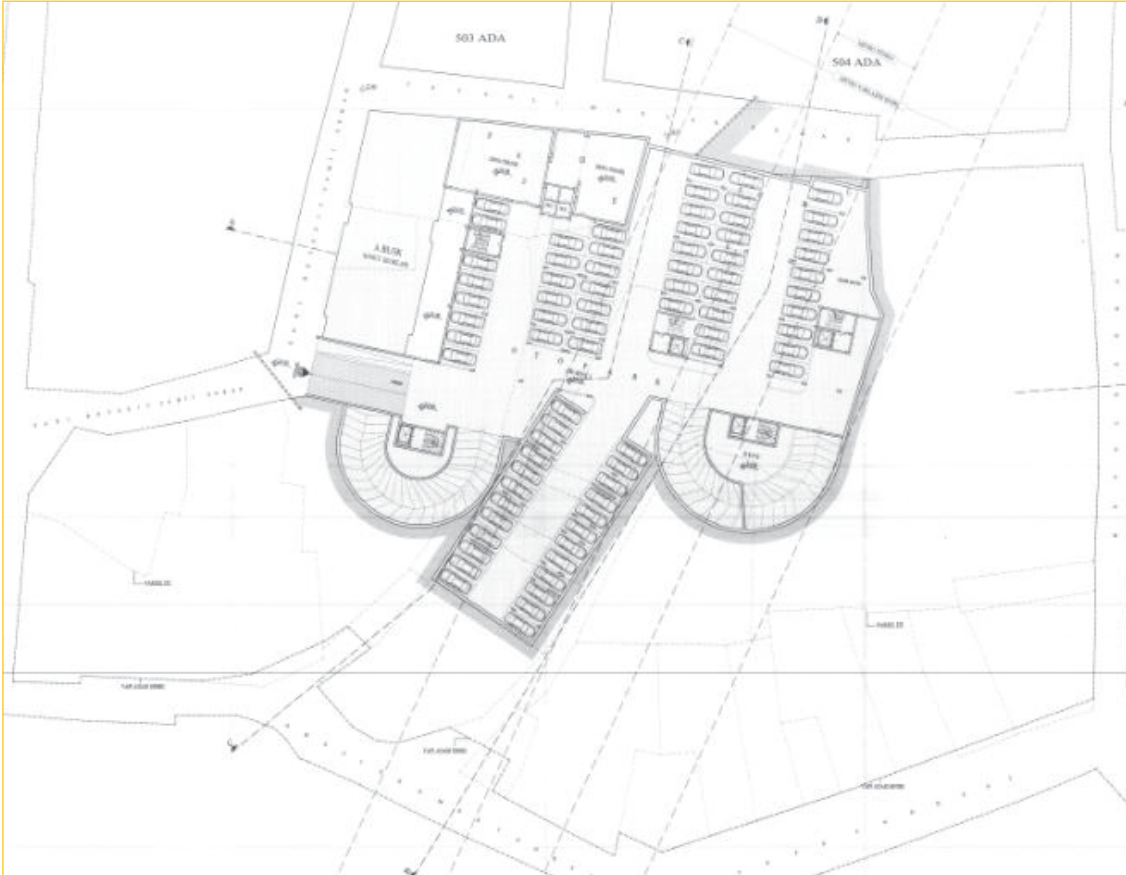
Süleymaniye tüm Tarihi Yarımada ve İstanbul'un pek çok diğer alanı gibi **çok katmanlı kültür dokusunun** üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle tüm bölgede **her türlü zemin altı inşai müdahale ve kazı -altyapı kazıları dahil-** İstanbul ve ülkemizin kültür **mirasında kayıplar yaratma sakıncasını barındırır.** Bu süreçlerin koruma esasıyla yürütülmesi uygulama öncesi araştırma ve uygulama boyunca kontrol ile mümkündür. Süleymaniye için yeterli yüzeyaltı araştırma ve kazı incelemeleri olmadan zemin altı müdahalesine izin verilmesi teknik, bilimsel ve etik açıdan hatalı olacaktır.

Proje değerlendirme çalışmalarında, çeşitli kullanımlar nedeniyle adalara, parçalı, birleştirilmiş veya bütüncül bodrum kat(lar) yapılmasının önerildiği tespit edilmiştir. Bunlara bir örnek 511 adaya ilişkin avan projesidir.¹⁸⁴ Projede 11 parsel

¹⁸⁴ 511 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 28.05.2015 gün 1787 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 104.

511 ada avan projesi 11 ve 12 parseller (KVDB arşivi).

Görsel 105.

506 ada avan projesinde bütüncül otopark planı.

ve tescilli 12 parsellerde günümüzde yapı bulunmamakla birlikte, öneri projede iki parselde bulunan yapılara ilişkin ortak bir bodrum kat önerisi verilmiştir (Görsel 104). Bu projede uygulama öncesinde araştırma kazısı yapılmasına yönelik önlem amaçlı bir not bulunmamaktadır. Meri imar planının bu yöndeki eksikliği, projeyi oluşturan teknik ekibin öngörüsü ile alana zarar vermeyecek esasta bir not ile düzenlenebilecekken, konu göz ardı edilmiştir. Böylesi tutumlar, tüm sürecin kontrolsüz bir şekilde yürütülmesini planlayıcı tarafından da kabul edildiğinin göstergesi sayılabilir.

Bu yönde geliştirilmiş başka bir proje 506 numaralı adaya ilişkin avan projesidir. Projede 38-36-24-25-26-27-17-11-12-13 ve 28 parseller bodrum kotunda, otopark, depo vb. işlevler ile kullanıma açılmıştır (Görsel 105).

Böylesi yaklaşımın, bazı kısımlarda alana fazlasıyla zarar verdiği; tüm adayı kapsayan, yer yer 18 metre derinliğe ulaşan kazı ve hafriyat çukurlarının varlığı ile tespit edilmektedir. Böylece, kazı çukuruna dönüşen adalarda ve parsellerde olası tüm kültür katmanları bu süreçte yok edilmiştir.

Tescilli yeraltı kültür varlıklarının ve tarihî duvar gibi bileşenlerin proje kapsamı dışında bırakıldığı (kriter b):

Ada avan projeleri değerlendirmelerinde karşılaşılan bir diğer koruma sorunu ise yeraltı arkeolojik kültür varlıklarına projelerde yer verilmemesi, bu yönde koruma yaklaşımı geliştirilmemesidir. Yeraltı kültür varlıkları tasarıma dahil edilmemiştir. Bu tür sorunlar barındıran projelere bir örnek için 532 ada avan projesi¹⁸⁵ verilebilir. Adanın arkeolojik potansiyeli bilinmekle birlikte bu yönde önlemler geliştirilmemiştir (Görsel 106).¹⁸⁶

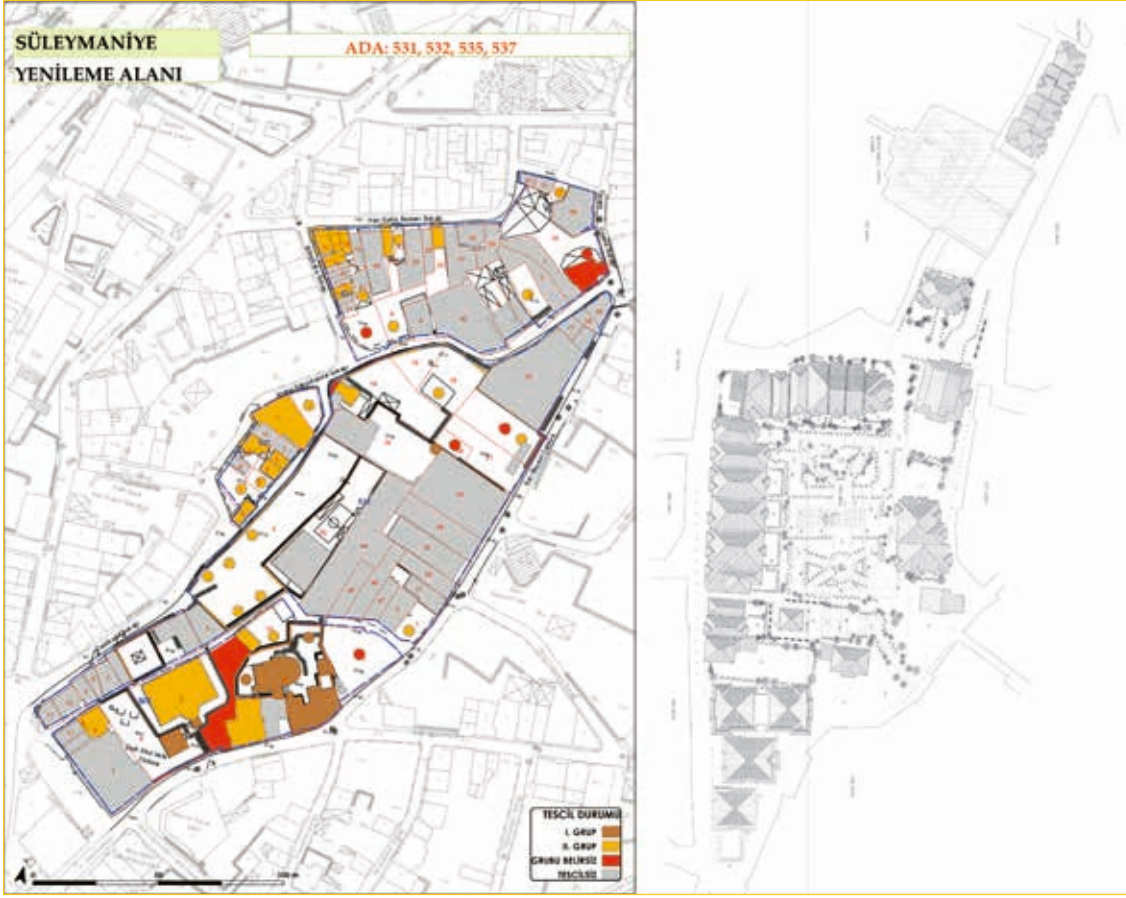
Arkeolojik buluntulara ek olarak bölgedeki kültür varlığı niteliğindeki yapı ve yerleşke bileşenlerinin korunmadığı gözlenir. Bu tür yaklaşıma bir örnek, 506 yapı adasına ait avan projesidir (Görsel 107). Projede 38 parselde yer alan tarihî duvar kaldırılmaktadır. Ayrıca bu projede adada büyük bir sarnıç olduğu bilinmekle birlikte bunun projeye katılımı sağlanmamış üstüne gelen yapı ile ilgili bir çözüm üretilmemiştir.

Meri koruma amaçlı uygulama imar planında yapılaşma koşulu olarak belirlenen hmaks değerlerine uyulmayarak, kot ve yüksekliklerinde artışların gerçekleştirilmesi (kriter c ve e):

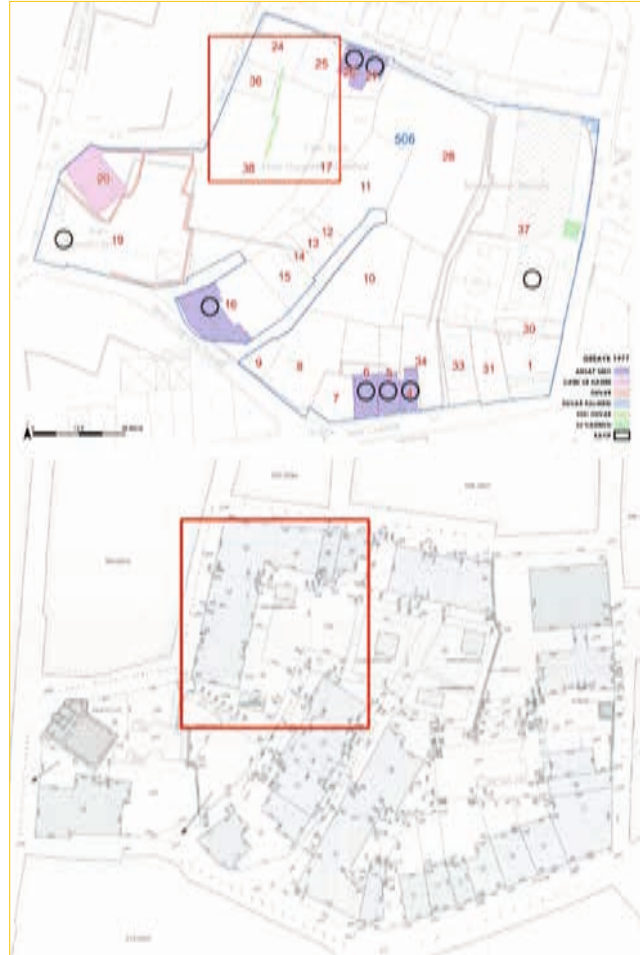
Ada avan projeleri, yeni yapılaşmalara yönelik de öneriler getirmektedir. Yeni yapılaşmalar ayrıca tek yapı esaslı değerlendirmeler de yeralmaktadır ancak, ada avan projelerinin tevhid/ıfraz, yapılaşma yükseklik gabari ve kot ölçümlerinde değişiklikler yaparak meri plana da uymadığı ve koruma alanıyla uyumsuz, silüeti bozan yapıların

¹⁸⁵ 532 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 13.01.2017 gün 00113 sayılı karar ile onaylanmıştır.

¹⁸⁶ 540 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 15.05.2008 gün 161 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 106.

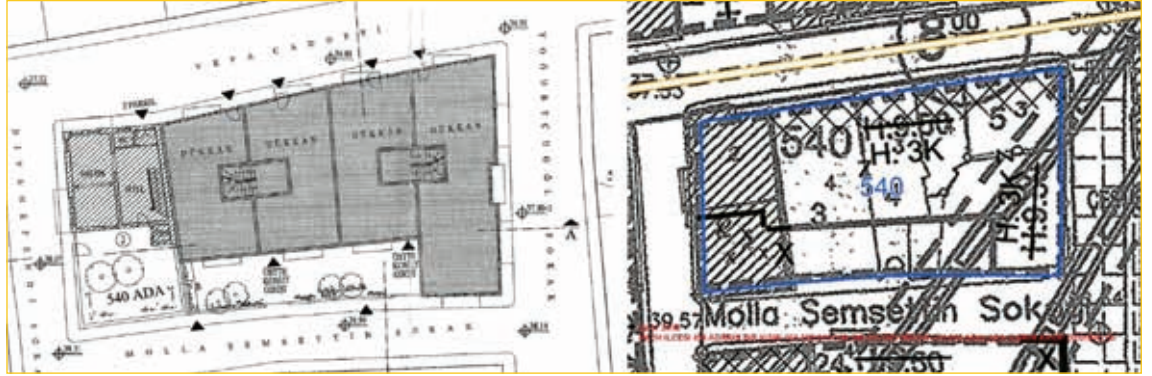
a. 532 ada tescilli yapı analizi (KVDB arşivi), b. 532 ada avan projesi (KVDB arşivi)

Görsel 107.

a. 506 ada tescilli yapı analizi (KVDB arşivi), b. 506 ada avan projesi (KVDB arşivi)

Görsel 108.

- a. 540 ada Avan Projesi¹⁸⁶,
b. 540 ada avan plan tadilatı (KVDB arşivi)

alanda konuşlanmasına yol açtığı gözlenmiştir. İncelenen ada avan projelerinin %40'ı bu içerikte sakıncalı bulunmuştur.

Bu projelere örnek, 540 numaralı adanın onaylı avan projesidir (Görsel 108). Projede yeni yapılaşmalarda tevhidler getirilmiş, hmaks değerleri 3K olarak tadil edilmiştir.

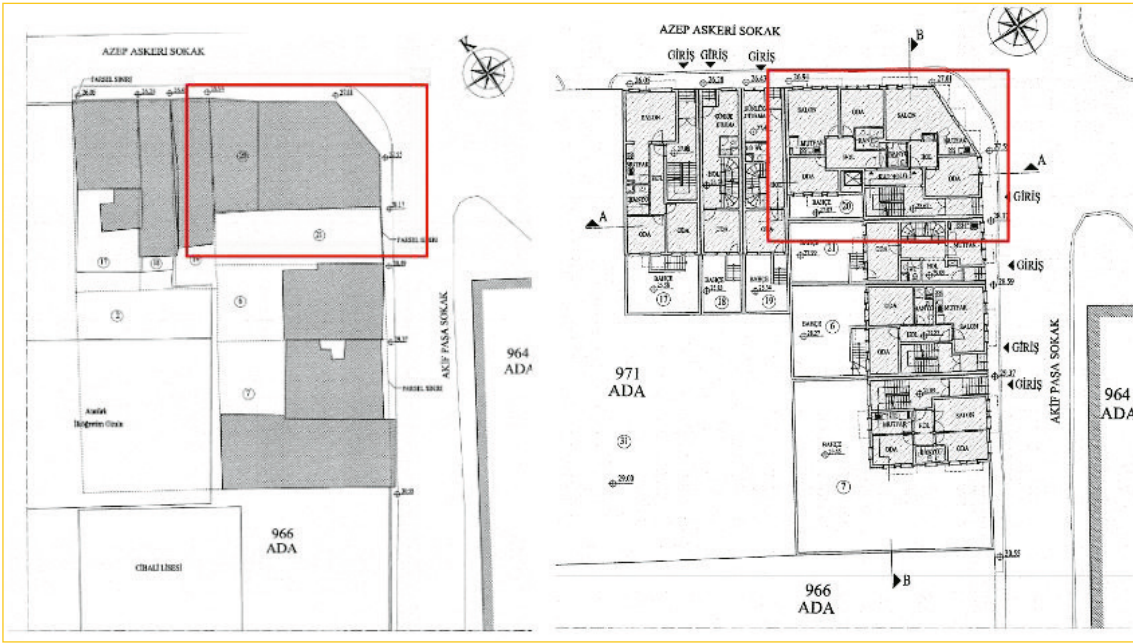
Tekrara dayalı kütle önerileri ile çeşitliliğe ve organik dokuya zarar verilen öneriler (kriter a):

Projelendirmelerin değerlendirmesinde saptanan diğer bir önemli sorun ise tekrar algısı yaratan cephelerdir. Bölge dokusunun organik, kendiliğinden oluşum gösteren bir yapılaşma sürecinin mimari ürünlerinin sonucu olması her bir yapının dönemini yansıtmasının yanı sıra kendine ait kimliğinin olmasını da sağlamıştır.

Ada avan projelerinde önerilen yeni yapıların, geleneksel yapılara, "taklit" ederek "kopyasını" yaparak yavaş yavaş ve bu çabada tekrara düşmesi DMA'ya yakışmayan, teknik ve mimari anlamda yetersiz ürünlerle devletin maddi olanaklarının ve zamanının boşa harcanması ile sonuçlanmıştır. Bu başarısızlık tarihî alanlardaki planlanma, tasarım ve yapılaşma süreçlerinin uzmanı olmayan ekipler tarafından yürütülmesi, bir bilim dalı olarak yapı ve çevre korumanın alaylılık esasıyla günümüz teknik bilgisi doğrultusunda gerçekleştirilemeyeceğinin de ispatıdır. Tekrarı kırmak için ada avan projelerinde görülen küçük çabalar yetersiz ve başarısızdır, tek bir grup, tek bir yaklaşımdan tek bir estetik yargıdan çıkan ürünler, birbirini tekrar eden cepheler hatta plan düzenleri tasarımı baskın kılınmıştır. Ayrıca öneri rekonsrüksiyonlarda olduğu gibi yeni yapılarda da betonarme üstüne ahşap getirilmesi, eski-yeni, tarihî-çağdaş gibi kavramların ve bunların algısının birbirine karıştığı, yarıştığı, akıl durduran bir durumdur. Bu yaklaşım, özgünün korunmasının neden bu kadar önemli olduğunu 'sahteciliğin' yaratacağı kültür karmaşasının ülke ölçeğinde doğuracağı sakıncaları anlamak ve anlatmak için eminiz ki koruma tarihimizde ayrıca anlatılacaktır.

Görsel 109.

565 Ada
Avan Projesi,
Yoğurtçuoğlu
Sokağı (KVDB arşivi)

Görsel 110.

971 Ada Avan
Projesi (KVDB
arşivi).

Bu tür tekrara ve kopyaya dayalı bir örnek kurul onaylı 565 ada avan¹⁸⁷ projesidir (Görsel 109). Tescilsiz taşınmazların yer aldığı sokakta, yeni yapılaşma önerileri sahte birer 'tarihî yapı gibi' tasarlanmış birbirlerine benzer biçimde tekrar edilmiştir. Bu öneriler, koruma yaklaşımı ile bağdaşmaz; özgünlük ilkesine aykırı oldukları gibi madde 6.2.'de yer verilen tüzükler ile de çelişir. Süleymaniye Bölgesi için incelenen ada avan projelerinde 'sahte tarihî yapı önerileri' ortak bir yaklaşım sorunu olarak karşımıza çıkar.

¹⁸⁷ 565 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 04.09.2008 gün 50 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 111.
506 Ada Avan
Projesi (KVDB
arşivi)

Turizme dönüştürülebilir tek çekirdekli 'çok kütleliymiş gibi' konut önerileri ile çeşitliliğe zarar verildiği (kriter a) ve Ada içlerinin kamuya açılarak konut dokusunun temel ihtiyacı olan mahremiyet kaldırılarak tüm bölgenin uzun vadede turizme açıldığı (kriter a ve f):

Süleymaniye Yenileme Alanı için hazırlanan ve onaylanan çok sayıda ada avan projesinde tescilsiz parsellerin tevhid yolu ile birleştirilerek tek çekirdekli olarak büyük yapı kitleleri formunda yeniden düzenlendiği tespit edilmiştir. Bu avan projeler, tarihsel parsel kurgusunu yok ederken, turizme dönüştürülebilir mekan organizasyonları ile bölgedeki 'ev' yaşantısını da tehdit eder.

Süleymaniye'de zaman içinde yoğun trafik, çevredeki kamusal işlevler, genişleyen ticari alanlar vd. baskılar nedeniyle bir çepere sıkışmış olan mahalle 'yaşamı'nı korumak yerine, turizmi de bu küçük çeperin içine almak ancak buradaki yaşantının tümüyle bitirilmesine yol açar. Süleymaniye'nin yaşam etrafında biçimlenmiş ve korunarak ulaşılmış Dünya Mirası geleneksel Osmanlı mahallesi **kimliğine** de tümüyle aykırıdır ve kabul edilemez.

Bu tür öneriler barındıran projelere, 971 ada avan ve 506 ada avan projeleri örnek olarak verilebilir. Bunlardan 971 ada için yapılan projede 19-20-21 parseller birleştirilerek tek çekirdekli çözülmüştür (Görsel 110). 506 ada avan projesinde ise 12-13-14-15 parseller, 8-10 parseller blok nizam önerilerek çözümlenmiştir (Görsel 111).

5.5.2. TEK YAPI ESASLI DEĞERLENDİRMELER VE SORUNLAR

Proje inceleme ve değerlendirme süreçleri onaylı 1/200 ve 1/100 ölçekte ada avan projelerinin 5.5.1. maddesinde ifade edildiği içerikte incelenmesi esasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda tamamlanan tek yapı esaslı inceleme ve değerlendirmeler ise (1) ada avan projelerin koruma açısından doğru ve bütüncül değerlendirilmesine katkı sağlamak, (2) Süleymaniye Yenileme Alanı'nda tek yapı esasında koruma müdahale ölçeklerinin belirlenmesi, (3) tek yapı ölçeğinde karşılaşılan durumların ve sorunların tespiti ve sınıflandırılması ve (4) bunlara ilişkin koruma stratejilerinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme kapsamında, yapılara ilişkin bellek çalışması içeriğinde (Bkz. 5.1.) derlenen tarihsel fotoğraf, harita, gravür vb görsel verilerin, belgelemelerin, KVKBK yazışma ve raporlarının, onaylı rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin ve ilgili raporlarının, bilimsel araştırmaların bütüncül olarak incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu veriler karşılaştırmalı olarak irdelenerek değerlendirilmiş sorunları tespit edilmiş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir. İnceleme ve değerlendirmeler iki ayrı grupta tanımlanabilir:

- (1) Korunacak yapılara ilişkin önerilerin değerlendirilmesi
- (2) Yeni yapı önerilerinin değerlendirilmesi

(1) Birinci grup olan korunacak yapılara ilişkin değerlendirme süreci yukarıda belirtilen verilerin ışığında, projenin yapıya ilişkin özgünlük¹⁸⁸ ve "bir zaman zarfı içinde veya dünyanın bir kültürel alanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı alanlarındaki gelişmeler ile ilgili"¹⁸⁹ belge değerinin korunup korunmadığının incelenmesi çerçevesinde yürütülmüştür (Bkz. 7.). Bu süreçte projelerin tek yapı içeriğinde şu kriterleri sağlaması gerektiği tespit edilmiştir:

- a. Korunacak miras yapıların tespitinin 20. yüzyıl ve/veya modern mimari mirasını da kapsayacak nitelikte doğru ve bütüncül yapılması,
- b. Korunacak yapıların açık ve yarı açık alan kullanımları, yapım tekniği, malzeme kullanımı, renk vb gibi özgün kurgu(lar)ının korunması,
- c. Yapıya sonradan getirilen, nitelikli, özgün ve meşru bir dönemi tarifleyen, değişim ve eklerin yapı ile birlikte, bütüncül korunması,
- d. Konutlar için konut, konut+dükkan vb özgün işlev kurgusunun kamu yararı gözetilen istisnai haller dışında korunması;
- e. Yapıya erişimin zaman içinde engellendiği süreçlerde erişimi sağlayan öneriler geliştirilmesi,
- f. Yapının topoğrafya ile kurduğu "ender", 'biricik' ilişkisinin korunması,
- g. Pek çok birimden oluşan anıtsal yapı, yerleşke ve yapı gruplarının bütüncül olarak korunması.

188 Özgünlük değeri, yapının kendi dönem(ler)ini tarifleyen bir kavramdır, yapının bütünlüğünü bozmayan ve bir süreci tarifleyen tüm değişimleri de kapsamaktadır. Yapının özgün durumunda bazı zayıflıkları içermesi bu değerlerinde değişimi gerektirmez ancak çağdaş destekleyici koruyucu müdahalelerin yolunu açar.

189 Bkz. UNESCO DM Listesine Alınma Kriterleri md.2.

Görsel 112.
537 ada Darülhadis
Sokağı silüeti
(KVDB arşivi).

Korunacak miras yapıların tespitinin 20. yüzyıl ve/veya modern mimari mirasını da kapsayacak nitelikte doğru ve bütüncül yapılması (a):

Koruma yaklaşımı açısından sağlanması gerekli kriter a kapsamında alanda gerçekleştirilen incelemelerde, projelerin 20. yüzyıl mirasını korumadığı tespit edilmiştir. Bunlara örnek 565 ada 50-51 parsellerde yer alan modern mimari mirası, yapıları bölgede korunması gereken kültür varlığı özelliklerini taşımaktadır; proje önerilerinde koruma altına alınmış olmaları beklenir (Görsel 112). Kurul onaylı ada avan¹⁹⁰ projesinde bu iki parselde dönem özellikleri göz ardı edilerek bu yapıların yıkılması ve yerine eski eser görünümlü, taklit, betonarme yapılar getirilmesi önerilmiştir.

Başka bir örnek ise 532 ada avan projesi 27 parseldir. Söz konusu geleneksel konut örneği, kurul onaylı ada avan projesinde kaldırılarak; yerine eski eser görünümlü taklit betonarme bir yapı önerilmiş katsayısı arttırılmıştır (Görsel 113-114).

Korunacak yapıların açık ve yarı açık alan kullanımları, yapım tekniği, malzeme kullanımı, renk vb. gibi özgün kurgu(lar)ının korunması (b):

Projelerde yapılan incelemelerde, pek çok yapının betonarme yeni binalara dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Bu öneriler, çağdaş koruma yaklaşımları ile örtüşmemektedir.

Yapıya sonradan getirilen, özgün ve meşru bir dönemi tarifleyen, değişim ve eklerin yapı ile birlikte, bütüncül korunması (c):

Projesi değerlendirilen bazı yapılarda, onaylı kurul projeleri olmasına karşın revize projeler ile taşınmaza ilişkin eklenmeler gözlemlenmiştir. Örneğin, 558 ada 5

¹⁹⁰ 537 ada avan projesi, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 26.3.2014 gün 1248 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Görsel 113.

a. 27 parsel, eski, b.
27 parsel, günümüz
(KVDB arşivi)

Görsel 114.

532 ada avan
projesi, Sarı Bayezid
Caddesi silüeti
(KVDB arşivi)

parselde yer alan tescilli taşınmazın restitüsyon ve restorasyon proje revizyonları, bu kapsamdadır. Parselde bulunan tescilli yapının İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Karar tarihi 31.5.2011 tarih ve 2387 sayılı karar ile ada avan projesi onaylanmıştır. 25.04.2011 tarih ve 2304 sayılı kurul kararı ile rölöve, restitüsyon önerisi ve restorasyon projeleri onaylanmıştır. Bu önerilerde yapının restitüsyon kararları sabit iken, 23.02.2022 tarih ve 9075 sayılı karar ile revizyonları onaylanıp kat eklenmesi kabul edilmiştir. Onaylanan restitüsyon revizyon önerisi ve eldeki veriler karşılaştırıldığında ek kat yapmak öngörüsü ile tarihî verilerin saptırıldığı tespit edilmektedir (Görsel 115).

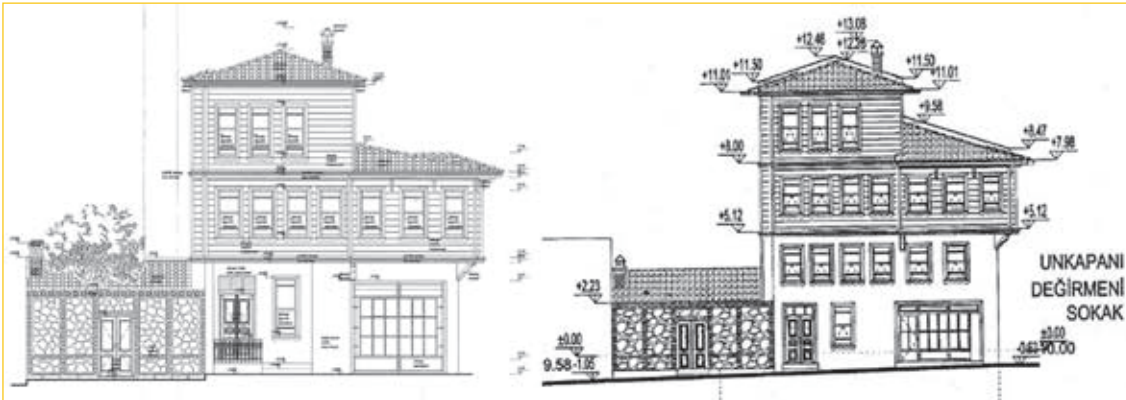
Yapıya erişimin zaman içinde engellendiği süreçlerde erişimi sağlayan öneriler geliştirilmesi (d):

Süleymaniye'de gerçekleştirilen incelemeler, sarnıç ve arkeolojik alanlar gibi belge değeri yüksek öğelere erişimin planlanmadığı ve tüm katmanların bütüncül ilişkilendirilmediği tespit edilmiştir. Örneğin, 536 adada tespit edilmiş olan sarnıç, adanın onaylı avan projesinde (Görsel 116), tasarıma dahil edilmeyerek, erişilmesi ve korunmasına yönelik bir öneri de geliştirilmemiştir. Bununla birlikte, arkeolojik alan olarak tespit edilen 5 parsel için, geniş oturumlu bir yapı önerilmiştir. Arkeolojik alanlara, bu tür yapılaşmalar önerilmesi uygun değildir.

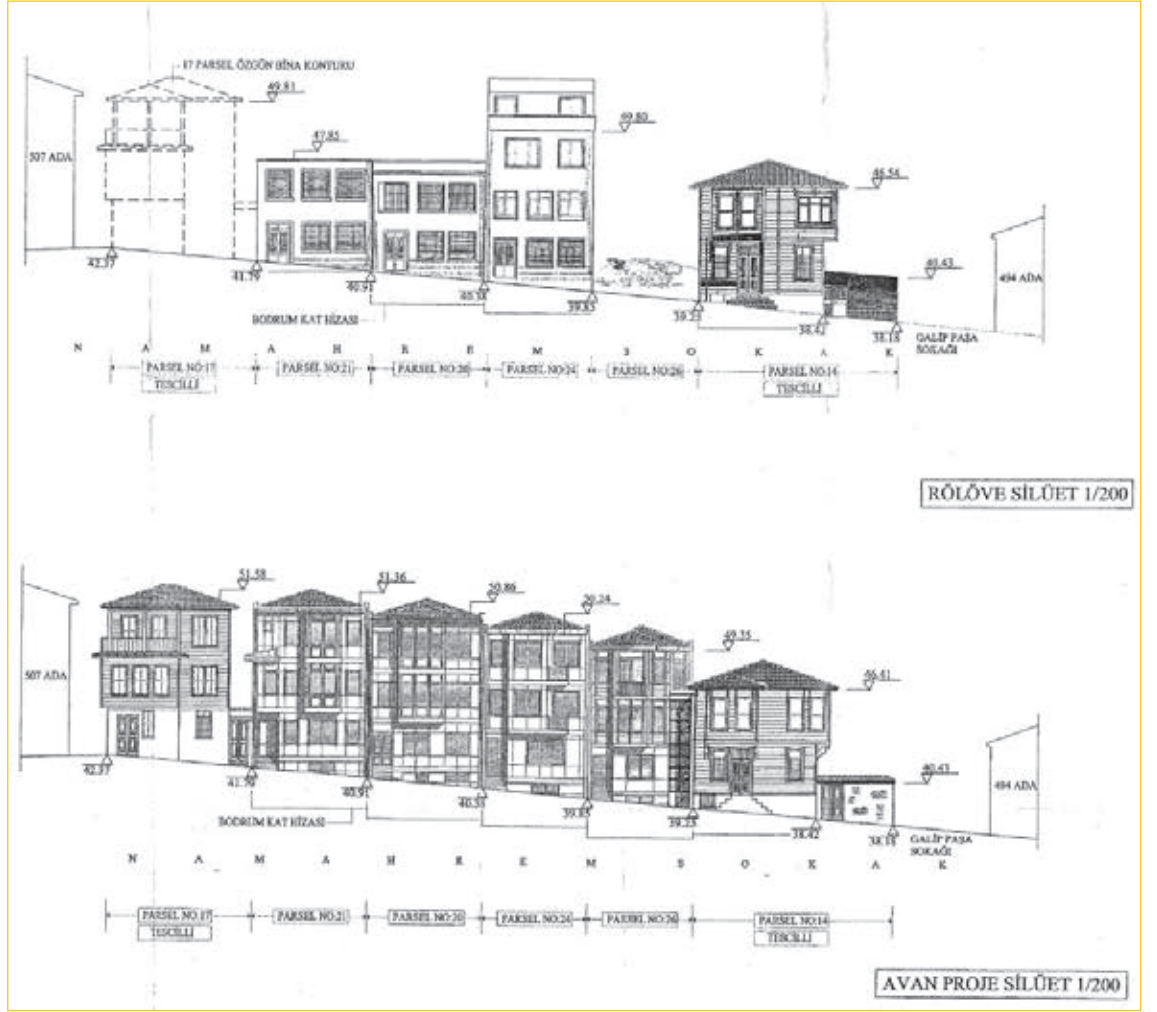
Yapının topoğrafya ile kurduğu “ender”, ‘biricik’ ilişkinin korunması (e):

Çalışma kapsamında değerlendirilmesi tamamlanan ada avan projelerinde, geleneksel topoğrafyaya büyük ölçekte müdahaleler getirildiği, kazılar setler ve yükseltmeler önerildiği gözlenmektedir.

497 adaya ait avan projede, 28 parseldeki tescilli kültür varlığının tümüyle yıkılarak yeniden yapılması ve 26 parseldeki yapı kalıntılarını yok sayarak, yeni bir yapı yapılması önerilmektedir. Bunlara ek olarak 20 ve 21 parsellerdeki geleneksel konutları da -olasılıkla 1940-1960'lara tarihlenen-, kaldırarak, yerlerine yeni betonarme karkas yapılar yerleştirilmiştir. Projede yer alan yeni yapılaşmaların da tümünde, mevcutta olmayan bodrum katlar da eklenmiştir (Görsel 117).

Görsel 117.
497 ada Namahrem
Sokağı silüeti
(KVDB arşivi)

6.

**SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI
KORUMA STRATEJİLERİ**

6. SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI KORUMA STRATEJİLERİ

"Koruma bölgeleri, uzun vadede turizm ve başka nedenlerle para da getirirler. Fakat İstanbul'un tarihi, spekülâtif projelere kurban edilmeyecek bir mirastır."
(Kuban, 2005).

Süleymaniye "Yenileme Alanı" koruma yaklaşımları, tarihî dokularda uygulanması gereken bilimsel ve etik koruma ilkeleri esas alınarak oluşturulmuştur. Süleymaniye'nin kimliğini ve değerlerini yansıtan, **güvenli ve yaşanabilir** bir yer olarak varlığını sürdürmesini kolaylaştırmak, temel hareket noktası olarak belirlenmiştir. Yaklaşımların geliştirildiği bölge 'Süleymaniye Yenileme Alanı' ile sınırlı olsa da, alanın komşuluğundaki bölgeler ile ilişkileri de göz önüne alınmıştır.

Çalışma, alanın tarihsel gelişim ve planlama sürecinin incelenmesi, mevcut durumun tespiti ve karşılaştırmalarla yorumlanarak değerlendirilmesinin ardından, koruma sorunlarına yönelik yaklaşım ve önerilerin geliştirilmesi ile sürdürülmüştür. Öneriler, sosyo-antropolojik ve iktisadi konuları içermez, ancak korumada temel bir 'mesele' olarak beliren mülkiyet konusu, çalışmanın tümüyle dışında bırakılmamış; ileride başka verilerle birlikte değerlendirilmek üzere değinilmiştir.

Koruma yaklaşımları ve stratejileri öncelikle (a) planlama ve kent dokusu, (b) arazi kullanımı ve işlev kurgusu, (c) ulaşım önerileri, (d) korunacak kültür varlıkları ve çevreleri ile (e) yeni yapı(laşma)lar içeriğinde genel olarak ifade edilmekte, ardından ada ve tek yapı özelinde ayrıca tanımlanmaktadır.

(a) Süleymaniye'nin korunması için meri 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planların revize edilmesi gerekmektedir. İBB tarafından bu yöndeki çalışmalara İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı (KVDB) ile İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı tarafından eş zamanlı başlanmış; öncelikle KVDB tarafından Eylül 2022'de koruma amaçlı bir "Görüş Raporu" hazırlanmıştır (İBB KMKM, 2022a; Görsel 6). Raporun içeriğinde, alanın kimlik değerleri, yasal durumu, güncel envantere dayalı olarak yapılan mevcut durum analizleri, tespit edilen koruma sorunları ve öneriler ile sürekli güncellenen sayısal veri paylaşılmıştır. 21.06.2022 tarih ve 2022-S-4297 sayılı Başkanlık Oluru doğrultusunda, 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı Revizyon çalışmaları, Süleymaniye için kurulan ayrı bir çalışma grubu tarafından sürdürülmektedir. Alanın DM niteliği gereği, planlama çalışmalarının koruma bilimini de içerecek bir işbirliği içerisinde yürütülmesi hedeflenmiş; çalışmalar, bu birimlerin haftalık ve aylık koordinasyon toplantıları ile günümüze erişmiştir.

(a) Süleymaniye kimliğinin parçası olan geleneksel sokak dokusu ve yönlendirici etkisi, geleneksel yapı adası sınırları, geleneksel ve tarihî parsel oluşumları ve sınırları, geleneksel yapı sınırları ve parsel kullanımları, geleneksel ve/veya sürekli yeşil alan kurgusu, özel bir açık alan olarak Vefa Meydanı ve geleneksel

meydansı açılımlar, Süleymaniye Külliyesi gibi anıtlara yönelimleri ve sokakları ile “ender” silüetinin korunması gerekmektedir.

(b) Süleymaniye'nin korunması ancak 'yaşam'ın korunduğu bir süreçle mümkündür. Bu yaşamın temelinde, onun en kırılgan unsuru 'ev' ve onu çevreleyen, **onu yaşatan, karma işlev (donatı) alanları bulunmaktadır. Arazi kullanımına ilişkin yaklaşımlar, bu kurgunun korunması ve buna tehdit** oluşturan unsurlara yönelik önlemler esasıyla geliştirilmiştir.

Bu bağlamda, alanın çekirdeğini oluşturan, geleneksel topoğrafyaya uyumlu, ağırlıklı konut işlevinde korunmuş olan bölgenin bu özgün kimliğiyle sadece '**konut alanı**' olarak var edilmesi¹⁹¹; bu konut alanının çeperlerinde geleneksel konut ağırlıklı kurgusunu sürdüren, ancak yeni yapılar ve işlevler ile müdahale görmüş alanların konut ağırlıklı kimliğinde, yer yer yeni yapılara getirilecek donatılar ile yaşatılması önerilmektedir (Bkz. Öneriler Paftası). '**Donatılı konut alanı**' olarak tarif edilen alanlarda¹⁹² yeni yapılaşmalarda konut işlevi öncelikli olmalı ve uzun süreli konaklama esaslı planlama yapılmalıdır. Bu alanlarda 'ev' varlığına engel ya da başka bir işleve dönüşümünü tetikleyecek gecelik konaklama, turistik işletme vb. işlevler önerilemez. Donatılı konut alanlarında, evlerin yanı sıra, çekirdekteki bu varlığı besleyecek ve onu güçlendirecek donatılar planlanmalıdır: Kütüphane, semt evi, gündüz bakım evi, kreş, okul öncesi eğitim alanı, aile sağlığı merkezi vb. donatılar, konut dokusuna yönelik 'ev yaşamını' desteklemek üzere sınırlı sayıda birimden oluşur. Donatılı alanlar, özgün konut dokusunun mahremiyetini korurken, onu çevreleyen karma işlev alanları ile de bir geçiş alanı oluşturmaktadır. Donatılar, bu alanların özellikle bozulmuş yapı adalarında, yeni yapılaşma önerilen sınırlar içerisinde planlanmalıdır.

Bölgenin konut alanı dışındaki alanlarında da özgün, geleneksel ve/veya faydalı **mevcut işlevlerin** kurgusunun arazi kullanımında **korunması** yaklaşımı ile öneriler geliştirilmiştir. Bu bağlamda kuzeyde Küçükpazar semtindeki '**geleneksel ticaret'in yerel ve karma kimliğinin korunması** önem arz etmektedir. Kültürel sürekliliği olan bu ticaret aksının korunması ve ona erişimin kolaylaştırılması; konut alanı için gerekli sağlık donatısının (ASM), Süleymaniye'nin kuzeyinde, mevcutta sağlık donatısı barındırmayan karma işlevli Küçükpazar semtinde mülkiyet uygunluğu düşünülerek planlanması gereklidir. Ayrıca, İMÇ aksının kültür-sanat ve ticaret (karma) işleviyle ele alınması; **İMÇ komşuluğunda** yer alan mevcut ticari ve üretim alanlarından çevreye ve konut bölgesine zarar vereceklerin uzaklaştırılması; bu bölgede **konut alanını destekleyici ve İMÇ ile ilişkili olabilecek donatılı konut alanlarının geliştirilmesi**

191 'Konut alanı', 494'ün batısında, 496, 498, 499, 502, 503, 504, 505 numaralı adalar yer almaktadır ve özgün işlevlerinde ağırlıklı olarak konuttur. Bunlardan 498, 499, 502, 503, 504, 505 adaları en fazla kayba uğrayan adalar olmasına karşın yeniden yapım süreçleri sonucu en çok ahşap yapı stokunu barındıracak adalar olarak da öne çıkarlar. Bu yapı adalarında kültür varlığının, yapının fiziksel koşulları doğrultusunda, tek haneli ya da çok haneli konut kullanımının sürekliliği önerilir.

192 'Donatılı konut alanı', yenileme alanında kuzey-güney doğrultusunda, 497, 500, 501, 506, 508, 509, 510, 511, 531, 532, 535, 536, 537, 540, 541, 549, 564, 565, 566, 567, 569, 570, 963, 988 adalar yer alır ve özgün işlevlerinde ağırlıklı olarak konut bulunmakla birlikte eğitim, dini yapılar ve çeşmeler bulunmaktadır. Bunlardan 500, 506, 531, 532, 541, 549 adalar en çok kayba uğrayan adalardır. Donatılı konut alanları merkezdeki konut dokusunun mahremiyetini korurken, onu çevreleyen ve destekleyen karma işlevli alanlar olarak önerilir.

önerilmektedir. Bu içerikte, Unkapanı Değirmeni'ne de yapının tarihsel kimliği ile uyumlu -teknoloji/üretim tarihi, gastronomi gibi- işlevler atanarak, batı yönünde tüm alanın çevresi ile etkileşiminin artırılması olumlu olacaktır. Mevcut geleneksel ve/veya kullanım kurgusunun korunması yaklaşımı içinde, güneyde karma ticari dokunun korunması, İÜ'nün öğrenci konaklama barınma alanları ve çeşitli donatılar ile bölgedeki katılımını özellikle bu alanda arttırması önerilebilir. Doğu yönünde **Hanlar Bölgesi'nde 'geleneksel ticaret'in korunması** esas olmalıdır. Bu bağlamda zaman içinde işlevini yitiren ve/veya atıl kalmış hanların kullanımı desteklenmelidir. Bu kullanımda üniversite-üretim-ticaret arakesitinde işlevler alana davet edilmelidir. Süleymaniye Külliyesi'nin kuzeyinde, Dökmeciler Çarşısı dükkânlarında kültür endüstrilerinin geliştirilmesi öngörülmekte, burada KVDB tarafından 'İstanbul Tasarım Müzesi' planlanmaktadır.

Arazi kullanımında öne çıkan bir diğer koruma meselesi ise özünde her tarihî alana 'yabancı' olan turizmdir. Günümüzün, "pansiyonculuk", çeşitli ölçeklerdeki "işletme" içeriğinden çıkmış "turistik konaklama" eyleminin, ev değiş tokuşu ile başlayan masum süreçleri, dünya genelinde tarihî kent merkezlerinde hızla yayılan "gecelik daire kiralama" modeline dönüşmektedir. Bu modelin de büyük şirketler ve fonlar tarafından sahiplenmeye ve kontrol edilmeye başladığı '*global*' süreçlerde, ülke ölçeğinde hâlâ ön onay ve eylem planı bulunmazken, Süleymaniye özelinde, bu meselenin her kademedede çözülmesi mümkün olmayacaktır. Ancak, Süleymaniye için düzenli konut yaşamının korunması ve çevresel baskı unsurlarının azaltılması, alanı büyük ölçekli değişim süreçlerine dayanıklı hale getirecektir. Bu amaçla, bölgede onu sahiplenene, kimliği ile bütünleşen, 24 saat kapsayacak bir yaşamın ve onun çevresinde gelişecek **ilişkiler ağının sürmesini** sağlayacak kullanımların ve düzenli nüfusun varlığı önerilmektedir. Böylece her yaş grubuna yönelik öncelikli olarak düzenli, ardından sezonluk (öğrenci ve araştırmacılara yönelik kullanım ve yurtlar) konaklama önerilebilir. Tarihi Yarımada'yı donatı eksikliği, yapı güvenliği, yeşil alanların sınırlı oluşu vb. nedenlerle terk eden 30-45 yaş arası genç nüfus da alana yerleşmek üzere teşvik edilebilir. **Gecelik konaklama sınırlandırılmalıdır.**

Bölge için turizmin, yaratıcı endüstriler, geleneksel üretim, kültür, eğitim ve ticaret ile ilişkileri göz ardı edilmeksizin, alan tanımlamaya yerine alanın çeşitli noktalarına dağılan ve dinamik bir ilişkiler ağı olarak değerlendirilmesi ve sınırlandırılması mümkün olabilir. Bu süreçte **turizm amaçlı yeni yapılaşma ihtiyacının**, yapı ölçeğinde (ada avan projelerine bağlı olmak üzere) müdahale önerisi olarak *infill* önerilen yerlerde, **'konut alanı' ve 'donatılı konut alanı' dışında** çözülmesi; özgün mimari ve işlevin korunmasını gerektiren parsellerde turizm amaçlı yeni yapılaşmaya yer verilmemesi; strateji, hedef, eylem ve plan notlarının, **yapıların bu amaçla dönüştürülmesine yol açmayacak şekilde kesin ve bağlayıcı sınırlarla tarif edilmesi** gerekmektedir.

(c) Süleymaniye'nin korunması için geliştirilen stratejilerde bir diğer önemli konu, ulaşım'dır. Bu süreçte ulaşım ile ilişkin önerilerin 'erişimi kolaylaştıran', bölgenin geleneksel ve tarihî dokusu ile uyumlu, uygulanabilir ve ekolojik yaklaşımda geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. İstanbul ve Tarihi Yarımada için alınan UKOME kararlarından bağımsız düşünölemeyecek "Süleymaniye Yenileme Alanı" stratejileri

şöyle sıralanabilir: (1) Yol genişlikleri nedeniyle araç trafiğine uygun olmayan sokakların yayalaştırılması, (2) konut dokusu ve donatılı konut dokusu alanlarında yeşil alan, oyun parkı, ilköğretim yapıları gibi alanlara güvenli erişimi sağlayan yaya yollarının oluşturulması, (3) gezilebilir arkeolojik alanlar ve kalıntılara yaya erişimini sağlayacak düzenlemelerin yapılması, (4) Süleymaniye Külliyesi, bakı noktaları ile bu yaya akslarının ilişkilendirilmesi,¹⁹³ (5) konut dokusunun çeperinde yer alan geleneksel ve karma işlevli alanlara, tek yönlü, saat uygulamalı, yalnız kullanıcı erişimli vb. yöntemler ile düzenlenmiş motorlu araç erişiminin sağlanması, (6) yer üstü park alanlarına yönelik katlı otoparkın, yeni yapılarda, silüet etkisi olmayan kısımlarda, 5. maddedeki yollar üzerinde, dokunun çeperinde planlanması,¹⁹⁴ (7) açık yerüstü park alanlarının sınırlandırılması, (8) anıt eserler etrafında yasaklanması, (9) **yeraltı otoparkının** -İMÇ blokları arkasındaki 524, 527 adalar ve günümüzde çoktan hafriyat çukuruna dönüştürülmüş ve katmanları zarar görmüş 506 ada dışında- **planlanmaması** önerilmektedir. Bunlara ek olarak, İMÇ blokları arasından Atatürk Bulvarı'na yönelmeyi ve erişimi sağlayacak çözümler üretilmelidir. Alanın yüksek eğimli sokakları nedeniyle motorsuz tekerlekli araç kullanımına uygun olmaması, bu yönde öneri getirilmesini engeller. Ulaşım konusunun, planlama aşamasında farklı veri girdileri ışığında etüd edilmesi; bu raporda belirtilen koruma yaklaşımlarının da ulaşım stratejilerinin belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

(d) Bölgenin korunması için "Süleymaniye Yenileme Alanı" sınırlarında **kültür varlığı niteliği taşıyan tüm yapıların tescil edilmiş ve koruma statülerinin belirlenmiş olması** gerekmektedir. Çalışma kapsamında tespit edilen ve 2863 sayılı Kanun uyarınca tescile önerilen yapıların, İMÇ blokları dahil, **ivedilikle başvurularının onaylanması, varlıkların yasal koruma altına alınmaları ve bu süreçte her türlü müdahaleden zarar görmelerinin engellenmesi** gerekmektedir. Tescile önerilen, ancak yetkili KVKBK tarafından tesciline gerek olmadığına karar verilen çağdaş mimari miras yapıları, tescilli yapıların koruma dışı bırakılan duvar, kapı, kuyu vb. bileşenleri, bağlamından/yapı bütünlüğünden kopmuş kalıntılar veya tescili iptal edilen, arkeolojik değerli yapı parçaları belirlenmiş; hepsi için gerekli yasal süreç başlatılmıştır. Bu varlıkların korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmeleri için konunun takibi İBB KVDB bünyesinde sürdürülecektir. Devam eden yasal süreçler sırasında zarar görmelerini engellemek adına bu alanlarda sürekli izleme, denetim ve plan notlarında yapılacak düzenlemelerle önlem alınması gerekmektedir.

(d) Süleymaniye'de, anıtsal bir yapıya, bir yerleşkeye ait olan, ancak **bağımsız olarak tescil edilmiş** unsurların -535 adada olasılıkla bir konağa ait kalıntılar ve yapı parçaları gibi- tarihî bütünlükleri içinde yönetilebilmeleri ve bu yönde planlanmaları gerekmektedir. Bu kültür mirası yapıların yönetilmeleri için, zaman içinde değişen

193 Vefa Türbesi 1. ve 2. Çıkmazları, Molla Şemsettin Camii, Tirendaz, Divanefendi ve Ayşe Kadın Hamamı sokakları, Mehmetpaşa Yokuşu, Ayrancı Sokağı'nın yayalaştırılması ve 506 adadan doğu-batı yönünde yaya yolu geçirilmesi önerilmektedir.

194 Geleneksel ticaretin ve müzik endüstrilerinin devam ettiği, aynı zamanda kültür merkezi olarak karma işlevli kullanımın öngörülmesi İMÇ'nin doğudaki komşusu olan 972 adada, İMÇ altının gelecekteki restorasyon projeleri kapsamında yeraltı park alanı olacak şekilde değerlendirilmesine ek olarak yerüstü otoparkı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

parselasyon sınırlarının yeniden düzenlenmesi, bütüncül değerlendirilerek tescil edilmeleri önerilmektedir.

(d) Planlama çalışmalarının doğru yürütülebilmesi için **koruma altına alınmış yer üstü** yerleşke, yapı, yapı kalıntısı ve yapı unsurları **ile yeraltı kültür varlıklarının, konumları, sınırları ve güvenli yaklaşım alanlarının coğrafi bilgi sistemi üzerinde çizilerek gösterilmesi ve sayısal veri olarak tüm planlama çalışmalarında değerlendirilmesi** gerekmektedir. Bu harita tabanlı sayısal veriler, İBB KMKM tarafından üretilerek planlamada kullanılmak üzere paylaşılmıştır.

(d) Bölgede, **harap kültür varlıklarının** tümüyle yok olmasının önlenmesi amacıyla **acil müdahale kapsamında askıya alınmaları ve desteklenmeleri** gerekmektedir. İBB mülkiyetinde olmayan bu yapılara ilişkin yasal sorumluluk taşıyan mülk sahipleri bilgilendirilmiştir. İBB KMKM ve İBB KUDEB tarafından, mülk sahiplerine -ilgili KVKBK bilgisine de iletilerek- bu yapıların koruma altına alınması için gerekli bilgilendirme, resmi yazılar aracılığıyla yapılmıştır. Ancak alanda özellikle metruk yapılara yönelik önlem alınmadığı gözlenmektedir. İBB alanda uygulamaya geçilmesi için bütçe oluşturmuş ve programlamasına başlamıştır. Bu süreçte **Kurul'un ve yerel yönetimlerin ortak sorumlulukları çerçevesinde** alanda **birlikte hareket etmesi** önerilir.

(d) Süleymaniye'de korunacak kültür mirası yapı stokuna yönelik tespit edilen en büyük sorun, büyük ölçekli **kayıplardır**. Bu kayıpların, özellikle alanın yenileme alanı ilanının ardından -2005 yılı sonrası- kaybolmuş olanların **alana geri çağırılması** ile bir ölçüde giderilmesi planlanmaktadır. **DMA'nın korunması için gerekli olan bu yeniden yapımlar**, yeterli görsel/mimari verisi ve analitik **belgelemesi olan yapılar için ve kültürel peyzajın korunduğu bir alanda önerilmektedir**. Böylece "ihya" ve "anı canlandırma/yaratma" dan farklılaşırlar. Bu yöndeki stratejiler madde 6.2.'de ayrıca yer almaktadır.

(d) Alanın fiziksel durumuna yönelik değerlendirmelerde, sağlamlık konusunun konutlar ve diğer anıtlar için önemli bir sorun olduğu gözlenmektedir. İstanbul'un deprem riski de göz önünde bulundurularak, yapıların **koruma uygulamaları** süreçlerinde **'koruma uzmanı inşaat mühendisi'** tarafından bir incelemenin de yapılması önerilmektedir. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki, deprem riskine karşı öngörülen çalışmalar, kültür varlığı yapıların 'yenilenmesi' için bir gerekçe değil, çağdaş teknikler ile korunmaları ve güçlendirilmeleri için bir eylem alanıdır¹⁹⁵.

(d) Kültür Mirası yapılara ilişkin belirlenen bir diğer sorun ise, fiziksel özgünlüğe zarar veren onarım ve niteliksiz/aykırı müdahalelerdir. Kültür varlığı yapıların korunması için gerekli -sınırlı- bilimsel uygulamaların yapılması, malzeme seçiminden denetime kadar tüm süreci kapsayan bir eğitim ve kontrol meselesi olarak ele alınmalıdır. **Doğru bilimsel onarım tekniklerinin ve malzeme kullanımının**

195 İBB Miras bu konuya dikkat çekmek, uzman görüşleri almak ve koruma, depremsellik, yasal mevzuat ve uygulama süreçlerine yönelik sorun ve çözümleri tartışmak üzere 7 Nisan 2023 tarihinde İstanbul Planlama Ajansı'nda geniş katılımlı bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıların ilgili temalar üzerine odak grup çalışmaları şeklinde ilerletilmesi ve devam ettirilmesi hedeflenmektedir.

yaygınlaştırılması, alanda farkındalık yaratmak, kalifiye işgücü ve iş olanakları sağlamak amacıyla İBB KUDEB bünyesinde Süleymaniye’de **ahşap, taş, bitiş yüzeyi gibi onarım atölyelerinin** yapılması önerilmektedir. Kurumun hafızasında var olan, İBB KUDEB tarafından geçmiş yıllarda atölyeler ile Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı’nın katılımıyla yapılan atölye ve uygulamalar ile İBB Miras deneyimleri değerlidir. Ayrıca bölgedeki projelerin ve uygulama süreçlerinin niteliğinin arttırılması, böylece yapıların belge değeri ve özgün değerlerinin korunması amacıyla yenileme alanında İBB’ye **başvuru yapan projelere yönelik koruma uzmanı görüşü** alınmaktadır. Ayrıntılı raporlamalar ile miras yönetim ve proje izin süreçlerinde başvuran mal sahiplerine yardımcı olunmaktadır.

(d) Kültür mirası yapıların fiziksel özgünlüklerinin yanı sıra **işlevsel özgünlüklerinin korunması** da hedeflenmiştir. Proje kapsamında, hızlı bir işlev değişikliği sürecine girdiği tespit edilen **konutların** -konut, konut+dükkân, konut-depo gibi özgün varyantları da kapsayacak biçimde- **özgün işlevlerinin korunması** kararlaştırılmıştır.

Bu süreçte **kültür mirası niteliğindeki ticari yapıların, ticari işlevlerini sürdürmeleri** önerilmiştir. Özgün **işlevini yitiren ticari hanların yeniden işlevlendirilmesi** önerilmektedir. Hanların işlev planlamasında üniversitenin **araştırma ve üretim yönüyle alanda varlık göstermesi** de önerilebilir. Bölgenin tarihsel kimliğinin önemli bir parçası olan ve zaman içinde işlevini yitiren **medreselerin, müze, kütüphane, kültür merkezi, sergi alanı gibi eğitim ve kültür alanlarında yeni işlev** verilerek yaşatılması önerilmektedir. Günümüzde işlevsiz olan Ekmekçizade Ahmet Paşa Medresesi, Nevruz Kadın Sıbyan Mektebi gibi yapılar da kısa vadede onarılarak yeniden kullanıma açılmalıdır.

(d) Özgün işlevin sürdürülmesi açısından oldukça kırılgan bir yapı grubu çeşmelerdir. Proje kapsamında alandaki işlevini yitirmiş 30 çeşmenin ihtiyaç doğrultusunda **kısa vadede onarılması ve işler hale getirilmesi** planlanmıştır. Yeniden işlevlendirilecek çeşmelerin, çevreleri ile ilişkilerinin geleneksel ve tarihsel bağlamda planlanması, yapının bitişik ya da ayrıık nizam olan düzenine, -meydan çeşmesi, çatal çeşme gibi- **özel karakterine uygun tasarlanması gerekmektedir.** Bu bağlamda imar planı ve ada avan projeleri süreçlerinde de çeşmeler ve yakın çevrelerine yönelik düzenlemelere, zarar görmelerini engelleyici tedbirlere yer verilmelidir.

(d) Proje kapsamında **sarnıçlar**, bölge için önemli kültür mirası ve **İstanbul’un tarihi su yolları içeriğinde bütüncül ele alınması gereken bir yapı grubu** olarak değerlendirilmektedir. Böylece sarnıçların korunması ve erişimin sağlanması için çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bu çalışmalar kapsamında sarnıçların envanter bilgilerinin güncellenmesinin yanı sıra **sarnıçlara erişim için öneriler** getirilmektedir. Proje kapsamında, 282, 360, 434, 466, 470, 510, 515, 535, 536, 537, 566, 618, 653, 664, 964, 988, 518/2099 adalarda yer alan belgelenmiş **sarnıçların ziyarete açılması** ve Bozdoğan Kemeru ile birlikte İstanbul’un su yolları **gezi rotası içine alınması önerilmektedir.** Ayrıca tüm yeraltı kültür varlıklarına yönelik 515, 988, 536, 960, 564, 531, 573, 576, 537, 544, 653, 341, 2900, 950, 572, 534, 494, 652, 668, 566,

500, 618, 565, 462, 466, 510, 360,469, 532, 282, 664, 434, 962, 535, 470, 558, 964 adalarda konumları tespit edilmiş olanların **üzerine yapılaşma gelmeyecek şekilde yeni yapılaşma kurgusunda düzenleme yapılması** önerilmektedir. Ayrıca, 564 ada 34 parselde düzenli yerleşim olmaması ve tescilli buluntuların varlığı nedeniyle arkeolojik araştırmaların yapılarak koruma statüsünün belirlenmesi önerilir. İBB KMKM tarafından koruma grubu belirsiz olduğu tespit edilen sarnıçlar ve diğer yeraltı kalıntıları, 2022-23'te raporlandırılarak koruma derecelerinin belirlenmesi için KVKBK'na gönderilmiştir. Güncel **durum tespiti yapılamayan sarnıç ve yeraltı kültür varlıklarına yönelik belgeleme ve koruma amaçlı bilimsel işbirliklerinin oluşturulması** ya da var olan projelerin desteklenmesi önerilmektedir.

(d) Tarihi Yarımada'nın arkeolojik potansiyeli bilinmektedir. Bu bağlamda, alanda **her türlü zemin altı uygulamadan kaçınılması**, zemin altında müdahale gerekiyorsa öncesinde **yüzeyde yeterli derinliğe kadar ulaşan bir araştırma** (georadar vb.) ve inceleme yapılması, raporun ilgili kurumca incelenmesi; ardından sakınca olmadığı durumlarda, **hafriyat ve kazı uygulamalarının sahada en az 5 yıl kazı deneyimli arkeolog ve/veya sanat tarihçisi kontrolünde gerçekleştirilmesi** yönünde plan notu düşülmesi ve uygulamanın bu yönde kontrolü gereklidir. Süleymaniye özelinde, İBB bünyesinde oluşturulacak uzman bir ekip de **bağımsız kontrol** sağlayacaktır.

(d) **Haliç Metro Geçiş Köprüsü'nün** dokuda oluşturduğu 'engel' etkisinin azaltılması amacıyla çevresinde özel tasarım alanı geliştirmek üzere öneriler geliştirilebilir. Kentsel boşluklarda, sokak mobilyalarının zenginleştirilmesi, bölgeyi daha **'yaşayan, çevresi ile ilişkili'** bir alana dönüştürmek üzere sağlık, spor vb. işlevlerin küçük ölçekte alana atanması önerilmektedir.

(e) Süleymaniye'de meri imar planlarında konut ve ticari yapı yoğunluğunun arttırılması planlanmıştır, tarihi kentler için sakıncalı olan bu durumun engellenmesi gerekmektedir. **Bu bağlamda, ada avan proje ölçeğindeki çalışmalarda, öncesinde yapı barındırmayan alanlara öneri getirilmesi sınırlandırmakta, yapı yoğunluklarının kontrol altında tutulması sağlanmaktadır.**

(e) **Çevreye aykırı** yapılara yönelik yaklaşımlar ise öncelikli olarak (1) **kaçak katların kaldırılması**; (2) geleneksel parsel sınırlarının birleştirildiği, parsel içindeki bahçeli yapılaşma kurgusunun bozulduğu, eğitimden yararlanarak kat sayısı arttırılmış, yapısal/mimari olarak alanın DM karakterine uygun olmayan nitelikte **yapıların yerine, yenilerinin önerilerek bölgedeki aykırılıkların azaltılması** kararlaştırılmıştır. Yeni yapı önerileri için geliştirilen stratejiler, madde 6.2.2'de yer almaktadır.

(e) **Çevreye aykırılık** konusu Süleymaniye için **bazı işlev gruplarını** da içermelidir. Bu bağlamda alanda çevreye aykırı üretim süreçleri yürüttüğü ya da malzeme işlediği tespit edilen atölyeler, oto tamir birimleri, ağır metal işlikleri, çöp toplama alanlarının bölgede barınması sakıncalıdır. Bu çevreye aykırı işlevlerin alandan **uzaklaştırılması önerilmektedir.** Ancak böylesi süreçte **yerel, geleneksel esnafın yerinde barındırılması** ve sürecin turistik faaliyetlere alan yaratmak mekanizmasına dönüşmemesi için **işlev değişikliklerinde yaratıcı, çağdaş/geleneksel ve yerel içerikte üretim ve ticaret dönüşümlerine izin verilmesi önerilmektedir.**

6.1. ADA ESASLI YAKLAŞIMLAR

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda koruma esasında çeşitli ölçeklerde stratejiler geliştirilmiştir. Bunlar alanın geneline, adalara ve yapılara yönelik olmak üzere üç ayrı ölçekte ele alınmıştır. Bu kararların orta ölçeğini oluşturan ve ada esaslı geliştirilen yaklaşımlar madde 6'da belirtilen amaçlar, hedefler ve kararlar doğrultusunda oluşturulmuştur.

Bölgede ada avan esaslı yaklaşımların temelini, özgün parselasyon, yapılaşma ve yeşil alan kurgusunun; bunları oluşturan özgün yapı ve yapısal unsurları ile özgün işlevlerinin korunması oluşturur. Bu temelden yola çıkarak, alanın yaşatılması için, Süleymaniye'nin çevresi ile bütünleşik korunması ve yaşatılması amacıyla çeşitli öneriler getirilmiştir. Bu öneriler:

Geleneksel ada sınırlarının korunması: Süleymaniye tarihî dokusunun ve DM özelliğinin temel unsuru olan yapı adası kurgusu ve bunun oluşturduğu kent dokusu korunmalıdır. Formunu koruyan yapı adalarında, bu formun bozulmamasına; bu bağlamda yapılaşma ve sokak ilişkisinin hem yatay hem düşey düzlemde korunmasına, ada kurgusunu oluşturan sokak sürekliliğini sağlayan unsurların da bu karar doğrultusunda korunmasına karar verilmiştir. Ada avan projelerinin değerlendirilmesinde, ada kurgusunun çağımızda bölündüğü tespit edilen 534, 537 ve 629 numaralı adalarda işlev ve bütün içindeki durumu doğrultusunda geçmiş kurguyla ilişkilendirilebilecek yaya yollarının oluşturulmasına dikkat edilmiştir.

Geleneksel sokak dokusunun korunması: Süleymaniye tarihî topoğrafyasının ve kent kimliğinin önemli bir parçası olan sokak kurgusunun korunması gerekmektedir. Dar olması nedeniyle araç trafiğine uygun olmayan sokakların genişlikleri korunacaktır. Alandaki yaklaşık 20 çıkmaz sokak korunacak ve patikalar da izleriyle yaşatılacaktır. Aslında kaldırımsız olan sokakların bu kimliği, konut ve donatılı konut alanlarında, korunacaktır. Yenileme alanında '2. Derece ve 3. Derece Yollar' olarak ifade edilen (bkz. Öneriler Paftası) yollarda yaya güvenliği için döşemede önlem alınabilir. Ayrıca, tarihî yapıların gömülmesinin engellenmesi için Süleymaniye'de kırmızı kot uygulanması öngörülmüş, bu bağlamda bölgenin üç boyutlu taraması yapılmıştır.

Vefa Karakol Meydanı ve meydan oluşumlarının korunması: Süleymaniye kent dokusunun özel bir unsuru 539 ada ile Vefa Karakolu ve çeşmesi arasında yer alan meydandır. Tescilli kültür varlığı niteliğindeki Vefa Meydanı'nda¹⁹⁶, tarihî fotoğraflar esas alınarak, tarihî peyzaj doğrultusunda çevre düzenlemesi yapılacaktır. Eski tarihli fotoğraflarda, buranın taş döşeli setler halinde eğimli bir meydan olduğu görülmektedir. Bu meydan dışında alanda meydan etkisi yaratan sokak kavuşumları da bulunmaktadır: 16 Mart Şehitleri Caddesi ile Şehzadebaşı Caddesi'nin birleştiği ve Fetva Yokuşu'nun Mimar Sinan Caddesi ve Şifahane Caddesi ile birleştiği alanlardır. Bu bölgelerdeki etkinin, bunu sağlayan yapı biçimlenişlerinin ve yönelim kurgusunun korunması planlanmıştır.

¹⁹⁶ Vefa Meydanı'nın, İstanbul I Numaralı KTVKBK'nun 18.10.1995 tarih ve 7168 sayılı kararıyla -ağaçları ve çeşmeleriyle birlikte düzenleme yapılarak korunması gerektiğine- karar verilmiştir.

Parselasyon sınırlarının korunması: Bölgenin tarihsel süreci doğrultusunda günümüze ulaşmış, tarihî geleneksel kent dokusunu oluşturan parsel kurgusu, Süleymaniye’de kimliği oluşturan unsurlardan biridir; bu nedenle korunması gerekmektedir. Bu bağlamda yeni yapılaşmalar bu sınırlara uyarak geliştirilmelidir. Çalışmalar kapsamında yapılan incelemelerde alanın çoğunda süreklilik tespit edilmiştir. Ancak, yakın zamanda tevhid ve ifraza uğramış ve sürekliliği bozulmuş parseller de bulunmaktadır. Yalnız bu parseller için, eski kadastral durumu haritalarda belgelenen -sınırlı sayıda- parselde geriye dönüş sağlayacak tevhid ve ifraz uygulanabileceğine, tevhid ve ifrazın ancak hava fotoğrafları/harita gibi sayısal malzeme gözetilerek geliştirilebileceğine karar verilmiştir.

Geleneksel yapılaşma kurgusu ve sınırlarının korunması: Süleymaniye için önemli bir kimlik ve koruma unsuru da yapı kütlelerinin topoğrafya ile kurduğu "ender-tekil", biricik ilişkidir. Bölgenin bu kimlik özelliğinin korunması için önemli bir parametre, parsel içinde belgelenen geleneksel yapılaşma kurgusunun ve sınırlarının korunması olarak karşımıza çıkar. Bu esasa, tescilli olmayan parsellere yönelik üç farklı öneri belirlenmiştir:

(1) Yeşil alan barındırmayan, yapılaşma izinin süreklilik oluşturduğu ve yakın zamana kadar (2005) ulaştığı alanlarda: Hava fotoğrafları ve haritalar ile belgelenen geleneksel yapılaşma sınırlarına uymak üzere tarihî yapılaşma kurgusu gözetilerek öneri geliştirilmesi.

(2) Yeşil alan barındıran, yapılaşma izinin süreklilik oluşturduğu ve yakın zamana kadar ulaştığı (2005) alanlarda: Hava fotoğrafları ve haritalar ile belgelenen geleneksel yapılaşma sınırlarına uymak üzere tarihî yapılaşma kurgusu gözetilerek yeşil alan da içerecek şekilde düzenlenmesi.

(3) Yapılaşmaya uğramamış, yeşil alan kimliğini koruyarak günümüze ulaşmış sürekli yeşil alanlarda: Hava fotoğrafları ve haritalar ile belgelenen geleneksel komşu yapılaşma sınırlarına uymak üzere tarihî kurgusu gözetilerek yeşil alan olarak düzenlenmesi uygundur.

Geleneksel ve ‘özel nitelikteki’ yeşil alanların korunması: Tarihi Yarımada için yapıların bir kimlik unsuru olduğu gibi **onu var eden, çevreleyen, vurgulayan ve saklayan yeşil de kimlik unsurudur.** İstanbul’un ‘meşhur’ yeşilliklerinin yapılaşmaya uğradığı ve Boğaz tepelerinde aflar ile yeşil kontürünün betonarme ile değiştirildiği çağımızda, kentin en önemli alanı sayılabilecek **‘Tarihi Yarımada’da yeşilin ve özgün kurgusunun varlığı’ şarttır.** Bu yaklaşımdan yola çıkarak tarihsel incelemeler doğrultusunda süregelen yeşil alanlar ve özel kimlik alanı olan yeşiller tespit edilmiş ve korunmalarına karar verilmiştir. Alanda yeşilin kümülatif etkisinin sürekliliği önemlidir. Süregelen yeşil alanlar, bahçeler, avlular ve kentsel boşluklar -İÜ yerleşkesinin bahçesi, Süleymaniye silüetinin bir parçası olagelmış Botanik Bahçesi, Şehzadebaşı Parkı, Süleymaniye Camii avlusu gibi- her türlü planlama kararında korunmalıdır. Geleneksel konut dokusunun yeşille birlikteliği ve uyumu, alanın kimlik

değerini oluşturmaktadır; bu nedenle küçük ölçekli, parsel içlerinde belirlenen özel yeşil alanların da silüete katkılarında dolayı ada avan projelerinde korunmaları yönünde öneriler geliştirilecektir (Bkz. 5.4.1.). Ayrıca bu yeşilin parçası olan anıt ağaçların da tespiti ve mevcut envantere işlenerek her türlü uygulamada bu bilgi doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir.

Anıt(sal) yapı çevresinde yapı/yerleşkenin bütünlüğünün, kimliğinin ve algısının korunması: Üstün evrensel değere sahip ve yaşayan Süleymaniye Külliyesi ile pek çok anıtsal yapıya ev sahipliği yapan Süleymaniye’de bu anıtların korunması yasal ve etik bir gerekliliktir. Bu bakış açısıyla koruma süreçlerinin işlevlere yönelik kısmı, 6. maddede ifade edilmekle birlikte anıt(sal) yapı ve yerleşkelerin ada avan proje üretim tasarımı sırasında özel bir incelemeye konu olması kaçınılmazdır. Anıt(sal) yapı çevresinde planlama ve tasarım yapılırken **o anıta ait tüm bileşenler ve dönemlerin ‘bütüncül’ değerlendirildiği ve korunduğu,** yapı/yerleşkenin tarihsel süreci göz önüne alınarak **olası buluntu alanlarının saptandığı** ve bunlara ilişkin koruma önlemlerinin alındığı, belgeleme süreçlerinin tüm tasarım ve uygulama sürecine temel oluşturduğu bir metodoloji ile çalışılacaktır. Bu süreçte **her bir anıtsal yapı ile onun yayılım ve etkileşim alanı** ayrıca düşünülüp özel çözümler getirilerek kentsel tasarımı ele alınacaktır. Tasarım sürecinde çevresinde önerilecek (1) her türlü yapılaşma güvenli çekme mesafeleri düşünülerek; (2) zemin düzenlemesi, gabari ve kot ilişkisi miras eser esaslı ve gabarisi altında planlanarak; (3) anıt yapıları yalnızlaştırmadan, toplumsal hareket ile iç içe (4) bitiş yüzeylerinde tarihî doku ile uyumlu seçimler yapılarak (5) anıtsal yapı/yerleşke ile saygılı ilişkilendirilmiş öneriler içermesi planlanmıştır.

Süleymaniye silüetinin korunması: Bölgenin DM karakterinin parçası olan silüetin korunması gerekir. Semti gören tüm açılardan ele almak üzere, topoğrafyaya, silüete ve tarihsel sürekliliğine uyum sağlanmalıdır. Bu amaçla **yeni yapılarda alanda tescilli yapı ile uyumlu yapılaşma kriterlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, Koruma Kurulu onaylı ada avan projelerine göre yapılaşma koşulları belirlenecektir.**

Tespit edilmiş yeraltı kültür varlıklarının, kısmen kayıp tarihî yapıların duvar vb. kalıntılarının, zemin altındaki olası bileşenlerinin korunması: Ada avan projelerinde tespit edilmiş yeraltı kültür varlıklarının ve tespiti henüz yapılmamış, ancak bölgede olması muhtemel alanların korunması planlanmıştır. Bu nedenle alanda **mevcutta olmayan bodrum kat önerilemez.** Ayrıca, çoktan yapılmış kazılarla olası kültür katmanı zarar görmüş alanlar için -bölgenin yaşamına katkı sağlayacak sığınak, kullanıcı otoparkı gibi işlevler ile sınırlı olmak üzere- mevcut zemin kotu kullanılarak tasarım yapılabileceği belirlenmiştir. Bu karar ardından olası kaçak kazı ve hafriyat uygulamalarını engellemek amacıyla alanın güncel üç boyutlu taraması yapıp, sayısallaştırılmıştır. Yeraltı kültür varlıklarına (Görsel 54) yönelik bölgesel kararlar ayrıca madde 6’da ifade edilmektedir.

Ayrıca, kısmen kayıp tarihî yapılara ait tarihî duvar vb. bileşenlerinin, peyzajları ile bütüncül korunarak tasarım içine katılması; erişilebilirliğinin sağlanması ve ait olduğu bütünün algılanabileceği şekilde planlanması hedeflenmektedir. Saha tespitleri doğrultusunda, büyük kayıplar barındıran bileşenlerde mevcudun korunması, 'anastilosis' ile 'kısmi bütünleme' sınırında bir koruma yaklaşımı benimsenmesi önerilmektedir. **Özgün örgü tekniğini koruyan bazı duvarlar, belge değeri taşımakta ve bulunduğu ada içerisinde belirleyici sınırlar/izler oluşturmaktadır.** Tescilli, öneri veya tescilsiz bütün tarihî yapı bileşenlerine sayısal veride yer verilmiş; -yasal koruma altına alınmasa dahi- bu gösterime dayalı olarak her birinin varlığının gerek ada avan projelerinde, gerek plan notlarında öne çıkması sağlanmıştır.

Semtin tarihsel sürekliliğinin parçası olan tüm dönemlere -Cumhuriyet dönemi dahil- saygılı ve bütünlük koruma: Ada avan proje çalışmalarında, yapıların tescilli olup olmadığına bakılmaksızın; kültür varlığı niteliği ve değeri taşıdığı belirlenen tüm yapıların korunarak planlama yapılması gerektiği belirlenmiştir. Bunların arasında tescilsiz -özellikle Cumhuriyet sonrası- 20. yy mimari mirası öne çıkmaktadır: Tescil önerileri reddedilen bu varlıkların da, gerek ada avan projelerinde, gerek plan notlarında özgün malzeme, renk, bitiş yüzeyi gibi ayrıntılarının korunması yönünde karar alınmalıdır. **Çok katmanlı DM kimliğinin korunması ve sürdürülmesi, ancak yakın dönemi yansıtan sanatsal/mimari değerlerin de yok edilmesini önlemek ile mümkündür.**

Koruma uzmanı katımlı, çok paydaşlı ve kontrollü tasarım süreçleri ile tasarımda gerekli niteliğin ve çeşitliliğin sağlanması: Kültürel mirasın korunması, koruma biliminin konusudur. Miras alanlarında her türlü planlama ve tasarım süreçlerinde bilimsel katkı gerekir. Böylece Süleymaniye Yenileme Alanı için tasarım süreçlerinin İBB tarafından uzmanlar danışmanlığında yürütülmesinin yanı sıra, paydaşların da koruma uzmanı olmaları, ya da koruma uzmanı desteğiyle ekip kurmaları önerilmiştir. Ayrıca 'yeni mimari'nin alanın "tekil" ve "ender" kimliği ile uyumlu olarak gelişebilmesi için, ekiplerin tasarım sürecini katımlı ve disiplinler arası bir süreçle yönetmeleri belirtilmiştir. Tasarım süreçleri, koruma etiği ve yaklaşımlarının tasarım ekipleri ile paylaşıldığı toplantılar ile başlayarak, önerilerin tasarımcı, uygulayıcı ve koruma uzmanı mimar/kent plancısı karma bir ekip tarafından düzenli olarak değerlendirildiği bir inceleme süreci ile gerçekleşmektedir. Toplantılar süresince yapılan koruma ve tasarım esaslı değerlendirmeler, bir rapor ile tasarımcı paydaşlara iletilmektedir.

Projelerin değerlendirilmesinde temel ilke, Süleymaniye'nin değerlerine saygılı, bu değerlerin bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyan, ve madde 5.5, 5.5.1, 5.5.2, 6, 6.1, 6.2, 6.2.1, 6.2.2'de belirtilen kriterler ile uyumlu yaklaşım ve çözümlemelerin varlığı esasına dayanır.

6.2. YAPI ÖLÇEKLİ YAKLAŞIMLAR

Yapı ölçekli yaklaşımlar, iki temel grupta ele alınmıştır: (1) Koruma esaslı, (2) yeni yapı esaslı yaklaşımlar. (1) Mimari koruma uzmanlığı ve bilimsel/etik ilkeleri çerçevesinde, mevcut korunacak yapı veya kalıntılara -belirlenen koruma amaçlı müdahale derecesinin (basit onarımdan yeniden yapıma) izin verdiği ölçüde- uygulanacak yaklaşım ve yöntemi tanımlar. (2) Günümüzde üzerinde tescilli/tescilsiz bir varlık barındırmayan, tarihsel sürecinde yeşil alan sürekliliği veya arkeolojik değeri bulunmayan parsellerde önerilecek çağdaş tasarımları ve *infill* uygulamalarını ifade eder.

6.2.1. KORUNACAK (YERÜSTÜ) KÜLTÜR VARLIKLARINA İLİŞKİN YAKLAŞIM VE ÖNERİLER

Rekonstrüksiyon, çağdaş koruma biliminin belirli sınırlar içerisinde kabul ettiği, yasal geçerliliği olan bir müdahale biçimidir; ancak bilimsel ve etik altyapısı, gerekçeleri ve uygulanma biçimi doğru belirlenmelidir¹⁹⁷. Süleymaniye'nin -Osmanlı mahallesi olarak- yeniden inşası, uzun yıllar tartışmalara yol açan bir konu olmuştur. Sementin, cumbalı ahşap evlerin tekrarından oluşan bir Müze-kent olarak yeniden inşası, gündeme geldiği dönemde tepki toplamış, koruma ilkelerine aykırı bulunmuştur. (Kuban, 2005).

Korunacak (yerüstü) kültür varlıklarına ilişkin öneriler, Süleymaniye Yenileme Alanı sınırları içindeki **"emanet" taşınmazlara yönelik**, ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi, **IV.2 Mimari Mirasa Müdahale İlkeleri** esasıyla geliştirilmiştir. Bu süreçte öncelikle yapı ve kalıntıların mevcut durumu ve onlara ilişkin yapılan araştırmalar incelenmiş, ardından müdahale ölçeği ve yaklaşımları belirlenmiştir. Öneriler mimari mirasın ve unsurlarının bütünlük, özgünlük, kullanım değerinin yanı sıra tarihsellik, estetik, sanatsal, teknik vb. değerlerinin bütüncül korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını hedefler.

Yapılan saha çalışmaları ve tek yapı esaslı araştırma ve incelemeler sonrasında Süleymaniye'de önerilen müdahale türleri şunlardır:

1- **Bakım**¹⁹⁸ gereken yapılar/yapı unsurları: Yapısal niteliği ve sağlamlık durumu 'iyi', korunmuş durumda günümüze ulaşan, 'özgün' yapılardır. Korunmaları

¹⁹⁷ Rekonstrüksiyon, sınırları ve yöntemi çok sayıda akademik çalışmada ele alınan ve koruma dünyasında yıllar boyu tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için: Bkz. Url-6, 7, 8, 9, 10.

¹⁹⁸ Bakımın içeriği, ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi'nde (2013) yer alan, "Yapının özgün şekli ile korunmasını, geleceğe aktarılmasını ve yapının yaşamını sürdürmesini amaçlayan; tasarımda, malzemede, strüktürde ve mimari öğelerde değişiklik gerektirmeyen (çatı aktarımı, oluk onarımı, boya-badana vb.)" tanımla ele alınmıştır.

için sıklıkla, “yüzeyi kaplayan verniğin temizlenmesi”, “cephedeki yalıtımın/muhdes kaplamanın sökülüp özgün yüzeyin açığa çıkarılması”, “tabela, vb. elemanların sökülmesi”, “demir parmaklık vb. elemanların bakımı”, “ahşap cephe yüzeyinin özgüne uygun teknik ve malzeme ile (bezir yağlı, bezir yağı bağlayıcı vb.) boyanarak koruma altına alınması” önerilmektedir.

2- **Basit onarım**¹⁹⁹ gereken yapı/yapı unsurları: Yapısal niteliği ve sağlamlık durumu ‘iyi’, fiziksel özgünlük bakımından ‘az değişmiş’ yapılardır. Bu kapsamda taşıyıcı sisteme müdahale edilmemesi esastır²⁰⁰. Korunmaları için sıklıkla, madde 1’e ek olarak, “kısmen bozulan ahşap cephe kaplamalarının özgün boyut ve yapım tekniğinde bütünlenmesi, örtünün ve/veya derenin bitkilerden temizlenmesi, dere/oluk elemanlarının tamiri ve/veya çinko içerikli malzeme ile bütünlenmesi, çatı aktarımı” gibi uygulamalar önerilmektedir.

3- **Esaslı onarım**²⁰¹ gereken yapı/yapı unsurları:

3.a. Yapısal niteliği ve sağlamlık durumu ‘orta/kötü’ olmakla birlikte ‘özgün’, ‘az değişmiş’ veya ‘büyük ölçüde yenilenmiş’ kültür varlığı niteliği taşıyan yapılardır. Bunlara yönelik müdahaleler sıklıkla “tescilli/tescilsiz yapıda koruma projesi geliştirilmesi”, “mevcut yapı sağıklaştırma esaslı koruma projesi geliştirilmesi/uygulanması”, “proje ve uygulama sürecinde yapılara gerekli en az müdahale çerçevesinde, öncelikle niteliksiz ek ve kötü onarımların temizlenmesi, özgün yüzeylerin korunması esaslı planlama yapılması”, “zaman içinde pek çok değişime uğradığı anlaşılan yapı grubunda ‘bütüncül koruma’ yaklaşımı ile ‘dönemsel seçicilikten’ uzak koruma planlanması”, “tescilsiz yapıda kaçak kat kaldırma” ifadeleriyle tarif edilmiştir.

3.b. Yapısal niteliği ve sağlamlık durumu ‘kötü’ (harap), -bir kısmı kaybolmuş-, ‘özgün’, ‘az değişmiş’ veya ‘büyük ölçüde yenilenmiş’ yapılardır. Bunlara yönelik müdahaleler bölüm 3.a.’da ifade edilmekle birlikte bazı yapılar için “acil askıya alma”, “acil destekleme”, “mevcut yapı kalıntılarında sağıklaştırma ve kısmi bütünleme”, “mevcut kısımlarda sağıklaştırma ve kısmi bütünleme, kayıp kısımlarda özgüne uygun yeniden yapım” ifadelerini kapsar²⁰².

199 Basit onarımın içeriği, ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi’nde (2013) yer alan, “Yapıların, taşıyıcı sistemine ve plan kurgusuna müdahale etmeden, bozulan ve eksilen malzeme ve mimari elemanlarının uzman değerlendirilmesiyle, belgeleme ve irdelemeye dayalı olarak, özgün biçimlerine uygun şekilde onarılması veya tamamlanmasıdır” tanımlarıyla ele alınmıştır.

200 İBB KUDEB tarafından 2008 yılında, bakım-onarım izinlerine dayalı işlem ve süreçleri kolaylaştırmak ve bu konuda çalışan meslek insanları için bir kılavuz oluşturmak amacıyla, temel koruma kavramları, bakım-onarım değerlendirme kriterleri, müdahale sınırları ve örnek incelemeler içeren bir yayın hazırlanmıştır (Kudde ve Aksoy, 2008). Özellikle Süleymaniye gibi alanlarda bu gibi kılavuz niteliği taşıyan yayın ve kitapçıkların hazırlanarak alandaki sorumlu, görevli ve kullanıcılarla paylaşılması önerilir.

201 Esaslı onarım içeriği, ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi’nde (2013) yer alan, “Kültür varlıklarının bakım ve basit onarımla çözülemeyen sorunlarına yönelik, çoğu kez birkaç müdahale tekniğinin bir arada kullanıldığı, projeye dayalı uygulamalardır. Müdahalelerin derecesi, yapıdaki hasarların niteliği ve çağdaş kullanımın gerektirdiği donatıların eklenmesi gerekliliğine göre değişir. Hasarlı, ya da eksik olan kesimlere yapılacak müdahale, yapının sunumu ve/veya kullanımıyla bağlantılı olarak malzemelerinin sağıklaştırılmasından, yeniden yapımına doğru artar.” tanımlarıyla ele alınmıştır.

202 Onarımlardaki tüm bütünleme işlerinde, kayıp ve yıkık kısımlara ait parselde malzeme bulunuyorsa

Süleymaniye’de mevcut kültür varlığı yapılar da gerekli olan en az müdahale yaklaşımından yola çıkılarak, ağırlıklı olarak sağıklaştırma ve rehabilitasyon içeriğinde öneriler yeterli bulunmuştur. Yapıların işlevine yönelik sınırlı sayıda yeni ve yeniden işlevlendirme önerileri geliştirilmiştir²⁰³, bölgede büyük kayıplar sonucu ortaya çıkan geniş alanlarda yeniden yapım uygulamaları tarif edilmiştir.

Süleymaniye yenileme alanında özgün işlevlerin korunması, değişimi ve yeniden işlevlendirilmesi konusuna yönelik yaklaşım ve stratejiler madde 6’da ifade edilmektedir. Bu içerikte alanda yeni işlev kazandırılacak/yeniden işlevlendirilecek yapı ve yerleşkeler: 1. Ayşe Kadın Hamamı, 2. Nevruz Kadın Sıbyan Mektebi, 3. Unkapanı Değirmeni ve bağlı birimleri, 4. Vefa Kır Çeşmesi, 5. Ekmekçizade Ahmet Paşa Medresesi, 6. Hüsrev Kethüda Darülcırrası olarak sıralanmıştır. Günümüzde atıl durumda kalan yapı ve alanlarda ada avan projesinde geliştirilen kararlarla uyumlu işlevler tanımlanması ve yaşama kazandırılması önerilir.

4- Yeniden yapım²⁰⁴ gereken yapılar ise:

4.a. Yeniden yapım gereken yapılar: tescilli kültür varlığı olan, ancak günümüze ulaşamamış (tarihî-modern), parseli boş, ‘Kayıp (yok olmuş)’lar

4.b. Dönüştürme amaçlı özgün sistemde yapılması gereken yapılar: tescilli kültür varlığı olan, günümüze ulaşamamış, yapısal özgünlüğünü kaybetmiş, yerinde betonarme karkas yapı bulunan ‘Kayıp (betonarme taklit)’ yapılar olarak belirlenmiştir.

“Süleymaniye, farklı dönemlerin birlikteliği, çeşitliliği, çok katmanlı mimari ve kültürel kimliğiyle değerlidir.” (Eres, 2017: 81).

Seçmeci bir yaklaşımla herhangi bir dönemin/mimarinin/yapı tipolojisinin öne çıkarılması, hiç var olmamış yapıların tahminlere dayanılarak geri çağırılması²⁰⁵,

islahı ve yeniden kullanılması önerilmektedir. Bu yönde alınan bazı KVKBK kararlarında “KUDEB denetiminde özgün malzemelerin sökümüne” veya “yapının yıkılmasına, özgün süsleme ve mimari elemanların KUDEB denetiminde numaralandırılarak saklanmasına ve yeni yapıda tekrar kullanılmasına” gibi ifadeler yer verilmekte; yapının korunması mümkün olmasa dahi, özgün parçalarının korunması ve onarım/yeniden yapım sırasında değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

203 Süleymaniye Yenileme Alanı’nda mevcut işlev durumları, işlev sorunları madde 5, 5.4, 5.4.1 ve 5.4.2.’de ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. Bu sorunlara ilişkin getirilen alansal öneriler ise madde 6’da ayrıca ifade edilmiştir.

204 Proje kapsamında yeniden yapım uygulamaları, ICOMOS Türkiye Mimari Miras Koruma Bildirgesi’nde (2013) yer verildiği içeriği doğrultusunda belirlenmiştir. Bildirgedeki tarife göre “Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapılmasıdır. Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indireyecek düzeyde olduğu durumlarda (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı ve kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında, özgün mimarisi, malzeme ve yapım tekniğiyle ilk durumuna uygun olarak projelendirilmesi ve uygulanmasıdır.”

205 Süleymaniye, tarih boyunca pek çok değişime uğramıştır; ancak kayıp yapıların tümünün günümüzde tekrar yeniden yapılması söz konusu olamaz. Özellikle son yıllarda bilinçli yıkımlarla yok edilen/yitirilen ve yeterli bilimsel belgesi bulunan yapıların yeniden yapımı ile sınırlı kalınmalı; belirli bir dönemin veya yapı

boşlukların doldurulması ve bütün kayıp yapıların yeniden ayağa kaldırılması gibi eylemler kabul edilemez. Mevcut boşluklar, raporda ayrıntılarıyla belirtilen çeşitli nedenlerle -özellikle bilinçli yıkımların sonucunda, yakın geçmişte- oluşmuştur. Boşalmış yapı adalarında belirli bir tip yapının tekrarına dayanan bir yaklaşım, günümüzde kentlerde tehdit olarak karşımıza çıkan niteliksiz yapılaşma anlamına gelir. Envanter çalışmalarında günümüze ulaşamayan, kayıp kültür varlıklarının tespit edilme çabası, ihya hazırlığı ve yeniden inşaya dayalı bir strateji olarak değerlendirilmemelidir. Burada sağlanan veri ve belgeler, **ancak sınırlı ölçüde karar verilen yeniden yapım uygulamaları için birer kaynak** oluşturacaktır.

“Yaşayan Süleymaniye” stratejisi (Bkz. 7.), yapı stokunun -özellikle kayıp konut stokunun- özgün kadastral durum değiştirilmeden, parselin durumuna özgü belirlenen müdahale derecesine ve kararına uygun olarak tamamlanması ve yaşama kazandırılması esasına dayanır. Her parselin geçmişi, yapılaşma ve kullanım durumu, belge/verileri, özellikleri farklıdır; kendine özgü müdahale kararlarını gerektirir. Geçerli fiziksel müdahale dereceleri arasında rekonstrüksiyon da yer alır; ancak, “yeterli belge ve veri” olması koşuluyla sınırlandırılmıştır. Ayrıntılı rölöveleri ve eski fotoğrafları bulunan, yakın zamanda bilinçli olarak yok edilmiş, kent hafızasında yeri olan yapıların rekonstrüksiyonu önerilir. Yeterli belgesi bulunamayan boş parsellerde ise çağdaş nitelikte, yeni tasarım veya referanslı tasarım yapılabilir. Bu kararlar, stratejik planın konusu olmadığı ve ada avan projeleri aşamasında değerlendirildiği için, planda sadece yönlendirici notlar konulması tavsiye edilir.

Yeniden yapım, tekil bir koruma uygulaması değildir; özgün malzemenin temin edilmesinden, geleneksel yapım tekniklerini bilen uzman ve ustaların eğitim ve istihdamına kadar uzanan, uzun vadeli bir **eylem planını gerektirir**. Bu nedenle, sınırları, bilimsel ve etik ilkeleri doğru tanımlanmış bir program dahilinde ele alınmalıdır.

“Rekonstrüksiyonların uygulanmasında, güvenli verilerin yanı sıra, donanımlı bir uygulama ve denetim heyetinin olması önemlidir. Dönem mimarisini, yapım tekniklerini iyi bilen mimar ve ustaların oluşturduğu bir ekip çalışmasına ihtiyaç vardır.” (Ahunbay, 2017: 34).

6.2.2. YENİ YAPI(LAŞMA)LAR

Süleymaniye yenileme alanında yeni yapı(laşma)lara yönelik stratejiler, “çevreye uygun” ve “çevreye aykırı” yeni yapılardaki değişim sürecinin belirlenmesi yönünde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle yeni yapı ve alandaki etkisi değerlendirilmiştir, Süleymaniye’de yeni yapılar (1) günümüze ulaşamamış, tarihî

türünün tahmin/varsayıma dayalı olarak tümüyle geri çağırılmasına yönelik bir toplu rekonstrüksiyon kabul edilmemelidir. “Faraziye’nin başladığı yerde, onarım durmalıdır.” (Erder, 1977: Venedik Tüzüğü, Madde 9)

yapıların parsellerine -Madde 6.2.1., 4.b. bendinde tarif edilenin dışında- ya da (2) yapılaşma olmamış alanlara gelmiş binalardır. Proje kapsamında yapılan değerlendirmelerde, bunların bir kısmının çevreye uygun, bir kısmının çevreye aykırı nitelikte olduğu gözlenmiştir.

Çevreye uygun yeni yapıların sağlama ve rehabilitasyonu, madde 6.2.1.'de tariflenen içerikte ilgili foyelerde yer almaktadır. Bu yapılar ayrıca ada avan revizyonu sürecinde ele alınmakta, yeni yapı önerileri de oluşturulmaktadır. Çevreye aykırı yeni yapıların ise kütle, parsel kullanımı, mimari ve yapısal nitelikleri nedeniyle tümüyle kaldırılmaları, madde 6 ve 6.1'de yer verilen kriterler ve stratejiler doğrultusunda boşluk olarak bırakılmaları ya da yerlerine yeni yapılar tasarlanması önerilmiştir.

Tarihî kentlerde yeni yapılaşma, yüzyıl başından itibaren mimar ve kent plancılarının tartışma konusu olmuş, bu yöndeki yaklaşımlar uluslararası doktrin ve manifestolar ile çeşitli dönemlerde dile getirilmiştir. Bu metinlerden ilki, 1931 tarihli Atina Tüzüğü olarak ifade edilebilir. Tüzüğün altıncı maddesinde "Anıt ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. **Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır.**" ifadesiyle anıt yakınında yapılaşmanın sınırı çizilir (Ahunbay, 1996).

Ardından Venedik Tüzüğü'nün 6. maddesinde "**Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.**" (Erder, 1977) ifadesi ile yeni kütle ve renk ilişkilerinin önemi vurgulanmıştır. 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi'nde yeni yapıya ilişkin "Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığın yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmesi gerektiği" belirtilmektedir.

Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü'nde (1987) "Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, "çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceği" ifade edilir. Bu tüzükte kütle ve alan kullanımının önemi vurgulanırken **mevcut mekânsal oluşuma saygılı**²⁰⁶, özellikle **ölçek ve parsel boyutuna dikkat eden** yeni yapı tarifi yapılır.

Ayrıca, 1990, 1994 ve 2008 tüzükleri ile somut olmayan kavramlar da tanımlamalara dahil edilir: özgünlük ve mekânın ruhu²⁰⁷ (Url-13; NARA, 1994). Böylece **yeni yapıların** öncelikle taklitten uzak, **kendi zamanlarına sadık ve bölgenin algısına, ruhuna uyumlu** olması gerektiği söylenebilir.

206 Korunacak yapılaşma alanlarında yeni yapı yaklaşımları, sonraları sadece yerüstü mirası kavramından çıkarılıp yeraltı mirasının da korunması biçimde genişletilmiştir. 1990 tarihli ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü ile yasalar arkeolojik mirasın yalnız tescil edilmiş bölümlerini koruyorsa, "henüz tescil edilmemiş veya yeni bulunmuş anıt ve sitlere, arkeolojik değerlendirilmeleri yapılmaya kadar geçici koruma sağlayacak olanak sağlanması" gereği belirtilir. Böylece yeni yapılaşma alanlarında uygulama sırasında buluntu çıkması durumunda yasal koruma sürecinin başlatılması da önerilmiştir.

207 "Mekânın ruhu" günümüzde, kütle, renk, doku, patina, ışık düzeni, ses vb. somut parametrelerin yanı sıra, işlev, hareket, diyalog, süreç, zaman vb. somut olmayan içerikleri de barındıran, tümel bir algı durumunu tanımlamaktadır. Bkz. Quebec Deklarasyonu (Url-13).

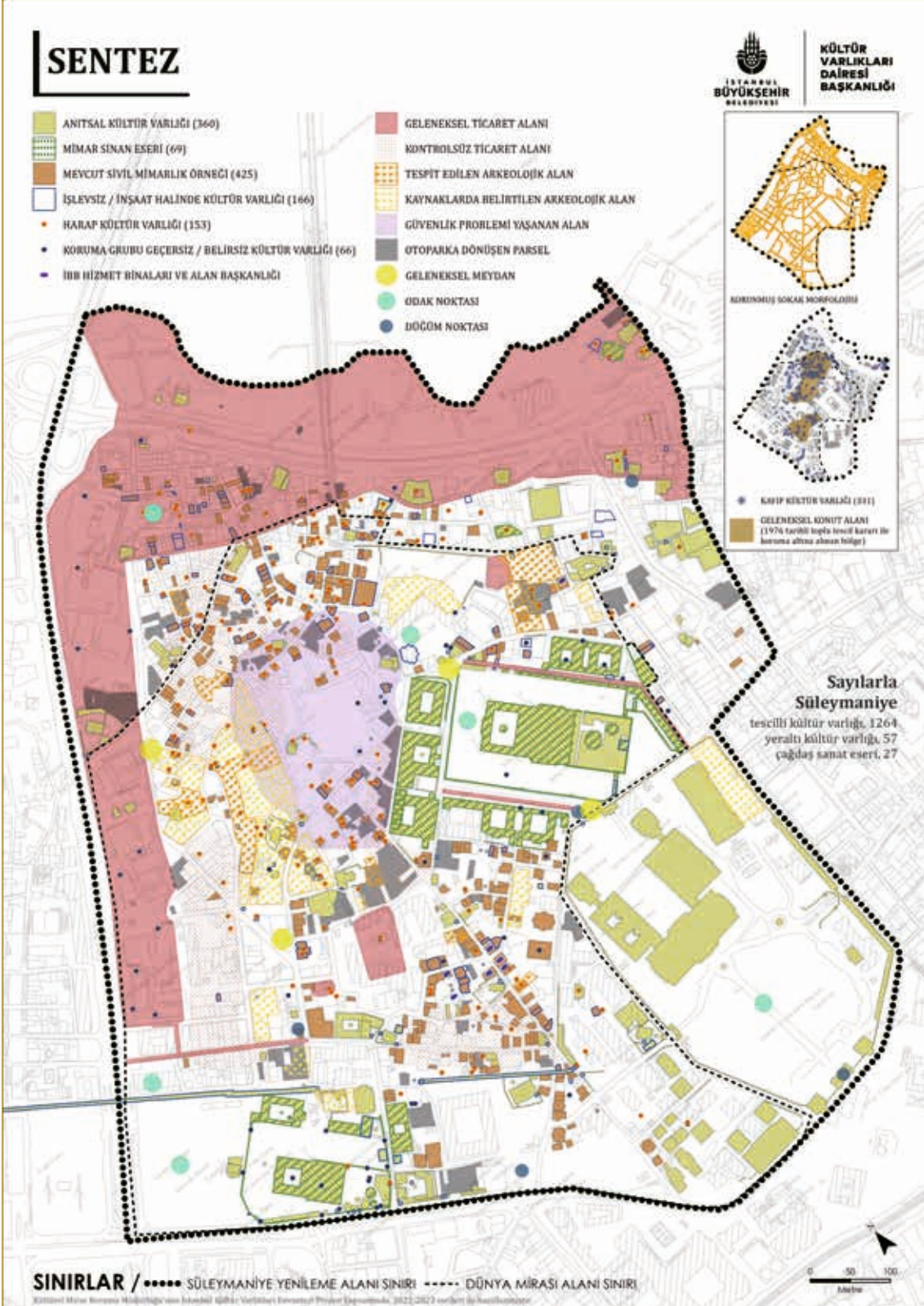
Süleymaniye yenileme alanı için “yeni yapılara yönelik öneriler”, madde 6’da tanımlanan yaklaşımları da içerecek biçimde, koruma etiği ışığında belirlenmiştir:

1. Mimarinin çağdaş tasarım ilkeleri doğrultusunda gelişmesi,
2. Kullanıcıda çeşitlilik esaslı tasarım yapılması: Çocuklar, gençler, yaşlılar ve fiziksel engelli grupların kullanımının tasarım parametresi olarak yer alması,
3. Anıt komşuluğunda ve yakın çevresinde anıt ile ilişkilene kriterlerinin (gabari, kütle, açılımlar, yansımalar, bitiş yüzeyi kararları vb.) kültürel miras öznesinde koruma etiği çerçevesinde belirlenmesi,
4. Korunacak kültür varlığı yapıların komşuluğunda tasarıma yönelik oluşacak kazı, hafriyat alanlarının, korunacak kültür varlıkları için güvenli çekme mesafelerinde planlanması ve bunların miras yapılarının ayrıntılarına (temel ve yapı sınırları vb.) da yer verildiği çizimlerle ifade edilmesi, yeterli nitelikte belge içermeyen durumlarda bu müdahalelerden önce gereken belgeleme için yeterli sürenin ayrılması,
5. Tarihî ahşap ve kârgir yapılara bitişik nizam komşuluğundaki uygulamalarda, ara kesitte gerekli güvenlik önlemlerinin (depremsellik, yalıtım, bozulmalar düşünülerek) alınması,
6. İstanbul’un yeraltı katmanlarına saygılı planlama ve uygulama süreci yürütülmesi, bu amaçla anakaya alanları ve mevcut hafriyat çukurları dışında bodrum kat önerisi yapılmaması,
7. Geçici, kaldırılabilir ve geri dönüştürülebilir bir taşıyıcı sistem çözümlemesi olarak ahşap ve çelik karkas kullanımına yer verilmesi,
8. Bitiş yüzeylerinde bölgenin tarihsel sürecinde geleneksel olarak gelişmiş ahşap, taş mozaik, mermer kaplama+sıva, mozaik sıva malzemenin çağdaş yorumlarının uygulanması,
9. Bitiş yüzeylerinde tarihî çevre ile uyumlu ekolojik ve geri dönüştürülebilir çağdaş malzemelerin de kullanılması,
10. Doğal iklimlendirme, aydınlatma tasarımı yapılması,
11. A sınıfı enerji kimlikli yapı tasarlanması,
12. Silüet etkisinin planlandığı, üç boyutlu topoğrafik model üzerinde, önerilen yapılaşmanın ve korunacak kültür varlığı kütlelerin ilişkisinin ayrıca gözlemlendiği onay süreçlerinin geliştirilmesi,
13. Geleneksele aykırı, yakın zamanlı tevhid yapılmış alanlarda, tasarımın tevhid öncesi koşulları doğrultusunda geliştirilmesi, belgesine ulaşılan yeşil alanların korunması, sınırlayıcı duvar, vb. tescilli/tescilsiz unsurların parsel kullanımında ve yeni kütle tasarımlarında göz önünde bulundurulması, bir tasarım parametresi olarak sürece dahil edilmesi,
14. Yapı sınırları, öncesinde geleneksel yapı barındıran parsellerde bu sınırlara uyarak madde 6 ve 6.1.’de tarif edilen yaklaşım ve stratejilere uygun öneri geliştirilmesi gereği görülmüştür.

6.3. GZFT (SWOT) ANALİZİ

Görsel 118.
Süleymaniye için
hazırlanan "GZFT
tablosu" (İBB
KVDB, 2023).

1. Alanın UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde, üstün evrensel değeri niteliği ile yer alması ve DMA sınırının zaman içinde genişlemesi 2. "Tarihi Yarımada Yönetim Planı" varlığı (2018) 3. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 660 sayılı İlke Kararı vb. ulusal mevzuatın ve evrensel koruma ilkelerinin varlığı 4. Erişilebilir ve kapsamlı arşivlerin bulunması ve yükseköğretim kurumlarının geçmişte bu alanda çalışmış olması 5. Alanda ve yakın çevresinde yükseköğretim yerleşkelerinin yer alması 6. Kurumsal faktörlerin alandaki varlığı (İBB, Alan Yönetim Başkanlığı) 7. Alanın merkezi konumda ve toplu ulaşım ile erişilebilir olması 8. Alanda ve yakın çevresinde arkeolojik alanların mevcut olması 9. Topografyanın ve özgün ada morfolojisinin korunmuş olması 10. Tarihi Yarımada silüetinde Süleymaniye'nin büyük ölçüde korunmuş olması 11. Meri planda, geleneksel konut alanlarının korunması 12. Alanda ve komşuluğunda bulunan yaşayan geleneksel ticaret ağlarının varlığı (Küçükpazar, İMÇ, Hanlar Bölgesi ve Kapalıçarşı) 13. Çok katmanlı kültürel miras kimliği 14. Kültür varlıkları envanter çalışmasının varlığı 15. Kültür varlıklarının çeşitliliği (İstanbul: 189 tür, Süleymaniye: 86 tür) 16. Mimar Sinan'ın eserlerinin varlığı 17. Çağdaş sanat eserlerinin varlığı 18. Yapısal ve işlevsel özgünlüğünü koruyan geleneksel konut dokusu örneklerinin mevcut olması 19. Anıtsal kültür varlıklarının, yapısal ve işlevsel özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmış olması	1. Meri planda tescilli kültür varlıkları ile yeraltı kültür varlıklarının gösteriminde eksiklik olması 2. Plan tadilatları ile meri planın bütüncülüğünün bozulması 3. Yenileme alanı ilanı ile harap durumda olmayan tescilli yapıların yıkılmış olması 4. Koruma politikalarına uygun bulunmayan onaylı ada avan projelerinin bulunması 5. UKOME kararlarının uygulanabilir nitelikte olmaması 6. Alandaki kot farkının erişilebilirliği olumsuz etkilemesi 7. Silüete aykırı yapıların varlığı (470, 471, 493, 494 adalar ve çevrelerinde bulunan 5 kat ve üzeri iş yerleri ve hanlar) 8. Arkeolojik alanlardaki çalışmaların ve belgelemenin yetersiz olması 9. Arkeolojik alanlara yönelik verilere erişimin yetersiz/sınırlı olması 10. Geleneksel yapıım tekniklerine hâkim uzman ve ustaların eksik olması 11. Yerel kullanıcının alanı terk etmesi ve mevcut (yeni) kullanıcıların alan kimliğine dair farkındalığının olmaması 12. Tarihi dokuya uygun olmayan yapılaşma(kütle-gabari-taşıyıcı sistem) ve işlevlerin varlığı 13. Kaçak yapılaşmaların ve illegal otoparkların varlığı 14. Konut-ticaret işlevlerinin dengesizliği ve donatı alanlarının eksikliği 15. Akşam saatlerinde güvenlik sorunu yaşanması 16. Tescilli yapı sahiplerinin yasal yükümlülüklerini yerine getir(e)memesi
1. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunması 2. UNESCO DMK kararları ve yıllık ilerleme raporlarında konut dokusunun vurgulanması 3. Koruma politikalarına uygun bulunmayan ada-avan projelerinin durdurulması 4. "Tarihi Yarımada Yönetim Planı" revizyonu 5. İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı'nın "Süleymaniye 2050" çalışmaları 6. İBB Ulaşım Dairesi Başkanlığı'nın İstanbul genelinde "park et devam et" çalışmaları 7. İBB Kültür Varlıkları Dairesi yapılanması (KUDEB, KVPM, KMKM, Küt. Müz. Müd, İBB Miras) 8. Kültür Varlıkları Envanter Çalışması'nın güncelliğinin korunması 9. Toplum bilinci ve farkındalık kazandırma amaçlı İBB projelerinin olması (arkeopark etkinlikleri, şantiye gezileri vb.) 10. Belgelemiş arkeolojik alanların erişilebilirliğinin artırılabilir olması 11. Geleneksel ticaret ve üretim alanlarının ve bunlara dair yaşamın (somut olmayan miras) varlığı 12. Akademik ve öğrenci topluluklarının alandaki varlığı 13. Yerli demografik yapının -sınırlı- varlığı 14. Organik dokudan oluşan meydanların bulunması 15. İşlev kazandırmaya uygun kültür varlıklarının bulunması	1. İstanbul'un tehlike altındaki DMA listesine girme olasılığı 2. Koruma alanında karar verici, uygulayıcı ve denetleyici aktörlerin görev tanımlarının çakışması ve çelişmesi 3. Alan ve çevresinde, Tarihi Yarımada silüetini etkileyen projelerin varlığı 4. Mülkiyet sorunları (yabancı göçü, paylı mülkiyet) 5. Koruma grubu beirlenmeyen tescilli yapıların ve geçerliliğini yitiren koruma gruplarının bulunması 6. Koruma altına alınamayan harap durumdaki yapıların yıkılma tehlikesi 7. Yerli nüfusun, alanı terk etme eğiliminin olması 8. Tevhid ve ifraz uygulamaları 9. Jeoradar, jeofizik, jeomanyetik araştırma ve belgeleme çalışmalarının eksikliği 10. Kontrolsüz inşaat faaliyetlerinde, arkeolojik değerlerin zarar görmesi 11. Turizm ve turizme dayalı hizmet sektörlerine yönelik projelerin kontrolsüz artışı 12. Tescilli kültür varlıklarına yapılan niteliksiz uygulamalar ve kontrolsüz yıkımlar 13. Artan ticaret faaliyetlerinin getirdiği araç yoğunluğu ve otopark ihtiyacı (boş parsellerin otopark olarak kullanılması) 14. Geleneksel konut alanında, ticari işlevlerin artış eğiliminde olması 15. Tek haneli geleneksel konut dokusunun, çok haneli konuta (apartman) dönüşmesi 16. Geleneksel ticaretin kırılan hale gelmesi 17. İşlevsiz anıtsal ve sivil mimari yapıların metruk hale dönüşmesi 18. Kimliğine aykırı olarak yeniden işlevlendirilmiş yapıların varlığı 19. Yakın çevrenin, atık toplama-depolama ve geri dönüşüm gibi faaliyetlerinin, alan merkezinde yürütülmesi

Görsel 119.

Süleymaniye için hazırlanan "sentez" paftası (İBB KVDB, 2023).

7.

'YAŞAYAN SÜLEYMANİYE'

7. 'YAŞAYAN SÜLEYMANİYE'

Yaşamın merkezinde, insanla birlikte!

Kültürel mirasın korunması, insanlık tarihinin ortak belleğini oluşturmaya ve nesiller arasında bir köprü niteliği taşıması, İstanbul gibi yüzyıllarca başkentlik yapmış çok katmanlı, çok bileşenli ve pek çok alt kimlik içeren kentlerde, bu çeşitliliğin bir sonraki nesile aktarımı için esastır. Tarihî kent dokusunun tüm dönemlerine, çeşitliliğine eşit saygı gösteren bir bakış açısı, yalnız Süleymaniye için değil İstanbul'un tüm tarihî alanları için elzemdir. Bu bağlamda Sulukule, Taksim 360 gibi kentsel yenileme projelerinin fiziki çevreye müdahaleleri ve neden olduğu kayıplar, kentte yaşayanların ve yaşayacak gelecek nesillerin kimliğinde aşınmalar yaratmıştır. Süleymaniye Yenileme Alanı koruma stratejileri, içerikte böylesi bir kaybın yaralarını Süleymaniye özelinde sarmak hedefiyle hazırlanmaktadır.

Süleymaniye koruma yaklaşımında, temel unsur, **koruma stratejilerinin bir projeksiyon değil bir okuma, "özgünlüğü ve kimliği oluşturan nitelikleri bozmadan, estetik ve kültürel değerleri ortaya çıkarmak"**²⁰⁸ ve yaşamalarına katkı sağlama olarak görülmesidir. Böylece yeni yapılaşacak bir alandaki strateji geliştirme yaklaşımlarından tümüyle farklıdır. Tarihî koruma alanlarında -sitlerde-, bu çalışmada olduğu gibi, yabancı bir tanımlama/kimlik geliştirilerek alanda işlemesi beklenemez. Önerilebilecek, bu alana yabancı tanımlamalar (15 dakikalık kent vb.) ve denenmemiş planlama yaklaşımları, bölgenin kendi kimlik özellikleri dışında ya da sadece bir kısmına yönelik olacağı için **uygulanması sakıncalıdır**. Süleymaniye için üretilecek "bütünü koruma" politikalarının bu gibi sıfatlardan arındırılması ve Tarihi Kent Peyzajı (HUL) yaklaşımının içerisinde ele alınması gerekmektedir²⁰⁹. Planlama

208 Bkz. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi "2013".

209 Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 2012/222 sayılı örnek kararı çerçevesi aynı şehir veya coğrafi bölgede kurulan ya da kurulacak olan büyük yatırımların bir bütün olarak incelenmesi suretiyle, bölgesel bazda çevreye olan etkilerinin neler olacağı konusunda bir değerlendirme yapılması yönündedir. Ayrıca ICOMOS'un "Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirmesi Rehberi" çalışmasında da olduğu üzere bu etkinin miras alanların üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak "kümülatif etki çalışması"na vurgu yapılmakta ve kümülatif etki kavramı, bir beşeri faaliyetin mevcut veya yapılması planlanan bir başka beşeri faaliyet ile birlikte ele alınarak etkilerinin bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Kümülatif etkilerin değerlendirilmesi ise faaliyetin yer aldığı bölgede; geçmiş, mevcut ve gelecekteki bir zaman dilimi içindeki etkilerinin bir süreç halinde değerlendirilmesi, ilgili faaliyetin başka faaliyetler ile etkileşimleri dikkate alınarak, korunması gerekli doğal ve kültürel değerler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, faaliyetlerin etkileri bir bütün halinde değerlendirilerek önem derecelerinin saptanması, faaliyetin sadece parsel bazında değil, etkileşim alanı içinde, bölgesel etkilerinin değerlendirilmesi şeklinde belirtilmiştir.

Kümülatif etkilerin değerlendirilmesinde, ölçülebilir ve test edilebilir göstergelere gereksinim duyulmaktadır. Bu kapsamda, bölgenin eşik değerlerinin saptanması son derece önemlidir. Eşik değerlerin aşılıp aşılmadığının kontrol edilebilmesi için, "Kabul Edilebilir Değişim Sınırı", "silüet etkisi" gibi konular gerek planlama kararlarında gerekse yönetsel uygulamalarda kilit rol oynamaktadır. Eşik değerlerin uygun verilerle desteklenerek belirlenmesi, aynı zamanda bölgenin "taşıma kapasitesi"nin belirlenmesi için de ölçütler içermektedir. Taşıma kapasitesi, bir sistemin istenmeyen sonuçlar yaşanmadan sürdürebileceği azami kullanım veya faaliyet düzeyini ifade etmektedir. Bu yöntemin belirlenmesi ile projelerin birlikteliğinde ortaya çıkacak etkilerin anlaşılması ve mekânsal müdahaleler için geri beslemeli bir planlama sisteminin oluşturulması gerekliliği açıktır. Çalışma alanı bu kapsamda değerlendirildiğinde, Dünya Mirası Alanı'nın üstün evrensel değerini koruması noktasında bazı eşiklerin çoktan aşılmış olduğu net şekilde izlenebilmektedir. Bu nedenle alanın koruma temelli tasarım ve planlama süreci ile birlikte kümülatif etki değerlendirmesinin de eş zamanlı yürütülmesi gerekmektedir.

ve strateji belirleme süreçlerinde benzer yıkımlara uğramış dokulara ilişkin modeller dahi birbirlerine yönelik örnek teşkil edemez. **Koruma yaklaşımı ve stratejileri bölgenin “evrensel” kimliği ile temellendirilmelidir.**

Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı bünyesinde oluşturulan çalışma ekibi, alanın kimliğini ve güncel durumunu analiz ederek **“bütüncül”, “gerçekçi”, “saygılı”** ve **“koruma odaklı”** çözümlerle, **“yaşayan” bir semt** olarak planlanmasını önceler. Kentin genelinde geçerli olan rant esaslı uygulamalar, trafik sorunu, niteliksiz yapılaşma, kontrolsüz ve hızlı göç gibi baskı unsurlarının Süleymaniye özelinde çözümü gerçekçi bir amaç olmayacaktır²¹⁰; ancak yok oluş sürecindeki alana özgü değerlerin koruma altına alınması ve kurtarılması **acildir**. İstanbul’un kent tarihi bakımından bu kadar önemli bir yerinde, henüz yasal koruma altına alınmayan veya koruma grubu belirlenemeyen eserler, yeraltı kültür varlıkları, ağır hasarlı metruk yapılar, hatta alanın son gerçek kullanıcıları, yok olma tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu bilinç ışığında planlama sürecinin, kısa vadede tedavi edici, orta vadede koruyucu, uzun vadede sürdürülebilir tedbirleri içerecek şekilde, “gerçekçi ve ilkeli bir yaklaşım”la ele alınması önemlidir. Süleymaniye için uzun süredir var olan koruma projelerinin ve geliştirilen politikaların, yenileme alanı ilanı ve sonrasında yaşanan yıkım, kayıplar nedeniyle kullanılamaz olması, güncel duruma yönelik yeni yaklaşımların geliştirilmesini gerektirmiştir. Alanın evrensel değeri ve yıkım sonrası durumu göz önüne alındığında, koruma ve planlama süreçlerinin birbirinden bağımsız eylemler olarak yürütülmesi sakıncalıdır. Bu raporda yer verilen bilgi, güncel analiz, görüş ve stratejiler, hangi ölçekte olursa olsun Süleymaniye’yi kapsayan bütün koruma-planlama süreçleri için geçerli yaklaşım, ilke ve çözüm önerilerini içerir (Görsel 118-120).

Önerilerin gruplandırılmasında acil, kısa, orta, uzun vade esas alınmıştır: Üst ölçekli, alanın yakın çevresini etkileyen düzenleme ve koruma eylemlerinin uzun vadeye yayılması gerekebilir; bu nedenle acil müdahale ve tahribatı engelleyici plan notlarının düzenlenmesine öncelik verilmesi, **koruyucu bir tedbir** olacaktır. Alanın her dönemde sahip olduğu mimari çeşitlilik ve çok katmanlılık esastır; önerilerin de buna paralel olarak **“bütüncül”** ve **“kapsayıcı”** olmasına dikkat edilmiştir. Tescilsiz -özellikle 20. yüzyıla ait- kültür varlıklarının yasal koruma altına alınması, grubu belirsiz kültür varlıkları için koruma grubunun belirlenmesi ve ayakta kalan yapı/unsurların özgünlüğünün korunması, gelecekteki eylem ve müdahalelerin tanımlanmasında önemlidir. **Kültürel kimlik, özgünlük, bütünlük ve silüet etkisi, her aşamada geçerli ilkelere**dir. Bu çalışma, tarihsel süreç bağlamında kentsel dokunun değişimi ve güncel fiziksel durumun irdelenmesine yönelik olarak -koruma, mimarlık, şehircilik, tarih ve arkeoloji arakesitinde- ele alınmıştır. Rapor, alanın demografik, jeolojik, doğal, ekolojik, çevresel, iktisadi ve sosyal analizlerini içermemektedir; diğer kurum-kuruluşlardan gelecek bilgiler ve başka disiplinlerarası çalışmaların sonuçlarına göre “Ek Rapor(lar)” hazırlanması öngörülmüştür. Süleymaniye’yi ilgilendiren bütün çalışmaların birbirleriyle ilişkisi ve bilimsel güvenilirliği bakımından, “verilerin ortak bir havuzda toplanması” tavsiye edilmektedir.

210 Süleymaniye’nin korunabilmesi için Tarihi Yarımada’dan koparılmış bir planlama çalışması hatalı olacaktır; üst ölçekteki ulaşım kararları, işlev yaklaşımları, ticari alanlar ile doğrudan bağlantılıdır. Bundan sonraki süreçte KAUİP’te yapılacak olan düzenlemelerde Süleymaniye özelinde hazırlanan bu çalışmanın değerlendirilmesi ve raporun içermediği veri ve bilgilerle desteklenerek ele alınması gerekmektedir. **KAUİP kademeli değil, bütüncül olarak ele alınmalıdır.**

Yapılanlar

Kültür Varlıkları Daire Başkanlığımız bünyesinde oluşturulan çalışma grubu, Süleymaniye'de yapılan güncel envanter ve analiz çalışmalarına dayanarak Şubat 2022'de avan proje değerlendirme süreçlerine başlamıştır. Süleymaniye koruma stratejileri belirlenmeden önce, süreç ve metodolojiye ilişkin geniş katılımlı bir toplantı düzenlenmiştir. Süleymaniye Koruma ve Tasarım Çalışma Grubu toplantısı, 103 katılımcı ile 4 Haziran 2022 tarihinde İstanbul Planlama Ajansı'nda gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda farklı disiplinlerden (mimarlık, şehir planlama, kent tarihi, arkeoloji, vb.) bir çok uzman ve teknokrat bir araya gelmiş; Süleymaniye Yenileme Alanı Koruma Projesi'ne ilişkin yapılması hedeflenen çalışmalar özetlenerek süreç başlatılmıştır. Eylül 2022'de hazırlanarak İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığına iletilen Süleymaniye Yenileme Alanı için Koruma Görüş Raporu'nda ana hatları ve ilkeleri belirlenen koruma önerileri, yürütülen ortak çalışmalarla ayrıntılı çözümlere dönüştürülmüş ve madde 6.1. ve 6.2.'de belirtilen ada/yapı esaslı örnek yaklaşımlar geliştirilmiştir. Planlama sürecinde değerlendirilmek üzere korumaya ilişkin verilere yer verilmiş; ileride ele alınması gereken diğer veri ve yöntemler ise planlama ekibinin yürüteceği katılımcı sürece bırakılmıştır.

Alanda henüz yasal koruma altında olmayan veya grubu belirlenmemiş tescilli yapılar hakkında ilgili KVKBK'na yazılı başvurular yapılmıştır (Bkz. 5.3. Tescil durumu). Bu başvurular sonucunda tescil edilen/grubu belirlenen yapı veya unsurların, ait oldukları bütünle birlikte korunmaları garanti altına alınmıştır. Tescili uygun görülmeyen -özellikle 20. yy mimari mirası- bazı yapılar için ise Yüksek Kurul'a itiraz işlemleri yürütülmektedir. Özellikle 1940'lardan sonra inşa edilen, az katlı, erken Cumhuriyet dönemi betonarme-kârgir yapıların alanda günümüze ulaşan örneklerinin korunması; tescil edilemedikleri takdirde, doku içinde korunmaları için gerekli önlemlerin plan notları ile alınması önerilmektedir. Yasal süreç ve bu konuda alınan Kurul kararları, İBB KMKM ve KVDB tarafından takip edilmektedir. Plan notları, bu gibi tekil olarak tescili mümkün olmayan yerlerde bütünlüğün korunması bağlamında etkili ve bağlayıcı tedbirler sunmaya elverişlidir.

Alanın mevcut durumunun, tarihsel topoğrafyaya ilişkin verilerin kayda alınması ve müdahale edilmiş/doğal zemine sahip alanların sınırlarının belirlenmesi amacıyla, üç boyutlu sayısal modeli oluşturulmuştur. Bu veriler, üretilen projelerin silüete etkisinin incelenmesine olanak sağlarken, mevcut döşeme/sokak kotlarının/ eğimlerin tespiti, alanda kırmızı kot uygulaması için de kaynak oluşturacaktır.

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda, sokak ve konut dokusunun tarihsel süreci ile güncel durumunun incelendiği çalışmalar ve yenileme alanı ilanı sonrasında günümüze değin hazırlanan proje ve belgelerin değerlendirilmesi sonucunda; alana yönelik bütüncül ve yapı ölçeğinde stratejiler/koruma politikaları belirlenmiş; öncelikli çalışma alanları saptanmıştır.

Proje çalışma alanı, Etap 1 ve Etap 2 bölgelerinin seçilmesinde öncelikli etken, bu alanların UNESCO Dünya Mirası Alanı'nda, Süleymaniye Külliyesi komşuluğunda

yer almalarıdır. Süleymaniye Bölgesi'nin 1985 yılında Dünya Mirası Listesi'ne alınmasında Süleymaniye Külliyesi ve çevresinde korunan 525 konutun (ahşap ve kârgir) varlığı etkili olmuştur. Alanın DM olmasını sağlayan diğer unsurlar, geleneksel dokunun ve dokuyu oluşturan yapılaşma kurgusunun korunmuş olmasıdır.

Vefa Caddesi, batı yönünde Cemal Yener Tosyalı Caddesi ile doğu yönünde Fetva Yokuşu ile kesişmektedir. Mimar Sinan'ın alandaki iki önemli eseri olan Süleymaniye ve Şehzade külliyelerini birleştiren Vefa Caddesi, kuzey ve güney yönünde Hoca Gıyasettin, doğu yönünde Demirtaş, batı yönünde Hacı Kadın ve Molla Hüsrev mahallelerinin arasından geçmektedir. Tarihî haritalara ve uydu görüntülerine bakıldığında, caddenin dokusunun değişmediği görülmektedir. Cadde üzerinde farklı anıt türleri (cami, hazire, kütüphane, sivil mimarlık örnekleri) yer almakta, caddenin sosyal hayata önemli katkı sunduğu görülmektedir. Alanın merkezindeki bu cadde ve çevresi, gerek tür ve işlev çeşitliliği, gerek aktif olarak kullanılan bir aks olması bakımından pilot çalışma alanı olarak seçilmiştir. Cadde üzerinde çalışma yapabilmek için yeterli bilgi ve dokümana (eski haritalar, fotoğraflar vb.) sahip olunması da bu seçimde önemli bir etkidir. Hoca Gıyasettin Mahallesi'nde yer alan 506, 509, 510, 511, 536, 540, 541 ve 565 numaralı yapı adaları 1. Etap; 497, 498, 502, 503, 504, 505, 507, 531, 532, 535, 537 numaralı yapı adaları ise 2. Etap çalışma alanı olarak belirlenmiştir. 1. Etap çalışma adalarından 506 ve 511 ada Vefa Caddesi'nin kuzeyinde, 509, 510, 540 ve 541 adalar, caddenin güneyinde sıralanmaktadır. 2. Etap çalışma adaları ise, 1. Etap çalışma adalarının çeperinde yer almaktadır; 535 ada Vefa Caddesi, 532 ada İmaret Sabunhanesi Sokağı, 502, 503, 504, 498 adaları Kasnakçılar Sokağı, 497 ve 507 adaları ise Katip Şemsaddin Sokağı ile ilişkilidir.

1. Etap için ada avan projelerinin tasarım süreci yürütülmüştür. Süreç, koruma uzmanı mimarlar danışmanlığında büyük ölçüde tamamlanmış, üretilen projelerden uygun görülenleri için **KVKBK onay süreci başlatılmıştır**.

2. Etap için ada avan projelerinin tasarımı süreci başlatılmış ve koruma uzmanı danışmanlığında **sürdürülmektedir**.

Süleymaniye koruma yaklaşım ve önerilerimizi içeren ön rapor, 4 Ekim 2023 tarihinde İBB içindeki ilgili birimler ile birçok kamu/sivil/vakıf/eğitim kurum ve kuruluşlarının görüş ve değerlendirmesine sunulmuştur. Raporun ulaştığı kurumların birçoğu, başta üniversiteler olmak üzere, farklı birimleriyle konuyu ele alarak, bilimsel değerlendirme ve önerileriyle rapora önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu kurum ve kuruluşların tam listesine raporun sonunda yer verilmiştir. İletilen görüş ve önerilerin tamamı, çalışma ekibimizce ayrıntılı olarak değerlendirilmiş; raporun ilgili kısımlarında gerekli ekleme ve düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca planlama sürecinde göz önünde bulundurulmak üzere, gelen bütün görüş ve raporlar İmar ve Şehircilik Dairesi ile paylaşılmıştır.

Süleymaniye Yenileme Alanı için madde 6'da ifade edilen koruma stratejileri: Acil, kısa, orta ve uzun vadeli öneriler şeklinde planlanmıştır:

Acil Öneriler

Kültür Varlıkları Daire Başkanlığınca koruma stratejileri geliştirilirken, eş zamanlı acil müdahaleler konusunda da çalışmalar başlatılmıştır:

- Tescilli olmayan yapı/unsurların yasal koruma altına alınmaları için gerekli başvuru yapılarak tescil önerileri için resmi süreç başlatılmıştır. Bugüne kadar 70’in üzerinde tescil önerisi gönderilmiş; bunların 35’inin tesciline, 14’ünün tesciline gerek olmadığına karar verilmiştir. Anıtsal bir yapı/yapı grubunun parçası olduğu gerekçesiyle halihazırda tescilli kabul edildiğine dair bilgi alınan duvar, kapı vb. bileşenler de öneri grubundan çıkarılarak, envanter sistemine tescilli kategorisinde kaydedilmiştir. Eylül 2023 itibarıyla henüz hakkında karar alınmayan öneri varlık sayısı 17’ye düşmüştür. Tespit edilen tescilli, ancak koruma grubu belirsiz 300’ün üzerinde kültür varlığı da grup tayinleri yapılmak üzere KVKBK’na gönderilmiştir. Bunlardan 136’sı için grup kararı alınmıştır; diğerleri için resmi süreç devam etmektedir. Gerek tescil önerileri, gerek grubu belirsiz kültür varlıkları için koruma derecesinin belirlenmesine yönelik yasal sürecin takibine İBB KMKM tarafından devam edilmektedir.
- İMÇ blokları, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilerek yasal koruma altına alınmak üzere İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından 06.10.2022 tarihinde ayrıntılı bir rapor (İBB KMKM, 2022b) eşliğinde KVKBK’na iletilmiştir. İstanbul IV Numaralı KVKBK 07.06.2023 tarih, 11735 sayılı kararıyla, “tesciline gerek olmadığına” karar vererek tescil önerisini reddetmiş; bu karara itiraz, raporda da belirtilen gerekçeleriyle ifade edilerek KMKM tarafından 07.08.2023 tarih, 1241353 sayılı yazı ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne iletilmiştir. İMÇ blokları, alana ilişkin koruma-planlama önerilerinde kilit rol oynamaktadır (Bkz. Öneriler paftası). Bu yapı bütününün sahip olduğu mimari/sanat değeri ve kimliğiyle koruma altına alınması için yasal sürecin takibine devam edilmektedir.
- Yapıkalıntıları barındıran bazı parsellerin etrafı metal levhalarla çevrelenmiştir. Harap ve kalıntı durumundaki “metruk yapılar”, alanda önemli bir koruma ve güvenlik sorununa işaret etmektedir. Strüktürel destekleme amacıyla askıya alınmış veya çevresi güvenli hale getirilmiş bir yapı bulunmamaktadır. Acil müdahale gerektiren, -onaylı R-R-R projesi olmasına rağmen uzun süre onarılmayarak yıkıma terk edilen- yapılar, güncel envanter esas alınarak belirlenmiş; İBB KMKM ve İBB KUDEB tarafından, mülk sahiplerine -ilgili KVKBK bilgisine de iletilerek- bu metruk yapıların koruma altına alınması için gerekli bilgilendirme, resmi yazılar aracılığıyla yapılmıştır. Metruk durumdaki yapıların varlığı ve sayılarının artması, gerek alanın DM değeri, gerek can, mal ve çevre güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır.
- Bu süreçte alanda günümüze kısmen korunarak ya da harap durumda ulaşan ahşap/kârgir/betonarme yapı ve yapı unsurlarına yönelik acil askılama ve strüktürel destekleme yapılması gereken 84 adet metruk yapı belirlenmiş;

İBB KUDEB'e (Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü) bilgisi iletilmiştir.²¹¹ Bu yönde mülk sahipleri ile düzenli iletişim süreci başlatılmıştır. Ayrıca askıya ama işleri için bütçe oluşturulmuş ve kısa vadeli programlaması yapılmıştır.

- Basit onarım ile kullanılabilir çeşmelerin onarılması ve yeniden işlevlendirilmesi için İBB Miras programı dahilinde uygulamalar süregelmektedir.
- Arkeolojik değer taşıdığı öngörülen, ancak belgelemesi olmayan yerlerde otopark kullanımının veya zarar verici kullanım ve müdahalelerin engellenmesi gerekmektedir.
- Tescilli parsellerde yer alan bütün otoparkların kaldırılması gerekmektedir.
- Süleymaniye için yapılan bütün çalışmaları içeren bir web sitesi tasarlanmış, erişime açılmıştır (Url-3). Bu sitede yer verilen içerikler düzenli olarak güncellenmektedir.

Kısa Vadeli Öneriler

- Süleymaniye Yenileme Alanı Koruma Stratejilerine yönelik uzman, kurum ve kuruluşlardan gelen görüşlerin değerlendirilmesi,
- Süleymaniye Yenileme Alanı'nda deneyimli bilim insanları ve uzmanlar, UNESCO, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, İstanbul Alan Yönetimi Başkanlığı ve Meslek Odaları katılımı ile düzenli bilgilendirme ve değerlendirme toplantılarının yapılması,
- Ek rapor, inceleme, bilgilendirme amaçlı yayınların (kılavuz, broşür, kitapçık, tematik haritalar, kültür rotaları, tasarım rehberi vb.) hazırlanması,
- Süleymaniye 'Yenileme Alanı'nda Kurul onaylı rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin -ihtiyacı olanlarının- revizyonunun²¹² yapılması,
- İBB KVDB ile İmar ve Şehircilik Daire Başkanlıklarının ortaklığında 'Süleymaniye Atölyeleri' düzenlenmesi, ortak çalışma grupları oluşturulması,
- Harap ve kayıp durumda olan tarihî yapıların parsellerinde bu yapılara ait özgün tuğla, kiremit, ahşap vb. malzeme/elemanların temizlenmesi ve yeniden kullanılmak üzere toplanıp geçici olarak depolanması,
- Ada avan projelendirme çalışmalarının, uzmanlar yürütücülüğünde ve danışmanlar kurulu desteği ile yürütülmesi ve tamamlanması,
- Yıkılan yapıların yerinde beliren kaçak otoparkların alandan uzaklaştırılması,

211 Onaylı R-R-R projesi olan kültür varlıkları için, mülk sahiplerine yazılar gönderilerek, onarım uygulamalarının -yasal çerçeve ve Kurul onaylı projeler doğrultusunda- gerçekleştirmeleri yönünde yasal sorumluluklarının hatırlatılmasıdır.

212 Bir kısmı zaman aşımı nedeniyle geçerliliğini yitirmiş, bir kısmı malzeme ve bozulma analizi ya da raporlarında eksiklik barındıran rölöve çalışmalarının; yeni ulaşılan belgeler doğrultusunda geçerliliğini yitirmiş ya da faraziye yönelik öneriler nedeniyle teknik ve bilimsel açıdan yetersiz bulunan restitüsyon projelerinin ve bu yönde geliştirilen restorasyon/rekonstrüksiyon projeleri ve yapının yerine betonarme yeni yapı öneren projelerin revize edilmesi gerekmektedir.

- Ruhsatsız yapılar, kaçak katlar vb. uygulamalar hakkında gerekli işlemlerin yapılması,
- Alanda belirlenen ve uygun durumda olduğu tespit edilen yerlerde acil uygulamaların (askılama, destekleme, temizleme, moloz kaldırma, belgeleme, restorasyon, vb.) başlatılması,
- İÜ yerleşkesinin bahçesi ve yüzyıllardır Süleymaniye DM silüetinin bir parçası olagelmış Botanik Bahçesi'nin tescil edilmesi için başvuru yapılması, bölgede koruma altına alınmamış anıt ağaçlar var ise onların da tescile önerilmesi,
- Unkapanı Değirmeni, Ekmekçizade Ahmet Paşa Medresesi, Hüsrev Kethüda Darülkurra, Vefa Kır Çeşmesi, Ayşe Kadın Hamamı ve Nevruz Kadın Sıbyan Mektebi gibi işlevini yitiren ya da kimliğine aykırı olarak yeniden işlevlendirilmiş kültür varlığı yapılarına yeni(den) işlev verilmesi,
- Geleneksel sokak dokusunu büyük oranda koruyan bölgede, yol enkesiti motorlu araç trafiği için uygun olmayan sokakların öncelikli yayalaştırılması,
- Planlama çalışmalarında, katılımcılık ilkesi esas alınarak, kullanıcılar (yaşayan, çalışan) ve muhtarlar ile birlikte toplantılar yapılması,
- Henüz belgelenmeyen yeraltı kültür varlıklarının belgelenmesi,
- Erişilemeyen ve tespiti mümkün olmayan yeraltı kültür varlıklarına yönelik çalışmalar için gerekli bilimsel/kurumsal işbirliklerinin başlatılması ve araştırmaların desteklenmesi,²¹³
- Süleymaniye için kırmızı kot uygulamasına geçilmesi,
- Bölgedeyerel/saatlik kullanıcı, esnaf, muhtar ve mülksahipleri ile farklı süreler ve temalar dahilinde eğitim ve bilgilendirme toplantıları düzenlenmesi, ihtiyaç ve sorunların belirlenmesi,
- Bölgedeki eğitim -özellikle ilköğretim- kuruluşlarında Süleymaniye konulu sunumlar ve alanın değeri, önemi ve özellikleri konusunda farkındalık yaratıcı programlar/etkinlikler geliştirilmesi, farklı yaş gruplarına yönelik alan gezilerinin düzenlenmesi, başta Mimar Sinan eserleri olmak üzere çağdaş sanat eserleri, tarihî eserler ve alandaki miras değerlerini aktarmaya yönelik araç ve yöntemler geliştirilmesi,
- Bölgede araştırma ve üretim sağlanmasına yönelik üniversiteler/enstitüler/teknoloji geliştirme merkezleri vb. ile işbirlikleri geliştirilmesi,
- Oluşturulan web sitesine sürekli eklemeler yapılarak içeriğin -kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel miras odaklı- zenginleştirilmesi, web sitesine ek interaktif araç ve uygulamalar geliştirilerek kamuoyunun da interaktif katılımını ve katkısını kolaylaştıracak Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesidir.

213 Kaynaklarda veya alanda bugüne kadar devam ettirilen çalışmalarda izine rastlanmayan, olası yeraltı kültür varlıklarının konum ve özelliklerinin belirlenmesi için, öncelikle tespit edilen sürekli yeşil alanların yanı sıra yol, arsa, meydan vb. yapılaşmamış açık alanlarda "jeoradar, jeofizik, jeomanyetik araştırma vb. çalışmalar" başlatılmalıdır. Bu araştırmalar, alanın arkeolojik değerine yönelik yeni veriler ve doğru planlama olanağı sağlayacaktır.

Orta Vadeli Öneriler

- Kent Yönetim Planı ve Kent Koruma Esaslı plan revizyonu yapılması,
- Bölge arkeolojisine yönelik araştırmaların kazı, inceleme, belgelemeler ile sürdürülmesi,
- Gezilebilir nitelik ve hacimde olan sarnıçlar ve yeraltı yapılarına ilişkin projelendirme ile uygulamaların tamamlanarak, yapıların ziyarete açılması,
- Kültür rotaları oluşturulması,
- Esnaf organizasyonları kurulması,
- Bölgedeki geleneksel ticaret, kültür üretim alanlarının yaşatılması için mikro kredi programları yapılması,
- Bölgede kadın esnaf, zanaatkar vb. küçük ölçekli iştirakçinin mikro krediler ve eğitim programları ile desteklenmesi,
- Toplu mülkiyetlerin oluşturulacak destekleme, uzun vadeli satış vb. modelleri ile 'yerel' kullanıcıya²¹⁴ geçişinin sağlanması,
- Bölgede İBB bünyesindeki kütüphane, kreş vb. donatıların işler hale getirilmesi,
- Çevreye aykırı kimyasal üretim atölyeleri, oto tamir birimleri, ağır metal işliklerinin uzaklaştırılması,
- Alandaki çevreye aykırı yapılarda, yapı çevresine getirilen meşru olmayan eklerin ve/veya katların kaldırılması,
- Ulaşım kararlarının üst ulaşım planları doğrultusunda alanda bütüncül olarak uygulanması,
- Acil durum toplanma alanlarının ve buna yönelik plan kararlarının yeniden gözden geçirilerek belirlenmesi,²¹⁵
- Bölgedeyerel/saatlik kullanıcı, esnaf, muhtar ve mülksahipleri ile farklı süreler ve temalar dahilinde eğitim ve bilgilendirme toplantıları düzenlenmesi, ihtiyaç ve sorunların belirlenmesi,
- Bölgedeki eğitim -özellikle ilköğretim- kuruluşlarında Süleymaniye konulu sunumlar ve alanın değeri, önemi ve özellikleri konusunda farkındalık yaratıcı programlar/etkinlikler geliştirilmesi, farklı yaş gruplarına yönelik alan gezilerinin düzenlenmesi, başta Mimar Sinan eserleri olmak üzere çağdaş sanat eserleri, tarihî eserler ve alandaki miras değerlerini aktarmaya yönelik araç ve yöntemler geliştirilmesi,

214 Kullanıcının aynı zamanda mülk sahibi olmasını sağlamak için geliştirilecek modellerde yapıda en az 7 yıl oturma zorunluluğu getirilmesi, öncesinde devir ve satışının, alt kiracı getirilmesinin engellenmesi mümkündür. Bu süreçlerde satışlarda TC Vatandaşı olması zorunluluğunun yanı sıra bazı grupların önceliklendirilmesi önerilir, Milli Savunma Teşkilatı mensubu şehitlerin eş ve çocukları, İÜ mensupları, Darüşşafaka mezunları vb.

215 AFAD tarafından hazırlanan "toplanma alanları"na ilişkin çalışmanın elde edilmesi için ilgili kuruma resmi başvuru yapılmıştır. Temin edilecek bu bilgilerin ve mekansal verinin, planlama süreçlerinde göz önünde bulundurulması ve bu veri doğrultusunda bu alanlara ilişkin kararların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

- Bölgede araştırma ve üretim sağlanmasına yönelik üniversiteler/enstitüler/ teknoloji geliştirme merkezleri vb. ile işbirlikleri geliştirilmesi,
- Oluşturulan web sitesine sürekli eklemeler yapılarak içeriğin -kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel miras odaklı- zenginleştirilmesi, web sitesine ek interaktif araç ve uygulamalar geliştirilerek kamuoyunun da interaktif katılımını ve katkısını kolaylaştıracak Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesidir.

Uzun Vadeli Öneriler

- İstanbul Tarihi Yarımadası'nda, arazi kullanım, işlev planlamalarının 'Yaşayan istanbul' için yapılması,
- Süleymaniye'ye komşu alanlarda koruma uygulamalarının sürdürülmesi,
- Bölgede arkeolojik araştırma ve çalışmaların sürdürülmesi,
- Süleymaniye'de konuşlanmış STK'lar ile eğitim/yerinde uygulama programları düzenlenmesi,
- Bölgedeki eğitim -özellikle ilköğretim- kuruluşlarında Süleymaniye konulu sunumlar ve alanın değeri, önemi ve özellikleri konusunda farkındalık yaratıcı programlar/etkinlikler geliştirilmesi, farklı yaş gruplarına yönelik alan gezilerinin düzenlenmesi, başta Mimar Sinan eserleri olmak üzere çağdaş sanat eserleri, tarihî eserler ve alandaki miras değerlerini aktarmaya yönelik araç ve yöntemler geliştirilmesi,
- Bölgede araştırma ve üretim sağlanmasına yönelik üniversiteler/enstitüler/ teknoloji geliştirme merkezleri vb. ile işbirlikleri geliştirilmesi,
- Alanda kaçak gecelik²¹⁶ konaklama birimlerinin kontrolü ve engellenmesi,
- Yaratıcı üretim alanlarının geliştirilmesi, geleneksel üretime bağlı ürünlerin artışı sağlamak amacıyla program ve fonlar oluşturulması,
- Oluşturulan web sitesine sürekli eklemeler yapılarak içeriğin -kültür varlıkları ve somut olmayan kültürel miras odaklı- zenginleştirilmesi, web sitesine ek interaktif araç ve uygulamalar geliştirilerek kamuoyunun da interaktif katılımını ve katkısını kolaylaştıracak Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesidir.

216 Süleymaniye'de konaklama için düzenli konaklama ve sezonluk konaklama (üniversite öğrencileri/ yurt) önceliklendirilmiştir. Gecelik konaklama (*airbnb*, otel, pansiyon), alandaki yaşamı etkilemeyecek şekilde sınırlandırılarak ve çeperlerde yer alabilir.

Görsel 120.

"Yaşayan Süleymaniye" için koruma odaklı planlamaya yönelik bölgeleme ve yaklaşım önerileri (İBB KVDB, 2023).

ÖNERİLER

SINIRLAR / SÜLEYMANİYE YENİLEME ALANI SINIRI ----- DÜNYA MİRASI ALANI SINIRI
**Pafta üzerinde yer alan sınırlar, tescilli kültür varlıkları ve arkeolojik alanlarla ilgili yaklaşım alanlarını tanımlamamaktadır. Kültür varlıkları ile ilgili planlama, düzenleme, tasarım vb. çalışmalar 1/200, 1/100, 1/50 ve 1/1 ölçeğinde ayrıca ele alınmalıdır.

KÜLTÜR
VARLIKLARI
DAİRESİ
BAŞKANLIĞI

KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ

- KÜLTÜR VARLIKLARI (TESCİLLİ)
- KÜLTÜR VARLIKLARI (ÖNERİ)
- YERALTI YAPILARI (TESCİLLİ)
- YERALTI YAPILARI (ÖNERİ)
- İŞLEV**
- ARKEOLOJİK ALANLAR 1
- ARKEOLOJİK ALANLAR 2
- DİNİ BİRİMLER
- DONATILI KONUT ALANI
- EĞİTİM BİRİMLERİ
- İDARİ
- KONUT ALANI
- KÜLTÜREL ALAN
- MEYDANLAR
- SAĞLIK BİRİMLERİ
- SÜREKLİ YEŞİL ALANLAR
- TARİHİ DUVARLAR
- TİCARET 1
- TİCARET 2
- ÜNİVERSİTE
- YENİ İŞLEV KAZANDIRILACAK ALANLAR
- 1. Unkapanı Değirmeni
- YENİDEN İŞLEVLENDİRİLECEK ALANLAR
- 2. Ayşe Kadın Hanımı
- 3. Elmelikte Ahmet Paşa Medresesi
- 4. Helvali Tekkesi
- 5. Hüseyin Kethüda Darülmüvazatı
- 6. Sadrazam Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Külliyesi - Sıbyan Mektebi
- 7. Kıpçaklı Sinan Medresesi
- 8. Nevruz Kadın Mektebi
- 9. Vefa Kır Çeşmesi
- ULAŞIM**
- 2. DERECE YOLLAR
- 3. DERECE YOLLAR
- YAYILAŞTIRMA ÖNERİSİ
- YERALTI PARK ALANI
- YERÜSTÜ PARK ALANI

BÖLGELEME ÇALIŞMASI

- KONUT ALANI
- DONATILI KONUT ALANI
- KONUT + TİCARET
- TİCARET
- KÜLTÜR + TİCARET
- KÜLTÜREL
- ÜNİVERSİTE
- ÜNİVERSİTE + TİCARET
- İDARİ
- 2. DERECE YOLLAR
- HALİÇ KENTSEL TASARIM PROJESİ ALAN SINIRI

Arkeolojik Alanlar 1:

Bölgede varlığı çeşitli kaynaklarca tespit edilmiş, ancak belgeleme çalışmaları tümel olarak tamamlanmamış, belgeleme çalışmalarının sürdürülmesi gereken arkeolojik alanlardır.

Arkeolojik Alanlar 2:

Varlığı ve yapısal sınırları tespit edilmiş, belgeleme çalışmaları yapılmış, proje kapsamında yeniden değerlendirilmek üzere ele alınmış arkeolojik buluntular, kalıntılar, yeraltı-yerüstü varlıklardır.

Donatılı Konut Alanı:

Süleymaniye Yenileme Alanı'nın kent içi konut alanı kimliğinin korunmasında sürekliliği sağlayacak ve konut alanlarının varlığını destekleyecek işlevlerle donatılmış, ağırlıklı konut alanıdır. Bu konut alanlarında yeni yapılaşmalarda "konut işlevi öncelikli olmalı" ve uzun süreli konaklama esaslı planlama yapılmalıdır. Barınma dışında bütün alana konaklamanın getirilmesi (geceklük vs.) tehlikeli olacaktır. Donatılı alanlar, merkezdeki özgün konut dokusunun mahremiyetini korurken, onu çevreleyen karma işlev alanları ile de bir geçiş alanı oluşturmaktadır.

İdari Alan:

Süleymaniye Yenileme Alanı'nda idari amaçla kullanılan yapıları tariflemektedir. Bu yapıların kamusal işlevinin sürekliliği, proje önerisinde esas alınmıştır.

Konut Alanı:

Tarihsel olarak konut işlevi süreklilik arz etmiş, Süleymaniye kentsel dokusunun temel kimlik alanı olan dokulardır. Bu alanların kültür varlığı yapılarına uygun demografik kurguda, tek haneli ya da çok haneli olarak sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Öncelikli konut alanlarında, ancak kültür mirası niteliğindeki yapıların konuta ek olarak geleneksel ticari işlev barındırdığı (konut+dukkân gibi) durumlarda, özgün işlevlerinin korunması kararlaştırılmıştır.

Kültür Varlıkları (Tescilli):

İlgili Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescil edilerek yasal koruma altına alınmış yapı veya yapı kalıntılarıdır.

Kültür Varlıkları (Öneri):

Yasal koruma altına alınmayan, günümüze kadar kültür varlığı olarak tescil edilmemiş, ancak korunmaya değer nitelikte olan yapı veya yapı kalıntılarıdır.

Kültürel Alan:

Başta Süleymaniye ve Şehzade külliyelerinin bütünü olmak üzere, bölgedeki dinî, sosyal ve kültürel kullanımdaki yapı ve yapı gruplarını ifade eder. Günümüzde artık dinî kullanımı olmayan yapıların yeniden işlevlendirilmesi ayrıca öngörülebilir. Külliyele- rin özgün tasarımı ve planlaması, ibadet yerlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlerin de birliğinden oluşan bu kültürel alanı tamını karşılamaktadır. Ayrıca, kent hafızasında yer edinmiş, sosyal yaşama katkı sunan mekânlara da bu başlıkta ele alınmıştır. İMÇ, hem kültür merkezi hem de mefruşat-mensucat gibi gelenek- sel ticaret işlevinin devam ettiği ve müzik endüstrilerinin yaşatıldığı karma işlevli kullanıma örnektir. İMÇ aksı, kültür-sanat ve ticaret (karma) işleviyle ele alınmıştır. Bu alanlar, "yaşayan Sü- leymaniye" vizyonunu destekleyici esas unsurlardır. İMÇ'nin al- tının gelecekteki restorasyon projeleri kapsamında yeraltı oto- park alanı olacak şekilde değerlendirilmesi önerilmektedir.

Süreklî Yeşil Alanlar:

Tarihsel harita, fotoğraf vb. görsel belgeler doğrultusunda, üze- rinde yapılaşma bulunmayan, ulaşılabilen en eski kaynağa dayanarak günümüze kadar sürekliliği tespit edilmiş bahçe, park, avlu vb. açık yeşil alanlardır.

*Kaynaklarda veya alanda bugüne kadar devam ettirilen çalışmalarda izine rastlanmayan, olası yeraltı kültür varlıklarının konum ve özelliklerinin belirlenmesi için, önce- likte tespit edilen süreklî yeşil alanların yanı sıra yol, arsa, meydan vb. yapılaşmamış açık alanlarda jeoradar, jeofizik, jeo- manyetik araştırma vb. çalışmalar başlatılmalıdır. Bu araştır- malar, alanın arkeolojik değerine yönelik yeni veriler ve doğru planlama olanağı sağlayacaktır.

Ticaret 1:

Mevcut geleneksel ticaret (yerel sanat ve zanaatlar), sürdürülebi- lir ticaret ve yaratıcı endüstrilere dayalı ticaret alanıdır. Süley- maniye'de kentsel dokunun korunabilmesi ve yaşayan kent kur- gusunun uzun vadeli korunup geliştirilebilmesi için bölgedeki yerleşim alanına destek sağlayacak, onun gelişimine katkıda bulu- nacak kent ile kültürel bir arayüz oluşturacak ticari işlevlerin barındığı bölgelerdir. Bu bölgelerde geleneksel ticaretler olduğu gibi korunur, mevcut ticari işlevlerin içerisinde fiziki dokuya zarar veren ticari faaliyetler (kimyasal atık, ağır imalat vb. içeren) alan- dan uzaklaştırılarak sürdürülebilir ticari varlıkların oluşumu desteklenir. Bunlara yeni eklenecek ticari kurgular günümüze ulaşmamış bölgeye ait bazı geleneksel ticari işlevlerin yeniden ge- tirilmesi odaklı planlanabilir. Ayrıca yaratıcı endüstri üretim alan- ları da Ticaret 1 kapsamında ele alınmıştır. Turizm, ticari faaliyet- ten öte yaratıcı sektör olarak desteklenebilir; özellikle Tarihi Yarımada içerisinde kontrolsüz günlük turizm yayılımının engel- leneceği biçimde yerel ticaret, üretim alanları ve yerel karma işlev dokusunun korunması için öncelikli alanlar İMÇ, Kâğıtkapı, Tahtakale-Rüstempaşa komşulukları olarak belirlenmiştir. Kültür mirası niteliğindeki ticari yapıların işlevlerini sürdürmeleri öne- rilmiştir.

Ticaret 2:

Bölgedeki konut dokusunun sürdürülebilirliği ve gelişimi/yaşamı için üniversite ve eğitim yapılarının varlığını destekleyen ve bunlarla ilintili ticari alanları tanımlar. Bu ticari alanlar üniversite ile ilişkili bilimsel üretim alanları, öğrencilerin üretim ve satış yapabilecekleri alanlar, kültürel alanlar, üniversite nüfusunun beslenme, konaklama vb. işlevlerini, üniversite ile ilgili küçük ve orta ölçekli yeni başlangıç ticari faaliyetleri (startup) barındırabilirler. Yurtların otel olarak kullanımı kabul edilmemek- tedir. Bu bağlamda koruyucu bir unsur olarak lü yerleşkesi, öğren- ci ve çalışan potansiyeli ele alınmalıdır, ancak onun da doku içerisindeki konut varlığını tehdit etmeyecek oranda olabilmesi için özellikle değişim sürecinin çoktan başladığı alanlarla ilişki- lendirilmesi gerekmektedir.

Üniversite:

İstanbul Üniversitesi yerleşkesinin temel eğitim yapılarını ve üniversite ile ilintili temel eğitim birimlerini içerir. Üniversitenin, öğrenci konaklama-barınma alanları ve çeşitli donatılar ile özel- likle bu alanda bölgedeki katılımı artırması önerilebilir.

Yeni İşlev Kazandırılacak Alanlar:

Bölgenin tarihsel kimliğinin önemli bir parçası olan ve zaman içinde işlevini yitiren alanlardır. Örneğin Unkapanı Değirmeni yapılarının, tarihsel kimliği ile uyumlu-teknoloji tarihi, gastron- omi vb. işlevler atanarak, kent yaşamına kazandırılması ve batı yönünde tüm alanın çevresi ile etkileşiminin artırılması önerilir.

Yeniden İşlevlendirilecek Alanlar:

Özgün işlevini yitiren ticari hanların, medrese, sıbyan mektebi gibi atıl durumda kalan kültür varlıklarının yeniden işlevlendiril- mesi ve sosyal/kültürel kullanımlarla kent yaşamına kazandırıl- ması önerilmektedir. Bölgeleme çalışması ve "yaşayan Süleymani- ye" vizyonuna dayalı olarak koruma ve yeniden işlevlendirme öne- rileri geliştirilebilir. Hanların işlev planlamasında üniversitenin araştırma ve üretim yönüyle alanda varlık göstermesi de ayrıca önerilebilir.

Yeraltı Kültür Varlıkları (Tescilli):

Korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş, -koruma derecesi (grup) tanımlı ya da belirsiz olan- varlığı yasal olarak kabul ve ispat edilmiş, belgelemesi yapılmış yeraltı kültür varlıklardır.

Yeraltı Kültür Varlıkları (Öneri):

Bilimsel araştırmalar ve alanda elde edilen veriler doğrultusunda, bölgede varlıkları tespit edilmiş, kültür varlığı değeri taşıyan, tes- cilsiz ve korunması önerilen yeraltı varlıklardır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dünya Mirası 'Süleymaniye Yenileme Alanı' Koruma Strateji Raporu, alanın kimlik değerlerinden başlayarak tarihsel süreç bağlamında değişimini, planlama geçmişini, güncel envantere dayalı fiziksel durumunu, koruma ve projelendirme sorunlarını; bu bilgiler ve koruma etiği çerçevesinde belirlenen alan/yapı esaslı yaklaşım ve koruma önerilerini/önlemlerini içeren bir rehber olarak hazırlanmıştır. Alanın Dünya Mirası olması nedeniyle, yapılacak her türlü planlama/projelendirme çalışmalarının **koruma odağında** yer alması kaçınılmazdır. Süleymaniye'nin, her dönemi kapsayan çok katmanlı kimliğini yansıtan, çağdaş ve **yaşanabilir** bir yer olarak varlığını sürdürmesini kolaylaştırmak, temel hareket noktası olarak belirlenmiştir. "Yaşayan Süleymaniye", çalışma sürecinde belirlenen koruma yaklaşımını ifade eder. Fiziksel değerleri korumanın yanı sıra, burada yaşayanları, kullanıcıları, çeşitliliği, sosyal kullanımları ve üreticiliği de içine alır.

Koruma stratejileri, plan sürecinde tek yönlü ve dikte edici bir projeksiyon değil; süreci kapsayan, bu ender ve kırılgan dokunun özgünlüğünü bozmadan, kimliğine zarar vermeden, kültürel, mimari, sanatsal, arkeolojik ve estetik değerlerini ortaya çıkaran, onu yaşatan, saygılı ve gerçekçi bir okuma olarak ele alınmıştır. Rapor, koruma, mimarlık, şehircilik, tarih, sanat tarihi ve arkeoloji arakesitinde çalışan bir ekibin, uzun soluklu çalışmasının ve işbirliğinin ürünüdür. Prof. Dr. Zeynep Ahunbay ile Prof. Dr. İclal Dinçer'in -süreç içerisinde ve son okuma aşamasında- değerli bilimsel katkılarıyla son halini alan bu belge, **koruma ve planlama işbirliğiyle ilerletilecek** uzun bir sürecin her aşamasına kaynak oluşturacak biçimde hazırlanmıştır. Koruma sorunlarını değerlendirme yöntemi ve getirilen çözüm önerileri, -bilimsel ve mesleki etik çerçevesinde- Süleymaniye'nin geleceğine yönelik kararların alınmasında etkili olması beklenen bir bakış açısını tanımlar. Raporun içeriğinde yer almayan, planlama sürecinin gerektirdiği demografi verileri, jeolojik analizler, sosyal araştırmalar, ulaşım istatistikleri, ileriye dönük ekonomik modeller, eylem planları, organizasyon ve akış şemaları gibi başka disiplinlere ait konuların da bu bakış açısından beslenerek ele alınması beklenir. Bütün çalışmaları içeren, ortak bir bilgi havuzu oluşturmak faydalı olacaktır. Planlama çalışmaları sürerken, eş zamanlı olarak raporda yer verilen acil ve kısa vadeli öneriler için harekete geçilmesi; orta ve uzun vadeli öneriler için ise, -plan süreciyle eş zamanlı olarak- ileriye dönük eylem planlarının ve paydaşlarının kurgulanması, daha fazla kayıp ve tahribatın oluşmasını engelleyecektir.

Katkı Sağlayan Gerçek ve Tüzel Kişiler

Alman Arkeoloji Enstitüsü DAI
Atatürk Kitaplığı
Çekya Konsoloslugu
ÇEKÜL Vakfı
Fatih Belediyesi
Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü IFEA
Fransız Milli Kütüphanesi BnF
Hollanda Konsoloslugu
İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
İstanbul Büyükşehir Belediyesi tüm birimleri
İstanbul Teknik Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Library of Congress
Macar Kültür Merkezi
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Özge Ural Öztürk - Hukuk müşaviri
SALT
SOAS Üniversitesi (Londra)
Sorbonne Üniversitesi
Tarih Vakfı
Tarihsel Çevre ve Yapı Korumacıları Derneği
TRT
TÜRKEV
Yıldız Teknik Üniversitesi

Çalışma Grubu Toplantısı Katılımcılar

Ayşegül Özer / Kültür Varlıkları Dairesi Danışmanı
Devrim Çimen / Etüd ve Projeler Dairesi Danışmanı
Prof. Dr. Baha Tanman / İ.Ü. Sanat Tarihi Bölümü (emekli)
Prof. Dr. Besime Şen / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Demet Binan / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Prof. Dr. Deniz Mazlum / İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy / Işık Üniversitesi
Prof. Dr. Engin Akyürek / Koç Üniversitesi
Prof. Dr. Füsun Alioğlu / Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Kutgün Eyüpgiller / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Sözen / İstanbul Teknik Üniversitesi (emekli)
Prof. Dr. Murat Güvenç / Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Nur Urfalıoğlu / Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nurhan Atasoy / İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur Tanyeli / İstinye Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep Ahunbay / İstanbul Teknik Üniversitesi (emekli)
Prof. Dr. Yegan Kahya Sayar / İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Dilek Erden Erbey / Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Günay / İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Aras Neftçi / İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Ayşe Ege Yıldırım / Tarihi Çevre Koruma Uzmanı
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa Çobanoğlu / İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülsün Tanyeli / İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Umut Almaç / İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Şirin Akıncı / Mimar
Nezih Başgelen / Uzman Arkeolog
Kevork Özkaragöz / Yüksek Mimar
Alişan Çıkakoğlu, Ilgın Avcı / CAA Mimarlık
Arman Akdoğan / IND
Aslı Özbay / Argos Yapı
Bulut Cebeci / Flat C Mimarlık
Bunyamin Derman / DB Mimarlık
Can Çinici / Çinici Mimarlık
Derya Yüce, Elif Sarpaşar / Mimlab

Celalettin Çelik / Nun Mimarlık
Cem İlhan / TECE Mimarlık
Cem Sorguç / CM Mimarlık
Doğu Kaptan / Atelye 70
Emre Arolat / EA Mimarlık
Ertuğ Uçar / Teğet Mimarlık
Fatih Yavuz / Frea Mimarlık
Hakan Demirel / Suyabatmaz Demirel Mimarlık
Hakan Evkaya, Kutlu İnanç Bal / 2x1 Mimarlık
Han Tümertekin / Mimarlar ve Han Tümertekin Mimarlık
Hilmi Şenalp / Hassa Mimarlık
Hüseyin Kahvecioğlu / K Mimarlık
Kadir Uyanık, Dicle Özdemir / Do(x) Mimarlık
Kerem Piker / Kerem Piker Mimarlık
Kurtul Erkmen / KG Mimarlık
Münire Sağat / Bems Studio
M. Cemil Aktaş / Caps Mimarlık
Ömer Yılmaz / Kivi Stratejik Planlama A.Ş.
Özgür Bingöl, İlke Barka / BBMD Mimarlık
Seden Avcı / SCRA Mimarlık
Seda Özen / Özen Mimarlık
Selim Velioğlu / SE Mimarlık
Sevince Bayrak, Oral Göktaş / SO Mimarlık
Şerif Süfeydan / SDM-Süveydan Mimarlık
Yusuf Burak Dolu / KOOP Mimarlık

Ön Rapora Görüş ve Önerileriyle Katkı Sunan Kurum/Kuruluşlar

FSMVÜ – Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü

İBB Altyapı Projeler Müdürlüğü

İBB İmar Müdürlüğü

İBB Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü

İBB Kentsel Tasarım Müdürlüğü

İBB Merkez İtfaiye Müdürlüğü

İBB Planlama Müdürlüğü

İBB Turizm Müdürlüğü

İBB Ulaşım Planlama Müdürlüğü

İBB Üstyapı Projeler Müdürlüğü

İBB Yeşil Alan ve Tesisler Yapım Müdürlüğü

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü – Yatırım ve İşletmeler Müdürlüğü

İstanbul 4 Numaralı KVKBK Müdürlüğü

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü

İstanbul Vakıflar 1. Bölge Müdürlüğü

İTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Kadir Has Üniversitesi – Sanat ve Tasarım Fakültesi

MSGSÜ Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Yüksekokulu

MSGSÜ Meslek Yüksekokulu

MSGSÜ Mimarlık Bölümü

MSGSÜ Sanat Tarihi Bölümü

MSGSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

YTÜ Mimarlık Bölümü

KAYNAKLAR

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Ali Emiri Abdülhamid I Belgeleri (AE.SABH.I.)
1.4.357
Bâbîâli Evrak Odası (BEO)
1661
Cevdet Belediye (C.BLD.)
2.88, 12.570, 8.4410, 28.01397
Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)
44.125, 2432.89.
Evkaf Nezareti Defterleri (EV.d)
28331
Hariciye Nezareti Siyasi Defterleri (HR.SYS)
2525.11
Meclis-i Vâlâ Riyaseti Defterleri (MVL.d)
00468.27
Mühimme Kalemi Defterleri
A.DVN.MHM.9
Şûrâ-yı Devlet Defterleri (ŞD.d)
804.15
Topkapı Sarayı Evrakları (TSMA.E)
609.30
Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti Belgeleri (DH.UMVM)
00017.009.
Yıldız, Mütenevvi (Y.MTV)
100/40.
Yıldız, Perakende Evrakı Meşihat Maruzatı (Y.PRK.MŞ)
5/62

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Afyoncu, A., Mete, Z. (2001). "1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri", *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri*, İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, s. 85-92, İstanbul.

Ahmet Refik, (1930). *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi (1988 baskısı), İstanbul.

Ahunbay, Z. (1988). "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", *Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1*, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayın, İstanbul.

Ahunbay, Z. (2011). *Cultural Heritage of Turkey*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 152-162, Ankara.

Ahunbay, Z. (2017). "Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon) için Koşullar", *Mimar. ist*, Cilt:3, Sayı:60, s. 32-37.

Ahunbay, Z. (2020). *Dünya Mirası İstanbul (Istanbul: A World Heritage Site)*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Akın, N., Kuban, D. (2006). "Türkiye'de Tarihsel Çevre Koruma Tarihine Kısa Bir Bakış", *Yapı*, Sayı 292, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, s. 28.

Aksoy, E. (2019). *İstanbul Süleymaniye Dünya Miras Alanındaki Yenileme Uygulamalarının Mekânsal Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altuğ, K. (2015). "Planlama İlkeleri ve Yapım Teknikleri Açısından Tarihi Yarımada'daki Bizans Sarnıçları", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, Sayı 15, s. 3-22.

Arpad, B. (1998). *Yok Edilen İstanbul*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

Aydoğan İşler, N. (2015). *II. Bayezid Dönemi İstanbul Cami ve Mescitleri*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aykut, N. vd., (1993). *3 Numaralı Mühimme Defteri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara.

Ayverdi, E. H. (1958). *19. Asırda İstanbul Haritası*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Badur, R. (2016). *Tarihi Yarımada Gelişim Süreci - 1950 Sonrası İmar Faaliyetlerinin Kamu Yapıları Kapsamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Berger, A. (1997). "Regionen und Straßen im frühen Konstantinopel", *Istanbul Mitteilungen*, Vol. 47, s. 349-414.

Bilecik, G. (2002). *Fetihten Sonra İstanbul'da Ticaret Yapılarının Gelişimi*, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, s. 764-771, Ankara.

Bilsel, C. (2010). *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)*. (ed.) Pinon P., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Büyükarman, D. A. (2015). "Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unda Tiyatro", *Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Cilt:7, İBB Kültür Aş. ve İSAM, İstanbul, s. 540-549.

Can, S. (2002). *Osmanlı mimarlık teşkilatının XIX. yüzyıldaki değişim süreci ve eserleri ile mimar Seyyid Abdülhalim Efendi*, Doktora tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Can, Y., Tura, S., Kudde, E. (2019). "Evaluation of the Preservation State of Historical Peninsula in Istanbul Based on Geospatial Data", *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, Volume XLII-2/W11, 2019 GEORES 2019 – 2nd International Conference of Geomatics and Restoration*, V. 42-2/W11: 353-357, Milan, Italy.

Cezar, M. (1963). "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler", *Türk Sanatı Tarihi Araştırmalar ve İncelemeler Dergisi*. Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, Cilt: 1, 327-414.

Çal, H. (1997). "Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamnâmeleri", *Vakıflar Dergisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 391-400.

Çavaş, R. (1994). "Direkterarası", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Cilt: 3, İstanbul, s. 60-61.

Çelik, Z. (1998). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Çiçek, H. (2018). *(Vekâyi-nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin Ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, Doktora Tezi, Erzurum.

Dağdelen, İ. (2016). "Osmanlı Haritalarında İstanbul", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İBB Kültür A.Ş. yayınları, Cilt: 1, s. 544-560.

Daver, A., Günay, S., Resmor, M. N. (1944). *Güzelleşen İstanbul XX. Yıl*, İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.

Demir, T. Ö. (2022). *Süleymaniye Günlükleri*, İletişim, İstanbul.

Dönmez, Ş. (2011). "Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul'un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik Ve Demir Çağı Kültürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler", *Restorasyon Yıllığı Dergisi*, cilt: 1, p.19-25.

Ekimci, B., Yöney, N. (2010). "İstanbul Tekel Genel Müdürlüğü Binası", *DOCOMOMO Tr*, Anadolu Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, s. 57, Eskişehir.

Eldem, N. (Tarihsiz). *Süleymaniye Mahallesi, Tarihi Konut Alanlarının Sağlıklı Korunmasında Toplu Konut ve Konaklama ve Açıklama Raporu* (Yayınlanmamış metin).

Eldem, N. (1976), "L'Organisation de L'Escape et L'Avenir des Vieilles Maisons Es Bois Dans le Peninsule Historique d'Istanbul - Suriçi İstanbul'da Mekan Örgütlemesi ve Eski Ahşap Evlerin Geleceği", *Tebliğler*, İTÜ Mim. Fak., Sayı 2, İstanbul: 38-50.

Emre, B., Erbaş, A. E. (2020). "GIS-based approach to Urban Planning, Archaeological Inventory and Geology Structure in Multi Layered Cities: The Case of Historical Peninsula and Tahtakale Historical Trade Area in Istanbul", *A/Z ITU Journal of Faculty of Architecture*, s. 31-52, İstanbul.

Emre, B., Öztürk, A. (2018). "Arkeoloji Müzeleri Arşivlerinin Sayısallaştırılması ve CBS'ye Aktarılması", *II. Uluslararası Tarih ve Kültür Kongresi (6-7 Ocak 2018, Gaziantep) Tam Metin Kitabı*. İKSAD Yayınevi, s. 53-88.

Erbaş, A. E., Emre, B. (2021). "Port heritage, planning challenges and the role of gis tools in multi layered cities: Yenikapı metro station, İstanbul", *Spool*. 8 (1), s. 23-47.

Erder C. (1977). "Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt Gibi Korunmalıdır", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, Güz.

Eres, Z. (2017). "Koruma Biliminin Açmazı: Politik Söylemin Aracı Olarak Rekonstrüksiyonlar", *Mimar.ist*, Cilt: 3, Sayı: 60, s. 77-84.

Ergin, T. (2009). *Osmanlı Esnafı Ticari ve Sosyal Hayat*, Halkbank Yayınevi, Ankara.

Evliya Çelebi, (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi İstanbul*. Hazırlayanlar: Kahraman S. A. ve Dağlı Y., 5. Basım, Yapı Kredi Yayınları, cilt: 1.

Eyice, S. (1983). *Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Eyice, S. (1988). "Ağa Kapısı", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s.462-464.

Eyice, S. (2000). "Türkiye'de Bizans Sanatı", *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Görsel Yayınları, İstanbul, s.568-618.

Eyice, S. (2006). *Eski İstanbul'dan Notlar*, Küre Yayınları, İstanbul.

Faroqhi, S. (2017). *Ekmek Aslanın Ağzında*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Flandin, E. (1984, ilk basım: 1853). *İstanbul (L'Orient)*, Karakuşak Basın Yayın ve Ltd. Şti., İstanbul.

Forchheimer, P., Strzygowski, J. (1893), *Die Byzantinischen Wasserbehälter von Konstantinopel*, Viyana.

Gezer, O. (2014), "Çizginin Dışındakiler:Osmanlı İstanbul'unun Aykırı Bekârları ve Bekâr Girer "Melek Girmez" Odaları", *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, s.522-552.

Girgin, Ç. (2007). "Sirkeci'de Sürdürülen Kazı Çalışmalarından Elde Edilen Sonuçlar", *Gün Işığında İstanbul'un Sekiz Bin Yılı Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları*, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, s.96-105, İstanbul.

Gökdağ, R. (1990). "Tarihi Yarımada'yı Kurtarma Planı", *Cumhuriyet Gazetesi*. 25 Kasım 1990, s.9.

Gülersoy N. Z., Tezer, A., Yiğiter, R., Koramaz, K., Günay, Z. (2008). *İstanbul Project: İstanbul Historic Peninsula Conservation Study Volume 3 – Süleymaniye*. İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Gür H., Emre, B. (2018). "Marmaray Project Sirkeci Rescue Excavations in the Case of Stratification as an Urban Archaeology Example and Its Effects on City Planning", *HCNY2018_Proceedings*, Hofstra University & Long Island Marriott, New York, USE. ISSN: 2434-5903, s. 27-42.

- Hasol, D. (1997). *Yağma Var*, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- Hasol, D. (2006). "İstanbul Müze-Kent Projesi", *Yapı*. Sayı: 292, Yapı Endüstri Merkezi, s.26-27, İstanbul.
- Hoca Sadeddin Efendi, (1979). *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Yayınları, İstanbul, c.4.
- ICOMOS TR, (2013). *Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*.
- İBB, (2006). *Tarihi Yarımada Genel Tipoloji Envanteri ve Kentsel Tasarım Rehberi*. Tarihi Çevreyi Koruma Müdürlüğü, İstanbul
- İBB, (2015). *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları*, Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü, Cilt 2, İstanbul, s.118-121.
- İBB İtfaiye Daire Başkanlığı, (2018). *Tarihi Yarımada yangın verileri*.
- İBB KMKM, (2022a). *Süleymaniye Yenileme Alanı Görüş Raporu*. İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.
- İBB KMKM, (2022b). *İMÇ İstanbul Manifaturacılar Çarşısı Tescil Öneri Raporu*. İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.
- İBB KUDEB, (2009). *Geleneksel Ahşap Yapı Uygulamaları*. İstanbul.
- İnalcık, H. (2015). "Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, cilt 1, ed.: Coşkun Yılmaz, s.:36-71, İBB Kültür AŞ ve İSAM İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı (2015). *İstanbul'un Tarihi Alanları 2015 İlerleme Raporu*. İstanbul.
- İTYP - İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2011). İstanbul.
- İTYP - İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. (2018). İstanbul.
- İzzî Süleyman Efendi, (2019), *İzzî Tarihi*, Haz. Z. Yılmaz, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, Ankara.
- Kafesçioğlu, Ç. (2019). "Sokağın, Meydanın, Şehirlilerin Resmi: On Altıncı Yüzyıl Sonu İstanbul'unda Mekân Pratikleri ve Görselliğin Dönüşümü", *YILLIK: Annual of Istanbul Studies* 1: 7-43.
- Karaduman, H. (2004). "Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi" *Belgeler*, XXV: 68-83.
- Karagöz, Ş. (2007), "Marmaray Projesi Üsküdar Meydanı Aç-Kapa İstasyonu Arkeolojik Kurtarma Kazıları", *XV. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 137-166.
- Kenanlı, G. (2009), *İstanbul'da İlk Tiyatro Yapıları ve Taksim Sahnesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltan, Z. (2016), "İstanbul Kazıları Marmaray-Metro Projeleri ve Arkeolojik Kurtarma Kazılarının Şehir Tarihine Katkısı", *Antikçağ'dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İBB Yayınları, İstanbul, s.338-373.

Kızıltan, Z., Polat, M. A. (2013). "The Neolithic at Yenikapı Marmaray: Metro Project Rescue Excavations. Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research, Northwestern Turkey and Istanbul", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, s.113-65.

Kocabas, U. (2014), *Constantinople's Byzantine Harbour: The Yenikapı Excavation*, in S.M. Sindbeak, A.Thrakadas (eds), *The World in the Viking age*, Roskilde, pp.78-81.

Koçu, R. E. (1960). "Atatürk Bulvarı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul, s. 1248-1252.

Kotil, M. (1986). *Hadikatü'l Cevami'ye Göre İstanbul Bölgesindeki Cami ve Mescitler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köroğlu, N. (2004), *XIX. Yüzyıl ve XX. Yüzyıl Başı Eminönü'nde Osmanlı Büro Hanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kuban, D. (2005). "İstanbul Müze-Kent Projesi Üzerine", *Yapı*, Sayı 288, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.

Kuban, D. (2006). "En Kötü Tarih Yorumu İdeolojik Amaçlarla Tahrif Edilendir", *Yapı*, Sayı 292, Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul, s. 6-10.

Kudde, E. (2019). "İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi", *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları*, Sayı 22, İBB KUDEB, s. 80-86.

Kudde, E., Aksoy, P. (2008). *KUDEB Yönetmeliği ve Evrensel Koruma İlkeleri Çerçevesinde Bakım-Onarım İzinleri Kriterleri-Önerileri*, İBB KUDEB Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarı, İstanbul.

Kudde, E., Ersen, A. (2009). "Ahşap Yapılarda Koruma ve Proje Metodolojisi", *Ahşap Eğitim Atölyesi 2009 Etkinlikler Kitabı*, İBB KUDEB, s. 71-96.

Küçüksipahioğlu, B. (2011). "Bizans İmparatoru Iustinianos Döneminde (527-565) İstanbul", *Tarih İçinde İstanbul Uluslararası Sempozyumu 14-17 Aralık 2010*, s.156-167, İstanbul.

Kütükoğlu, M. S. (2000). *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Madran, E. (1996). "Cumhuriyet'in İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi-I", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 16: (1-2): s.59-97.

Matrakçı Nasuh, (2019). *Târîh-i Âl-i Osmân*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.

Mazlum, D. (2001). *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Mazlum, D. (2011). *1766 İstanbul Depremi: Belgeler Işığında Yapı Onarımları*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Millingen, A. V. (1912). *Byzantine Churches in Constantinople; Their History and Architecture*, Macmillan and Co., Londra.

Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Nicol, D. (2016). *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Oral, E. (2000). *Mehmed Halife, Târih-i Gilmânî*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Özcan, A. (2000). *Anonim Osmanlı tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Özdemir, C. (2020). *UNESCO Dünya Miras Alanları Bağlamında Süleymaniye Bölgesi Yer Altı Envanterinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Özdoğan, M. (1992). "Tarih Öncesi Dönemde İstanbul", *Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları*, KKOK Yayınları, İstanbul, s. 39-54.

Özel, M. (2021), "Toplumsal ve Siyasal Bir İlişki Tipi Olarak Kayırmacılık ve Bazı Yeni Kavramsallaştırmalar", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 24, Sayı 3, Sosyoloji Derneği, Ankara, s. 64-97.

Özer, A., Çelik, B. (2021). *İstanbul İli Fatih İlçesi Büyük Karaman Caddesi ve Çevresi Tarihi Değer Raporu (2124, 2123, 2122, 2121, 2120, 2119, 1029, 1015, 1051, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 1956 Adalar)*, Yayınlanmamış Rapor, Ağustos 2021, İstanbul.

Özer, A. (2022a). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '506 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Temmuz 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022b). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '510 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Temmuz 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022c). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '509 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Ağustos 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022d). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '511 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Ağustos 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022e). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '536 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Ağustos 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022f). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '540 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022g). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '541 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022h). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '565 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Eylül 2022, İstanbul.

Özer, A. (2022i). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '972 Nolu Ada Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Ekim 2022, İstanbul.

Özer, A. (2023). *Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı '506-508-509-510-511-535 Nolu Adalar Avan Projeleri Değerlendirme Raporu'*, Yayınlanmamış Rapor. Mayıs 2023, İstanbul.

Özkılıç, S. K. (2011). *1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Öztekin, S. (2020). "İstanbul Hanlar Bölgesi'nde Yer Alan Yarım Han'ın Restorasyon Projesinin Tarihi Belgelere Dayanarak Hazırlanması", *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3/2: 241-288.

Prokopios, (1994). *İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar*, Çev. Erendiz, Ö., Antik Kaynaklar Dizisi 4., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Râşid Mehmed Efendi (2013). *Târîh-i Raşid*, (Haz. A. Özcan, Y. Uğur, B. Çakır, A. Z. İzgöer), Klasik Yayınları, İstanbul.

Recupero, A., Talamo, A., Triberti, S., Modesti, C. (2019). "Bridging Museum Mission to Visitors' Experience: Activity, Meanings, Interactions, Technology", *Frontiers in Psychology*, 10 September 2019, Volume 10 - 2019 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02092>.

Sakaoğlu, N. (1994). "Yangınlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s.426-438.

Semiz, N. (2014). *İstanbul Haliç ve Marmara Surları Belgeleme Çalışmaları, Tarihi ve Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler*, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Smith, L. (2010). "Theorising Museum and Heritage Visiting", *The International Handbooks of Museum Studies: Museum Theory*, Editors: Witcomb A. and Message K. (ed.), Wiley-Blackwell, s. 459-484, DOI:[10.1002/9781118829059.wbihms122](https://doi.org/10.1002/9781118829059.wbihms122)

Suner, Y. (1994). "Letafet Apartmanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s.203.

Tanju, B. (2009). "Sedad Hakkı Eldem: Bir Katalog Denemesi", *Sedad Hakkı Eldem II: Retrospektif*, ed.: Tanju, B., Tanyeli, U., Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 29-285.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi, İlhan Tekeli Toplu Eserler.8*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TETTV, (1994). "Şehzadebaşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s. 155-156.

TETTV, (1995). "Azaplar Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s. 54.

TETTV, (1995). "Azaplar Hamamı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, s. 54.

TMMOB, (2005). *Açıklamalar*, Mimarlar Odası tarafından dava konusu plan ile ilgili olarak davalı Büyükşehir Belediyesine verilen 16.06.2005 Tarih ve 25.06.3389 sayılı itiraz dilekçesi (EK-1), s. 1-21.

TMMOB, (2012). *Açıklamalar*, Tarihi Yarımada 2011 Planı Dava Dilekçesi, 26.04.2012, s. 1-20.

TMMOB, (2013). *Açıklamalar*, Tarihi Yarımada 1-1000 Planı Dava Dilekçesi, 11.01.2013, s. 1-25.

Ülgen, A. S. (1939). *Fatih Devrinde İstanbul 1453-1481 Haritası - İzahatı - İndeksi*, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.

Ünsal, B. (1969). "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 6-61.

Vak'anüvis Halil Bey (2015). *Nûrî Tarihi*. Haz. Seydi Vakkas Toprak, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Yağcı, Z. (2015). "Güneş Osmanlı Toplumunda Mahallenin Dışındakiler: Bekâr Odaları Ve Bekârlar", *Türk-İslam Akademik Araştırmaları Dergisi*, Konya, s.10-19.

Yerasimos, S. (2012). *Bir Allame-i Cihan*, Haz.Edhem Eldem, Aksel Tibet, Ersu Pekin, Kitap Yayınları, İstanbul.

Yıldız, M. Ş., Kibar, M. (2007). *İstanbul Fatih, Pafta No: 230 Ada No: 2 172 Parsel No: 56, Yayınlanmamış Zemin Etüd Raporu*, İstanbul.

Yiğit, D. İ. (2019). *İstanbul'un İşgalinde Mülkî ve Askerî Binalar (1920-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Dijital Referanslar

URL-1. <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/> (Erişim tarihi: 04.04.2023).

URL-2. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (Erişim tarihi: 04.04.2023).

URL-3. <https://miras.ibb.istanbul/suleymaniye/> (Erişim tarihi: 15.05.2023)

URL-4. http://www.alanbaskanligi.gov.tr/unesco_dmk.html (Erişim tarihi: 02.06.2023)

URL-5. <https://kudeb.ibb.istanbul/yayinlar/> (Erişim tarihi: 20.06.2023)

URL-6. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2898> (Erişim tarihi: 21.06.2023)

URL-7. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2897> (Erişim tarihi: 21.06.2023)

URL-8. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=378&RecID=2895> (Erişim tarihi: 21.06.2023)

URL-9. <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=394&RecID=3525> (Erişim tarihi: 21.06.2023)

URL-10. <http://www.mimarist.org/wp-content/uploads/yayinlar/mimarist/pdf/60.pdf> (Erişim tarihi: 21.06.2023)

URL-11. <https://isted.org.tr/kayip-tarihi-eserler/hifzissihha-revani-celebi-mescidi-1600/detay>

URL-12. <https://cbs.ibb.gov.tr> (Erişim tarihi: 01.07.2023)

URL-13. <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>

Kanunlar

Kanun No: 2863 (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, Kabul Tarihi: 21/7/1983, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 23/7/1983 Sayı: 18113, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 22 Sayfa: 444.

Kanun No: 5366 (2005). *Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*, Kabul Tarihi : 16/6/2005, Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 5/7/2005 Sayı: 25866, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 44.

Uluslararası Tüzük ve Yönergeler

Venedik Tüzüğü (1964). "Tarihi Anıtların ve Yerleşmenin Korunması Onarımı için Uluslararası Tüzük" II.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi 25-31.05.1964

Amsterdam Bildirgesi (1975). "The Declaration of Amsterdam", Congress On The European Architectural Heritage, 21-25.10.1975

Recommendation concerning the Safeguarding and Contemporary Role of Historic Areas (1976), "Records of the General Conference Nineteenth Session Nairobi", The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, meeting in Nairobi, 26.10-30.11.1976

Washington Tüzüğü (1987), " Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü", ICOMOS

"The NARA document on authenticity" (1994)

UNESCO DÜNYA MIRASI

SÜLEYMANİYE

EĞİTİM EN

899

İBB
MİRAS